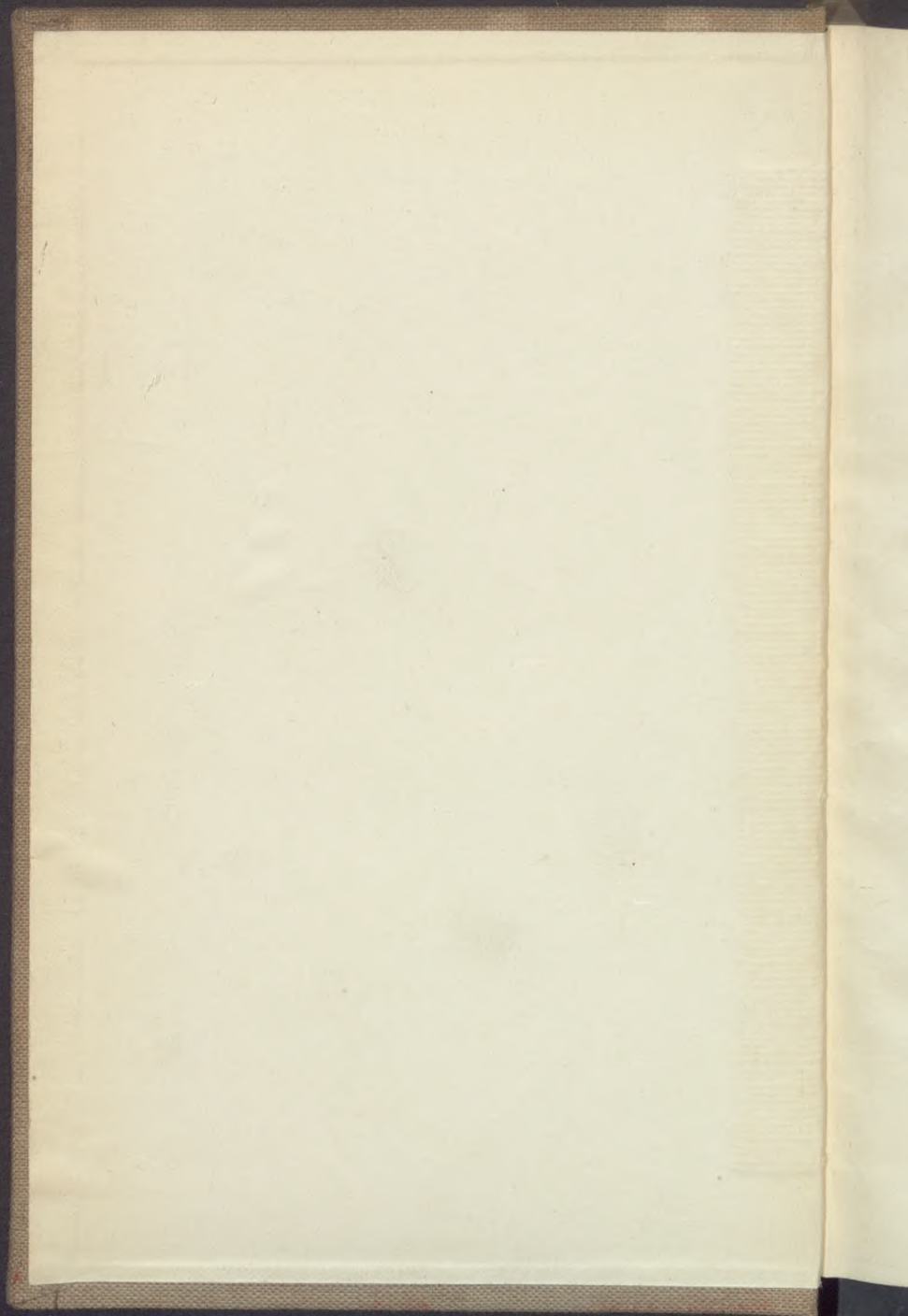
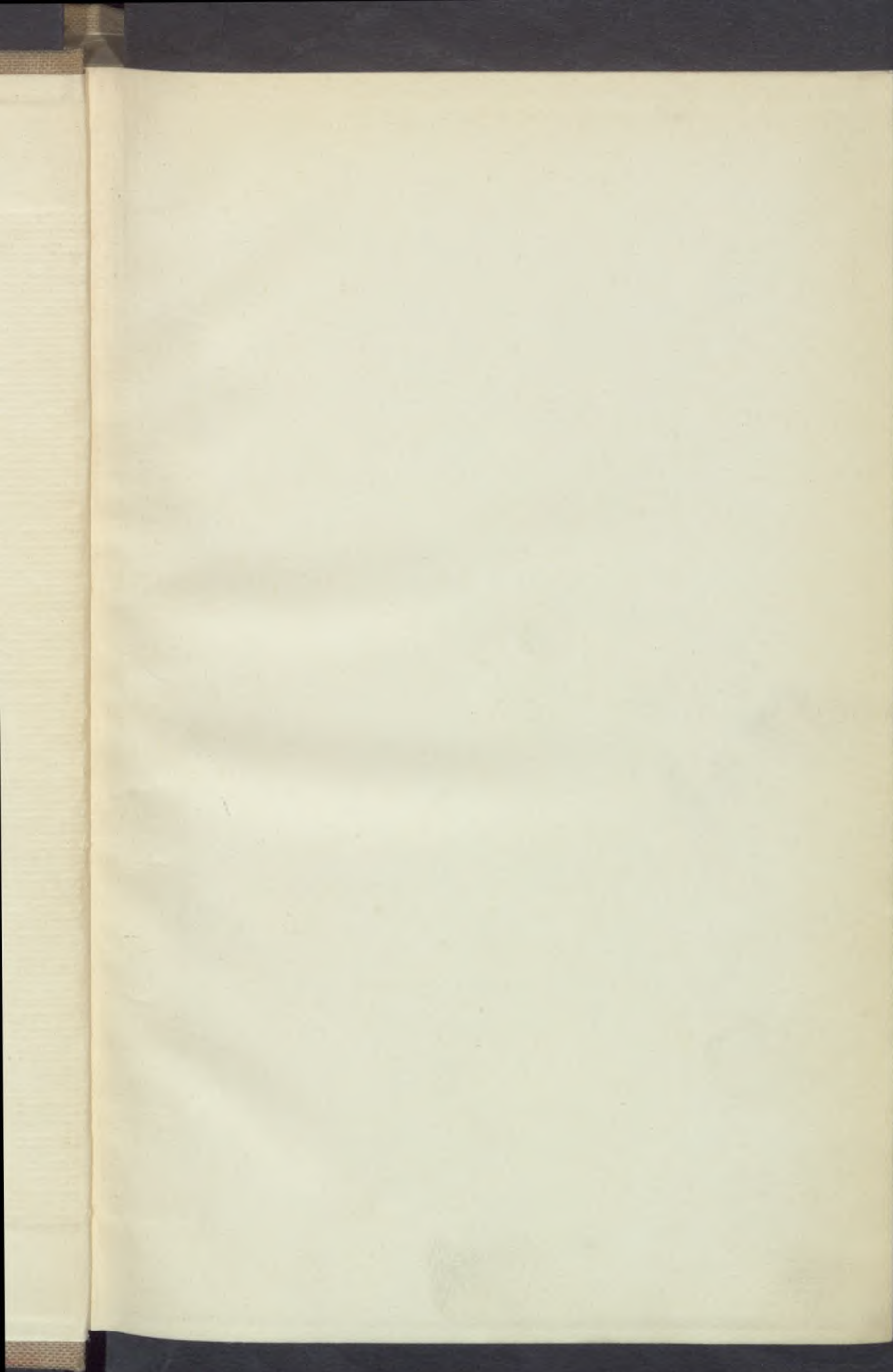
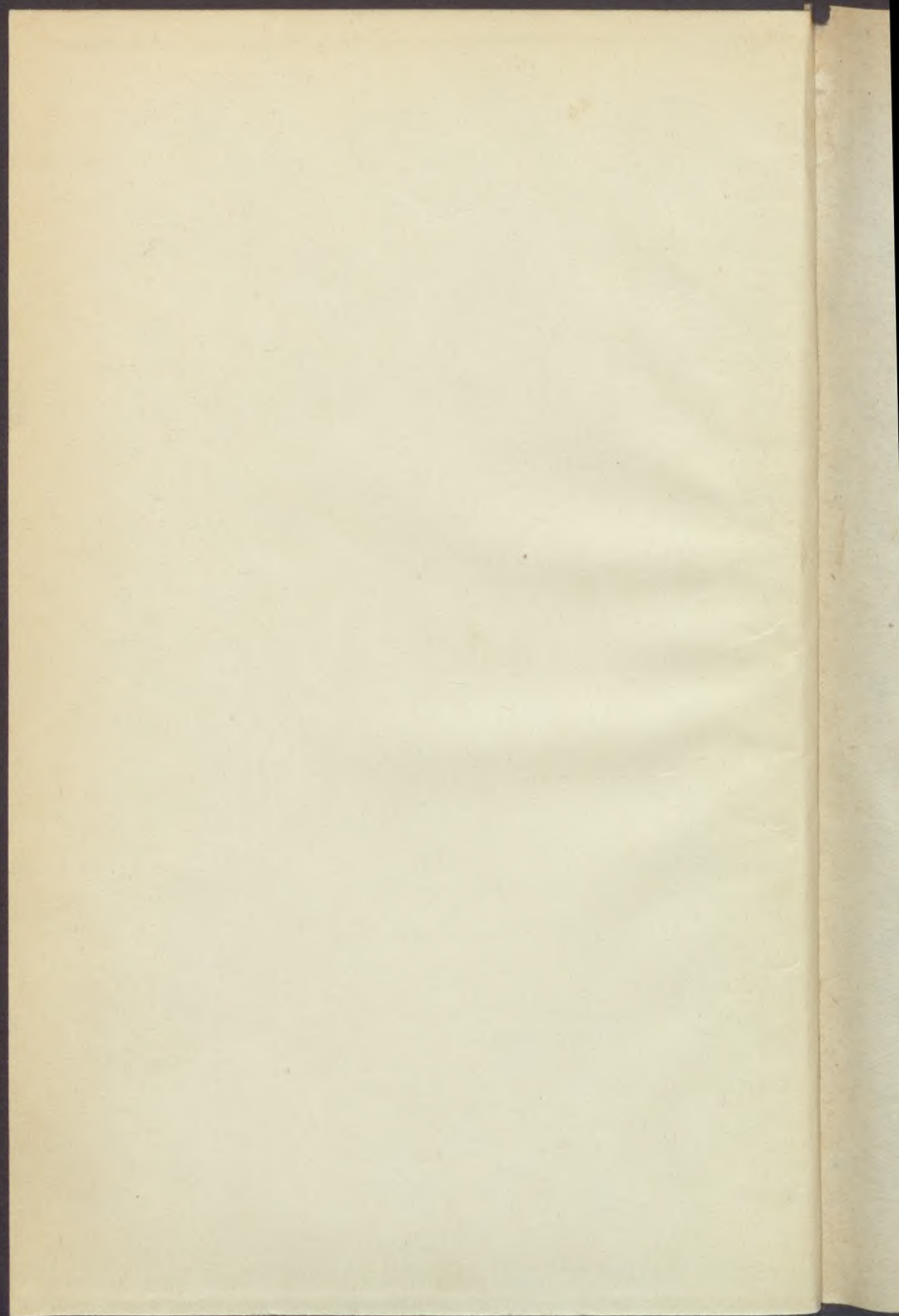

FRONTREGÉNYEK

1874-1883

A borítékot
BERÉNY RÓBERT
tervezte

M U N K A R T U R

A NAGY KÁDER

EGY PLENI FELJEGYZÉSEI
A FORRADALMI OROSZORSZÁGBÓL

HARMADIK KIADÁS

11—12. EZER

PANTHEON KIADÁS

1421

801409

~~Zolt~~

ELSŐ RÉSZ

SODRÓDÁS SZIBÉRIA FELÉ

FROM ONE

TO ANOTHER

lu
ba
v
le
e
m
ha
e
fr
k
k
s
A
e
k
h
g
n
le
d

ELSŐ FEJEZET

Az a Weisz... a Weisz...

Mindennek ő az oka: a doktor Weisz.

Tartalékos ezredorvos. Békében: csendes falusi doktor volt valahol a tótok között, háborúban: ezredorvos-főnök. Regimentschefarzt a hatvanötösöknél. Évekig gürcölt künn a fronton, velem együtt. Alig volt nálamnál idősebb, de mivel egy csillaggal több ragyogott fekete paroliján, mint az enyémen, hát ez az egy csillag pénzben havi száz korona differenciát, méterben pedig ezer métert tett ki az ő javára.

Régi vágyam volt már, hogy háromévi frontszolgálatom után, végre az ezred-törzshöz kerüljek, mint ezredorvos-főnök. Untam már örökös zászlóalj-beosztásomat, untam az »előretolt« segélyhelyeket, meguntam a rengeteg ágyuzást. Az én egy életemmel ne játszék senki. Hátral az ezredes mellett egész más: volt ott cigányzene, koncert, katonazene, sokszor meg is feledkeztek, hogy háború van.

Ha oltani, vagy vizsgálni kellett a legénységet, az ezredorvos csak kiadta a parancsot, mi meg mentünk a lövészárókba tifusz és kolera ellen oltani, »tisztasági vizitet« tartani.

Mondtam is az első vonalbeli tiszteknek:

— Könnyű nektek itt elbujni a rókalyukakban, de nehéz nekem ki-be járkalni az első állásokba...

Már úgy volt, hogy kihurcolgodom közé-

jük, de nem mertem. Féltem, hogy elkártyázom közöttük havi fizetésemet.

Néha csipkedtem őket:

— Ugy-e ez a futóárok arra való, hogy legyen merre futni az ellenség elől?

Ők meg így vágtak vissza:

— Ha doktor volnék, nem bánnám, ha harminc évig tartana a világháború...

Az egyik ilyen »kijárás« alkalmával vesztettem el Hamzát, legkedvesebb szanitészemet.

Fölpakolásztunk, hogy majd megyünk az állásba oltani a legénységet. A szérumos üvegeket, fecskendőt, tüket Hamza hozta utánam.

Utközben még tréfásan hátraszóltam Hamzának:

— Hamza fiam jól jegyezd meg: fegyvergolyó elől balra, gránát elől jobbra kapd el a fejedet...

Ki is értem a lövészárokbá, de bizony a hátam mögött bandukoló Hamza — lemaradt. Vártunk egy darabig, csak nem jött. No, biztosan földre akadt és elbeszélget. Szanitészeket küldtem érte, hogy megnézzék, hol csavarog. Hosszas keresés után meg is találták az embereket Hamzát, arccal a föbe borulva.

Azt hitték, hogy alszik, tán be is van rugva.

— Ne te ne! rángatták, ébresztgették. Csak azután látták, hogy bizony halott.

Egy buta, elfáradt fegyvergolyó pihent meg szívében. A szérumos üvegeket görcsösen szorongatta ujjai között, alig lehetett kivenni...

Őt hadiárzával lett több egyszeribe...

Az ezredorvos nagyon felháborította az eset: erőlyesen elrendelte, hogy ezután az oltásokat csak a front mögött fogjuk végezni, ha tartalékba vonják a legénységet.

Mert azért jó ember volt az ezredorvos. Csendes, szótlan, igénytelen. Neki minden jó volt: egy cseppet sem volt válogatós. Megevett

mindent, amit elébe raktak. Megaludt a pusztá földön, ha kellett a szabad ég alatt, hóban sárban. A fejére huzta szürke takaróját, összehuzta magát, aztán ágyuzhattak tőle. A hideget és a kánikulát egyformán jól tűrte.

Több éves frontszolgálatának elismerésüül kitüntetések is kapott, sőt Möller vezérkari ezredes, ezredparancsnok több ízben értésére adta hogy bármikor hazamehet, a hátsó országrészekbe, kórházi beosztásba. A hosszú frontszolgálat legnagyobb jutalma az, ha a Hinterlandba küldik az embert. Möller ezredes engem szemelt ki az ezredorvos utódjául.

Vágyaim netovábbja volt: kikerülni az ágyutüzvonalból és bejutni az ezred-törzs mellé, csendesebb régiókba.

Az ezredorvos, tizenhét derekán, a háboru negyedik esztendejében — nem akart hazamenni. Neki még korai volt a hazamenés, még nem volt elege a cigányéletből. Senki se értette, hogy miért nem megy, ha küldik, hisz a mozgósítástól kezdve állandóan ezrednél szolgált... Ha egy élelmező tiszt nem siet haza a proviant-tréntől az még érthető, mert ha újból kidobják a frontra mehet az első vonalba egész biztosan. De egy ezredorvos?...

Csak én tudtam, hogy miért nem akar hazamenni a Weisz. Elárulom: az ezredorvos szenvedélyes cigarettás volt. Nikotinista. Ez volt ami visszatartotta. A tréntiszt rengeteg egyiptomi dritteszortét szállított neki. — Istenem, ki tudja, mikor szorulhat az ezredorvos protekciójára — és doktor Weisz az ébredés pillanatától kezdve az elalvásig szakadatlanul cigarettázott. Még néha evés helyett is füstölt.

Széles szájában, félig nyitott vastag ajkai között úgy ült az ócska, kiégett faszipka, mint-ha odanőtt volna. A félig nyitott ajkak között

láthatók voltak a ritka, előreálló, füsttől fekete fogak.

Doktor Weisz előrelátó ember volt: még tartalékot is gyűjtött a cigarettából, fekete napokra. Tizenhétben már fogytán volt a front mögött a dohány, otthon már sorba álltak a dohányos emberek egy-két cigarettáért, nagy volt a Hinterlandban a dohányinség, csak a hölgyeknek jutott.

Émlékszem: tizenhét január elsején gratuláltam az ezredorvosnak és megkérdeztem tőle gyengéden, hogy mikor engedi át nekem a helyét.

— Még ezt az évet kihuzom, aztán nem bánom, megyek haza. — mondta széles mosollyal és egyik cigarettáról a másikra gyújtott.

Kétségbe voltam esve... Még egy év! Rettenetes... Bosszantó, hogy ilyen csekélységekben mulik, fordul meg az ember sorsa.

Annyi bizonyos, hogy a Weisz volt az egyik oka, hogy fogságba estem... Mert ha ő történetesen nem dohányzó, átvettem volna a helyét...

Igen... igen... kétség kívül a Weisz volt az egyik oka...

A másik ok: a Strazovec...

kör
koz
vol
més

lau
gyé

lás
egy
lóé
vár
a f
utá

van
zöt
és
hat
kel
öld

hus
kor

ök
tem

MÁSODIK FEJEZET.

Meleg juniusi nap volt. Minden ragyogott körülöttünk. A természet dus pompájában bontakozott ki. Békeidőben nyaralásnak is beillett volna, de most... Undorodtunk a szabad természetétől...

Galicia egyik festői szép vidékén, Stanislautól nyugatra, Jamnica ezerszer elátkozott völgyében vártuk a megváltó Békét.

Ugyan meddig tart még ez az embermészárlás? Mikor jön már el megint az az idő, amikor egy ember élete többet fog érni, mint egy málhás lőé? Az első vonal minden katonája sóvárogva várta, kívánta a békét, de minél hátrább mentünk a front mögé, annál gyengébb volt a békekötés utáni vágy.

Az otthoniak tán nem is tudják, hogy háború van? Mért nem intézik úgy el az országok közötti háborús konfliktusokat, hogy a diplomaták és felelős emberek harcoljanak egymás ellen egy hatalmas cirkusz porondján, gyilkos fegyverekkel és a nép szemlélje páholyból a diplomaták öldöklését?...

Vagy, ahogy a Vajthó hadnagy mondta:

— Ha a diplomaták beleiből jósolnák meg a huszadik században is, hogy lesz-e háború, akkor bizonyára sohase történne meg a hadüzenet...

De a diplomaták nem mennek ki a frontra, ők még nem láttak katonai tömegsirokat, frontemetőket, ahol az ellenséges gránátok még a

sirból is kivetik az elesett névtelen hősök tete-meit...

Ki törődik a Halmos főhadnaggal, aki hosz-szu frontszolgálat után végre megkapta szabad-ságát és egy órával a várva várt pihenés meg-kezdése előtt fejlövést kap. Szegény felesége két kis lányával napokon keresztül várta haza az urát az állomáson... Ki törődik azzal, hogy egy legénységi halott hány árvát jelentett otthon a csendes, poros faluban. Vajjon kit érdekelt, kit hatott meg a gyászoló anyák könnye, jajveszék-lése? A hivatalos jelentések mindig csak az el-lenség veszteségeiről számoltak be...

Egy éve már, hogy szerkesztője voltam a fronton a »Ludwig baka« című tábori ujságnak. Amellett, hogy napi dolgomat végeztem, figye-ltem a gránátok járását, még tábori ujság szer-kesztésére is volt időm és — kedvem. Egy éve csináltam a tizenkétoldalas, nyomtatott, tábori uj-ságot Garas önkéntessel. Garas önkéntes ment hátra a hinterlandba a kéziratokkal, hogy ki-nyomtassa a lapot.

Akkor még nem tudtam, hogy ez volt az *utolsó* szám, amit szerkesztettem.

Garas összecsomagolta a kéziratokat.

— Megyek főorvos ur...

— Menjen.

— Nincs szüksége semmire?

Millió elintézésre váró ügyem volt, mégis lemondóan válaszoltam:

— Nincs.

Fáradtam döltem le földre vájt fedezékem koporsószerű ágyára. Elgondolkodtam... A ne-gyedik esztendő... Békekötés helyett az orosz offenziváról beszélnek. Kerenszky önkéntes ezre-dei állanak velünk szemben... Hogyan? Az orosz nép békét akar és Kerenszky újabb offenzívát rendel el? Százhatvan millió ember azt mondja, hogy igen, egy ember azt, hogy nem...

Otthon most gondtalanul sétálnak az emberek a korzón, udvarolnak vidám hölgyeknek, Bodrics zenekara ép úgy játszik a Városiban, mint békeidőben, a nyegle civil veszekedik a kávéházi pincérrel, hogy nem szűrte meg a kávéját és nem elég világos... A dekkoló tisztok asszonyoknak, hadiözvegyeknek, lányoknak udvarolnak. Aki gazdag és sok hadikölcsönt jegyzett, most otthon marad... fel van mentve.

Csak szemesnek áll a világháború, a becsületes ember tönkre megy benne, elpusztul.

Szegény Závoczký...! Két évig huzta ki otthon ischiásszal. A fronton sántikált, de amikor egymás mellett szaladtunk hátra a nehéz japán gránátok elől, négyszáz méteren lehuzott engem is, a volt futóbajnokot. Háromszor osztották be a menetszáadba, amíg végre a negyedikkel mégis kidobták a frontra. Halálra válva reszketett szegény a lövészárókban. Nem merete a fejét kidugni, csak a lörésen keresztül bámult a drótsövényekre. A jobb szemével. Azon mód golyó furta át a jobb szemét. Mindjárt az első napon. A bal szeme nyitva maradt. Bámult meredten megmaradt szemével a felhőkre. Mintha csak szemrehányást tett volna magában: még mindig korán jöttem ki a frontra. Szegény Závoczký, most már semmitől se kell félned.

Egy sirba tették Soltész zászlóssal, aki az ezred legvakmerőbb tisztje volt. Széles mellén az összes kitüntetések. Maga kereste a halált: átment az oroszokhoz és pusztá kézzel emelt ki két csájázó muszkát a sáncból.

És egyformán *hősi halott* volt. Závoczký is, Soltész is.

A legénység türelmes, csendes, velük nincs sok baj. Nem zúgolódnak azon, hogy a tiszteket nagyszerűen élelmezik, likőrökkel, csokoládéval, cigarettával látják el, az ő rovásukra. Azt hiszik szegények, hogy ennek így kell lenni...

Csak néha-néha akad kezünk ügyébe egy-egy öncsonkító, önlövő. A füstös arcu tolcsvai cigány, a Zsiga is átlötte a tenyerét manlicherrel, de annyi esze volt neki, hogy a puskacső fölé a sógora kezét helyezte. Az ő lött sebe nem lett kormos...

Mosolyognom kell, ha a Berta esetére gondolok. Berta Menyhért civil életében orvvadász az ezred legjobb lövője, Strecker főhadnagy tisztiszolgája volt. A divízió legügyesebb tiszt szolgája. Vaktából lefogadom, hogy még Phlanzer Baltinnak se volt ilyen ügyes legénye, mint a Streckernek.

Egy zászlóaljban szolgáltam a főhadnaggal. Tizennégyben karlövést kapott, könnyű sebével egyhuzamban két évet húzott ki otthon.

El is dicsekedett Berta, hogy milyen jó dolga volt neki a főhadnagy ur mellett a kórházban. Az a sok gyönyörűséges ápolóné... anyje... Mert nős, családos ember volt a Berta, de hát Istenem, a háboru, az háboru.

—Nem bánnám — mondogatta, ha hét esztendeig is tart a háboru a vöröskeresztes ápolónők között.

Amikor Strecker főhadnaggal újra berukoltak a tábori ezredhez, közvetlen a Brussilow offenzíva előtt, odasugta nekem Berta:

— Főorvos ur! Nem uriembernek való ez a lövészárok. Jobb hátul a hadikórházban, az ápolónők között, debizisten...

Bertának én is lekötelezettje voltam: a Kárpátokban a megfagyástól mentett meg. Egy téli éjszakát a hóban töltöttünk és Berta a rutén parasztoktól dunnát »rekvirált« számomra. (A dunna még ma is ott van Csizna-Baligród mellett az országtutól jobbra a kiserdő szélén, ha azóta el nem vitték.)

Talpraesett válaszokat adott mindig Berta.

Egy ízben ezt kérdeztem tőle:

— Mi a véleményed Berta, miért nem vonulnak vissza előlünk az oroszok?

Apró, csillogó egérszemeivel hunyorgatva válaszolta:

— Azért, mert a déli hadseregünk annyira nyomja őket alulról, hogy a nagy nyomástul, ha akarnának, se tudnának szegények visszavonulni.

Haditetteivel, viselt dolgaival hivalkodott lépten-nyomon, holott csak egy angriffban vett részt:

— Tudja főorvos ur, tizennégyben annyira be voltak ásva előttünk az oroszok, hogy angriff után alig győztük őket kiásni.

Mindenki csodálkozott, hogy milyen szerencséje van Strecker főhadnagynak. Két évet huz ki otthon sebesülésével: villamozzák a hadikórházban a csinos ápolónők, iszapozzák beteg, »reumas« lábait Pöstyénben, aztán felülvizsgálat, kiképző iskola, ujjabb fürdőzés, Trencsén-Teplic, kis káder, megint felülvizsgálat, kórház, villamozás, menetszárad... Összesen két háborus esztendő.

Most jött ki a frontra és az első ütközetben kapott egy olyan prima comblövést, hogy minden pénz megér... Valamennyi tisztársa irigyelte őt.

Odahozták hozzám a segélyhelyre. Nagyon jaigatott. Bekötöztem. A legényem ágyára fektettem a fedezékemben. Fáradtan döltem le én is, szememet lehunytam, félálomba szédültem. Álomban is figyeltem a gránátok járását. Nagy prakszisom volt már ebben.

Strecker főhadnagy mögöttem nyögdécselt, ordított, jaigatott. Nagyon meg volt ijedve.

Berta, mint egy hűséges kutya az ágy előtt a földre kuporodott.

Suttogva mondta:

— Ne keltse fel a főorvos urat... alszik.

A sebesült főhadnagy annál hangosabban nyögött.

Berta egészen a füléhez hajolt és szinte belélehelte:

— Ne kiabáljon főhadnagy ur... én löttem meg hátulról... Megyünk megint kórházba...

m
sz
se
le
cs
ho

Ba
gé
Ha

ly

ös
tis
a
fr

te

ak
m

va

HARMADIK FEJEZET.

Julius első napjaiban sokat szenvedtünk a melegtől. Már hetek óta nem esett az eső. Boszszuságunk csak nőtt, ha a perzselő nyári napon se maradt nyugton az ellenséges tűzéség. Hogy lehet ilyen kánikulai melegben *emberre* lőni? Micsoda perverzitás... Szerettem volna átkiabálni hozzájuk:

— Ne lőjjetek, hiszen itt *emberek* vannak... Bánóczi hadnagy keresett fel. Tipikus falusi segédjegyző. Csak úgy csurgott róla az izzadság. Hétrét görnyedve huzta magát.

— Tudom... tudom, — fogadtam őt mosolyogva — Gyomorgörcseid vannak...

Eltaláltad kérlek alásan...

— Rumot akarsz?

— Gondolatolvasó vagy...

Rettenetes ember ez a Bánóczy: az állás összes rumkészletét kiitta — sorra látogatta meg tiszttársait, ahol rumot sejtett — és most rajtam a sor. Megrögzött alkoholista lett ez a fiú a fronton.

— Haza akarsz menni? Küldjelek kórházba?

— Dehogyan akarok. Tudom én, hogy mi a kötelességem.

Eszembe jutott a Weisz ezredorvos: ő se akar haza menni. Ugy látszik, a Bánóczynak is meg van a maga oka, ami visszatartja.

— Hallottam a dögésektől, hogy itt nálatok van egy kis hordócska rum... Még békebeli.

Töltsd meg doktorkám ezt a kulacsot. Az Isten is megáldjon. Itt a kezem, ebben az életben többet nem zavarlak... Becsszavamra.

Reszketett kinyújtott keze, izgatott volt. Néhány korty rum lecsillapította, a reszketés elmúlt. Nyugodtan mondta:

— Elég lesz egy napra.

Megborzadtam: ezt az embert gyógyíthatatlannal beteggé tette a front...

A Stein főhadnagyot pedig kigyógyította. Stein főhadnagyot évekig szervi szivbajjal kezelték békeidőben az orvosok és eltitották többek közt a fekete kávéól is. A fronton literszámmra itta a fekete kávé, abban a reményben, hogy kórházba kerül és mint jó öreg segédszolgálatos fejezi be a háborút. Stein főhadnagy szívét azonban a sok fekete kávé *meggyógyította*, a szivzörejek elmúltak, a szív sehogyse akart rendetlenül működni. Ép így meggyógyultak a gyomorbetegek is, a bélrenyheségben szenvedő ideges emberek belei azonnal működésbe jöttek az ágyúzás hallatára... Ez a háború!

Az egyik ezredordonánc jött hozzám levéllel: Tilzer főhadnagy, az ezredadjutáns kéret *azonnal* az ezredirodába. Felöltözködtem. Az ezredparancsnokság hátul a faluban volt, az odavezető utat éppen lőtte az orosz tüzéség. Különösen a vasuti átjárót verte erősen. A »hólyag« fenn volt, onnan beláthatott a megfigyelő a hasunkba.

Az ezrediroda egy kis rozszant parasztház egyetlen szobájában volt elhelyezve. Az irodában nagy telefonálás, ki-be szaladgálás, lázas izgalom, készülődés. Katona főhadnagy, az élelmezési tiszt izgatottan tárgyalt az adjutánszal. Az ezredorvos a litografált napi parancsot olvasta, szájában az örökgyő cigarettá szipkával. Engem észre se vett.

Az őrökök lopva, szánakozó pillantásokat vetettek rám.

Tilzer főhadnagy telefonált a hadtestparancsnokságnak. Jelentette, hogy orosz támadás várható rövidesen.

— Parancsolsz egy cigaretát, doktorkám? mondotta — miközben letette a telefon kagylót.

— Köszönöm, nem kérek.

Az ezredorvos rám emelte negédes tekintetét és gunyosan mosolygott. Nem üdvözölt, mint más-kor.

— Baj van, kérlek alássan, folytatta Tilzer.

Elsápadtam. Miféle baj lehet. Talán valami rossz fát tettem a tüzre? A katonáéknál sohase tudja az ember...

— Baj van öregem, folytatta a főhadnagy, igazán sajnállak... Azt tudod, hogy velünk szemben önkéntes cseh-orosz halálfejes légiók, *udárni batalionok* vannak beásva. Egy fogolytói megtudtuk, hogy még ma éjjel támadni fognak.

Megkönnyebbülve lélegzettem fel. Annyi baj legyen. Benne voltam én a Brusilow offenzívában is, pedig az volt csak az igazi muri. Már fogságba is estem, futva menekültem...

— Igen — folytatta a segédtiszt, a zászlóaljparancsnokod, Strazovec őrnagy telefonált, hogy *azonnal* menj ki hozzá az állásba. Azt akarja, hogy az ütközet alatt mellette legyél. Képzeld el: azt vette be a fejébe, hogy megsebesül... Fél nagyon. Ragaszkodik hozzád. Így mondta: ragaszkodom.

Ránéztem az ezredorvosra: lesütött szemekkel, kipirult arccal gyújtott rá egy újabb cigaretára. Izzgatott köhögési roham fogta el, kerülte a tekintetemet.

— Köteles vagyok én kimenni melléje, azért mert fél? kérdeztem felemelt hangon... Nem vagyok én frontharcos. Talán a jódtinktúra mellett kézi gránátot is vigyek magammal? Nekem a se gélyhelyen kell a sebesülteket ellátni... Hol van az a ká und ká reglama, amelyik előírja a szemé-lyi szolgálatot?...

Ujból kerestem az ezredorvos tekintetét. Csak ő segíthetett volna ki zavaromból. Egy szavába kerül ... Jogában lett volna utasítani, hogy maradjak a helyemen, végezzem kötelességemet. Hátraküldhetett volna azonnal kötszert és gyógyszerrel fölvételezni a brigádhoz. Saját felelősségére. Az ezredes egy szót se szólt volna ... De nem: az ezredorvos hallgatott és izgatottan szívta cigaret-táját. Még csak vállat se vont, mint ahogy azt szokta.

Tilzer főhadnagy szánakozva folytatta:

— Most nappal lehetetlen kimenni. A tüzéség éppen belövi magát, veri az utakat. Azt ajánlom, este menj ki hozzá. Ismered Strazovecet: ha valamit a fejébe vesz, nem enged belőle. Hát ki-mégysz?

— Ki.

— Mikor?

— Most mindjárt.

— Megőrültél? Kész öngyilkosság!

— Mit bánom én?

— Mondom: most lehetetlen.

— Ne mondja, hogy gyáva vagyok.

Sarkon fordultam és szó nélkül ott hagytam az ezredirodát. Az iroda előtt az ezredtörzs me-názsmájérje éppen kiadta a parancsot a cigány-banda primásának:

— Rudi! Ma este zene a vacsoránál! Meg-értetted?...

dül
Grá
tölt

lye
lajc
hog

kép
mie
sze

Arr
dül
eng

egy
und
Ken

cse
Ott
ja.

a s
iga
bete

mor
ha
lát
jék.

NEGVEDIK FEJEZET.

Bánatos szívvvel, lehorgasztott fejjel, szédülten bandukoltam visszafelé, a vasuti töltésen. Gránát robbant fel mellettem néhány lépésre, a töltés oldalán. Hasra vágódtam.

— Hm! — mormogtam magamban. — Milyen különös. A gránátnak csak másodlagos tulajdonsága hogy öl, a főtulajdonsága az, hogy leköti az embert az anyaföldhöz.

Bosszantott ez a Strasovec-ügy. Hát hogy képzei az őrnagy? Ellentámadást csinálnak a mieink és én majd futok az őrnagy után a kötszerrel és csipeszekkel, mint egy juhászkutya. Arra persze nem is gondol, hogy én is felfordulhatok ott mellette. Aztán ki kötöz be majd engemet? Majd talán minden törzstisztre jut egy császári és királyi tartalékos főorvos. Káundká. Ördög vigye az egészséget... Milyen jó a Kertész doktornak most Lembergben. Neki nincsenek ilyen gondjai. Évek óta kórházi orvos. Ott van az egész családja. A fizetését félrerakja. Privát prakszisa is van Lembergben. Aztán a szubotikai kollégáimra gondoltam: no ezek igazán azt se tudják mi a háboru és bizonyára betegre keresik magukat...

A »Ludwig bakát« se szerkesztem ezután. Lemondok a szerkesztésről. Csinálja más a lapot, ha tudja, csinálja a Strazovec őrnagy. Majd meglátjuk. Így kibabrálni velem és még tán elvárják, hogy irjak is. Nem vagyok megveszve...

Észre se vettem: utolértem Bálint hadnagyot, az ezred bolondos, könnyelmű, bohém tisztjét. Most rukkolt be kéthetes szabadságáról. A melle tele van dekorációval.

— Szerbusz.

— Szerbusz.

Elmondtam neki az esetemet. Örült neki:

— Legalább te is tudod majd, hogy mi az angriff. Hanem kérlek aztán tisztán rakjad vissza a beleimet és ne spórolj a jódtinturával és a kötszerrel...

— Majd együtt megyünk be a stellungba.

— Hogyne! Én csak este megyek be. Pálnak nézel te engem? Hogy még az uton belémeresszenek egy csomagot? Azt nem! Tudod: nagyon érzékeny vagyok a tűzéségi tüzzel szemben. Szívbaajos vagyok, nem bírom az izgalmakat.

A fedezékemhez érkeztünk.

— Ha megengeded, majd elfoglalom addig a dekkungodat...

— Csak tessék.

— Hej doktorkám de unom én már ezt az egész tésztát. Nem uriembernek való ez. Hősi halál... Elegem van. A Klein az jól csinálja. Beszéltem vele otthon. Fekete sapka, vasalt nadrág, sétál a korzón. Bottal, Kissé sántikál. Hol a bal, hol a jobb lábára. A gazember a háboru alatt már kioperáltatta a vakbelét, a sérvét, a mult hónapban az aranyerét. Most azon töri a fejét, hogy melyik testrészét lehetne még megoperá'tatni. Ilyen mázlija van. És amilyen pehem van nekem: se seb, se operáció, se betegség. Még csak gilisztám sincs. Olyan egészséges vagyok, mint a makk. Harminc hónap alatt még csak náthám se volt, pedig milyen jó volna egy kis tüdőgyulladás. Hja öregem itt már vagy a békekötés, vagy egy kis fogság segíthetne ki... Azt hiszem az volna a legjobb, ha én is beruk-

kolhatnék a »nagy káderbe« — Szibériába. Mert itt a fronton úgy látszik nem lehet kivárni a béke kitörését. Eddig csak vártam... De meddig várjak még, meddig? Doktorkám én azt hiszem mégis csak a legbiztosabb életbiztosítás a — fogság. Ott nem hallja az ember az ágyuzást, ott nem hajítanak éjjel a békés ember fejére aknát... nem hallja az ember örökösen ezeknek a Singer-varrógépfegyverek undok kattogását. Apropos! Van egy kis rumod? Adjál kérlek, mert egészen elhervadok. Nagyon finom rum, adhatnál egy kis rezervát... Ugy látom én se fogok bevonulni fatornyos hazámba babérkoszorúval övezett homlokommal...

Türelmetlenül kiáltottam a legényemre, aki éppen családi fényképeit szegezte az ágya fölé a falra.

— Jóska pakolj!

Jóska, akit még a nyolcvanhatosoktól hoztam magammal, nagy szemeket meresztett rám. Reménykedve kérdezte:

— Talán megyünk megint szabadságra?...

— A fenébe. Kimegyünk az állásba.

Jóska, a csantavéri bicskás elsápadt. Nagyon féltette az életét. Családos ember volt, nem is vettem tőle rossz néven.

— Nem jó vége lesz ennek. — mondta a fejébe bubját vakarva.

A közelünkben ólálkodó Péter, a kötszershordó már csomagolt is. A holmiaim összecsomagolása nem tartott sokáig, mert a multak tapasztalataim okulva, minden ingóságom állandóan »marschbereit« állottak, készen a szégyenletes, de hasznos futásra.

A menet megindult: elől mentem én, husz lépés távolságra követett Jóska, azután Péter.

Bálint tréfásan utánam kiáltott:

— A viszontlátásra doktorkám, odaát, a nagy kádernél.

Megborzadtam... Fogságba esni... most a háboru végén a béke küszöbén, tizenhét derekán? Örület. A forrongó Oroszország foglya lenni? Még elgondolni is rettenetes. Eh őrült beszéd... Majd holnapután visszajövök... Uira elfoglalom a helyemet... Dolgozni fogok. De annyi szent, ha megmaradok, én többé nem irom a tábori újságot. Füttyülök a népszerűségekre. És ha az ezredes... Mit törődök én az ezredessel, ő se törődik velem. Pont.

Mentem, loholtam előre. A nap gyilkoló melegét ontott a tikkadt, felperzselt mezőre. Őszszelőtt házak, leégett viskók mellett haladtunk el. Egyes helyeken csak az árva fekete kémények jelezték, hogy itt valaha békés kunyhó volt. Katonasírok jobbra balra... Itt is, ott is primitíven összetákoltt keresztek meredtek ki a földből, panaszosan, fájón.

Csurom víz voltam az izzadságtól.

Tudtam, éreztem, hogy örültséget követek el, de valami belső ösztön hajtott: a dac. Meggyorsítottam lépéseimet. Egy kilométer választott el a zászlóaljparancsnokságtól, amely itt kivételesen, a germánok jóvoltából közvetlen a lövészárkok mögött volt elhelyezve.

Az uton sebesültekkel találkoztam. Egy kis erdő szélén, bokrok mögött ordonáncok pihentek, ismeretlen katonák, olvasóval a kezükben imádkoztak. A legényem azt mondta, hogy ezek a »cserkészfiuk« *idegen ezredbeli* lógósok, akik örökösen bolyonganak és sohase találják meg ezredüket.

Az ellenséges tüzéség állandó tűz alatt tartotta az utakat. Valóságos gránátfüggönyt bocsájtott a front mögé.

— Hát még se húzom ki a háborut eleve-nen — gondoltam magamban. Pedig hogy szerettem volna úgy tiz év múlva a békekötés után, az idők távlatában, szivarozva olvasgatni a nagy

háboru történetét. Szerettem volna megérni azt is, hogy leendő kisfiam az ölembe üljön és kérjen:

— Papa... mesélj a háboruról.

Ugy látszik mégis itt a vég... Még szerencse, hogy nőtlen vagyok...

Az ágyulövedékek, gránátok és srapnelek zárótüzéből kikerültünk. Egy félperces tüzszünet alatt átfutottunk a függöny vonalán. Az álláshoz közeledtünk. Fegyvergolyók szisszentek a fejünk körül. Megkönnyebbülve lélegzettem fel: milyen megnyugtató érzés: — *csak* fegyvergolyó. Ez már valóságos üdülést jelentett számunkra.

Kiértünk a kommandóra. Sehol egy teremtet lélek. Mindenki a fedezékekben, a rókalyukakban, a föld alatt.

— Jóska! — szóltam oda legényemnek, akit szemmel láthatólag megzavart az új környezet.

— Nem jó helyen vagyunk itt főorvos ur... nagyon bűdös a levegő — vacogta fázósan, pedig csak úgy csurgott róla a verejték. — Ennek nem jó vége lesz, debizisten.

— Te meg a Péter menjetek az előretolt segélyhelyre. Jelentsétek Eichler szanitész-zászlós urnak, hogy itt vagyok. Várjatok meg, nemsokára én is ott leszek.

Strasovec őrnagyot, a zászlóaliparancsnokot egy hat méter mély rókalyuk fenekén találtam meg. Ugy össze volt zsugorodva, mint egy bélcsavarodásos aggastyán. Katonásan lejelentkeztem. Tudtam: szerette a katonásdit, hiszen a háboru legnagyobb részét a hátsó országrészekben töltötte el, nemrég jött ki a harctérre.

Barátságosan nyújtott kezét:

— Csak nem jöttél ki? — kérdezte erőltetett mosollyal, atyáskodó hangon...

— Amint látja őrnagy ur... Parancsára megjelentem...

— Ne haragudj kérlek, hogy telefonáltam

érted... De tudod doktorkám nagyon félek... Hajnalban nagy ütközet lesz. Támadnak az oroszok az egész vonalon. Halálfejes önkéntes batalionok. Érzem, hogy meg fogok sebesülni. Akarom, hogy mellettem legyél az ütközet alatt. Én nem tudom, olyan előérzetem van. Ordonánc! Hozzatok sonkát, szalámit, bort a főorvos urnak... Mit eszel! Mit iszol?... Nagyszerű pisztráng konzerváim vannak. Parancsolj egy jó médiát...

— Köszönöm. Majd előbb a segélyhelyen szétnézek...

Otthagytam.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Alig pár lépésre volt a szanitész-dekkung, a segélyhely. Igazi szanitész fedezék: rozszant, gyenge, látszik hogy nem hozzáértő emberek építették. Srapnell biztos. De az is biztos, hogy az orosz tüzérség kizárólag nehéz gránátokkal lö olyanokkal, amelyek nyarvognak a levegőben.

A fedezék előtt viharezett kis vöröskeresztes zászló szomorkodott. De minek a zászló: a sebesültek és maródiak zászló nélkül is tudták, hol a segélyhely.

Eichler Salamon ősmédikus szorgoskodott itt. Körülötte néhány sebesült feküdt a földre hirtett szalmán.

Nagyon meg volt lepve velem, de titokban örült, hogy holnap nem lesz egyedül.

— A Strazovec? kérdezte jelentőségteles mosollyal, miközben borostás álla fölött mosoly jelent meg.

— Az.

— Kibabrálás.

— Az.

— Ugy látszik, itt mindent lehet...

— Ugy látszik...

— Rossz hely ez, főorvos ur. Minden talpalattnyi hely be van löve. A dombról belénk lát az orosz. Én nem vagyok hadseregparancsnok, csak egy egyszerű szanitészzászlós, aki sohase tanult magasabb stratégiát, de az ezredet nem volna szabad itt lenn hagyni ebben a halálvölgy-

ben. Itt valamennyien elpusztulunk, legjobb esetben fogságba esünk. Az egész brigád.

Eichler megkínált egy kis száraz kenyérrel. Az izgalom kiszáritotta a torkomat. Nehezen csuszott a falat. A medikus jóízűen falatozott a kenyérből és még a morzsákat is összeszedte.

Teli szájjal beszélt tovább:

— A hadvezetőség meg akarja ismételni a Brusilov offenzíva hibáit... Az utolsó infanterista is tudja, mi volna a teendő: ma éjjel hátravonulni a reserva állásba a futóárkokon keresztül. Aztán hadd tromlizza az orosz tüzérség szét az első állásokat — mi páholyból néznénk végig az egészet. Ha már ellövi a tüzérség a municiót az üres árkokra, a gyalogság elfoglalja a romokat, akkor csináljanak ellentámadást.

Szomoruan bolongattam. Oda se figyeltem. A fülem zugott már a folytonos ágyuzástól.

— Én, mint szanitész zászlós csak nem fogok tanácsot adni a generálisoknak. Nem igaz?

Lukács szanitész zászlós, a segélyhely másik medikusa is megszólalt:

— Ugy-e Eichler, mi ketten el tudnánk vezetni egy hadsereget — Miskolcig. Ha én tölem telene, visszavonulnék egészen Miskolcig a korona kávéházig. Oda jöjjön utánam az orosz, ha mer... Főorvos ur... nem az én finom idegeimnek való ez a lövöldözés. Nem bírják az idegeim... Pista adjál egy jó erős fekete kávé, hogy megnyugtassam az idegeimet...

A fejem megfájdult. Lepihentem az egyik deszkaágyra.

— Nagy pehhem volt — folytatta Lukács. Huszonegyeztünk a héten Kiss zászlóssal, a hatodik századból. Elnyertem tőle egy csomó pénzt. Azt mondta, nem fizet, adjak neki revansot. Jól van, mondok: adok revansot, de jelents három napra maródit. Aztán itt maradt a szanitész fedezékben. Három napig egyfolytában huszonegyeztünk.

De aztán fölkelt és bement a lövészárokba valamiért. Mondok: én nem szeretem az *ugrálós partnereket*. Játsszunk, vagy nem játszunk. Nem igaz? Még majd baja esik és tartozik háromhavi fizetésével. Azóta se láttam. Azon az éjjel szétszedte az akna... Most mi lesz a pénzemmel? Hiába! nem szeretem én az ugrálós partnereket...

Egész éjszaka bömböltek az ágyuk. Már hajnalodott, amikor az ellenség első komoly áttörési kísérlete hiúsult meg géppuskáink tüzeiben.

Aztán újabb híreket kaptam: erősen tartják magukat a fiuk, jól fel vannak szerelve kézigráttáttal. Nem kell félni az áttöréstől.

A szemeim égtek, mintha valaki parazsat rakott volna rá az éjjel, a füleim zugtak, a fejemet úgy éreztem, mintha harangnagyságúra volna feldagadva és állandóan harangoznak benne.

Mindig csak ez járt a fejemben:

— Hát mégis csak el kell pusztulni...

Sebesült orosz foglyot hoztak hozzánk, fiatal, acélsisakos, hetyke legényt. Orosz rubaskáján a szív fölött halálfej jelvényt viselt. Folyton nevetgélt és pálcával csapdosta csizmás lábait. Éneklő kiejtésen megismertük, hogy *cseh*. Anyit bevallott, hogy parancsuk van: mennél kevesebb foglyot ejteni.

— Puff neki — mérgeződött Lukács... Amilyen pecches vagyok, ezek még legyilkolnak engemet, holott egy hónap múlva, augusztus nyolcadikán haladéktalanul otthon kell lennem... Az ideáloznak születésnapja lesz...

Hatalmas gránát robbant szét közvetlen a fedezék mellett. A légnyomás behorpasztotta az egyik oldalán a gyenge tákolmányt.

Lukács letisztította ruháját és sapkáját a földtörmelékektől, nyugodtan folytatta:

— ... és nekem ott kell lennem... mert az nap tartjuk meg az eljegyzésünket is... Koszó! menjen ki és telefonáljon, vagy szignalizáljon az

orosz tüzésrésznek, hogy ide ne löjjenek, itt ur-
emberek vannak... orvosok... Eichler, kérek
konyakot...

Szédült fejjel támoxyogtam ki a levegőre:
mindenütt füst, fojtó gázszag.

Pár lépésre a segélyhelytől sir volt ásva az
utolsó két nap halottainak. Lehetek vagy ti-
zenötten. Az öreg Lőrincz szanitész rakosgatta
őket gyengéden egymás mellé, a vérgőzös föld-
re. A lövöldözéssel nem is törődött.

Egyszer csak fölismeri egyik földijét:

— Nézd csak, nézd csak... ez az Orosz
káplár. a földi...

Aztán, hogy a halott nem válaszolt, meg-
tömté Lőrincz bácsi a pipáját, tempósan rágyuj-
tott és maga elé mormogta:

— No de legalább téged komám komótosan
fektetlek, mert hogy földik vagyunk.

Sátorlapot vett elő és atyáskodó gondossá-
gal göngyölgette be Orosz káplárt és nagyobb
térhelyre fektette, kissé odébb a többitől, kényel-
mesen. Aztán elföldelte őket és nem szót többet
egy árva szót sem.

Háromszáz ágyuból öntötte ránk az orosz
tüzésrész a poklok tüzeit. Mermelstein telefonista
a nagy tüzelésben is folyton az összetépett tele-
fondrótokat foltozta. Két telefonista már dara-
bokra tépve hevert az uton.

A pergőtüz egyre fokozódott. Mire a nap su-
garai kibukkantak a hegyek mögül, valóságos
gránát záport kaptunk.

Nem győztük kötözni a sebesülteket.

A nap mind magasabbra dugta ki fejét a
fák koronái közül: kíváncsi volt a vérengzésre.

Ujra és újra ez a gondolat villant át agya-
mon: Hát mégis csak el kell pusztulni...

Gottein hadnagyot hozták ájultan egy sátor-
lapban. Gránátnyomást kapott.

A segélyhely zsuffolásig megtelt sebesültek-

kel. A szalmán, csak a legsúlyosabbak kaptak helyet.

Tischner József, a gyermekarcu hadnagy is súlyosan megsebesült. Csak pár órával élte át sebesülését.

Pedig hogy a lelkére kötötte az édesanyja egyetlen fiának, hogy vigyázzon magára.. És most itt van...

Viaszsárga, sáros arca eltorzul a kintől.

Nagy Gábor tiszthelyettes a géppuskájára dölve halt meg, Kalasi őrmester egy hatalmas gránátölcserben lelte sirját.

Éppen egy tüdőlövéses katonát kötöztem, a mikor az egyik század-szanitész futtában bekiáltott a fedezékünkbe:

— Itt vannak az oroszok!...

HATODIK FEJEZET.

— Mit csináljunk főorvos ur?... kérdezte Eichler hirtelen.

A következő pillanatban három tányérsapkás orosz ugrott a fedezék bejárata elé, szuronyt szegezve felénk. Ordítottak. Körülbelül olyan hangokat adtak ki, mint amikkel a sárbaragadt teherkocsi kocsisa biztatja a lovakat.

Egyikünk se mozdult. Dermedten állottunk a düledező fedezékben. A tüdőlövéses katona szájjából vér buggyant elő. Eichler kötszert szorongatott a kezében, Lukács a jódtinktúrás üveget. Egyéb fegyver nem volt nálunk. Mindenki rám nézett. Fedezékünk másik kijáratánál kézigránát robbant fel.

Az egyik ragyásképi szuronyos orosz — (az arcvonásait amíg élek nem felejttem el) — hirtelen kézigránátot rántott elő.

Ebben a pillanatban Eichler Salamon nekiugrott a szuronyoknak és felemelt karjaival jelezte, hogy megadja magát.

Az oroszok újból éktelen orditozásba kezdtek. Eichler után sorra lépkedtek ki az emberek, szanitések, könnyű sebesültek, tisztiszolgák a füledt oduból. Utolsónak maradt Jóska, aki hűségesen cipelte magával holmimat.

— Szkáré! Poigyom!...

Hajtottak bennünket előre vagy hátra? Nekünk előre volt. Alig tettünk pár lépést a sebesültek és halottak között, amikor szinte legázol-

tuk Strasovec őrnagyot. Strasovec térden állva imára tett kezekkel, tótul könyörgött az életéért.

Halálfejes katonák vették körül. Tetszett nekik a dolog: törzstisztet, »generálist« fogtak.

Az egyik katona nagyot káromkodott és a térdelő őrnagyot puskatussal fejbe vágta.

Azonnal elterült a földön. A vér elöntötte vadonatujaik extra zubbonyát.

Odamentem az őrnagyhoz. Amikor magához tért, rámnézett és elhaló hangon mondta:

— Ugy-e mondtam, hogy megsebesülök...
Kötőzzél be, ha Istent ismersz...

Ordonáncai segítségével felemeltük a földről a súlyosan sebesült őrnagyot. Az ütés hosszú, erősen vérző sebet ejtett a fején. A fogolyáradat magával sodort bennünket is. Folytonos üvöltözés közben hajtottak bennünket az oroszok az összelőtt lövészárkaink felé.

Nem ismertem az állásokra: gránátölcsérek végtelen sora volt ez. Sehol egy épen maradt árokrész. Szétforgácsolt, égnek meredő, összeviszta heverő szeges drótok, karók, gerendák jeleztek, hogy itt nem rég még akadályok voltak.

Az összeomlott sáncokban mindenütt halottak, súlyos sebesültek hevertek. Az egyik géppuskás altiszt mellkasát tépte szét a gránát.

— Szanitész... szanitész... nyöszörgött nyarvógó hangon.

Emitt eltorzult arccal fekszik egy káplár. Megismer engem. Vértelen, sáros arcát felém emeli, üveges szemeivel rámmered, görcsös ujjaiával a levegőbe kapaszkodik:

— Főorvos ur... segítség... se-git-ség...

A hátam mögött szuronyos katonák hajszolnak minket. Nincs megállás. Két tűz közé kerülünk. Előlről az oroszok, hátulról a mieink lönek ránk. Mire az orosz drótakadályok elé értünk, a harminc és feles mozsaraink is küldtek néhány gránátot utánunk — bucsuzóul.

Egy orosz kapitány lépked velünk szemben. Észreveszi a mellemen a kis vöröskeresztes jelvényt. Németül szólít meg:

— Orvos?

— Igen.

— Kötözzé be.

Egy fiatal orosz zászlósra mutatott, aki a fején sebesült meg. Mire lehajoltam a fiatal szőke tiszthez, már nem volt benne élet.

A Bysztrica patakon hajtottak bennünket keresztül, kötözködésig gázoltunk a vízben.

A tulsó partról visszaneéztem: minden égett, füstölt az állások körül...

mög
zsál
állá
kom

ötsz
A t
ték
nátó

csés
tett
olya
ker

tató
min

szó
pét

lito
mo

HETEDIK FEJEZET.

Hadifogságba estünk.

Mindjobban hátráltunk az orosz lövészárkok mögé. Kísérőink ragyogó arcal mutogatták a zsákmányolt likőrös, pálinkás tüvegeket. Az első állásban megszámlálhatatlan mennyiségű tojásos-konyakot találtak.

A szomoru menet, amelyben lehattünk vagy ötszázan, az orosz tüzerállások mellett haladt el. A tüzerek ingujjra vetkőzve, vigyorogva töltöték az ágyukat. Az ágyuk mellett mindenütt gránátölcsérek meredtek ránk.

Nem tetszett a bakáknak, hogy a gránátölcsérek az ágyuk *körül* ásitottak és a lövegek nem tettek kárt a nehéz mozsarakban, amelyek pedig olyan nagyon kínzottak bennünket három napon keresztül.

Az egyik rongyos baka ki is adta a mérget:

— Tudod-e komám, kérdezte a mellette bakatató másik rongyost, hogy miért lönek a tüzerek mindig mellé?

— No?

— Azért, mert bal kézzel lönek...

— Oszt mé lönek bal kézzel?

— Mert a jobb kezükkel vakaródnak, válaszolt amaz és maga is megvakarta a háta közepét.

A tüzéség mögött egy kis fiatal erdőben állították fel az oroszok a fogolytranszportot. Megmotoztak bennünket. A hadifelszerelési tárgyakat

szedték el tőlünk úgy mint órát, láncot, ékszer, erszényt, zsebkést. Főleg a karórákra vadásztak. Motozás után újból utnak indítottak bennünket. Utközben a csapat egyre nőtt, vagy kétszáz tiszt és ötszáz főnyi legénység haladt némán az orosz parancsnokság felé.

Lassankint elmaradt mögöttünk a kihalt város: Stanislau.

A hadtestparancsnokság előtt újabb motozás után a tiszteket elkülönítették a legénységtől és kikérdezték őket.

A kíséretet kozákok vették át. Egész napi gyalogolás után végre egy nagyobb faluba érkezünk.

Az első éjszakát a falusi nagyvendéglő tánctermébe zárva töltöttük. A ház körül fegyveres őrk vigyáztak a plenik életére. Élelmezésről szó se volt. Mindenki úgy segített magán, ahogy tudott.

Az egyik tartalékos főhadnagynak tele volt a zsebe papírpénzzel. A legénység zsoldja maradt nála, az inge alatt egy tarka vászonzsacszkóba csomagolva. Nyugta ellenében adott mindnyájunknak néhány frissen nyomott, ropogós bankót.

A koromsötét bálterem piszkos, teleköpködött padlójára feküdtünk le.

Ismerős hang szólalt meg mellettem nyöszörögve.

— Te vagy az Bálint? — kérdeztem.

— Én vónék.

— Mit fészkelődöl? Aludjál.

— Ha tudnék...

— Mi bajod van?

— Valami nedvességbe feküdtem bele. Majd holnap megnézem. Mert nem szabad gyufát gyújtani.

Nagyokat sóhajtott:

— Hej édes anyám, édes anyám...

Egy hang dörgött bele a suttogásba. Aktiv hang:

Nachtruhe!

Bálint közelebb kuszott hozzám és fájdalmas hangon suttogta:

— Nem jó dolog ez a fogság, doktorkám... Nem uriembernek való... Inkább a front... Csak egy elégtételelem van: az oroszok kiitták az összes tojáskonyakjainkat, amikre mi már nézni se tudtunk... Brrr... Ugy berugtak mint a csacsik. Alig állottak a lábukon, úgy mentek előre ang-riffra. Hallottad? A Schwarc zászlós, az adjutáns meglógott. Nem tudom sikerült-e neki...

Ujabb ordítás:

— Ruhe!

— Mégis csak jobb volt a fronton doktorkám... Istenem: mennyi halott... A Kecskés hadnagy fejét szétvitte a gránát. Fialtal házasság... A Tischner is elesett... Szegény gyerek: tizen-nyolc éves volt...

Körülöttünk már mély álomba merültek a fiuk. Tisztek, közlegények, tisztiszolgák vegyesen, hering módjára összepréselve aludtak a padlón.

Nem jött álom a szememre. Nem hagyott aludni az éhség és a kiállott izgalom.

Mi lesz velem? Hol vagyok? Hogy kerültem ide? Otthon azt hiszik majd, hogy elestem, ha hosszúideig kimaradnaka tábori lapok. Tegnapelőtt még megcsináltam a »Ludvig bakát«. A kéziratokat már szedik. Garasnak fogalma sincs, hogy az ezredet elfogták. A szerkesztő is fogságba esett. A következő szám kéziratái a zsebemben maradtak. Nem hiába üzentem mindig a munkatársaknak, hogy kéziratokat nem adunk vissza, de most igazán...

Vajon mit fog írni rólam a Garas a legközelebbi számban? Möller ezredes a vereséget bizonyára óriási győzelemnek fogja feltüntetni.

Lesz majd egy csomó kitüntetés... Az ezredes is kitüntetést kap, a generális is, aki nem engedte meg, hogy a pergő tűz alatt kivonják a második állásba az ezredet. Ugyan mi lett a Schwarc zászlóssal? Nem láttam sehol. Eszembe jutnak a kollégáim, évtársaim, akik most otthon színházban, kávéházban ülnek, vagy a korzón sétálnak. Eszembe jut a Politzer doktor... Hogy megirigyeltem, amikor rongyosan, piszkosan megérkeztem szabadságra és az Emke előtt találkoztam vele. Hogy irigyeltem a beosztásáért: járványkórházban dolgozott. Lakkcipőt hordott pengő sarkantyúval, fekete sapka, vasalt nadrág, ócska, potya-vöröskeresztes kitüntetéssel a mellén. Szegény Politzer három hét múlva tifuszban meghalt. Én pedig még most is élek. Pedig mennyire megirigyeltem akkor... Mit csinálnak otthon a kis nők? Most hiába várnak ránk... No majd akad, aki megvigasztalja őket helyettünk... Vajjon mit csinál most a kis aszszonyka? Mikor megkérdeztem otthon, hogy hogy élnék, emlékszem, ezt felelte:

— Elég jól élünk... nem panaszkodhatok, van ennivaló, cigaretta, selyem, csak ne szaladgálnának úgy az uccán kéz és láb nélkül az emberek... Inkább halnának meg szegények...

Csak már ágyuzást ne hallanék többet...

Mi az? Ágyusztót hallok, vagy csak a fülem zug?...

Elém meredtek a sötétben a lövészárkok haldoklói.

— Szanitész... szanitész...

— Segítség...

Aztán Eichlerre gondoltam: az életünket neki köszönhetjük.

NYOLCADIK FEJEZET.

Hajnalra virradóra folytattuk a végtelennek látszó utat. Csak úgy éhgyomorrra. A kísértő orosz katonák elfogyasztották a szokásos reggeli csájájukat, fehér kenyeret is ettek hozzá, nekünk csak a »kipjatok«, a forró víz maradt.

Utirány: Oroszország.

Vasuti sínek mellett hajtottak bennünket a kozákok. Sietősen, sürgősen, mintha kergette volna őket valaki. Vigyáztak ránk, nehogy valaki lemaradjon.

Szomoru pillantásokat vetettünk a frontra dőcögő zsuffolt katonavonatokra és a velünk egy irányban száguldó üres szerelvényekre. Milyen egyszerű volna: megállítani az üres katonavonatot és megrakni elcsigázott hadifoglyokkal. Mire való a fájós, sebes, véres lábakat koptatni? Állatkinzás...

A rossz, régi bakancsok cafatokban lógtak le a lábunkról. Sokan mentek közülünk mezítláb, mert dagadt lábaikra nem huzhattak cipőt. Akadtak óvatos hadifoglyok is, akik *előrelátásból* kimélték cipőjüket és mezítláb gyalogoltak.

Egyik öreg, hatvanas tartalékos főhadnagy is nehezen huzta rongyokba csavart fájós lábait. Különben a szíve se volt rendben: nem bírta a gyaloglást, egyre lemaradt.

A melléte lovagló kozák altiszt éktelen káromkodás kíséretében biztatta kancsukájával. Zuhogtak a korbácsütések. A menet időnkint

megállt és cifra magyar káromkodással tüntet-
tünk. A kozákok a levegőbe lövöldöztek. Ijeszt-
gették a tüntetőket, pedig szemmel láthatólag ők
voltak megijedve.

Mi történt volna, ha a tömeg hirtelen megtá-
madta volna azt a pár kozákokat?...

Ujabb kancsuka-ütések, ujabb lövések...

A hatvanas főhadnagy a kozák szeme közé
néz, kiegyenesedik, veri a mellét és teli torokkal
kiáltja:

— Offizier! Offizier!...

Erőteljes nagajka-ütés volt a válasz.

A transzport élén naponta felváltott szuro-
nyos gyalogkatonák lépkedtek. Hosszu lépések-
kel erős gyalogló iramot diktáltak. Pihenőt nem
adtak, a kánikulai hőségben fokozott tempóban
rohantunk el a kutak mellett. Jaj volt annak, a
ki a kuthoz ugrott.

Kora hajnaltól, késő estig róttuk az ország-
utakat nap nap után. Az egyik éjszakát az isko-
lában, a másikat kaszárnyában, a harmadikat a
kisvárosi zsinagógában töltöttük el. Előttünk ha-
ladó nyolcvanhatos fogolytársaink falakra irt
üzeneteket hagytak hátra, mi meg az utánunk kö-
vetkezőkkel tartottuk fenn az összeköttetést.

A nyolcadik napon hatalmas vihar és felhő-
szakadás ért utól bennünket a nyílt országuton.
Bőrig áztunk. Bálint hadnagy, aki látszólag a
fogságában is megőrizte aranyos kedélyét, le-
vetkőzött és térdig felgyürekezve pacskolt a ra-
gados sárban. Bakanótákat énekelt.

Dörgött az ég, mintha ezer ágyúval löne a
mennyei tüzéség. Hatalmas mennydörgés
rázta meg a levegőt. Bálint mellémfurakodott:

— Hála Istennek, — mondotta — hogy a sok
ágyuzás után végre *civilhangokat* is hallunk. és

hátaltelt arckifejezéssel nézett a fekete felhőkre.

*

Eichler zászlós szótlanul haladt az út szélén. Nagyon bántotta az öreg fiút, hogy fogságba esett. Valósággal buskomor lett. A humor iránt érzéketlenné vált. Hiába becézte őt hatalmas orra miatt Goliát zászlós »távorrnok«-nak, hiába kínálta meg Bálint cigarettával, hogy »szabályos füstkarikákat bocsásson ki szabálytalan orrából« — minden hiábavaló: Eichler vigasztalhatatlan volt.

Nyolc napi hallgatás után kiderült, hogy mi bántotta:

— Nem tudnám túlélni, — mondotta busan — ha megtudnám, hogy Schwarz zászlósnek, a batalion-adjutánsnak sikerült a szökés a pergőtűzben...

A hatalmas termetű Goliát zászlós, az ezred legerősebb embere, akinek már a bal vállán tulnyult a sok vitézségi érem, hozzátette:

— Igen... igen... hallom, hogy amikor Schwarzc zászlós kiugrott a rókalyukból, mielőtt elfutott volna, elköszönt Strazovec őrnagytól. Azt kiabálta le neki: »Respekt, Herr Major!«

Rajtik hadnagy megnyugtatta Eichlert:

— Azon a zárótűzön keresztül nem bujhatott ki emberfia.

— Eh, mit busulsz? *Élni, élni, élni... ez a fő.* Örülj, hogy élsz... Számár! Nem igaz. Bánóczi?

Lehorgasztott fejjel bandukolt velünk Bánóczi. Az oroszok még a kulacsát is elvették. Eleinte nagyon nyugtalan volt, most már beletörődött sorsába, hogy vizet kell innia rum helyett.

*

Eszembe jutott doktor Weisz ezredorvos... Ugyan mit csinál most? Persze: cigarettázik. Vajjon érez-e lelkiismeretfurdalást miattam? Hol van az ezred? Bizonyára tartalékban, hisz alig

maradt belőle hirmondónak néhány ember. Majd jön az új menetszázad... Aztán elviszik őket az olasz frontra...

*

Csernovicba értünk. Egyenesen a városi börtönbe vittek bennünket. Ugy bántak itt velünk, mint közönséges gonosztevőkkel.

Bálint hadnagyot utközben a csernovici zsidó lányok élelmezték. A fiú nagyszerűen beszélt a zsargont és szerencsáját még fokozta az is, hogy lutheránus létére »valódi« kampós orra is volt. A börtön uccai ablakán keresztül nemcsak élelemmel, hanem pénzzel is ellátták a lányokat. Eichler zászlóst is hathatósan protezsálta a lányoknál hatalmas orra.

A börtönben szalmazsákokon feküdtünk. Az elősdiek már kikezdték bőrünket.

A hatvanas főhadnagy dagadt lábait és az ütlegektől sérült szemét borogatta. A fárasztó menetelés után nekem, mint a transzport egyetlen orvosának maródivizitet is kellett tartanom és ellátni a betegeket. Szerencsémre nálam volt a hőmérőm.

*

A börtönben töltött éjszakán nehéz álomom volt: *érettségiztem*. Az a ragyásképi orosz, aki fogságbaejtett, volt a matematika-professzorom. és minden áron ki akarta belőlem venni a binominalis együtthatók tulajdonságait... Nem ment a felelés. Kancsukával ütötte a fejemet. Hideg verejték ütött ki rajtam. Mi lesz velem, ha megbukom az érettségim? Mi lesz az orvosi diplomámmal?...

Ágyuzásra ébredtem fel, pedig már pár száz kilométerre voltunk a front mögött.

*

Orosz területen már *ellátást* is kaptunk esztünkint, de nem volt benne köszönet: egy darab

kenyeret és bűdös hallevest. Hogy honnét vették azt a sok bűdös, szárított halat? Ezek a halak úgy látszik már a vízben is bűdösen uszkáltak. Nyolc emberre osztottak ki egy lavor hallevest. Akinek jó gyomra és kanala volt — ehetett belőle. Csak úgy, a közös, piszkos fatálból, egyszerre nyolcan.

A Kiev felé vezető országút végső szakaszán végre marhakupékba gyömöszölték be a leron-gyolódott hadifoglyokat. Az oroszok is belátták, hogy gyalogosan nem mehet tovább a transzport.

Vagy talán parádés bevonulást akartak velünk rendezni Kievbé?

A sok vándorlás után az emeletes priccsekre berendezett tyepljuskák olybá tündek fel előttünk, mintha legalább is az Orient-Express hálókupéiban utaznánk.

Két mérnök — kadetaszpirántok — azzal szórakoztak, hogy az orosz vasutak nyomtávát tanulmányozták, hogy mennyivel szélesebbek a mieinknél és melyik praktikusabb. A vitát csak elnyújtotta az, hogy nem volt náluk centiméter és így kilenc milliméter differencián napokig is elvitatkoztak.

A vonal apró állomásain a muzsikok nagyot bámultak rajtunk, mert már vagy egy éve nem láttak »friss« ausztricki pleniket. Asszonyok kérdezősködtek, hogy honnan jövünk, nem találkoztunk-e Vengriában hadifogoly hozzátartozóikkal. Azt hallották, hogy Germániában és Ausztriában már nincs kenyér és fűrészporból gyurják a kenyeret. Ha kedvező válaszokat kaptak, örömlükben megajándékoztak bennünket élelmiszerekkel.

Az egyik fiatal, fehérbőrű parasztasszony sajtot és tojást ad nekem, közben kérdezi, hogy

nem láttam-e az urát a Kárpátokban, mert már két éve nem adott életjelt magáról.

Megnyugtattam, hogy él az ura.

Bucsuzáskor könnyes szemekkel kérdezi az asszony:

— Kárpát... Kárpát... Bolsoj gorod?... (Nagy város?)

*

A nagyobb állomásokon élelmes gyerekek nyers uborkákat árultak. Ugy, mint nálunk a gyümölcsöt. Transzportunkban én voltam az első, aki nyers uborkát evett. Meghámoztam az óriási uborkát, megsóztam és úgy ettem oroszosan. Társaim vadembernek néztek és csodálkoztak, hogy meg tudom enni, de másnap már valamennyien belekóstoltak az olcsó és édes uborkába. Olyan jóízűen falatoztak, mintha egész életükben mindig ezt ették volna.

*

Pár napos bumlizás után feltűntek a láthatáron Kiev hatalmas templomtornyai és gyárképményei.

Darnicára értünk, a hadifoglyok hirhedt gyűjtő és elosztó táborába.

KILENCEDIK FEJEZET.

Darnica... Éjfél után érkezünk meg. A kievi orosz előkelőség nyaralóhelye ez. A vasutvonal mellett, a fürdőtelepen kívül terpeszkedett a homokra épített hadifogolytábor. Primitív, harminc méter hosszú faépületekben helyezték el a hadifoglyokat.

Darnica volt a cseh önkéntes légiók, a »Csehszlovacska legia« szervezkedő helye, központja.

Cseh tisztek és altisztek, orosz közkatonák fogadtak bennünket. A kivagonirozás után két sorba állítottak bennünket a barakok előtti homokos téren és a nagy ivlámpák világítása mellett újabb motozás következett.

A barak már tele volt hadifoglyokkal. Tisztek és közlegények feküdtek egymás mellett. A sötétben kitapogattam magamnak egy embernyi fekvőhelyet és leheveredtem a földre.

Másnap korán reggel kiválogatták a cseh és román nevű foglyokat és külön barakba helyezték el őket.

Uniformisos agitátorok dolgozták meg a cseh és román eredetű fogoly tiszteket. Bevitték őket a »puhitó« irodába. Reggeltől alkonyatig tartott a puhítás. A puhító irodától csak egy vékony, átlátszó deszkafal választotta el fekhelyemet.

Önkéntelenül is láttunk, hallottunk mindent. Egy román nevű zászlóst »dolgozott meg« épen a román légionista.

Magyarul beszéltek.

A román tisztt — volt hadifogoly — orosz egyenruhában ült, kard, revolver az oldalán.

Egy kis asztal mellett ült a tisztt, előtte a hadifogoly. A tisztt magyarázott, mint ahogy a tanító magyaráz a tanítványának. Térkép feküdt előtte.

— Ide figyelj te szerencsétlen: az Osztrák-Magyar Monarchia máris elvesztette a háborút. Feldarabolásuk elkerülhetetlen. A világháboru mérlegét Amerika beavatkozása dönti javunkra. Az Egyesült Államoknak kimeríthetetlen rezervái vannak, amelyek kitűnően felszerelve mennek a frontra. A technikai felkészültségünk is tökéletesebb, mint a németeké.

A hadifogoly tisztet, köztük Bálint, Goliát és egy csomó hatvanas tisztt, kapitány csendesen odalopóztak a deszkafal mellé és hallgatóztak.

A fiatal hadifogoly zászlós megszólalt csendesen:

— De hiszen a központi hatalmak megszállva tartják egész Romániát, Franciaországot és Oroszország egy részét, Belgiumot...

— Majd ki is üritik a végén. Ugy, ahogy bevonultak, ki is fognak vonulni. A megszállás katonai szempontból nem fontos...

A román legionista rámutatott az asztalon fekvő színes, nyomtatott térképre.

— Látod ezt a térképet bajtárs? Ez a jövő térképe. Ide nézz: ez itt Nagyrománia nyugati határa: a miénk lesz egész Erdély a Nagyvárad, Arad, temesvári vonalig.

Bálint grimaszt vágott és azt mondta:

— Jó vicc... Hehehe...

— Ez itt Csehszlovákia... — folytatta előadását a román hadnagy. Pozsony, Komárom, Beregszász is a cseheké lesz. Eddig megy az olasz határ. Ausztriát is teljesen feldarabolják. Megcsinálják a Szerbek, Horvátok és Szlovének

királyságát. A délszlávok megkapják Bácskát, Bánátot, Baranyát. Itt lesz a határ, Szubotica fölött... A volt Monarchia feldarabolása elkerülhetetlen... Látod fiam: ez itt a jövő térképe. És most ird alá a beépési nyilatkozatot...

Reggeltől estig magyarázott fáradhatatlanul. Másnap újból kezdett előlről mindent, mindaddig, amíg a jelölt alá nem írta a toborzó ívet. A légióba belépett katonákat azután felszerelték és a különböző gyűjtőtáborokban helyezték el őket.

Az önkéntes légionisták esténként felvonulásokat rendeztek a táborban: zászlók alatt, zenész és ének kíséretében meneteltek a sorfalat álló hadifoglyok között.

Az egyik ilyen felvonulás után Goliátot kereszték a barakban. Bevitték a főparancsnok irodájába, két szuronyos őr jött érte. Csak másnap reggel láttuk viszont Goliátot. Csúnyán össze volt verve. A fejétől a talpáig csupa kék-zöld foltok tarkállottak testén. A szemei be voltak dagadva, arca az ütés-foltoktól a felismerhetetlenségig el volt torzítva.

Azt mondták; azért verték meg, mert Goliát az utolsó felvonulás alatt kiköpött a zászló előtt. Goliát égre-földre esküdözött, hogy az egész csak személyes bosszu műve volt, a felvonulások alatt a príccsén feküdt, ki se mozdult a barakkból.

A fülledt levegőjü fabarakkok tele voltak élősdivel. Az éjszakákat a homokos udvarban, szabad ég alatt töltöttük. Az augusztusi meleg elviselhetetlen volt nappal, csak az éjszakák hoztak némi enyhülést.

A darnicai láger lassankint kiürült. Elvitték már a nyolcvanhatosokat, akiket Mogilánál fogtak el az oroszok, elmentek már a mieink is, Bálint hadnagy és a többiek, mind. A magyarokat Szibéria felé irányították.

Az orvosokat és medikusokat visszatartották.

Huszan voltunk összesen. Három orvos és tizenhét medikus. Rajtam kívül itt volt még a fiatal Zimáryi Vidor doktor és egy bécsi fogorvos, doktor Steinhöfer.

A koszt? Kása, kása, kása. Mindennap: kása.

Ujságot hetek óta nem láttunk. Kaptunk ugyan naponta fronthireket a kámban, de ezek megbízhatatlannak látszotta. A legjobb fokmérő ez volt: ha győztek az oroszok a fronton, rosszul bántak velünk, megszorították még a lélegzetvételt is, ha visszavonultak az orosz csapatok vagy vereséget szenvedtek a fronton, azonnal jobban bántak a foglyokkal....

Délutánonkint azzal szórakoztunk, hogy a láger kerítés felett, ha az őrnem nézett oda, éhes szemekkel néztük a lengeruhás nyaraló orosz nőket. Milyen csinosak. A formás, meztelen női karok hogy villognak a napsütésben. Hogy kacagnak... Nekik nem fáj az élet. A civilruhás, vagy uniformisos udvarlóba kapaszkodva gondtalanul sétálnak... Ránk se néztek. Észre se vettek bennünket. Mi csak bámultunk meredt szemekkel még akkor is meresztgettük tekintetünket, amikor már régen tovahaladtak a szerelmes párok.

Csak néztünk, néztünk bánatosan, bele a kék, vibráló, forró levegőbe.

Darnicáról irtuk haza az első értesítéseket. Vajon megkapják-e otthon a reménykedő, zöld vöröskeresztes lapokat?

»Egészségesen fogságba estem. Élek...«

ten
a m
lett

azo
ken

ród
riát,
az i
rakl
tott
mun
rabl
gén
töz

dus

nag
bete
szál
»jól
ték

bete
gyo

TIZEDIK FEJEZET.

Ezerkilencszáztizenhét július nyolcadikán es-
tem hadifogságba és ősz lett, mire belekóstitlam
a második átmeneti gyűjtőláger, a Moszkva mel-
letti *Kozsuhovo* kásájába.

Itt már külön tiszti barakba kerültünk, a koszt
azonban legénységi volt: Kása, kása, kása, fekete
kenyér és kipjatok.

A lágerben találkoztunk a tizennégy óta sod-
ródó ős hadifoglyokkal, akik már bejárták Szibé-
riát, az Uralt, egész Oroszországot, akiket még
az igazi háboru előtt fogtak el. A legénységi ba-
rakban akadtak olyanok, akik évek óta erdőt ir-
tottak, skorbutos Murmán szökevények, bőrgyári
munkások, akiknek a bőrét szedte le a forró víz,
rablók, gyilkosok, rokkantak és álrokkantak, sze-
génye és gazdagok. Rongyosan és elegánsan öl-
tözött szélhámosok.

A tiszti barakban kicserélésre vártak invali-
dus tisztek, valódiak és szimulánsok.

A mellettem levő ágyon feküdt Erős főhad-
nagy, az egyik távolkeleti, szibériai láger elme-
beteg tisztje. Mint gyógyíthatatlan elmebeteget
szállították a moszkvai elmegyógyintézetbe, ahol
»jól viselkedett«, de a helyre szükség volt: áttet-
ték *Kozsuhovóra*.

Magam is meg voltam győződve, hogy elme-
beteg, hisz etetni kellett, néha erőszakkal és ron-
gyos holmiaiból zászlokat formált az ágya fölé,

napokon keresztül mozdulatlanul feküdt ágyán és a »zászlókra« bámult üres tekintettel. Mindnyájan sajnáltuk, pártfogásunkba vettük szegényt.

Egy éjjel hozzám kuszott és bevallotta, hogy csak szimulálja az elmebeteget. Titoktartást kért. Elmesélte, hogy a szibériai lágerben egy évig játszott az őrület és a legjobb barátainak se árulta el titkát.

Egyév kitartó »munkája« után kórházba került, ahol tovább szimulált. Amikor az orvosok beszédéből kivette, hogy »gyanus« elmebajos, kiugrott az első emeltről a kórház kertjébe. Az egyik lába el is törött, de most már nem kételkedtek a kezelő orvosok: kiállították róla a bizonyítványt, hogy elmebeteg és felvették az invalidus listára. Most vár a kicserélésre. — Moszkvából indul a transzport a nyolcas számú hadikórházból. A »bumágák« készen vannak, megérte a fáradságot, megért egy csonttörést. Megkérdezte, mit üzenek haza... Végül megkért, hogy ne haragudjak rá, ha holnap ebéd előtt az örök és csehek jelenlétében nekem fog ugrani és fojtogatni fog... Ne ijedjek meg...

Egyik nap befutott a lágerbe Glatstein, tartalékos főorvos is, volt évtársam. Habarovszkból jött. Őt szemelték ki az invalidus vonat vezetőjéül. Rengeteg csomaggal, ládával érkezett. Külön szekér vitte utána a holmait. Hja! Tizennégy óta, három év alatt felszaporodnak a cókók. Aztán minden olyan kedves tárgy. Ezt a portrét egy festőművész csinálta. A sakkot híres pesti iparművész faragta. Csak nem hagyja itt. A tintatartót japánok csinálták. Ezt a gyéként pedig a kínaiaktól vette. A szőnyeg mongol kézimunka.

— Hanem úgy látom, — mondotta Glatstein, — hogy neked még nincs koffered, hát neked adom azt a kínai fonott kézibőröndöt.

— De hát nekem nincs holmim,

— Nincs?

— Nincs hát. Egy garnitura fehérneműm és egy zsebkendőm van. Minek ennek koffer?

Glatstein, mint régi pleni, felvilágosított:

— Minden pleni így kezdi, aztán pár hónap leforgása alatt nem férnek majd el a holmiai a kofferbe.

Glatstein doktor ellátott cukorral, teával, fehérneművel, adott orvosi könyveket is és nagy nehezen nekem adta az angol és orosz nyelvtanait is.

Gazdag ember lettem egyszerre, fogolytársaim irigyeltek. Pénzt nem adhatott Glatstein, mert neki sem volt.

A kapott holmikért a fizetség az volt, hogy mesélnem kellett reggeltől estig, hogy mi újság otthon...

A barakok komandánsai Koszuhovón is csehek voltak, akik nagyon értettek ahhoz, hogy hogyan lehet a sárból is aranyat csinálni. Mindenből pénzt csináltak. Ők osztották be a legénységet külső munkára: protekcióra csak az számíthatott, aki éretett az altisztek nyelvén beszélni. A szegényeket, a rongyosokat nehéz munkára írták ki, amelyek semmit se jövedelmeztek.

Milyen szívesen mentünk volna ki mi is munkára, akár fát vágni, vagy rakodó munkára a Moszkva folyó partjára, de hát tiszteknek tiltva volt a szabad mozgás, kórházi beosztásra pedig már harmadik hónapja — hiába vártunk.

Nagy volt az ellenőrzés. Kerenszky katonái a fronton már eldobták a fegyvert, vonatra ültek és egyszerűen hazamentek — szántani. A lágert őrző katonák vérében még benne volt a cári fegyelem. Naponta kétszer volt povierka, összeolvasás. Néhányesével álltunk fel: pocsetiri. Ez a pocsetiri ácsorgás néha órákig eltartott, mert az oroszoknál számológép nélkül nagyon nehezen ment az összeadás.

Hetenkint egyszer fürdöttünk a banjában, csak úgy oroszosan, lavorból. A fürdőben mostuk ki fehérműnket hétről-hvtrre.

A moszkvai svéd vöröskereszt megbizottja, Sztröm ur, hetnekint felkereste a lágert és germánokra vadászott.

Ismételten sajnálkozásást fejezte ki afölött, hogy ő kizárólag a nagy német hadifoglyokat segélyezheti, az osztrák-magyar hadifoglyok felett a dán vöröskeresztes megbizott rendelkezik, miszter Albaar, aki azonban ki se jön a lágerbe, mert nincs egy rubelje se. A monrarchia nem gondoskodik kellően hadifoglyairól. Ugy látszik Ausztriában elfogyott a pénz.

Ő igazá nagyon sajnál bennünket, annyit mindenestre megtesz, hogy elősegíti kórházba való jutásunkat és hogy ne mondjuk, hogy ő rossz ember, kis orvoscsoporthunk minden vasárnap kap ebédre a svédektől *rizskását*.

Jóskát, a tisztiszolgámat is beosztották egy munkástransportba. Ugy hirlett, hogy a Murman vasut építésére viszik. Jóska már Darnica óta csak címzetes tisztiszolga volt. Személyes szolgálatit már rég nem vettem igénybe. Ellátást nem adhattam neki, örültem, ha magamnak jutott.

Lázasan építették az oroszok a Petrograd—Arhangelszk közötti stratégiai vasutvonalat. Ide kellettek ingyen munkáskezek, ahol már olyan sok hadifogoly van eltemetve a Fehér-tenger erdős-sziklás vidékein.

Protekció nem segített: Jóskát is beosztották a transzportba. Fájdalmas szívvel eresztetem utnak Jóskát, aki már negyedik éve szolgált mellettem. Mielőtt elváltunk volna, levelet adott át nekem, hogy juttassam a felesége kezéhez, ha előbb térek haza, mint ő. Megadta a címet is: *Csantavér, Kanködrös ucca.*

Aztán szomoruan mondta, hogy nem adnám-e

oda neki a katonaköpenyegemet. mert neki nincs.

— Megkapod Jóska. A tied lesz.

— Hát a főorvos ur?

— Én majd szerzek a svédektől egy fekete, német vasutaskabátot. Én könnyebben szerzek. mint te. Hát még mit kívánsz?

— Egy kanalat. Az enyémet tegnap ellopták.

— Meg lesz. Hát még?

— Mielőtt elmennék, gyónni szeretnék....

— Nincs neked halálos bűnöd. Jóska. Három évig szolgáltál, mindig meg voltam veled elégedve. Kitartottál jóban, rosszban...

— Én úgy érzem, hogy otthagynom a fogamat a Murmánon...

— Ugyan... A jamnicai pokolból kikerültél, majd csak lesz valahogy most is. Csak tanulj meg oroszul...

— Ne haragudjon főorvos ur... azt a szép sránnpnekkupakból készült öngyújtót, akit a masin-gevernél csináltak, azt én loptam el, nem veszett az el...

— Nem baj Jóska, fő az egészség.

De az a baj, hogy tőlem meg elszedték a csehek...

— Az már baj.

— A szivarjait is loptam a fronton, meg a cigarettáit.

— Nem baj Jóska.

— Aztán még egy nagy bűn nyomja a lelke-met...

— Csak ki vele.

— Nem is merem kimondani.

— No csak no...

— Embert is öltem... Amikor elfogtak minket, én a főorvos ur kiskofferjét cipeltem. Aztán a két front között voltunk... Én egy kicsit balra lemaradtam a hatvanasok felé, mert ott nem volt oly nagy a tüzeles. Amint éppen a drótakadállynál

veszködtem, hogy átkerüljek a szeges drótokon, végighasadt a nadrágom. Egyszer csak odajött hozzám egy fenénagy vörösképi orosz és el akarja venni a koffert. Azt mondtam neki magyarárral: nem adom. Erre ő taszigált és a bajonetjét belém akarta vágni. Én meg gyorsabb voltam: előkaptam a lábszárvédőből a hosszú bicskámat és beleeresztettem tövig a hasába. Benne is maradt...

— Ejnye... ejnye Jóska... hogy erről leöbbs nem szóltál egy szót se...

— Nem mertem. Aztán pár lépéssel odébb mégiscsak elvették a koffert a sok szép holmival. Hát ez nyomja nagyon a lelkemet: *ebmert öltem*. Ha ilyenkor a gyermekeimre gondolok, hogy várnak haza engemet, mindig eszembe jut, hogy most a hosszulábu, vörösképi orosz hiába várják haza a gyerekei... Én ugy érzem engem is utol fog érni az Isten büntetése a Murmánon.

— Hát ez már megesett, Jóska, ezen már ugy se lehet segíteni. Te csak egy ember halálát okoztad és félsz az Isten büntetésétől... Micsoda büntetés vár azokra az emberekre, akik *milliók* pusztulását okozták?...

— Emmár szent igaz.

Teletömtem Jóska kenyérzsákját szuhával és odaadtam utolsó három rubeletem.

A transport megindult.

Utolsónak kullogott ki szegény Jóska, aki olyan furcsán festett a sok rongyos között, fekete bársonyszegélyű eksztra köpenyegemben...

November elején már hüvösre fordult az idő. A nap már rég elbucsuzott tőlünk, minden nap várható volt, hogy leesik az első hó. Fázósan burkolóztam be a svéd adományozta fekete, német vasutas köpenyegbe. A barak előtti padra ül-

tem le és szomoruan gondoltam kilátástalan életemre. Éhes voltam, szörnyen éhes. Most már a kinek pénze volt, javíthatott a kosztján, vehetett a csehektől kenyeret, sajtot, kolbászfélét. Egy árva kopekem se volt. Pedig egy Kerenszky huszas vagy negyvenrubeles kisegithetne.

De nehéz is kívánni azt a kórházi beosztást... Ujból feltolakodott a gondolat:

— Hát mégis el kell pusztulni...

Ma az a hír terjedt el a lágerben, hogy Petrográdot heves harcok után, november hetedikén elfoglalták Lenin csapatai. A bolsevikik elűzték a mensevikieket, Kerenszky külföldre menekült.

Ugyan kik ezek a bolsevikik? Lenin, Trockij? Békét akarnak? Nem bánom én jöjjön aki akar, csak adja vissza szabadságunkat. Jönnek a maximalisták, a Marxisták. Hát csak jöjjenek... De mi lesz azután, ha a bolsevisták alatt még rosszabbra fordul majd a sorsunk. Nem... az lehetetlen: rosszabb már nem is lehet... Hisz a kutya se törődik velünk.

Tegnap is dohos volt a kása, a kenyér pedig szalmás, vizes, nehéz és csak félfont jutott fejünkint.

Milyen is az a fehér kenyér? Mikor látok én majd megint fehér zsemlyét, kiflit, habos kávét?

Rágyujtottam egy mahorka cigarettára.

Egy kis piszkos, szutykos hadifogoly somfordált mellém. Régi, csukaszürke egyenruhája csupa folt. Azt hittem kéreegtni jött. No hiszen jókor jött.

Ugyan mit is adhatnék hamarjában ennek a szegény rongyos hadifogolynak? A száritott kenyéremet mind odaadtam a Jóskának.

Illedelmesen köszönt. Nem szalutált, hanem csak úgy civilesen köszönt. Megemelte katonasapkáját. A nevemet is tudta.

— Mi az, maga ismer? ...

— Igen. — válaszolta, még a nyolcvanhatsóktól. Együtt szolgáltunk a Wienerer alezredes zászlóaljában. Én a tizenkettedik században Lamm kapitánynál voltam beosztva. Rumnónál, Lemberg alatt kerültem fogságba, ott ahol a Schaffer ezredes megsebesült.

Aztán bőbeszédűen elmondta bal szárny és jobb szárny szerint, hogy hogyan támadtak, hogy az ütközetet megnyerték és mégis visszavonultak a mieink. Sebesülten esett fogságba.

Amikor elkészült a hosszú mesével, elővette a pipáját, megtönte mahorkával, lassan rágyújtott és nehezen kibökte:

— Ha meg nem sérteném főorvos urat... Nincs szüksége egy kis pénzmagra?...

— Hát, szükségem volna éppen... Mért? — Tud valakit talán...

Ravaszul hunyorgatott apró szemeivel.

— Aztán mennyire volna szüksége?

Először ötven rubelt akartam mondani, de mire kimondtam, már csak tíz rubel csuszott ki a számon.

— Közelebb hajolt hozzám:

— Mert adhatok, ha köll...

— Mennyit?

— Ötszázat.

— Kerenszky?

— Nem. Öt darab cári. Jekaterinka.

— Honnan van magának annyi pénze?

— Szereztem. Megdolgoztam érte. Majd otthon visszaadja...

Aztán elmesélte, hogy Tulja mellett egy gazdag orosznak fát adott el. Az orosz nem tudta, hogy a saját fáját adja el neki a hadifogoly... Fája nem volt, favágót nem kapott, kapva kapott az ajánlaton... Nyolcvan százsén fa... Nyirfa. Nagyszerűen ég, ha frissen van is vágva és jól hasad.

Egy civilruhába öltözött rendkívül elegáns

hadifogoly ment el mellettünk. Ugy festett, mint egy vidéki földbirtokos. Éppen hogy csak a pemzlis pörgekalap hiányzott még a fejéről.

— Látja ezt az embert? — suttogta a kis toprongyos emberke a fülemhez hajolva...

— Ki ez?

— Ez egy csendőrmester. Tizenötbeli fogoly. Nagy üzletet csinált ez a mult héten. A moszkvai pályaudvaron mellékvágányra tolatott egy vagon szenet, ami már régebben ott feküdt, aztán eladta az egészet egy szénkereskedőnek. Nagy szekereken hordatta el a szenet, még a pályamunkások is segítettek neki a kirakodásnál, mert, hogy sürgős volt, tetszik tudni. Most van annyi pénze, hogy egy évig is elég lesz neki. Tavaj meg Nizsni-Novgorod mellett kifosztott egy gazdag parasztasszonyt. A menyecske ura a fronton volt. Az őrmester beállt hozzá dolgozni. Szorgalmasan dolgozott a földeken egész nyáron, nagyon szépen viselkedett. Templomba is eljárt, otthon is sokat imádkozott... Aztán megtetszett az asszonynak a pleni. Ősszel már egy ágyban aludtak. Az asszony mindent rábizott az őrmesterre. Megmutatta, hogy hol tartja a pénzét, az aranyait. No aztán, hogy az asszony őszutolján elment a nizsni-novgorodi vásárra, mire hazajött, a pleninek csak hült helye volt. Mindenéből kifosztotta az asszonyt. Még a gazda subáit és filccsizmáit, ingeit is elvitte emlékébe. Meg az összes pénzt. Aztán, hogy ne kelljen gyalogolnia, hát az egyik lovat is befogta a kosárkocsiba és úgy hajtott át a másik guberniába. Nosza üthették a nyomát... Hát így van ez itt főorvos ur...

A gyomrom hangosan korgott az éhségtől. Megvakartam a fejem búbját.

— Nehéz ügy... nehéz... nyögtem ki.

A kis rongyos pleni elővett a kabátja béléséből egy gyűrődött piszkos iv papirost.

— Ide írja csak a nevét, a többi közé.

Végig olvastam a névsort. Csupa tiszt, őrnagytól, kapitánytól lefelé, valamennyien elismerik a kisebb-nagyobb kölcsönök felvételét és kötelezik magukat az összeget otthon koronákban visszafizetni. Aláírás — lakcim.

— Hm! Hát jól van barátom, ha már olyan szíves, hát adjon kölcsön ötven rubelt, majd otthon köszönettel megadom...

— Ötven rubel? Avval el se kezdek. Adok legalább háromszázat. Három Jekaterinkát. Kétszerannyi Kerenszkyt kap érte az oroszoktól. Tölem ugyanis ellopják a barakban... Magánál pedig biztos...

— No jól van, nem bánom. Ide azzal a két darab százassal. Több pénzre nincs szükségem. Remélem hamarosan kórházba kerülök és aztán lesz ott rendes ellátásom és fizetésem...

Felvettem a kétszáz rubel kölcsönt.

Ugyan mit mondana erre a káundká Reglama? »Standesgemäss«?... Ranghoz illő... Eh... ostobaság az egész. Üres a gyomor...

Hálásan szoritottam meg a kis toprongyos hadifogoly kerges, fekete, piszkos, kidolgozott kezét...

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

A pénz életet öntött belém.

Bementem a barakba. A fiuk sakkoztak a hosszú kaszárnya-asztal mellett. Sakkversenyt rendeztek. Első díj: egy fehér bulki.

Horvát medikust kerestem, szubotícai földimet. Az ágyán hevert lehuny szemekkel. Oda mentem hozzá:

— Horvát, beszélni akarok veled.

— Tessék.

— De nem itt. Gyere ki a folyosóra.

A folyosón az ablakszögletbe vontam:

— Tudod, nem akarom, hogy a többiek észrevegyék. Mondjad csak: mikor szöktél ki utoljára a városba? No ne is tagadd. Szombat éjjel is meglestelek: ruhástól fekszel le az ágyba, aztán amikor mindenki alszik, lábujjhegyen surransz ki a barakból és csak hajnalban térsz vissza.

— Csak egyszer voltam Moszkvában, esküszöm.

— Ne esküdj! Én kettőről tudok.

— Háromszor voltam már kint...

— Csirkefogó! És ha elcsipnek az örök, a csehek, akkor valamennyien szenvedhetünk miattad. És ha véletlenül golyót kapsz a hasadba?

— Ne tessék elárulni a többieknek...

— De ha rajtacsipnek és megszigorítják az őrizetet...

— Egy jó nőm van Moszkvában.

— Tölem lehet kettő is.

Közelebb huztam magamhoz a fiút és szinte a fülébe sugtam:

— Ma éjjel én is veled tartok...

— De én a kerítésen keresztül mászom ki, ott a nyírfák mögött.

— Annyi baj legyen. Tudod, hogy mindig sportember voltam, jó tornász...

— Nő?

— Kell a fenének. Ilyen gyenge kásakoszt mellett...

— Hát akkor?

— Balettet akarok látni, Orosz balettet.

— Pénze van?

— Van.

— Mennyi?

— Van elég. Kölcsön.

— Én is szeretnék felvenni. Van még a pasznak pénze? Hogy híviák? Melyik barakban?

— Jut neked is. Kiismered már magad Moszkvában?

— Mintha otthon volnék. Tudniillik a nőm ki segített néhány száz rubellel, de azért felvették a lágerben is néhány százat. De csak cárit. Nagyszerű nő. Még békében jött Moszkvába. Színésznő, vagy ilyesféle. A férje: moszkvai mérnök, bevonult tizenhatban. Majd bemutatom a nőmet. Isteni nő...

— Rendben van, de én ma este balettet akarok látni.

A germán orvos jött ki a folyosóra. Mellénk állt, mahorkát kért. Fülelt: szeretne volna tudni, miről suttogunk.

— Tehát? — néztem kérdőleg Horvátra.

— Csak minél korábban, de úgy, hogy a fiuk észre ne vegyék, mert a bécsi fogiuró nagyon figyel. Ideges, rosszul alszik. Aztán a csehek...

— A barak mögött találkozunk...

Aznap este kilenc órakor már benn voltunk Moszkvában, a széles, elegáns Tverszkáján.

Furcsán festettünk a jól öltözött járókelők között. A fejünkön szürke, orosz katona-sapka, félre csapva, fekete, kopottas német vasutas kabát és alul katonai sárgabőr lábszárvédő, hatalmas bakancsok.

Az operaház előtt elváltunk. Horvát ment a nője után, én pedig felszöktem a karzatra. Éppen felvonásköz volt. Háromfelvonásos balettet adtak: a tengeri kalóz elrabol egy gazdag lányt, magánál tartja zálogul, de szerelmes lesz a lányba. A kalózok fellázadnak és lemészárolják a szerelmes párt. Megható történet...

Valóságos békebeli előadás volt. A színházban megfeledkeztem arról, hogy háboru van, hogy hadifogoly vagyok és hogy a bolsevik csapatok már Vologdát és Jaroszlávot is elfoglalták és nyomulnak Moszkva felé.

A legjobb hangulatban távoztam az Operából. Egész éjjel céltalanul bolyongtam a nappali fényárban uszó, gazdag Moszkva uccáin. A Tverszkáján szerelmes párok surrantak el mellettem. A nők az orruk hegyéig bujtak el prémbundájukban. Nagyokat kacagtak. A Krasznaaja Ploscsad rossz kövezetén gumikerekű elegáns kétlovas lihácsok és trojkák repültek. A járda szélén: vendégre váró cserkésző egyfogatu izvoscsik. A lehetetlenül keskeny ülésű kocsikban a férfiak mindenütt átölelve tartották a nőket. A csájnájáukban vidám balalajka ütemére énekeltek férfiak, nők vegyesen. Részeg emberek dülöngtek az uccán, lépten-nyomon belémütődtek. Mindenfelé katona, uniformis, sok tiszt.

Az állomás felé vezető uton egy gyalogezered menetel énekelve teljes hadifelszerelésben. Csupa fiatal, életerős legény.

Az egyik melléukcában betértem egy har-

madrangu csajnájába. Részeg katonák, matrózok és munkáskinézésű emberek mulattak itt harmónikaszó mellett. Forradalmi dalokat énekeltek, a pincérlányokkal évődtek. Megittam egy cukornélküli csáját, megettem néhány huspirogit és tovább álltam.

Már hajnalodott, amikor nekivágtam a külvárosba vezető utnak. A villamos sinek mentén haladtam. Még mélyen aludt a láger. Sikerült átjutnom a kerítésen.

Pár perc múlva már az ágyamban voltam.

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

Későn ébredtem fel. A kipjátok forró vize már rég kihült. A szakácsok már feltették főzni a mindennapi kását.

Fogolytársaim az asztal mellett sakkoztak.

Egy csoport modern nyelveket tanult. Zimányi doktor a nadrágját foltozta. A lágerben egyedül csak én tanultam oroszul és már annyira haladtam, hogy az orosz ujságokat is megértettem. Mindenki kinevetett: minek az orosz nyelv? Tán csak nem akarok itt maradni? Hisz ugyanis megüink nemsokára haza! Karácsonyra otthon leszünk...

Eichler ágya a kályha mellett volt. Szorgalmasan fűtött és egyik mahorka-cigarettát a másik után szívta. Az egész termet bebűdösítette. Szombat lévén, sóletet rakott a kályhába. Valahol szerzett fehér babot. A néme^a orvosok evőedényeiket mosogatták el.

Horvát még aludt, sőt a kenyérosztást is elaludta.

A kenyérosztást a bécsi fogorvos végezte egy szigorló orvos segédletével. Pontosan egyenlő darabokra vágta a hatalmas, idomtalan sártömeggel emlékeztető szalmás, fekete kenyeret. Még csak egy morzsával se jutott több a másiknak. Névsor szerint járultunk az asztalhoz és mindegyiknek a sorba rakott kenyér következő darabja jutott. Válogatni nem volt szabad.

Horvát kenyere az asztalon maradt.

Csak a kásakiosztásnál találkoztam vele. Óra hosszat várákoztunk a sorban, míg sorra kerülünk.

— Holnap estére meg vagyunk hívva a nőmhöz csájára — fuvalázta fontoskodva a fülembé.

— Rendben van. Csak tudnék szerezni valami civilruhát.

Horvát bevallotta, hogy ő már szerzett, a nadrágját kölcsön adhatja.

*

Aznap az orosz katonák arról beszéltek, hogy a bolsevisták már közelednek Moszkva felé, már elfoglalták Tvert és Borodínót.

Borodínó? Itt vívta Napoleon legnagyobb csatáját száz esztendő előtt és a győztes francia csapatok előtt megnyílt az út a szent város, Moszkva felé. És most orosz az orosz ellen küzd a borodínói síkságon.

A bolsevista csapatok, a vörös gárdisták közelednek Moszkva felé... Kik ezek a bolsevikik? Szabadulást hoznak a hadifoglyok számára, akkor csak jöjjenek, de mi lesz velünk, ha ezek még szorosabbra fogják a gyűrűt körülöttünk? Bolse. Ez a szó annyit jelent: többet. Tehát: több. De miből lesz több? A szabadságból? Trockij vezeti őket Moszkva ellen. A csapatában munkások, parasztok, frontszökevények harcolnak.

A barakkomandás cseh altisztek feltűnően jól bánnak velünk...

*

Másnap délután észrevehetően meg volt zavarodva az őrség. A lágerparancsnok, az alezredes nem mutatkozott. A konvojok otthagyták őrhelyeiket és a kis őrszobában szobránját tartottak.

A cseh altiszteket se láttuk sehol, pedig felkutattuk utánuk az egész lágért. Még a konyhá-

ba is benéztünk. Egyszerűen elpárologtak, el se bucsuztak. Azt se mondták, hogy befellegzett.

Horvát civilruhába öltözött és értem jött.

— Mehetünk főorvos ur!...

A kiskapu tárva-nyitva állott. Néhányszor elsétáltunk az őrszoba előtt, az ablakon benéztünk és láttuk, hogy a katonák hangosan vitatkoznak a sztarsival. A nyitott kapun keresztül, felemelt fővel távoztunk. Milyen kellemes érzés: egyszerűen kísérteltünk, tüntetőleg.

Még világos volt, amikor villamoson Moszkva főterére értünk. Nagy Péter cár hatalmas szobra elé.

A villamoskocsi zsuffolva volt. Mi a lépcsőzetén utaztunk, összepréselve.

Egyszerre csak Horvát magáról megfélekedve kiáltott fel:

— A nők! Itt van a nők, a drága asszony.

Leugráltunk a már mozgásban levő villamosról. Horvát néhány ugrással utolérte az elegáns szilkszin bundában lépkedő hölgyet. Parányi cipőin szürkeprémes hócipőt viselt. Valóban így mesziről pompás alakja volt. Szinte irigyeltem Horvátot, a szerencsés fickót.

Bemutatott neki Horvát.

Majd hanyatt vágódtam... Az »isten nő« egy sovány, sáppadt, behorpadt arcú, kiaszott öreg nő volt. A veszedelmes életkoron jóval túl. Az arcbőre fakó és ráncos. Még a sok puder, sminke és pirosító se takarta be a ráncokat. Milyen ülő szürke szemei alatt ijesztő, fekete karikák.

Magyarul beszélgettünk.

— Feljön hozzám teára? — kérdezte mosolyogva, miközben kivillantak sárga fogai.

— Nagyon sajnálom, nagyságos asszonyom, de ma lehetetlen... eligérkeztem... Talán, ha megengedi egy más alkalommal... Vásárolni is szeretnék egyet-mást...

Pedig milyen szívesen tettem volna eleget a kiérdemesült magyar táncosnő meghívásának, hisz egész nap nem ettem egy falatot se. Dühömben akkorát boksoltam Horváth oldalába, hogy valósággal felajdult szegény. Megérdemelte.

Elbucsuztam tőlük.

Nekivágtam a Tverszkája-Ploscsádnak.

Feltűnt, hogy a város centrumában nagyon szaladoznak az emberek. Fiatal tisztek, kadetok, jól öltözött uriemberek. Pár pillanatra megállanak, néhány szót váltanak egymással, azután futnak tovább. Igen: valósággal futnak. Egyik-másik civilnek puska lóg a vállán. Manlicher.

Társzekerek gördülnek végig a rossz kövezeten telve ládákkal, ágyneműkkel. A kocsikon kétségbeesett arcu nők, síró apró gyerkek. A szekerek Moszkva keleti kapuja felé tartanak. Mi ez? Valóságos népvándorlás... Minden irányban roskadásig felpakolt kocsik, trojkák. A kereskedők sietve zárják be üzleteiket. Elejtett szavak jutnak a fülemhez:

- Kraszniji gardéci.
- Bolsevikí...
- Prokláti...
- Bozse szahrani...
- Ne dáj Bog...

Egy nagytrafik elé értem. A trafikos izgatottan pakolt. Amerikai pipádohányt vettem és rövid angol pipát. A trafikos sietve húzta le az üzlet redőnyét, aztán ő is szaladt a többi után.

A trafik előtt pipára gyújtottam. Kéjesen élveztem az illatos dohány füstjét.

Fiatal tisztek ágyut vontattak a térre, aztán elrohantak.

Egy diáksapkás fiatalember az ágyu mellett szaval, gesztikulál. Alig akad néhány hallgatója.

Egy magasrangú tiszt ugrott elém. Megismertem. Az alezredesünk volt, a kozsuhovói lá-

ger parancsnoka. Valamit kérdezett tőlem. Nagyon gyorsan, idegesen beszélt. Aztán megismételte a kérdést hangosabban, még jobban hadarva. Dühös voltam: ennyi ember az uccán és pont engem szólít meg. Csak fel ne ismerjen valahogy...

Zavaromban csak ennyit tudtam kinyögni:

— Ne znaju...

Haragosan legyintett a kezével és ott hagyott.

Micsoda buta véletlen. Szerencsére nem ismert fel.

Kisebb-nagyobb csoportokban menetelnek felfegyverzett civilek a Kreml irányában. Két páncélaütő követi őket. Aztán megrakott parasztszerek végeláthatatlan sora.

Egyszer csak a Kreml felől puskaropogást és gépfegyverkattogást hallok. A jól ismert zene....

— No ennek a fele se tréfa... Gyerünk csak.

Futni kezdtem és bár éreztem a tréninghiányt, rövidesen elértem a Krasznája Plosztyadot. Utközben jobbról-balra csattantak a fegyvergolyók, bugva pattantak vissza a kövezetről. Hullott a vakolat és csörömpölve potyogott le az uccára a sok ablaküveg. A Naberezsnaia utcán keresztül akartam elérni a Moszkva folyó partját. Mindenütt fegyveres emberek igazoltatták az embereket. No még csak ez kellett... Újabb csattanások, fegyvergolyó gellerek, üvegcsörömpölés, jaj és sikoly.

Az uccán elfogtam egy izvoscsikot. Megkérdeztem, mennyiért visz ki Kozsuhovóra. Két-száz rubelt kért. Megmagyaráztam neki, hogy én nem a rossz gebéjére alkuszom most, nem a lovát akarom megvenni, mindössze egy fuvar akarok...

Faképnél hagyott.

Srapnel robbant szét a fejem fölött. Pár perc

mulva hatalmas robbanással ekszplodált egy kiskaliberű gránát az ucca kövezetén. A légnyomás nagy körzetben betörte az összes ablakokat.

— Pardon... Hol vagyunk: a fronton, vagy hadifogságban? Elég volt nekem már az ágyúzásból.

Kadettek, tisztek, diákformájú legények, elegáns urak rohantak összevissza és találomra lövöldöztek.

Teljes volt a fejetlenség.

Ujabb gránát a postaépületet találta telibe. No itt alaposan belekeveredtem. Kellett ez nekem? Milyen jó dolgom volt a csendes lágerben. Az ember maga keresi a vesztét. Ugy kellett... Most, ha a lágerben ülnék, tőlem ugyan lövöldözhetnének.

Pár hónap előtt azt hittem, hogy nem hallok többé ágyuzást és ime... Most itt kell elpusztulnom?... Ostoba dolog...

Az uccán sebesültek vánszorogtak hangosan jajveszékelve. Amott halottat visznek fegyverekből hevenyészett hordágyon. Mellettem siránkozik egy öregasszony. Comblövést kapott. Bevezettem a szitkolózó, siró nénikét a szomszéd csájnájába. A tulajdonos, hatalmas, vastagnyaku elhízott orosz szörnyen meg volt ijedve. Bekötöttem az öregasszonyt. A kávéház helyiségében a kaszirnő sirógörcsöket kapott, egy másik élteesebb uriasszony pedig az Ikon előtt imádkozott, sűrűn vetette a keresztek. A villanylám-pás kialudt. Gyertyát gyújtottak.

A vendéglősnek megmondtam, hogy hadifogoly vagyok.

— Ausztriac?

— Nem, magyar.

Mikor megtudta, hogy orvos vagyok, azonnal megkínált csájával és könyörgött, hogy maradjak mellette és védjem meg a bolsevikiektől.

mert hallotta, hogy a vörösök nem bántják a pleniket.

Az egyik percben sirt, a másikban öklét rázva kiabált:

— A szent Moszkvát nem adiuk fel! Utolsó csepp vérünkig kell megvédenünk...

Aztán a kapuhoz ugrott és gondosan bezárta.

Amikor az ágyuzás megszűnt, előjött a pincéből a felesége és egyetlen leánya, Szófia is.

Csinos kis fruska volt Szófia. Különösen a lábai voltak formásak. Titusz-fei: rövidre vágott szőke haj, kék szemek, alabástrom arcbor. Nagyon szép jelenség volt. Vagy csak azért tűnt fel olyan szépnek, mert már hónapok óta nem láttam ilyen közletről nőt. Izmos kezeit sokáig szorongattam. Már nem figyeltem a lövöldözést.

Szófia a szemembe nézett, sokáig vizsgálta az arcomat, aztán csendesen mondta:

— Éhes?

— Nagyon...

El voltam tőle ragadtatva. Tehát nemcsak bájos, csinos, hanem okos is.

Ennivalót hozott: fehér lisztből készült süteményeket és vagdalt hust, kotletet.

Mialatt teletömtem magam, kacéran kérdezte:

— Nem fél?

— Mitől?

— A lövöldözéstől.

Megmagyaráztam neki, hogy én már nagyobb lövöldözéseket is átéltem szerencsésen.

A lövöldözés lassankint szünetelt. A hajnal csendje ült a lomha nagy fővárosra.

A gyertyák már leégtek, a ház népét sorra nyomta el az álom. Mi még mindig ott ültünk a csajnája egyik padján, egymáshoz simulva. Hideg volt. A kályhában kialudt a tűz. Mi nem fáztunk.

Reggel lett...

— Kedves... kedves Szófia. Nekem mennem kell.

Elbucsuztam tőlük. Kölcsönösen leirtuk egymás címét. Isten hozzádot mondtam Szófiának, hogy aztán soha az életben ne lássuk egymást többé.

Ezen az éjszakán nagy meglepődöttséggel konstatáltam, hogy egészen jól beszélek már oroszul.

Az uccán a hideg szél rövidesen kiverte szememből az elmúlt éjszaka szép álmát. A nagy tereken barikádokat emelt a városi polgárőrség. Az uccákon a felszedett kövezetekből lövészárkokat rögtönöztek a védők. Hogy jutok én viszsza a lágerbe?

Szerencsémre egy kis csapat hadifoglyot vezettek el mellettem...

Valamennyinek ásó és csákány volt a kezében. Hozzájuk csatlakoztam. Az egyik öreg hadifogoly kezéből kivettem a csákányt és a vállamra vettem. Megtudtam, hogy egész éjjel lövészárkokat ástak és most viszik vissza őket a lágerbe.

A fogolytranszportnak utat nyitottak az uccákon ácsorgó polgárőrök. Egy óráig tartó gyaloglás után »haza« érkeztem. A kapukat nyitva találtuk. Sehol egy őr. Fogoly társaim a víztorony erkélyéről és a barakok tetejéről bámultak Moszkva felé, ahol ujabb erővel indult meg az ágyuzás.

Horvát még nem érkezett vissza, az ágya érintetlen volt. A lágerben ünnepélyes csend honolt. A hadifoglyok csoportokba verődve tárgyalták az eseményeket.

Az őrök a szobájukban horkoltak.

TIZENHARMADIK FEJEZET.

Hat napig tartó szakadatlan ágyuharc és elkeseredett kézitusa után november közepén Moszkva is vörös kézre került. Éjjel-nappal dörmögtek az ágyuk: hatalmas gránátok robbantak szét a Kreml ősrégi tornyain, gömbölyű templomkupoláin. A kadettek és a fehér gárdisták elkeseredetten harcoltak a Kreml várfalai mellett, de a tulnyomó erő előtt végül is kapituláltak.

És mindezt mi »páholyból«, a láger víztornyáról néztük végig, akárcsak a fronton a vezérkari tisztek. Nem tudtuk mi vár ránk. Mit hoznak a vörösek? Titokban örültünk a változásnak. Abban reménykedtünk, hogy az új rezsim alatt már ugyse fordulhat rosszabbra sorsunk.

Kozsuhovó szegényei nagy lelkesedéssel fogadták a vörösöket.

Néhány vöröskokárdás katona jött be a lágerba. Ez volt a megszólításuk: tovaris, elvtárs. Nagy beszédet mondott a sztársi, aztán sarkon fordult és elment.

Pár hetes volt már a moszkvai vörös uralom, de bizony keveset törődtek velünk a tovarisok. A vörös gárda ugyszólván ellenállás nélkül foglalta el az északi vasutvonal mellett Vjatkát és Permet, délfelé Tulát, Kazánt és Számárát.

A láger élelmezése egyre rosszabb lett. Az élelmiszer üzletek legnagyobb része be volt zárva úgy, hogy még cári pénzért se vásárolhattunk.

A lakosság a kis számolócédula Kerenszky pénzekkel szemben bizalmatlan volt.

A láger létszáma is egyre nőtt. Mind több és több lerongyolódott hadifogoly sodródott a lágerbe, miután künt elvesztették állandó munkahelyeiket. De lágerbe szöktek azok a plenik is, a kik a városban és a környező falvakban rossz fát tettek a tüzre. A létszám szaporodásával egyenes arányban romlott az élelmezés is.

Hol voltak azok a »jó napok«, amikor még kását kaptunk? ... Most már kása se volt, csak kenyér és kipjatok.

A novemberi vörös forradalom után leesett a hó. Szerencsére még volt egy kevés tartalék fűtőanyagunk. A legénység állandóan zugolódott. Munkára nem vitték ki őket és a lágerparancsnok — a régi alezredes — saját szakállára újból megszigorította a foglyok őrizetét azon a címen, hogy »baj ne érje szegényeket« és hogy el ne keveredjenek valahogy a vörös katonák között.

A nyomorúság és koplalás újból elviselhetetlenné vált, különösen sokat szenvedtek az igazán becsületes, lerongyolt, kidolgozott, agyongyötört, beteg legénységi foglyok.

Itt nincs más hátra: segíteni kell a bajokon. Így nem mehet tovább... Háromtagu küldöttséget állítottunk össze. Rajtam kívül Steinhofér doktor és egy Schultze nevű germán doktor vállalkozott. Jelentkeztünk az alezredes irodájában.

Az alezredes barátságosan fogadta a küldöttséget. Éppen ebéd utáni csájáját fogyasztotta a csészealjából, jó öreg orosz szokás szerint. A csáját a fogai közé rakott cukordarabkán szűrösölte át. Bennünket is megkínált csájával és hosszú-toku cigarettával, papiroszival.

Előadtuk a panaszunkat: az élelmezési al-tisztek *lopnak*. Meglopják a háboru nyomorult-jait, a hadifoglyokat. Élelmiszert, kását, zsirt, olajat *lopnak*. A civileknek adják el és a lopott

pénzen külön konyhát vezetnek. Szentanukra hivatkoztunk. Megneveztük a tolvajokat és az orgazdákat a szomszéd vasutasok személyében. Kértük a bajok sürgős orvoslását.

Az alezredes zavartan fogadta a leleplezéseket, jegyzeteket készített, jegyzőkönyvet vett fel, amit alá is íratott velünk. Aztán szívélyesen elbeszélgetett velünk, megkínált bennünket csájával, cukorral és szavát adta, hogy *már holnap* rendet fog teremteni.

Többször ismételte ezeket a szavakat:

— Uzsasznó! Bez obrázija!

Aztán lekezelt velünk és újabb ígérekkel barátságosan elbocsájtott bennünket.

Diadalmasan mentünk vissza a barakba és jelentettük a nagy sikert. Különösen a legénységi barakokban volt nagy az öröm. Éltették az alezredest és előre örültek: hogyan fog a parancsnok a tolvajok körmére koppintani.

Aznap este dupla csáját ittunk és még énekelünk is mellé.

Az alezredes igazán uriember módjára bánt velünk, mindent megígért. Megbízhatunk benne. Talán már holnap zsirral készítik a kását...

Éjjel két óra felé szuronyos örök névszerint keresték a küldöttség tagjait, de lista szerint összeszedték a husz tagból álló medikus-csoporthoz is.

A konvojok nem éppen udvarias hangon keltegették sorra az orvosokat és szanitész zászlósokat. Öltözni!

— Sztáváj! Szkaré... hangzott a parancs. Álmosan, nehézkesen kászolódtunk ki az ágyból és a hideg barakban öltözködni kezdtünk.

Nem értettük az egészet.

Az örök türelmetlenül ordítottak:

— Páigjom! Sztavaj!

Vegyes érzelmekkel készülődünk, csoma-

goltunk. Mit akarnak ezek velünk? A bumágák-ból megtudtuk, hogy *utazunk*, de hogy hová, azt az örök se tudták. Nem tudtuk mire vélni az egészet.

Igen... igen. Itt a jutalom. Itt a parancs. Kórházakba vezényelnek bennünket, hogy dolgozzunk. Hisz oly nagy az orvoshiány. Mindenütt járványok pusztítanak. Tizenötben igen sok orvos halt el kiütéses tifuszbán.

Steinhofer doktor idegesen rágta mahorkáját. — No fogfuró, most aztán gyerünk a furóval... Micsoda prakszisod lesz. Vagyont fogsz szerezni — szoltunk oda a fogorvosnak csomagolás közben.

Mindenki örült. Csakhogy végre megszabadulunk a lágertől... Szabadok leszünk! Tiszta dolog: az újjászületés órája ütött. A megváltó szabadság! Vöröskereszt kórház... hadifogoly kórház... Csakhogy innen kiszabadulunk!

Horvát azon kesergett, hogy még el se bucsuzhatott imádott nőjétől. Eichler hallgatott. Neki rossz sejtelmek voltak. Kapus szanitész-zászlós Zimányit kérte, hogy vegye maga mellé segédnek a kórházba. Lukács mellém szegődött. Szegény fiu azon bosszankodott, hogy éppen akkor vezényeltek el bennünket Kozsuhovórról, amikor ugyszólván napról-napra várta hazulról a menyasszonya válaszát. Most újból mennyi idő fog eltelni, amíg az új címét megtudják.

A moszkvai nyugati pályaudvaron egy személyvonathoz csatolt marhakupéba gyömöszöltek bennünket. Ez is emeletes priccsre berendezett tyepluska volt. Az öregebbek a felső priccsre a fiatalabbak az alsó deszkákra helyezkedtek el. Mire elindult a vonat, kis vaskályhánk csak úgy outotta a meleget. Szenet és fát a mellettünk pőfékelő mozdonyról vettünk — kölcsönbe.

*

Már harmadik napja utaztunk a marhakocsi-

ban, de még sejtelmünk se volt utazásunk végcéljáról. Mindössze csak annyit tudtunk, hogy észak-nyugat felé visz bennünket a vonat a vogldai fővonalon.

Kérdőzködésünkre a sztarsi csak annyit mondott:

— Neznaju...

És vállat vont.

Ugy látszik mégis Eichlernek volt igaza: ebből az utazásból nem látszik ki semmi jó.

Utközben találkoztunk hadifogoly transzportokkal. Az állomásokon elbeszélgettünk. Mindenki a maga ezredbeliét kereste. Furcsán hangzott a csendes orosz állomásokon a kiabálás:

— Hatvanötösök!

— Nyolvanhatosok!

Ők se tudták, hogy hová, merre viszik őket. Beszéltünk olyan régi hadifoglyokkal, akiket már egy hónap óta egyik lágerből a másikba vittek. És mindenütt elutasították őket. Egy hónap óta uton vannak.

*

Az éjszakák már nagyon hidegek voltak. Szerencsére győztük fűtőanyaggal.

A negyedik éjszakán a kíséző őrkök valahogyan szamagonkához jutottak és berugtak. A lopott szénnel alaposan befűtötték a tyepluska vaskályháját.

Éjtél lehetett, amikor irtózatossá vált a füst. Az utolsó vagonnak kapcsolt tyepluskánk ugyszólván a levegőben uszott és úgy himbálózott, dülöngött jobbra, balra, mint viharban a hajó. A kocsiban koromsötétség volt. Nagy nehezen gyufát gyújtottam, de a vastag füst azonnal eloltotta a gyufát. Társaim valamennyien mélyen aludtak. A hintázás mély álomba ringatta őket.

Fellárnáztam a fiukat:

— Ajtót nyitni! Megfulladunk! — kiáltottam torkom szakadtából.

Többen egyszerre ugrottak a hatalmas tolóajtóhoz, hogy kinyissák. Az ajtó nem engedett. *Be volt fagyva.* Valakinek sikerült gyertyát gyújtani. Az örök mozdulatlanul heverték a padlón, közülünk is kettő félholtan feküdt a priccsen.

A fejem mellett lévő kis vasablakot feszítgettem teljes erőmből. A megfulladás veszélye, a halálfélelem hihetetlen erőt adott.

Egy pillanatra újra átvillant a gondolat agyamon:

— Hát mégis el kell pusztulni...

A kis szellőztető ablak nem engedett. Lenn a fiuk feszítették a hatalmas ajtót, fenn a kis befagyott ablakkal küzdöttem.

A füst mind jobban fojtogatott, ráült a mellemre. Alig tudtam lélegzni. Végső kétségbeesésben bakancsom sarkával addig rugtam az ablakot, amíg engedett. Jéghideg friss levegő áramlott be a robogó vagonba. Még csak annyi erőm volt, hogy kidugjam a fejemet a friss levegőre. Mellettem valaki taszigált és kétségbeesetten tátogetta a száját az ablak felé. A kis ablaknyílásban azonban csak egy fej számára volt hely.

Közben társaim valósággal üvöltöttek a kétségbeeséstől. *Az életükért harcoltak.* Hátra pillantottam... Öklükkel verték, körmükkel kaparták, rugdosták az ajtót. Pillantásom az örök szuronyos fegyverére esett. Teleszivitam magam friss levegővel, ajtóhoz ugrottam és az örök szuronyaival nagy nehezen sikerült kifeszítenem társaim segítségével a tolóajtót. A kétoldalt beáramló hideg levegő csakhamar kivitte a fojtó füstöt. Az ajtó peremét szegélyező vastag jégpáncél jelezte, hogy életveszedelemben forogtunk

Kimerülten másztam vissza fekvőhelyemre, betakartam magam a fekete vasutaskabátommal és mielőtt elaludtam volna, odaszóltam a mellettem kábultan fekvő Eichlernek:

— Eichler! Most kvittek vagyunk...

Undorító dolog... Az ember megmenekül a gránáthaláltól és egy száguldó, piszkos, orosz tyepluskában fejezze be életét? Eh, ostobaság! Most már élni, élni, élni akarok..

Ezen az éjszakán újból érettségiztem. A matematika nem ment sehogyse. A professzor megpördörte vastag bajuszát, megcsóválta a fejét és éles hangon mondta:

— Meg kellett volna ezt tanulni...

Mi lesz velem, ha megbukom az érettségien?

Platz Bonifác érettségi elnök ágyuból lőtt rám... Világosan hallom az ágyuzást, pedig már ébren vagyok...

Álmosan ébredtek fel az örök reggel.

Az éjszakai kalandról mit se tudtak. Dühösen káromkodtak, amikor látták, hogy a szuronyok elvannak görbülve.

Kivagoniroztak bennünket egy kis állomáson. Az állomás homlokzatán ez a rövid kis szó állott:

Buj.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

Igy hívták ezt az állomást: *Buj*. Nem a csuf-neve volt ez a falunak, hanem az igazi. A furcsa nevű állomás a Vologda felé vezető vasútvonalon fekszik. Kapus zászlós még szójátékokat is csinált jókedvében a falucska nevéből.

Jó kedvünk volt: közel járunk a várva várt kórházi beosztáshoz. A legfőbb ideje, hiszen már teljes öt hónap óta lóg a levegőben, bumlizunk, kérvényezünk, éhezünk a legnagyobb bizonytalanságban. És a hadifoglyokórházakban nagy az orvoshiány . . .

Most aztán végre dolgozhatunk . . .

Az állomás perronján csájáztunk. Valóságos embergyűrű vett bennünket körül: bémészködő férfiak, nők, gyermekek. Már két éve nem láttak hadifoglyokat. Még az állomás csinovnikjai is abba hagyták a csájázást, hogy megnézzék, mi-féle fogolytranszport érkezett a faluba.

A jókedvet, bizakodást csakhamar szomorúság váltotta föl. Megtudtuk a civilektől, hogy Bujban nincsenek hadifoglyok, a vidéken kórház sehol sincs és hogy a legközelebbi láger ide százhusz vertsznyire van Vetlugán, az is *büntető láger*. A sztársi is megkapta a bumágákat az állomás katonai parancsnokától, világosan állt az íráson utazásunk végcélja: *Vetluga*. A starsi azonnal kiadta a parancsot az indulásra: *gyalog* kell megtennünk az utat Vetlugáig, mert vonat nem vezet oda.

Százhusz verszt... a decemberi hidegben, gyalog...

Most már ráesszméltünk a kozsuhovói lágerkomandáns »szíveségére«. Hogy majd azonnal fog intézkedni... Ugy látszik radikális megoldást talált az ezredes... De ki gondolta volna? Milyen szívesen fogadta a küldöttséget, milyen barátságosan kezelt velünk... Hm. Csak nem volt része a panamában az alezredesnek is...? No ezt jól megcsináltunk.

Kórházi beosztást vártunk és büntető lágerbe dugnak bennünket egy Istentől elrugaszkodott helyen, százhusz versztnyre a vasutvonaltól.

Zimányi doktor, akinek csak ritkán hallottuk a hangját, most megszólalt:

— Hát bizony kár volt deputációba menni.

— Wass sagt er? Wass sagt der Zimáni? — kérdezték izgatottan a német orvosok.

Eichler megsimogatta borostás állát:

— Most már késő minden, — mondotta — az oroszokat nehéz kiismerni...

— Én tudtam előre, hogy rossz vége lesz a dolognak, amikor éjszaka kihúzzák az embert a meleg ágyból — tette hozzá Lukács...

Horvát nagyokat sóhajtozott. Kék szemei könnyben usztak, amint nehezen kinyögte:

— Csak legalább elbucsuzhattam volna a nőmtől... Adott volna pár száz rubelt...

Schultze, a német orvos ezt hajtogatta:

— Ha én ezt tudom!...

Ja igen... ha ezt *előre* tudtuk volna... Ha az ember mindent előre tudna. Ha tudtam volna hogy kitör a világháború, akkor *még békeidőben* kidobattam volna magam a katonaságtól: és most legrosszabb esetben valamelyik vöröske-resztes kórházban dolgoznék — otthon. Ha tudtam volna... Hm. Nem is volna bolondság, kis káder... kórházi beosztás...

A bécsi fogorvos idegesen szívtá mahorkáját:

— Ki gondolta volna, hogy az alezredes... Esetleg részt is kapott... De hiszen Oroszországban semmi se lehetetlen...

*

December első vasárnapja. A hideg nappal még megjárta, de éjjel elviselhetetlen volt. A vidéket vastag hóréteg fedte. A kis orosz faházak alig látszottak ki a hóból, a háztetők roskadoztak a méteres hóréteg súlya alatt.

Alig látni az uccán embert. Itt-ott feketélik a vakító kék hóban egy-egy fekete árnyék: főleg subájába burkolózó alak filcsizmában topog a ropogós hóban. Mindenki a meleg kályha mellé bujik a szamovár közelébe. A gondosan bezárt ablaktáblákra a csikorgó hideg jégvirágos függönyöket rajzolt.

Furcsán festünk az uccákon könnyű kabátokban, nyári katonasapkákban...

A sztarsi kiadta a parancsot:

— Gyalog megyünk tovább. Peskom!...

Meg akart bennünket ijeszteni.

Amikor erélyesen titakoztunk a gyaloglás ellen és amikor kijelentettük, hogy gyalog egy lépést se teszünk, inkább meghalunk, a sztarsi kemény szíve is megpuhult. Amikor pedig »felsőbb parancsra« hivatkozott, néhány cári rubel megnyugtatta lelkiismeretét.

Beleegyezett, hogy *saját költségünkön* bérelhetünk szánkókat — ha nem akarunk gyalogolni. Maguk az örök mentek szét a faluba — szánkót keresni, mi pedig kenyér után néztünk.

Sorra jártuk a parasztházakat, hogy van-e eladó kenyérük. Az adott kenyérért nem fogadtak el sehol se pénzt.

Mi volt ez, ha nem koldulás?

Hát már itt tartunk: diplomás orvosok, öreg medikusok kenyérért kopogtatnak az orosz muzsikoknál, koldulnak.

Egy óra múlva már az állomás épülete előtt

állottak a kis orosz egylovas szánkók. Apró, hosszuszörű, nagyfejű kis lovak álltak türelmesen a nyakuk felett ívelő »hamut« alatt és vártak az indulásra. A lapos, háromszögalaku parasztszánkók oldalát rudak védték a felborulástól.

Minden szánkóra öt ember jutott: három hadifogoly, egy szuronyos őr és a kocsis. Az én szánkómra Eichlert és Lukácsot osztottuk be, hogy együtt maradjon az »ezred«.

Megindult a szomorú menet délnyugati irányban. A holmik mellett csak két ember számára volt férőhely, a kocsison kívül, azért kettő állandóan gyalogolt. De a hideg is könnyebben volt elviselhető menetelés közben. A nagyságos konvoi ur természetesen már magas hivatalánál fogva is állandó »utazó« volt. Végigheveredett a szalmán és — aludt.

Szánkónk mindjárt az ut első szakaszánál lemaradt. A kocsis az uton vallotta be, hogy kis vörösszörű lova ma már egyszer megtette ugyanezt az utat.

A kocsis nagy bundájában is fázott. Mi valamennyien csontig fagyunk és így nem éreztük már a — hideget.

A ló a mély hóban csak lépésben haladhatott előre a széles, beláthatatlan orosz hómező egyetlen utmutatója az a keskeny szánkónyom volt, amit az előttünk haladó szánkók hagytak maguk után. Sehol egy ház, vagy telegráfoszlop, kilométerkö, csak erdő, mindenütt csak erdő, hómező.

Szótlanul bandukoltunk a szánkó után.

Hová megyünk? Milyen sors vár ránk?

Örültünk, hogy legalább a holmiainkat nem kell cipelni. A szánkón feküdt a konvoj mellett Eichler idomtalan nagy katonai faládája, Lukács kicsiny koffere és az én fonott kínai kosaram, amit Glatstein doktortól örököltem.

*

Az első éjszakát — negyven verszt után —

egy kis falusi parasztházban töltöttük. A szuro-nyos őr egyszerűen kijelentette a muzsiknak, hogy a házában éjszakázunk. Az egész kis vis-kóban mindössze egy szoba volt. A szobában ba-nyakemencébe épített nyitott tűzhely, ott főztek.

Leheveredtünk sorba a földre, az ujságpapi-rokkal beragasztott ablakok alá.

A padló csak úgy hemzsegett a szürke, sváb-bogárszerű fabogaraktól, a tarakánoktól. A faház gerendafalában tanyáznak ezek a bogarak, az oroszok babonából nem pusztítják el őket. Azt tartják, hogy a tarakánok tűzvész ellen védik a gyulékony faházat.

Csakhamar elnyomott bennünket az álom.

Éjféltajt énekszóra ébredtünk fel. Kinyitot-tam a szememet: azt hittem, hogy álmodom.

A kis szobában körben fonószékek és rokkák voltak elhelyezve és fiatal lányok ünnepi ruhá-ban fontak. Szorgalmasan hajtották a rokkát, villámgyorsan sodorták az orsót, szaporán folyt a munka. A banyakemence felett a kuckóban egy fiatal siheder ült és harmonikáját nyaggatta. Vagy tiz lány font itt egymás mellett, minden lány mögött a legénye. A szoba közepén logó petroleum lámpás világította meg a festői tarka barka csoportot. Ügyet se vetettek a földön alvó plenikre, ránk se néztek. Szomoruan énekelték:

Ah vi szénji, moji szénji

Szénji novije moji

Szénji novija klenovija

Reset csetija...

Aztán felcsendült a sokat hallott Volga-dal:

Volga, Volga maty rodnája

Volga matuska réká...

Felültünk és szétnéztünk: egy csomó szép, habfehér bőrű lány volt köztük. Megállapíto-tuk, hogy ezeknek az orosz nőknek azért van olyan habfehér bőruk, mert sokat fürdenek.

Lukács mindjárt kiválasztott egy »bárisnyát« a sok közül és elkezdett szemezni vele. Amikor figyelmeztettük, hogy otthon menyasszonya van, azt felelte, hogy az orosz lány feltűnően hasonlít a menyasszonyára, tehát nem követ el — csalást. A lány azonban közömbösen font, Lukácsot észre se vette.

Közben újból elálmosodtunk: álomba ringattott bennünket a mélabus orosz dal.

*

Másnap reggel folytattuk utunkat. A többiek már korábban indultak: láttuk a katonabakancsok nyomát a hóban. Külön ismertük már a német orvos, külön a Zimányi doktor szeges cipőjének nyomát.

Estefelé hatalmas hóvihar keletkezett, amely pillanatok alatt elsöpörte a szánkó-nyomokat. Az utat pár perc alatt befujta hóval a szél, a vihar szinte elradirozott előlünk minden emberi nyomot. Hirtelen koromsötétség borult a hólepte tájra. Már alig láttuk egymást. A vihar mind erősebben tombolt és minden irányból hőtömegeket csapkodott ránk.

A kocsis teljesen szabadjárá hagyta a lovát és ijedten magyarázta nekünk, hogy ilyenkor »buránál« arra kell menni, amerre a ló viszi az embert.

És a kis orosz ló, a Vanyka szaporán lépkedett a viharban. Néha-néha megállt, kifujta magát, aztán újból nekirugaszkodott. Most már valamennyien a szánkó után gyalogoltunk, hogy megkönnyítsük Vanyka munkáját.

Teljesen ránksteledett. Olyan sötét lett, hogy már csak szürke árnyékokat láttunk magunk körül. Közben a vihar mind erősebben tombolt, mintha láthatatlan kezek óriási lapátokkal hányták volna a nyakunk közé a havat.

Órák hosszat botorkáltunk, csuszkáltunk, bukácsoltunk a hóviharban. Fogalmunk se volt,

hogy merre járunk, de a kocsisunk is teljesen elvesztette a tájékozódást.

A lábainkat már alig éreztük. A fülünk zuhogott, a fejünk nehéz volt: valami álmosság lepette meg bennünket. A járásunk teljesen öntudatlan lett, gépszerű.

Eichler, a sok vihart látott zászlós, remegve mondta:

— Nem birom tovább...

Lukács nyögdécselve tette hozzá:

— Meg kell döglenni az embernek...

Bennem ujult erővel támadt fel az érzés:

— Hát mégis csak el kell pusztulni...

Vanya, a kis vörös ló se bírta tovább. Nagyokat fújt, prüszkölt, aztán zihálva megállt. A lecsorgó, hóval vegyült izzadság azonnal jégcsapokká fagyott hosszú szőréen.

A konvoj éktelenül káromkodott, ordított.

A fiatal kocsis sirni kezdett, letérdelt a hóba és imádkozás közben sűrűn vetette magára a keresztet.

A vihar és hóförgeteg csak most adta ki igazán teljes erejét: ellenállhatatlan erővel száguldotta végig a nyílt mezőket, minden útjába eső tárgyat elsöpört, betakart.

Eichler szeretett volna rágyujtani, de nem sikerült neki.

— Ha már meg kell döglenni, — mondta panaszosan — akkor legalább mégegyszer utoljára fel fogunk melegedni.

Elvette a fegyvert az őrtől és a puská túsával dühében szétverte idomtalan kofferét, máglyát rakott és a szalma segítségével meggyújtotta. Hasonló sorsra jutott rövidesen Lukács katonaládája is. A holmikat átrakták az én kina kofferembe.

A felcsapó lángok mellett kissé felmelegedtünk. A meleg látszólag a ló gémberegett lábainak is jót tett. A tűz martaléka lett a szánkó két oldalfája és minden felesleges alkotórésze is.

Még cigarettára is gyujthattunk a tűz mellett.

Óránk nem volt, nem tudtuk hány óra van, de éjfél már elmulhatott.

A tűz elhamvadt, már csak a parazsa piros-lott bágyadt fénnel.

Szótlanul bámultunk egymásra.

Te jó Isten, hát itt kell befejezni életünket? Ezer biztosnak látszó halál került már el bennünket a háborús évek alatt, a minap menekültünk meg a megfulladástól és most mégis, mégis értünk jött az igazi, az utolsó...

És majd csak tavaszkor, ha a hó elolvad... Eh... De nem... nem... mi élni akarunk. Hiszen ha ezt az éjszakát a háboru után, a csendes béke éveiben elmesélem valakinek, a szembe fogja vágni: *hazugság*. Igen: minden hazugság, hazugság, csak egy igazság van... Egy igazság van a világon: az Élet... Az Élet: minden. A Halál: semmi...

— Ha... ha...

Mi ez? Valaki kacag? Kinevet? Nem: csak a konvoj ásítzik, küzd az álmosággal.

— Hé, társ! — Nyilza szpáty! Ne aludj! Eszembe jut Weisz ezredorvos. Most már bizonyára otthon van. Átadta másnak a helyét. De él: egész biztosan életben van. És életben van Strassovec őrnagy is, nyugodtan alszik valamelyik szibériai lágerben, törzstisztnek járó külön szobában.

A torkomat valami úgy szorította... A hideg elviselhetetlen...

A vihar szünet nélkül tombolt...

Egyszer csak Vanyka, a kis orosz ló nagyot horkantott és *megindult*.

Gépiesen mentünk utána, teljesen reménytelenül. Itt, vagy pár lépéssel odébb, már egyre megy...

A lovacska mélyre hajtott fejjel, szinte szaglászva, óvatosan lépkedett.

Pár száz lépésnyire haladhatott, amikor a patái alatt a hó különös hangot adott. Mintha üvegen járt volna... Az üveghangok mélyről jöttek.

— Réká! Réká! kiáltott fel kocsisunk és ujongva biztatta lovacskáját.

Valóban: befagyott folyón mentünk keresztül, a Volga egyik mellékfolyóján. Aztán egy keskeny, rövid rozszant hidon vezetett át bennünket a folyó tulsó partjára.

Vanyka meggyorsította apró lépéseit.

Erőnk már fogytán volt, amikor a kis ló megállott egy hófúvás borította sövény mellett.

A kocsis teli torokkal kiáltotta:

— Doma! Doma! Prijeháli!

Azzal nagyokat ugrálva előreszaladt és eltűnt szemeink elől.

Magunkra maradtunk a vak sötéttségben. Kis vártatva közvetlen előttünk gyér világosságot pillantottunk meg: pár lépésre állottunk egy kis házikótól.

Meg voltunk mentve...

Pár perc múlva egy kis egyedülálló pusztai ház alacsony, tiszta, meleg parasztszobájában ültünk, gőzölgő szamovár mellett.

Kocsisunk szülői háza volt.

A kis, okos ló hazatalált...

Egy jóságos, mosolygós arcú anyóka szolgált ki bennünket és fiatalosan sürgött-forgott a furcsa éjjeli vendégek körül. Ő még sohasem látott hadifoglyokat, ausztricki pleniket. A csája mellé kenyeret is adott. Soha életemben ilyen jó kenyeret nem ettem...

A nyolcadik pohár tea után az öreg anyóka kidolgozott ujjaival benyúlt a fia inge alá, hátul a nyaknál. Megcsóválta a fejét és anyai gondossággal mondta:

— Nagy disznó vagy fiam... Ha már izzadsz akkor nem szabad több csáját inni... Dovoljno! Hvát'yt!

És elszedte a fia poharát. Ágyat csinált sa-
játkészítményü fehér filc pokrócaiból a földre,
gondosan, anyáskodva. Mintha saját gyermekei
lettünk volna...

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.

Ragyogó decemberi nap ébresztett fel bennünket. Gyönyörű, tiszta idő volt: minden mosolygott ránk, még a rengeteg hó is derülten ragyogott felénk, mintha a tegnapi vihar csak tréfa lett volna.

A szamovár már az asztalon gőzölgött, bárátságosan durmogott, mint egy hizelgő macska.

Kocsisunk már javában csájázott.

Első dolgunk volt, hogy felkeressük a tegnapi hőst, megmentőnket, Vanyját.

Kerestük az istállót — nincs sehol. Az öreg muzsik, a házigazda megmagyarázta, hogy az orosz parasztlovak a leghidegebb éjszakákat is a szabadban töltik, nyitott csűr alatt. Az oroszlovak nem tudják mi az istálló, így vannak ősidők óta szoktatva. Takarót sohase látnak.

Szegény Vanyka is egész éjjel a nyitott, hófuvással teli csűrben pihent. Lompos, hosszú szőrén karvastagságú jégcsapok lógtak. Vastag jégpáncélba burkolva álldogált szabadon, a nagy csűr közepén.

Megöleltük, becéztük a kis okos állatot, zabot szénát loptunk neki és még a reggeli szükös kenyérből is juttattunk neki néhány falatot.

Vanyka furcsán nézett ránk, mint aki nincs hozzászokva az emberek hálájához.

Bucsut vettünk Vanykától és a ház népétől. Napsütéses, vakítóan kék hóban friss erővel, váltott lóval folytattuk utunkat Vetluga irányában.

Utunk harmadik szakaszán már csak negyven verszt volt hátra...

Késő este érkezünk meg, nagy kerülővel a vetlugai katonai parancsnokságra.

A többiek szerencsésebbek voltak: már vartak bennünket. Ők már délben megérkeztek: azt hitték, hogy baleset ért bennünket.

A bécsi fogorvos jött elé. Idegesen szivta sárga, sovány vibráló ujjai között mahorkáját.

— No da haben wier gut eingewirtschaftet — mormogta fogai között.

Egy praporsik hatalmas hangon rendezkedett közöttük.

— Ez egy vadállat — sugta a fülembe Zimányi doktor... Ők már mindent tudtak: Vetlugán kétszáz török tiszt van elzárva két év óta. Nagyrészt Erzerum ostrománál elfogott tisztek. A fogásban fellázadtak, azért dugták őket ide, százhusz versztnyire a vasutállomástól, az Isten háta mögé. A szökés lehetetlen, az őrizet nagyon szigorú. Akit szökésen fognak: főbelövik ott a helyszínen. A kis városcában még *cárizmus* van. A vörös uralomról azt se tudják mi fán terem, a bolsevikiről hallani se akarnak. Amikor a kapitánynak, a lágerparancsnoknak hírül adtuk Moszkva elestét, legyintett egyet a kezével és kijelentette, hogy a bolsevik uralom Moszkvában nem tarthat tovább, mint legfeljebb egy-két hétig.

*

A török tisztek közé raktak bennünket egy hatalmas, emeletes kőépületbe.

A törökök nagy lelkesedéssel, üdvkiáltásokkal fogadtak bennünket. Rongyosak, kiéhezettek, betegek, zavartak, szinte csendes örülteknek látszottak ezek a török tisztek.

Az este éppen ünnepük volt: meghívtak bennünket is az *ünnepi vacsorára*.

— No csakhogy egyszer majd mi is jól bepofázunk — gondoltuk magunkban.

Schultze doktor, a germán orvos, aki a legnagyobb evő volt közöttünk, leült mindjárt a hoszszu asztal mellé, előszedte a kését és villáját és kedélyesen szólt oda egy török törzstisztnek:

— Also loss meine Herren...

A török tiszték csak mosolyogtak. Nem értették a német szót. Mindössze csak egy vezérkari kapitány beszélt németül és franciául.

Kapus, szanitész-zászlós a kenyérmorzsáit szedegette össze. Rászólt egyik medikus:

— Csak nem veszed el az étvágyadat az ünnepi vacsora előtt?...

Eichler abban reménykedett, hogy végre »rituális« koszthoz jut.

Bizony jó későre járt már az idő, alaposan megvárakoztattak bennünket, mire a vacsorára került a sor és az egyik török főhadnagy megérkezett a hatalmas, gözölgő lábossal.

Hozták az ünnepi vacsorát.

Az első fogás leves volt. Hig, forró, vizes, zsirtalan leves, benne személyenkint két pirinyo gombócocská..

Mit kezdünk ezekkel a miniatűr gombócokkal, hisz ez fél fogára se elég egy kiéhezett hadifogolynak? Kenyeret aprítottunk a levesbe és egy szempillantás alatt elfogyasztottuk az első fogást.

Dicsértük a levest, dicsértük a szakácsot, a főhadnagyot, nagyokat bolongattunk a fejünkkel és vártuk a folytatást.

A német orvos idegesen dobolt az asztalon villájával:

— Also loss... loss meine Herren.

A török tiszték csak mosolyogtak.

Ugy egy negyedórai várás után elénk adtak egy-egy csésze fekete kávé, cukor nélkül.

Furcsa menü: leves, fekete kávé. Ilyet is csak török tiszték tudnak produkálni. Hogy lehet vacsora közben feketézni?

A fekete után a vezérkari tiszt egészségünkre kívánta a — a vacsorát, aztán bevonultak valamennyien egy kelet felé nyíló szobába és elkezdtek imádkozni.

Hangosan nyarvogtak, vonyítottak, üvöltöttek a torok-orrhangon éneklő előimádkozó után.

A nyávogó éneklésből, a siránkozó dervisek vonyításából csak néhány szót vettünk ki:

— *Allah — elhamdu lilláh — ta ála Allah...*

Eichler úgy vélte, hogy az imádságban többször fordul elő ez a szó is rabbi. (Valóban a török »ja rabbi« annyit jelent, mint: Oh Uram.)

Éhesen, korgó gyomorral feküdtünk le, fenyődeszkákból összetákolt koporsószerű ágyakba.

Aludni nem hagyott bennünket az éhség, de a török tisztek nyarvogásaitól se alhattunk. Ugyanakkor a mellettünk lévő őrszobában az örök is harmonikaszó mellett énekelték teli torokkal:

Bárisnya, bárisnya

Kák tebe zvaty

Vot kdkájá kraszivája

... tvoj maty...

TIZENHATODIK FEJEZET.

Másnap korán reggel már megtudtunk mindent.

1. — A török tisztek már fél év óta nem kapnak fizetést és a kommandó *»természetben látja el«* őket. Egyik nap fekete kása, a másik nap krumpli. Felváltva. A kenyér fekete, de eléggé tűrhető, egy font naponta.

2. — A világ minden tájára irtak már kérvényeket — naponta legalább tizet — de eredménytelenül.

3. — A lágerben egy kapitány a parancsnok, de sohasem mutatkozik, ellenben egy piszeorru fiatal őrmesterből lett praporscsik az atyauristen — ő parancsol mindenkinek.

4. — A praporscsik naponta ellátogat a lágerbe, megolvassa a hadifoglyokat, veszekszik, kiabál az örökkel, gorombáskodik a tisztekkel és eltávozik.

5. — Ha kérnek valamit a praporscsiktól, a szolgálati szabályzatra hivatkozva mindent visszautasít e szavakkal:

— Ja, goszpoda, ne mogu, nyet!

6. — Az őrizet nagyon szigorú, naponta csak egy óra hosszat szabad sétálni az udvarban.

7. — A külvilággal minden érintkezés el van vágva, civilekkel beszélni — tilos.

És így tovább...

Ezek csak a főbb pontok.

Sajnos még arra a »bizonyos helyre« is örök kísérték ki bennünket, de milyen nehéz volt a fázós őr kicsalni meleg odujából a decemberi hidegben. Egy ember kedvéért — ha sürgős is volt — nem mozdult ki, így hát kénytelenek voltunk társaink közül néhány »áldozatot«, akarva nem akarva is — magunkkal cipelni.

Miután senki se mehetett ki közülünk a városba bevásárolni, élelmiszert csak a konvojokkal hozhathattunk kétszeres áron. Aztán a pénzünk is rövidesen elfogyott.

Még Horvát zsebei is kiürültek, pedig Moszkva óta ő volt közöttünk az egyetlen burzsuj.

*

A török tiszteket rövidesen megutáltuk. Egy részt idegeinkre ment az a sok éneklés és imádkozás, másrészt undorító volt a *nővadászat*, amit az ablakokból rendeztek minden áldott nap.

Ha az ablakunk alatt elment egy cselédleány, izgatottan rohantak az ablakmélyedésbe, reszketve kiáltottak törökül a lány után:

— Güzel... Güzellik rusz kiz. (Szép, gyönyörű orosz leánya).

Minden nőt megnéztek. Nekik mindnő »güzel« volt és csak a hetvenéven felüli asszonyokra mondták hogy: *csirkin* (csunya). Minden második szavuk ez volt: szevmek, vagy szevmeklik, ami annyit tesz, hogy: szeretlek, vagy szerelmeskedés, vagy: *adslik*, ami éhezést jelent törökül.

Nagyon szerelmes természetűek voltak. Meghaltak egy szoknyáért. Nem is csoda: a hevesvérű török tisztnek már két éve voltak elzárva a külvilágtól. Szerelmes leveleket dobáltak ki az ablakon a járó-kelő nők után. A levelek legnagyobb része természetesen nem jutott az imádott kezeibe. Amelyik török tisztnek azután volt egy ideálja, akivel levelezett, akkor a társai közül többen is azt irták, hogy ne szeresse az illető nő a tisztár-

sukat, mert az otthon nő, gyermekei vannak, közönséges szoknyavadász, hanem őt szeresse, a rágalmozó levél íróját.

A városka civil lakossága állandó panaszokkal fordult a parancsnoksághoz, hogy a török tisztek nem hagyják békében a nőket és ezért a praporscsik mindannyiszor jó alkalmat talált a — szigorításokra. Sokszor még a sétákat is letiltotta. Mászor elvette a szombati fürdőt, ami pedig valóságos jótéteményt jelentett számunkra.

A fürdő egy kilométernyire esett a lágertől. A decemberi harmincfokos hidegben is könnyű kabátokban mentünk a fürdőbe. *Oda* még megjárta, de fürdő után *vissza* is kellett menni, hogy helyet adjunk a következő csoportnak.

Kapus medikus az egyik fürdő után megré-
fálta az oroszokat. A nagy hidegben ingujjra vet-
között és a sapkájával legyezte magát. Az uccán
járó-kező bundákba burkolózó oroszok csodál-
kozva bámulták az ausztricki plenit, azt hitték,
hogy megbolondult. Pedig Kapus zászlós csak
tüntetni akart hiányos ruházatunkkal és szeretett
volna *beteg*en kórházba jutni. Megtudta valahogy,
hogy a kórházban a betegek tejet és fehér kenye-
ret kapnak. Nem sikerült neki: még csak náthát
se kapott.

— Mennyiért nem adnék egy kis tüdőgyulla-
dásért... bosszankodott a fiu. Akkor tán bejutnék
a kórházba és esetleg ottragadnék.

Napról-napra jobban gyűlöttük a törököket.
Már időnkint komoly lovagias afférek merültek
fel közöttünk és a török tisztek között, akik na-
gyobbrészt kéményseprők, hentesek, birkapász-
torok, borbélyok és pincérek voltak a civiléletben.

A lovagias ügyeket minden esetben *egyoldalú*
jegyzőkönyvekkel intéztük el.

Több ízben sikertelenül kértük a parancsnokságot, hogy helyezzenek bennünket külön lágerbe, nem bírjuk tovább kitartani a törökökkel. Tűrhetetlen volt a helyzetünk: az egyik török efendi hangosan tanult franciául, a másik a hegedűjén cincogott, a harmadik egész nap hangosan imádkozott, a negyedik egy palatáblán tanulta a latin betűket és folyton csikorgatta a palavesszőjét, mint egy rossz elemista diákokgyerek.

Egy alkalommal az előimádkozó éjjel, privát szorgalomból imádkozott és a vele egy szobában lakó Schultze doktor a fejéhez vágta a bakancsát. Óriási rumli lett erre. Mi persze Schultze pártján állottunk. Valóságos kézitusa fejlődött ki közöttünk, aminek csak az örök közbelépése vetett véget.

Másnap a törökök mintha mi sem történt volna, udvariasan köszöntek nekünk:

— Szelámin álejküm...

És mi fogcsikorgatva válaszoltunk:

— Szelám álmák...

Az egyetlen vezérkari kapitány volt udvarias közöttük. Mindent megköszönt:

— Tesekkür ederim...

Az efendi »tabib«-ok (orvosok) azért gyógyították az »odslik«-tól (éhség) beteg török, szerencsétlen eszireket (hadi foglyokat.)

A török kapitány szomorúan mondogatta:

— Adsliktan kimsze ölmez... (Még nem haltunk meg az éhségtől.)

Sokat szenvedtünk az éhségtől és a törököktől. Nappal éhezünk, éjszakáinkat nagyrészt álmatlanul töltöttük, mert vagy a törökök imádkoztak, vagy a konvojok bömböltek az őrszobában harmonika kíséret mellett, vagy mindkét oldalon egyszerre...

*

Karácsony előestéje közeledett.

A bolsevikik külön békéről tárgyaltak Breszt-

Litovsk-ban a központi hatalmak képviselőivel. Talán a különbéke után megindul a fogolykicserélés is, így reménykedtünk.

Karácsony előtt elővettük Zimányi doktort:

— Te Zimányi, te értesz a főzéshez. Karácsony estéjét, az első karácsonyt meg fogjuk ünnepelni. Valami ünnepi vacsorát kell csinálnod, hogy megmutassuk a törököknek, hogy mit tudunk mi.

A kevésszavu Zimányi doktor csak ennyit mondott:

— Majd meglátom...

Készülődünk a szent este.

A láger körül mindenütt óriási fenyőfák meredtek a szürke ég felé, de karácsonyfát nem tudunk szerezni, mindössze néhány fenyőágacska jelezte, hogy karácsony van.

Zimányi doktor titokzatosan sürgött forgott a konyhában, készítette a meglepetést, a karácsonyi vacsorát.

Zimányi senkit se engedett be a konyhába.

— Mi lesz a vacsora? kérdezték egyszerre többen is.

— Meglepetés.

— Csak nem kása?

— Majd meglátjátok...

Annyit már megtudtunk, hogy Zimányi még Kozsuhovón szerzett egy földijétől mákot. Bizonyára mákostésztá lesz a vacsora.

A hosszú asztalok mellé telepedtünk le, kiki a maga megszokott helyére. Vártuk a vacsorát. Ebédlőnket csak egy vékony átlátszó deszkafal választotta el a konvojok őrszobájától.

Most otthon is karácsony van... De milyen más az otthoni karácsony. Elszorult a szívünk, ha az otthonra gondoltunk, mi számkivetettek. Gondolatunk messze szárnyalt, ezer és ezer verszen át és meg sem állt hazáig... Valami úgy belemarkolt a szívünkbe... Valami úgy fojtogatott

bennünket... Hát mért éppen mi? Miért éppen nekünk jutott ki ez a kegyetlen sors?... Mit vétettünk mi? Miért, kiért kell kiállani ezt a sok nélkülözést, szenvedést... Kiért szenvedünk, éhezünk, kikért bűnhődünk? A megholtakért? Az ártatlanul elesett hősi halottakért kell vezekelnünk? Gondolatban összekapcsolódtunk az otthoniakkal. Szemünk könnybe lábadt... Egyásra néztünk és sirtunk, mint a gyerekek...

Az orosz örök harmonika kíséret mellett vig nótázásba kezdtek. Gunydalokat énekeltek:

*Ranse bül izvoscsik
Zvalj' jevo Valodja
A tyeper na frontje
Vaše blagorodje.*

Zimányi doktor lángvörös arccal hozta be a vacsorát egy nagy tálban:

— Itt a vacsora: egyetek!...

A hatalmas tálban mákos tészta volt. Fekete lisztből, zsír és tojás nélkül készített mákostészta.

Igazságosan osztottuk el a mákos nudlit: egyformán jutott mindenkinek. Jóízűen fogyasztottuk el a keserű, ragacsos, csirizszerű, ragadós, fekete, vakarccszerű pépes tésztát.

Még meg is dicsértük érte a szakácsot, aki lesütött szemekkel, pirulva fogadta a bókokat.

Vacsora után felcsendült ajkunkon a szomorú dal... Az örök tiszteletteljesen hallgatták énekünket, mintha valami égi hatalom némitotta volna el őket...

TIZENHETEDIK FEJEZET.

Máról holnapra kitavaszkodott..

Tegnap még tél volt, mára már hirtelen megindult az olvadás és az uccákról sárga, szennyes hóvíz hömpölygött a mélyen fekvő sebesvízü folyóba.

Észre se vettük: kitavaszkodott.

Életünkben mindössze annyi változás állott be, hogy tavasszal már csaknem mindegyik ausztrickinek meg volt a maga ideálja, bárisnyája.

A javithatatlan Horvát esténként kiszökött a városkába. A csinos, jónövésű fiúnak Vetlugán is megvolt a maga nője. Mialatt mi egyre fogytunk, sáppadoztunk, azalatt Horvát arca visszanyerte régi frissességét, gömbölyűségét, teltségét. Hja a jó házikoszt!.. Már pénze is volt...

Egyesek közülünk lázasak voltak. végtagfájdalmakról panaszkodtak. A foghusunk megdagadt, szürke lett. Nagyon megsáppadtunk. Mindegyik a másikon konstataált valami betegséget.

A vörösök már elfoglalták egész Oroszországot és Szibéria legnagyobb részét, Vetlugán még mindig a cárizmus szellemében kezelte a praporscsik a hadifoglyokat. Már a fák is kizöldültek, a mikor egy napon egy csinos orosz bárisnya levélben jelentette nekünk, hogy svéd vöröskeresztes misszió tartózkodik városunkban. Átutazóban van. Szeretetadományokat is hozott magával. Nosza elő a bumágát: azonnal kérvényeket irtunk jó öreg

hadifogoly szokás szerint. A törökök is rakásra gyártották a kérvényeket.

A praporscsik aznap nagyon mérgesen tartotta szokásos povierkáját. Orditozott.

Hangos tiltakozásunkra revolverét vette elő és ránk fogta.

Azt követeltük, hogy engedje be hozzánk a svédek. Mi tudtuk jól, hogy a svédeknek meg van az engedélyük a fogolytáborok látogatására.

A praporscsik kijelentette, hogy ő a svédek nem ismeri el és nem engedi be hozzánk. A szolgálati szabályzat szigorúan tiltja, hogy hadifoglyok civilekkel érintkezzenek. A svéd vöröskereszt kiküldöttjei pedig közönséges civilek.

Az egyik őr, egy tatár legény besugta nekünk, hogy a kapitány megadta az engedélyt a svédeknek, a praporscsik pedig kereken megtagadta.

Kétségbe voltunk esve. Azonnal összeült a »vének tanácsa«. Ugy döntöttünk, hogy egyikünk este kiszökik, felkeresi a svédek és feltárja előttük rettenetes helyzetünket.

Horvát vállalta magára a feladatot.

A tatár konvoj segítségével sikerült kiszöknie a városba.

*

Álmatlanul töltöttük az éjszakát. Az ablaknál lestük Horvátot. Éjfél után tért haza, miután előbb egy tatár kereskedő házában alaposan bevacsorázott. Örömtől sugárzó arccal újságolta, hogy sikerült a svédekkel beszélnie, akik megbotránkozva hallották, hogy a lágerben orvosok és medikusok vannak elzárva, holott ők már hónapok óta keresnek orvosokat, a vöröskeresztes hadifogoly kórházak számára. Azonnal feljegyezték az összes neveket és megígérték, hogy a legrövidebb idő alatt megjön névszerint a beosztásunk és kiszabadulunk börtönünkéből.

Horvát a köpönyege alatt votkát is hozott,

ugy hogy azon melegében megittuk az áldomást a sikeres ekszpedició örömeire. Még az öröknek is jutott a votkából. Hiába, ügyes fiu ez a Horvát, meg kell hagyni.

Másnap már kezünkben voltak a szeretetadományok. A kapitány saját kezüleg osztotta szét közöttünk. Hónapok óta most jelent meg először a lágerben. A törökök is kaptak a szeretetadományból: mindegyikünk kapott egy pirosparolis, kék bosnyák waffenrockot és egy csukaszürke katonanadrágot.

Aznap éppen hetipiac volt: a piac nyomban tele lett a kapott holmikkal. Az örök árulták a szeretetadományokat a piacon. Vajat, kenyeret, cukrot vettünk a kapott pénzen... Teljes volt az öröm.

Izgatott várakozásban telt el néhány hét. Időközben megérkeztek a városba a bolsevik agitátorok és komiszárok is, akik megengedték a hadifoglyoknak, hogy örök vezetésével a városban is sétálhassanak.

Május első napjaiban sorsdöntő események következtek be: Moszkvából *névreszóló* komandírozások érkeztek.

Megjöttek a sóvárogva várt kórházi vezénylések. Nagyrészt járvány és svéd vöröskeresztes kórházakba szóltak a behívók. A praporscsik tehetetlenül toporzékolt, de nem mert az *írsbeli* parancsoknak ellenszegülni.

Mit bántuk mi már, hogy hová visznek bennünket, csak el, el innen a pokolból.

Az én behívóm *Jekaterinburgba* szólott a svéd vöröskereszthez.

Elbucsuztam a fiuktól.

Kis, kosárból font egylovas parasztkocsi állt a láger-épülete elé. Szuronyos őr ült benne, a kísérőm. A kezében tartotta az iratokat, a bumágákat.

Boldogan szorongattam a kocsim körül ácsorgó kollegák kezeit:

— A viszontlátásra otthon!

Bucsut intettem a kis orosz barisnyának is, akivel egész télen szemeztem az ablakon keresztül:

— Do szvidanje, barisnya...

De legboldogabban a török tiszteknek kiáltottam oda:

— Efendi! Szelámin álejküm...

TIZENNYOLCADIK FEJEZET.

Adieu Vetluga!

Bucsut intettem a kis, színorosz városkának.

A járókelők nagy szemeket meresztgettek rám: hová viszi a szuronyos őr ezt a szerencsétlen, lerongyolt, szakálás hadifoglyot? Biztosan börtönbe, vagy talán a vesztőhelyre? Szegény. Ugyan mit vétett ez az ember, hogy ilyen szigoruan vigyáznak rá, hogy meg ne szökiék? Bizonyára a vörösök ellen vétett: ellenforradalmár, kontrarevolucioner...

A tagbaszakadt, széles vállu, lapos orru konvoj lábhoz rakott szuronyos puskával, szótlanul ült mellettem és csak időnkint bocsájtott ki mély sóhajokat duzzadt ajkai közül, mint akire nagy, nehéz, felelősségteljes feladatot bízta. Mintha veszedelmes rablógyilkost kísérne a fegyházba.

Hiába: nehéz a katonai szolgálat. Szigorú parancsot kapott a praporscsiktól, hogy Jekaterinburgban adjon át a »Svedskij Krasznij Kreszt« főnökének elismervény ellenében. Az uton senkivel se szabad érintkezni, vigyázzon rám, hogy meg ne szökiék.

Induláskor a konvojom, Afanaszij Fiofánovics kapott a praporscsiktól négy napi élelmezés címén öt font kenyeret és néhány Kerenszky-rubelt, nekem pedig a markomba nyomták a petrogradi dán konzulátus németnyelvű gépirással írt sürgős parancsát.

No, ha sürgős, akkor majd a vonatban elolvassom.

A kocsit visszafelé már sokkal kellemesebb volt, mint a decemberi szánkút Vetlugára. A kis orosz ló szapora léptekkel ügetett, a széles, füves országúton. Minden olyan kedves volt, olyan barátságos. Mintha sohase jártam volna ezen a vidéken...

Milyen szép, haragos zöld minden: az erdők, a mezők, a legelők. Minden csupa illat, ragyogás, napfény, élet. A szép kis játék faházikókról is eltűnt a hó... Gerendákból rakja össze a muzsik e házakat és a gerendák közé puha, zöld mohát ékel. Még a tető is fából van, rajta nehéz kövek. A faházikók körül hófehértörzsű nyirfák bólongatnak kecsesen jobbra-balra, mint karcsu ballerínák.

A szántóföldeken mindenütt tarka asszony-nép szorgoskodik. Apró gyerekek bámulnak a kocsink után.

Három napi kocsirázás után értünk Buj állomásháza.

Az állomáson minden a régi, mint öt hónappal ezelőtt, csak új csinovnikok csájáztak a dézsurné szobában.

Afanaszij, a szigorú parancsra való hivatkozással kieroszakolt az állomásfőnöktől egy külön másodosztályú vagon, amit a Vologda felől berobogó személyvonathoz kapcsoltak. Kisérőm megkülönböztetett tisztelettel bánt velem, cipelte utánam a kínai kofferemet és várta, hogy én élelmezsem őt. Erre már a beszállás után gyengéd célzásokat tett, pedig ha sejtette volna, hogy a zsemben egy árva kopeka sincs...

Afanaszij egy tágas, tükrös, kétágyas, mozdóval ellátott, piros bársonyüléses, másodosztályú különfülkében helyezett el és gondosan ranzárta az ajtót, hogy senki se háborgasson.

A vagon többi fülkéi is csakhamar zsuffolá-

sig megteltek utasokkal, katonákkal, menckü!ökkel, sőt a folyosón is szorongva ácsorogtak az oroszok a rengeteg láda, zsák, bőröndhalmaz között

Afanaszij hűségesen állott őrt az ajtóm előtt és senkit se bocsájtott be hozzám.

— Nyilza! Gospoda — mondta erélyesen a betolakodóknak, de bővebb magyarázatba nem bocsájtkozott.

Valósággal röpi!t velem a »kivattázott« vonat északkeleti irányban, holott álmaim netovábbja volt: délnyugati irányban, *hazafelé* utazni... Egyelőre elég volt ennyi is: kiszabadultam a vetlugai börtönből és utazom *kelet* felé, a szibériai határra, ahol még van — *fehér kenyér*... Észre se vettem, hogy a gyomrom korgása hangosabb a vonat kerekeinek zakatolásánál is. ...Eszembe jutott a sürgős petrográdi levél. Végigdőltem a puha, bársony fekvőhelyen és elővettem az írást.

A *nevemre* kiállított gépirásos levélben szóról-szóra ez állott:

Die k. u. k. Oesterreich-Ungarische Regierung fordert von allen kriegsgefangenen Aerzten, dass sie unbedingt auf ihrem Posten verbleiben, auch wenn sie im Besitze russischer Invaliden-Zeugnisse sind. Ausgenommen werden nur solche Aerzte, die infolge von Krankheit an der Ausübung ihres Berufes auch in der Heimat verhindert sind, oder wenn das weitere Verbleiben in der Kriegsgefangenschaft infolge von Krankheit mit Lebensgefahr verbunden ist.

Heimkehrende Aerzte werden in Oesterreich-Ungarn genauest untersucht, und wenn sie als diensttaehig anerkannt werden, laufen sie Gefahr strengstens bestraft zu werden. (Kriegsgericht!)

Das Oesterreich-Ungarische Kriegsministe-

rium fordert unbedingt Gehorsam, wenn notwendig: Selbstaufopferung im Interesse der Gesamtheit.

Petrograd, den 1. Mai 1918.

Fuer den Gesandten gezeichnet:

F. Cramert.

(A dán követség pecsétje.)

Kétszer, háromszor is elolvastam az írást egymásután. Mi ez? Jól értem? A káundká még itt is kísért, még itt se hagy nyugton? Még a szencsétlen, rongyos, kiéhezett hadifogolynak is »szigorú parancsokat« osztogat a káundká hadügyminisztérium? Hogy az orvosoknak nem szabad hazaszökniök, még ha rokkantak is? Feltétlenül helyükön kell maradniok, különben... Mit különben?!... Különben a hazatérő orvosokat felülvizsgálják és ha munkaképesek: hadiőrvényszék elé állítják őket. Ezt már ismerjük: Kriegsgericht, Strafanzeige. Előlegnek *büntetésből* azonnal az olasz frontra küldik az embert... Az osztrák-magyar hadügyminiszter megköveteli a hadifogoly orvosoktól a feltétlen engedelmességet és ha kell: *önfeláldozást* a hadifoglyok érdekében.

Eszerint az orvos várja meg, míg az összes hadifoglyokat hazaszállítják, zárja be a lágert és adja be a kulcsokat... Szóval a fogságban is dolgoznia kell, amíg mozogni tud...

Szinte irigyellek benneteket drága, dicsőült kartársaim, akik a fogolytáborok flektifusz-temezőiben pihentek: ti már nem kaptok több parancsot a káundká hadügyminisztertől.

Igen... igen... ugyanez a káundká hívott be tizennégyben engemet is. Tizennégy nyarán szorgalmasan dolgoztam a kórházban, elláttam a betegeimet és megcsináltam *holnapra* a munkarendet. Akkor már megtanultam, hogy

egy »szabad« állampolgár nem rendelkezhetik szabadon a — holnapjával.

Másnap már hiába vártak a betegeim: a vizit ideje alatt már vonatban ültem, sok más szerencsétlen hulla-aspiráнтtal egy kupében, kezemben szorongatva a behívó sürgőnyt. A káundká megtalált *akkor* a sürgőnnyel és megtalált Oroszország rengetegében is...

*

Másnap délután érkezett meg vonatunk *Vjatka* állomására.

Az állomás teli volt rongyos és fantasztikus ruhacafatokba öltözködött, kiéhezett árnyemberekkel: hadifoglyokkal.

Láttam itt régi és új hadifoglyokat, tiszteket, legénységet egyrakáson. Jól öltözötteket és meztelábosokat. Szánalmas szibériai hadifoglyokat, akik már egy év óta »utban« vannak hazafelé és akiket utközben »lekapcsoltak« a tovarisok. Tjumen, Cseljabinszk, Jalutorovszk, Omszk, Tomszk, Tobolszk, Petropavloszk, Akmolinszk, Szemipalatinszk, Krasznojarszk, sőt még a Bajkál-tó hadifoglytáboraiából is voltak a vjatkai állomáson ácsorgó, levegőbe bámuló, reménykedő hadifoglyok.

Csak úgy visszhangzott a nagy állomás a magyar szótól, mintha legalább is Debrecenbe futott volna be a vonatom, egyenesen a csavargók népgyűlésére.

Az állomás perónján rögtönzött pirosdrapériás szónoki emelvényen egy fiatal, nyulánk, hadifogly kadetaszpirant beszélt magyarul.

Rekedtre beszélte magát a szónok. Beszédközben nagyokat pihent, látszott, hogy kimerült.

A hadifogly szónok után vöröskokárdás, vörössapkás orosz katona lépett az emelvényre és

orosz nyelven tartott gyűjtő beszédet. Éitette a világorradalmat.

A következő nap reggelén ugyanaz a kép tárult elém *Perm* városának vasutállomásán is.

Csakugy hemzsegett a hatalmas állomás-épület előtt a sok hadifogoly.

A perónon két helyen is tartottak agitációs beszédet a vörös katonák.

Afanaszij engedélyével elvegyültem a hangyabojszerűen nyüzsgő embertömegben. Afanaszij mindenütt féltő aggodalommal követett, mint ahogy a kis gyermeket követi hü dajkája.

Hatalmas természetű, pirosarcu, vöröskokárdás, szőke, birodalmi német altiszt intézett beszédet a hadifoglyokhoz, egy félrelökött rossz vaggon lépcsőzetéről. Minden második szava ez volt: *Genossen!*...

A germán után magyar szónok következett.

A vonatvezető jelt adott az indulásra.

Találomra megszólítottam egy csukaszürkeruhás, nagybajuszu öreg hadifoglyot.

— No öreg! Mikor megyünk haza? — kérdeztem sebtében.

— Majd ha eljön értünk a germán.

— Hát a mieinkben nem bizik?

— Nem törődnek azok velünk.

— Sokan szöknek haza?

— Kevesen. Eleinte még mentek, akiknek dolgot volt otthon az asszony miatt, meg miegymás... de mióta megtudták, hogy otthon komiszul bánnak a volt orosz hadifoglyokkal, félnek tőlük, beosztják őket a marsba és ki az olasz frontra... hát azóta... inkább maradunk... Most már megvárjuk a békekötést...

Egy piros-pozsgás legényt ráncigált elő:

— Ide nézzen az orvos ur... Itt van a Sebők Lőrinc. Ez sokat tudna mesélni... Hazaszökött, körülnézett és amikor két heti szabadság után ki akarták küldeni a franciák ellen, hát meglógott... Ugye Lőrinc?... Visszaszökött Perembe... Lógás oda-vissza... Mi?

A megszólított legény elpirult mint egy lány.

— Meg aztán itt hagyta az orosz asszonyt és azt a két csudaszép gyereket... Mondtam én neki, hogy kár... Most visszajött. A múlt héten. Magával hozta a sógorát is a Lestyák Pistát. Együtt dolgoznak Votkinszkijban a földeken. Az idén nagyon szépek mutatkozik a termés...

A szibériai vonat robogott be az állomásra. A vörös gárdisták nagy aparátussal szedték le a vonatnak és ritka szakértelemmel szedték le a civilruhába öltözött szökésben levő szibériai hadifoglyokat a vonat tetejéről, az ütközőkről és a kupékból. Különösen a jobb arcu, tisztiformájú hadifoglyokra vadásztak. Nem használt itt a hosszú szakáll, az orosz ruha, az orosz tányérsapka, rubáska, semmi. Kivétel nélkül mindenkít leigazoltattak és vitték az állomásparancsnokságra. És a vonat hadifoglyok nélkül robogott tovább nyugat felé...

Közeledett a vonatunk Jekaterinburg felé... Még egy éjszaka és elérjük az Ural hegyláncot.

Az utolsó éjszakán Afanaszijnak komoly ösztetüzései voltak a civilekkel. Afanaszij mint egy hűséges juhászkutya aludt a küszöböm előtt, fegyveré mellett. A folyosó annyira megtelt utasokkal, hogy valóságos rohamot intéztek a fegyveres őr ellen. Afanaszij keményen védekezett: szuronyával tartotta vissza az elégedetlenkedő utasokat. Szorongva gondoltam arra, hogy mi

lesz velem, ha rám törik az ajtót, kislül a turpisság és a nekem járó marhakupéba utalnak a katonák.

Az utasok szitkolóztak, káromkodtak.

Afanaszij Fiofanovics nyugodtan mondta:

— Goszpoda, ne mogu. Njilza!...

Reggelig aludtam, kényelmesen elnyújtózva, hűséges dajkám jóvoltából, mialatt előkelő oroszok, katonák, tisztek a folyosó padlóján összegémberedve töltötték az éjszakát.

A kora reggeli órákban már feltűntek Jekaterinburg gyárváros felhőkbe nyúló hideg kéményei, hagymában végződő kövér templomtornyai.

Szép, ragyogó májusi reggel volt.

A vonat berobogott Jekaterinburg állomásra...

Megnéztem magam a tükörben: egy sápadt, behorpadt arcu, szakállas, szomorú *idegen* arc bámult rám vissza

MÁSODIK RÉSZ

A VILÁGHÁBORU SZÉLHÁMOSAI

WATSON KENN

A VICTORY FOR THE HUMANITY

ELSŐ FEJEZET.

Európai Oroszország utolsó nagy vasutálomása a szibériai vonalon: *Jekaterinburg*.

A jekaterinburgi pályaudvaron már több vöröskatoná ácsorgott, mint hadifogoly.

Mindenütt sürgés-forgás, vezényszó, kiabálás, intézkedés, lőtás-futás. Az »orosz« vöröskatonák nagy része kitünően beszélt a magyar nyelvet.

A perónon batyuhegyek között népes családok otthonosan csájáztak, kis gyermekek édesen aludtak a lim-lomok tetején. Ki tudja mire, ki tudja mióta várnak ezek a menekültek, a feltoronyosult holmik között?

Az állomás hatalmas épületén vörös zászló leng.

Itt egy sápadt fiatalembert igazoltatnak a katonák, ott egy szakállas, jól öltözött, tisztességes koru magas uriembert vezetnek kifelé a szuronyos őrk hangosan vitatkozva.

Még a vagon lépcsőzetén álltam, amikor hangos veszekedésre figyeltem fel.

Egy magas, monoklis, magyar huszárfőhadnagy dulakodott a vöröskatonákkal.

A főhadnagy magából kikelve kiáltotta:

— Ehhez abszolute nincs joguk! Kikérem magamnak... Tiltakozom...

Az egyik természetes katona dunántuli magyarsággal mondta:

— Fogja be a pofáját, mert...

— Micsoda hang ez?... tiltakozott a főhadnagy.

A nagy lármára még egy orosz katona sietett társai segítségére és egyesült erővel tépték le a főhadnagy csillagait a galléjról...

Önkénytelenül a parolimhoz nyultam... Az én megfeketedett arany csillagaim még nyugodtan ott ültek a parolin, észre se vették a közelgő veszélyt.

Afanaszij Fiofánovics megszólalt a hátam mögött:

— Páigyom... Gyerünk...

Még mindig ott álltam a legfelső lépcsőn, megkövülten.

— Szicsász... válaszoltam elgondolkozva és meredt szemekkel bámultam a vérpiros arccal távozó tiszt után.

— Szicsász Afanaszija... ismételtam szórakozottan... mindjárt...

Visszamentem a kupéba. A tükör elé álltam és a kis manikür ollóval, amit még Kozsuhovón a svédektől kaptam, gyorsan leoperáltam galléromról a csillagokat. Mind a négyet. Ledegradáltam magamat. A kezem reszketett egy kissé az operációnál. Mindegy: inkább én fokozom le magam, semmint...

A csillagokat a földre dobtam.

Afanaszij, hü szuronyos dajkám, nevelőm, gyermekkertészem izgatottan magyarázta, hogy már mindenki leszállott, utolsóknak maradtunk.

Zavartan indultam kifelé. Kissé resteltem a dolgot az orosz konvoj előtt, aki még Vetlugán olyan nagy tiszteletben tartotta a tiszti sarzsit... De hát most már mindegy: megtörtént. Mehetünk.

Megindultunk. Utközben megint felvillant a fejemben valami. Hirtelen visszafordultam: föl-

szedtem a földről a csillagokat... Zsebre raktam őket: ki tudja hátha szükségem lesz még rájuk? Hátha megfordul a kocka, visszajön a fehérek uralma és megkövetelik a csillagok viselését. Mít lehessen tudni?

A kiszállás simán ment.

Igazoltuk magunkat a kísérő levelekkel, az örök utat nyitottak.

Kijutottunk az állomás előtti nagy térre.

Afanaszij mindenütt hűségesen cipelte utánam a kofferemet, a világért se engedte volna, hogy segítsek neki, bármily furcsán festett az uccán a szuronyos — hordár.

Neki vágunk a városba vezető hosszú fasornak.

Egy revolveres vöröskatona szaladt utánunk. Már azt hittem, hogy valami baj van...

Utolért bennünket. A nevemen szólított:

— Nem ismer? — kérdezte magyarul.

— Igen... igen olyan ismerősnek tűnik... dadogtam zavartan és összeráncolt homlokkal igyekeztem emlékezetembe idézni az ismerős arcot.

— Együtt kutyagoltunk tavaly nyáron Sztanislautól Kievig...

— Ahá!...

— Hatvanas voltam...

— Igen... igen...

— A sebes lábamat kezelte az uton. Nem emlékszik?

Nem mertem bevallani, hogy nem emlékszem rá.

— Most már emlékszem... feleltem bizonytalanul.

Aztán elmondta, hogy nagyon rosszul ment a dolga kora tavasszal, sokat nélkülözött, nem sikerült a hazaszökés, hát gondolt egyet és néhány cimborájával együtt belépett a vörös gárdába.

Az ő századiában kizárólag magyarok és németek szolgálnak, még a parancsnokuk is hadifogoly tiszt, egy zászlós Szegvári nevű, otthon színesz volt. Nagyon jól megy a dolguk, kitűnő ellátást kapnak, naponta húst, fehér kenyeret, csá-ját, cukrot. Egy kis mellékese is akad a fizetésen kívül: a rekvirálás...

— Minden második napon vagyok őrségen. — folytatta. Holnap szabadnapos vagyok, holnapután a színháznál leszek dezurné. Ha tetszik, adok potyajegyét. A színház ott van a Glavni-prospekt végén.

Aztán kézségesen magyarázta meg, hogy a svéd vöröskereszt irodáját, a Katedráljá-ploscsádon találom.

Bucsuzáskor kezet nyujtott:

— Barna Lőrinc a nevem. Minden jót kívánok. Ha szüksége lesz valamire, csak keressen fel a laktanyában, a Szennája-ploscsádon.

A városban rengeteg katonát láttam és valamennyi kitűnően volt felszerelve. A »cár szeme« a sapka elején vörös posztóval volt bevonva. A sziv fölött is szallagos vörös kokárdát viseltek.

Katonai autók robogtak össze-vissza a széles uccák rossz kövezetén. Az autókban vöröskatonák és sipitózó, festett arcú hölgyek. Milyen furcsa: pár hónappal ezelőtt, ugyanezen autókkal robogtak Jekaterinburg uccáin Kerenszky tisztjei is... Talán a hölgyek is ugyanazok voltak...

A városba vezető ut mentén csaknem minden sarkon, elárusító bódékban hófehér cipők mosolyogtak felém... Néhány kopekába kerül mind-össze a fehér bulki... Milyen rég nem láttam már fehér kenyeret... Milyen jó volna beleharapni...

Az Iszet tó széles hidján két katona ácsorog a hid karfájának támaszkodva. Az egyik marokra fog egy ropogós fehér cipőt és nagyokat tép le belőle egészséges fogaival: teli szájjal falja a fe-

hér kenyeret... A másik katona beszéd közben napraforgó magot, szémicskát ropogat fogai között. Mint a malom, gépiesen őrli fogai között a szürke szemeket és messzire köpi ki a lehántott mag héjját. Körülöttük valóságos kis szemétdomb képződött.

A széles uccákon hatalmas kőházak sorakoznak egymás mellett. Az uccák járdáit csaknem mindenütt óriási kőlapok fedik. Nagy a forgalom. Mindenki siet, rohan.

Magasan állott már a nap, mire ráakadtunk a svéd vöröskereszt kétemeletes palotájára. Az épület főbejárata előtt sok hadifogoly — főként germán — ólákodott.

A kapu fölött orosz és németnyelvű felirat:

»Svedszkij Krasznij Kreszt, komitét pomoscsi vojenno-plennim« — »Schwedisches Rotes Kreutz, Abteilung Hilfskomite für Kriegsgefangene«.

A vöröskeresztes megbizottat, a svéd *Norlint* nem találtuk az irodában. Vidékre ment autóval és csak a késő délutáni órákban várták vissza.

Afanaszijnak nem nyerte meg a tetszését a svédék háza, mert az egész nagy épületben nem talált forró csájvizet, kipjatokot és még ma nem is csájázott.

Az irodákban mindenütt dolgoztak, gépeltek a hivatalnokok, senki se csájázott, mint ahogy azt munkaközben az orosz csinovníkok szokták.

Norlin titkára, egy szimpatikus birodalmi német figyelmeztetett, hogy addig is, amíg Norlin visszatér, jelentkezzem a városparancsnoknál, hogy irásaim rendben legyenek.

Az irodaszolga kalauzolt a városházára a parancsnokhoz. Nem szeretem ugyan az ilyen bemutatkozásokat és jelentkezéseket, — mindig eszembe juttatta a katonás Strazovec őrnagyot — de ha meg kell lennie, hát legyen...

A városparancsnokot magas, idősebb, szakállas, keménykötésű meglett embernek, amolyan generálisformának képzeltem el.

Bevezettek hozzá.

Nagy meglepetésemre Jekaterinburg városparancsnoka egy gyermekarcu, egészen fiatal gyerek-ember volt. A kistermetű, széles vállu, munkáskinézésű fiatalember alig volt több huszonhárom évesnél. Az arca simára beretvált, haja felfelé fésült, villogó, élénk szemei mélyen ülők. A jobb kezének középső ujján egy remekművi antik, címeres pecsétgyűrű, az ötvösművészet remeke.

Különböző panaszokkal, kérelmekkel járultak eléje a város polgárai, öregek, fiatalok, feketeruhás, szomorú asszonyok.

A fiatal parancsnok rövid, kemény, pattogó mondatokban erélyesen intézkedett. Itélkezett, rendelkezett olyan határozottsággal, amely valóssággal bámulatba ejtett. Visszafojtott lélegzettel meredtem rá, lestem minden szavát, valóssággal lenyűgözött erélyt, energiát sugárzó egyénisége, amint parancsokat, kegyet osztogatott, kérényeket intézett, ítéletet hirdetett vitás ügyekben felebbezés nélkül. Egyszerű fehér orosz ing, rubaska volt rajta, zsinorszerű övvel.

Rám került a sor.

Tudomásul vette a jelentkezést. — Értésemre adta, hogy *szabad ember vagyok* a legteljesebb joggal. Személyi igazolványt állított ki nevemre, amellyel éjjel-nappal szabadon járhatok a városban. Sajátkezüleg állította ki az igazolványt. Nehezen ment neki az írás, látszik: nem a kenyerere. Mialatt írt, alig tudtam levenni a szememet a csodás, remekművi pecsétgyűrűről, amelynek világoskék kövén most már határozottan ki vettem a kilencágu koronát is a címer fölött.

Amikor készen lett az írással, felállott és ki-

rályokhoz, hadvezérekhez illő kézmozdulattal bocsájtott el...

Szédelegve támolyogtam le a lépcsőkön.

A városháza előtt megállottam és szórakozottan tanulmányoztam a cirilbetűs, pecsétetes írást, amely teljes szabadságot biztosított számomra.

Szabadság... Mehetek ahová akarok... éjjel úgy, mint nappal... Kemény legény ez a városparancsnok. És milyen fiatal... Parancsokat oszt, mint egy Napoleon... És az a gyűrű... Ki viselte vajjon azt a gyűrűt előtte... és hol van most a gyűrű tulajdonosa?

Elgondolkozva bámultam bele a levegőbe. Tekintetem megakadt egy szerelmes páron. Meszsziről, összetapadva, egymásba karolva, andalogva, suttogva közeledett a pár. A fejük szinte összeért. Karcsu, nyulánk leány, csinos, jól öltözött civilruhás fiatalember.

A lánynak feltűnő szép az arca, a fiut nem látom, mert amint előrehajtja a fejét, a kalapja eltakarja az arcát.

Mellém kerül a pár...

— Bálint! — szaladt ki a szó a számon.

Igen... Bálint hadnagy.

A fiatalember rámnéz.

— Ah, te vagy az doktorkám! Hogy kerülsz te ide? Isten hozott!

Nekem ugrott, összecsókol, ölelgetett...

Megfogta a leány kezét és gyengéden felém huzta:

— A menyasszonyom... Bemutatlak a menyasszonyomnak. Zinaida Ivanovna...

Aztán megindult a szóáradat. Alig győztük kielégíteni egymást feleletekkel. Mit csinál ez? Hol van az? Hogy megy a sora amannak. Végre is megállapodtunk abban, hogy a részletes referádát holnapra hagyjuk.

— Igaz! képzeld csak szegény Góliát zászlós, tudod az az erős bivaly, a télen Omszkban meghalt flektifuszban. A Rajtik hadnagy is megbetegedett, de nagy nehezen kilábalt.

Aztán magához vonta a lányt és hódolattaljesen kezet csókolt neki:

— Ugy-e gyönyörű egy teremtés. Mondd csak doktorkám, tudom te nagy szakértő vagy...

Szemügyre vettem a lányt.

Nagyon csinos volt Zinaida. Jönővésű, ki-sportolt, keményhusu, nyulánk, fehérbőrű. Alig lehetett több tizenhét évesnél. Aranyszőke rövidre nyírt haja mögül apró fülkagylók kandikáltak ki. Kék, mosolygós szemei fölött sötétbarna szemöldökök íveltek. Vérpiros ajkai nem fedték egymást teljesen, ha mosolyra nyíltak, hófehér fogak villantak elő.

Megveregettem Bálint széles vállát, csak úgy porzott a ruhája:

— Nagy kópé voltál mindig Bálint... Jó izlésed van... Hol ismerkedtetek össze?

Kérdésemre egy szuszra mondta el Bálint, hogy menyasszonya egy előkelő, jó módu permii ügyvéd leánya, aki anyjával rokonainál van vendégségben, Jekaterinburgban. Apja a vörösök elől Cseljabinszkba szökött.

— Megtanultál-e már oroszul? — kérdeztem tőle.

— Még nem. Most tanulok, de nem megy sehogyse.

— Tudsz-e már valamit?

— Egy бүдös szót se. Illetve csak azt az egy szót tudom, hogy *harasó*.

— Aztán hogy beszélsz a menyasszonyoddal?

— Oroszul. Ezzel az egy szóval. Elég ez. Megérti. Aztán amit nem tudok oroszul, megmondom magyarul.

Zinaida Ivanovnához fordultam:

— Mondja Zinaidácska... hogy értik meg egymást, hisz Bálint csak magyarul tud, oroszul nem beszél...

— Hogy mondhat ilyet? — felelte a lány sértődötten ... Bálint nem tud oroszul beszélni? *Kitűnően beszél.*

Nem firtattam tovább a kérdést, nem vitatkoztam. Ugy látszik a szerelmesek külön, nemzetközi nyelven beszélnek, mert ezek jól megértik egymást.

Azt is megtudtam Bálinttól, hogy áprilisban szökésben volt hazafelé, de a vöröskatonák lekapcsolták. Most civil internált papirjai vannak és a gazdag malomtulajdonosnál és gabonakereskedőnél Makarovnál lakik. A kereskedő a legszebb szobáját bocsájtotta rendelkezésére, hogy némi képen mentesítse magát a vöröskatonák zaklatásaitól.

Megállapodtunk Bálinttal, hogy holnap felkeres a svédeknel. Elbucsuztunk.

Bucsuzáskor lelkemre kötötte, hogy jól vágtam meg Norlint, ne sajnáljam...

Szerelmesen összebujva mentek tovább... Hamarosan elvegyült a jegyespár az ucca forgatagában.

*

Norlin csak a késő délutáni órákban érkezett vissza. Az irodája előtt már nagyon sokan várták.

Afanaszijval szerényen meghuzódtunk egy sarokban és száritott fekete kenyერünk utolsó morzsáit ropogtattuk.

A titkár elsőnek engem jelentett be.

Norlin nagyon megörült velem. Panaszkodott, hogy hadifogoly kórházaiban mindenütt orvosnövendékeket volt kénytelen alkalmazni, olyan nagy az orvoshiány. Csodálkozva hallgat-

ta kalandos nyolc hónapig tartó »utazásom« történetét.

A svéd Norlin nagyon szimpatikus, kevés beszédű embernek látszott. Németül egész jól beszélt, oroszul meglehetősen akadozva. Erőtelmes, hizásra hajlamos, középtermetű, ötvenéves ember volt. Napbarnított arcán furcsán világított fehérszőke szemöldöke és rövidre nyirt haja.

Amikor említettem neki a vetlugai légert, hitetlenül csóválta a fejét. Azon is nagyot bámult, amikor elárultam, hogy szuronyos őr kísért Jekaterinburgba.

Közben bejött a titkár. Norlin a kopott uniformisomra, cipőmre mutatott és magyarázott neki valamit. A titkár bolintgatott.

— Majd kistafirozzuk holnap. — mondotta Norlin és pénzt is kap, előleget a fizetésére, ha tetszik. Nálam fog lakni. A titkárom majd felkíséri a lakására. A viszontlátásra.

Afanaszij Fiofánovicsnak adott néhány rubelt és egy piros pecséttel ellátott orosz elismervényt, hogy engem átvett.

Elbucsúztam Afanaszijtól. Nekiadtam egész vagyonomat, a Vetlugán kapott szeretetadományt, a piros parolis, rézgombos bosnyák waffenrockot. Nagyon megörült neki.

Bealkonyodott már mire a titkár elvezetett Norlin Lamajevszkája utcán lévő lakására.

A lakás egy milliomos orosz kereskedőé, Koroljkové volt, aki az egész házát, mindenestől átadta Norlinnak megőrzés végett és ő családjával együtt Szibéria felé menekült a vörösök bosszúja elől.

Egy csodaszép, selyemtapétás, uccára nyíló vendégszobában helyeztek el. A szobában nehéz bársony függönyök, perzsaszőnyegek voltak. A szoba butorzatának minden egyes darabja valóság-

gos műremek, az egyik sarokban széles, barokk-stilű rugós, puha széles ágy, hófehér ágynéművel.

Az első dolog az volt, hogy kipróbáljam az ágyat: csak úgy ruhástól belefeküdtem. Milyen kellemes érzés: a tyepluskák priccse, a láger deszkája után puha, tiszta, rugós ágyban feküdni. Előbb a moszkvai, majd a vetlugai fekhelyemre gondoltam...

Elmosolyodtam...

Mi volt tegnap?... Mit hoz a holnap? Ezzel a boldog mosollyal az ajkamon úgy, ahogy voltam, felöltözve elnyomott az álom...

MÁSODIK FEJEZET.

Másnap reggel Walter ébresztett fel, Norlin inasa:

— Doktor ur... a borbély várakozik a fürdőszobában.

Ijedten ugrottam fel, azt hittem, hogy a pizsessorru mérges praporcik kelteget, aki megkövetelte a katonás, korai felkelést.

Walter csodálkozva csapta össze a kezait:

— Hát ruhástul aludt az éjjel a doktor ur?... Ejnye ha tudtam volna...

— Elnyomott az álom...

Milyen hihetetlen: pár nappal ezelőtt még nedves, izzadságtól csorgó falakat láttam magam előtt, ha kinyitottam a szememet. Körülöttem sapkás, borostás képű, fekete arcú, gyilkos-szemű törökök bámészkodtak, ma pedig egy barátságos uriszoba selyemtapétája mosolyog le rám. Különös: a selyemtapéta egyik mintája a kozsuhovói alezredes profilját adja vissza és milyen pontosan. Még a kecskeszakáll is ott van... Az egyik girland kozák kancsukára emlékeztet... Ott fönn pedig a mennyezet alatt a kis tanyai parasztanyóka topa rézszamováriját látom...

Walter jelentette:

— A borbély már türelmetlen... Elhül a fürdőviz. Galitzer ur, a raktárnok küldött egy öltözet civilruhát a doktor urnak, meg fehérne-

müt, cipőt. Reggeli az ebédlőben, naponta kilenckor. A dán vöröskeresztes delegátus, Krebsz ur akar beszélni a doktor ural.

Levetettem rongyos, pecsétcs, viharezett bluzomat, piszkos, szakadt ingemet.

Bementem a parádés fürdőszobába.

— Maga a borbély? — kérdeztem gyanakodva a kis tömzsi, mosolygós arcú, jól táplált, kerekarcú fiatalembertől.

— Parancsára...

— És otthon, civilben?

— Szintén.

Megesketttem előbb és csak azután ültem le neki:

— Hallja, engem már nyuzott mészáros, hentes, tanító és viceházmester. Valamennyi azt állította, hogy civilben borbély... Nekem eletem van a pleni-borbélyokból.

— Budapesten dolgoztam évekig. A Hungáriában mindenki ismerte a Marcit... Aztán ha szabad a jogásznak fogat huzni?...

— Micsoda?

— Az ambuláncon egy ügyvédjelölt huzza a fogakat. De nagyon jól huz, mindenki dicséri. És plombál is... A kórházban pedig egy fiatal orvosnövendék operál. Krasznó-Utimszkban mint felcser dolgozik egy pleni, aki otthon böllér volt.

Mialatt szappanozta az arcomat, bőbeszédűen mesélte el, hogy ő már dolgozott Oroszországban mint bőrgyári munkás, favágó, bányász, földmunkás és mint filc-csizma készítő. Az utolsó esztendőben mint »műkertész« hasznosította magát. A Jekaterinburg melletti Irbis fogolytáborában volt éppen, amikor Bingen báróékhoz kerestek egy *műkertészt*, szakképzett embert. A kertészethez ugyan semmit se konyitott, mégis elsőnek jelentkezett. Tavasszal már kidobták a kitűnő állásból, mert a télikert és üvegház ösz-

szes virágai, drága déli növényei mind kipusztultak. Az elmúlt télen nagyon hideg volt és az üvegház számára kiutalt fát a maga kis kamrájában fűtötte fel.

— Aztán, folytatta Marci, pehhem volt és minden kitudódott...

— Mi tudódott ki?...

— Kitudódott az is, hogy a francia nevelőnővel össze szűrtük a levelet... A lány úgy etetett... A legjobb falatokat lopta el a tálból és hozta le nekem... Tíz kilót hiztam. Csak úgy pattogzottak a gombok a ruhámról... De a nagyobb baj ott volt, hogy a leány is kezdett hizni... már nem lehetett letagadni.

— Meglett a gyerek?

— Meg. Csak látná az orvos ur, milyen erős gyerek. Mint a vas. Már mindent eszik. Itt vannak Jekaterinburgban. Hazaviszem. Francia aszszonyt viszek haza...

Panaszkodott, hogy azért az nem volt szép a bárónőtől, hogy kidobta őket, mert amikor az elmúlt télen egy éjszaka legyilkolták a vörösök a bárót, csak az ő könyörgésére hagyták életben a bárónőt és egyetlen kis fiát.

Marci elkészült munkájával. Boldog volt, hogy jól kipanaszkodhatta magát.

Még a fürdőkádban lubickoltam, amikor Walter figyelmeztetett, hogy a reggeli az asztalon van.

A toalettemmel hamarosan elkészültem. Felöltözködtem. Ah — így egészen más, civilben. Három évig hordtam az uniformist. Lehetséges? A sarokba dobott formaruha most már valóságos kényszerzubbonynak tűnt fel... Három év óta először köttem meg a nyakkendőm csokrát. Úgyetlen vagyok: elszokott a kezem az ilyesmitől. Nehezen megy. Milyen furcsa: tükör előtt öltözködni... Az arccsontjaim kiállanak, a szemeim

alatt sötét karikák ülnek. Az orrom megnyult, a füleim elállanak. A gyomrom hangosan panaszkodik.

Bementem az ebédlőbe. Mindenütt süppedős szőnyegek a tükörfényes parkettás padlón. A falak mentén gazdag fafaragásu burkolat, nehéz, művészi székek, délszaki növények, pálmák...

Négy személyre volt az asztal megterítve. Magam voltam az ebédlőben, Walter a szomszéd szobában takarított. Az asztal közepén hatalmas, masszív ezüst tálcán fejedelmi reggeli.

Alaposan nekiláttam az evésnek. A kávéन kezdtem: nem zavart senki, hát beleapritottam a tejszínhabos kávéba a fehér kalácsot, mint gyermekkoromban szoktam a nagyanyámnál. Őt kockacukrot tettem a kis csészébe. A kávé olyan édes és nyúlós volt már mint a szirup.

Körülnéztem. Senki se volt a közelemben, a tükörből se lát meg senki... Pillanatnyi habozás után jó hadifogoly szokás szerint egy marék kockacukrot dugtam a zsebembe. Csupa előrelátásból: hátha holnapra nem jut. Az előrelátás nem árt. A nehéz ezüst cukortartó csordultig tele volt.

Nagyszerűen ízlett a reggeli. Micsoda sajt, milyen pompás ez a sonka. Jobb mint a fekete kása, meg a fagyott krumpli. A Kertész doktor bizonyára nem kap ilyen fejedelmi reggelit Lembergben, a kórházban. Hej, ha otthon tudná ezt a hugom, bizonyosan nem aggódna értem szegény.

Jóízűen gyúrtem a falatokat. A pikáns sajtra jól esett a friss, üdítő ásványviz. Nézd csak: itt minden holmiba monogram van belevésve. Nem lehet semmit se elemelni. Ez a sonka-tojásos étel a legjobb. Kedvenc ételem a ham and eggs...

Walter portörölő ruhával a kezében ment keresztül a szobán és rejtett pillantásokat vetett az

asztalra szempilláin keresztül. Az orra alatt diszkrétén elmosolyodott, aztán a másik ajtón kiment. Valahol csengettek.

— Tölem ugyan mosolyoghatsz német sógor, ... gondoltam magamban, engem ugyan nem zavar ... a kis késit neki...

Cigányutra ment egy falat. Köhögési rohammal küzdöttem. Mi az, még megfulladok?...

Már a hatodik darab kalácsnál tartok ... No ebből a sajtból levágok még egy kicsit, van nekik biztosan elég...

Nem is olyan rossz ez a hadifogság a magamfajta nőtlen, harmincéves fiatalembernek. A helyemben egy *nős ember* bizonyára nem kosztolna ilyen nagy lelki nyugalommal ... Hiába ott-hon az asszony, mit lehessen tudni... Oda se fűtyülök a hadifogságnak. Ez szenvedés? ... Egy kis *tanulmányut* az egész. Ingyenes külföldi tanulmányut »*auf's Staatskosten*«, államköltségen.

Még a végén hálás leszek és kezet csókolok a káundkának, hogy kiküldött Galicziába és onnan *terszerüen* átdobott Oroszországba, egészen Szibériáig ... És potyán utaztunk! ... Mennyibe kerülhet békében egy ilyen tanulmányut? A hadifoglyot egyszerűen leteszi a vattázott vonat Szibéria határán, a vadregényes Ural-hegység kies vidékén egy gyönyörű, kétszázezer lakósu városban ... hogy lásson világot és élje világát...

Pompás ez a lekvár. Valami különleges orosz boggyókból csinálták. — Mi az? Már az utolsó kalács? Nem baj, van itt még kétszersült bőven. A mézet még meg sem kóstoltam. Nagyon finom ez a cifra fölszelt...

A professzorok mindig azt mondták nekem otthon, hogy gyenge a tüdőm, menjek *levegőváltásra*, mentől messzebbre ... Hát most igazán szót fogadtam: négyezer kilométerre men-

tem el. Meg lehetnek velem elégedve... És azt mondták, hogy hajlamom van a tüdőbajra, táplálkozzam jól... Nos... *most* ebben is szót fogadok... Annyi bizonyos: ehhez a reggelihez meg van az étvágy, nem kell hozzá gyomorke-serü, étvágyjavító. Ezt a farkas étvágyat is a káundkának köszönhetem. Nem baj. Azok a láthatatlan kezek kiemelték az életemből eddig három esztendőt és még elrabolnak belőle néhányat, de megbocsájtom: ez az egy reggeli feledteté a három év minden szenvedését.

Elsőrangú ez a hal: pisztráng olajban... ez meg lazac... Nini észre se vettem: vörös kaviár... nahát ilyet se ettem még... Ez a pompás reggeli kipótolja az eddigi koplalást, a bűdös hallevest, meg a kását is...

Walter halk, macska léptekkel suhant át a szobán. Arcán megint ott ült az előbbi mosoly, most már szélesebb, mint az imént.

— Mit bánom én?... Tőlem ugyan mosolyoghat a germán koma, engem ugyan nem izgat, ha ki is nevet...

Eszembe jut a vadember, a vetlugai praporcsik. Milyen nagy szemeket meresztene, ha megmutatnám neki az írást, hogy szabad ember vagyok. Mehetek mindenhová konvoj kísérv nélkül. Áfanaszizj most uton van hazafelé a piros pecsétetes írással. A kék bosnyák waffenrockból bizonyára kabátot csináltat a kis fiának. Milyen különös: otthon dörögnek az ágyuk az olaszfronton, munkás jobbokát szakít le tőből a gránát és én nem hallok az ágyuzást. Az én békekötésem már megtörtént. Csuda jó ez a cifrázott fölszelt.

Vajjon elhelyezkedtek-e a társaim más kórházakban? Meg kapták-e ők is a behívókat? Szegény törökök ottragadtak, talán még ma is ott ülnek Vetlugán a lágerben, kérvényeket menesztenek minden irányban és várják a jó szerencsét... Nagyon finom ez a hideg hus.

Norlin igazi uriember. Meg kell hagyni. Igaz, hogy nagyon nagy szüksége van rám: huszezer hadifogoly ül a nyakán, a világ minden tájáról és nincs orvosa, csak fiatal medikusok és álmedikusok. Majd alaposan megvágom. De Krebsz ur, a dán se viszi el — kölcsön nélkül...

Walter szivaros dobozt hozott be és megkínált egy gyűrűs angol szivarral. Rágyújtottam. Az inas arca újból mosolyra huzódott.

— Mit nevet maga? — kérdeztem a jóllakott ember nyugalmával.

Walter zavartan felelt:

— Semmi... semmi...

Kissé bosszantott a dolog. Mit nevet? Talán azon mulat, hogy a gallérom bő és lötyög benne a nyakam? Vagy rosszul van megkötve a nyakendőm? Vagy mert rosszul áll rajtam a ruha, a nyaknál egészen eláll?... Tudom: nem rámszabták...

— Mit nevet folyton? — kérdeztem kissé keményen.

— Bocsánat doktor ur, — válaszolta Walter zavartan, fülig pirulva, — de... meg tetszett enni a *négy személyre készített reggelit*...

Elszörnyűködve néztem az ezüst tátra: valóban mindent megettem. Nem maradt semmi.

Walter segített ki zavaromból:

— Nem tesz semmit doktor ur... Isten tartsa meg az étvágyát. Van még elég a konyhában. Így vigasztalt, mialatt az ételmaradékokat és az üres edényeket szedte össze

Lementem az uccára, csak úgy kalap nélkül. (Galitzer ur, a svéd Vöröskereszt raktárnoka megfélekedezett a kalapról. Katonasapkát még se viselhetek sötétszürke civilruhához.)

Hüvös borus idő volt, az eső csendeszen szílt. A város is olyan álmos volt, mint az idő.

Felfegyverzett kézkubbonyos emberek jártak az uccákon. A gyárakban állott a munka.

Női katonaszázad vonult el mellettem a Fetyiszovszkájá ulica felől, zenészó mellett. Lehetek vagy kétszázan a női önkéntesek. Furcsa látvány volt: nők, feszülő katonai nadrágokban, zöld ingbluzban, puskával a vállukon. A nadrág egyik-másik »molett« katonán a pattanásig feszült, az uccán bámészkodó civilek legnagyobb gyönyörűségére. Elöl lépkedtek a magasabbak, hátul az apró termetű hölgyek bukdácsoltak kivágott magassarku cipőkben. Forradalmi dalokat énekeltek katonazene ütemére. Arcukon lázas pirégett, amely a festéken is átütött.

Hadifoglyok lödörögtek, mászkáltak az uccákon céltalanul, mint csontot kereső lompos, gazdátlan kutyák.

A katedrálrij szobor előtt szemüveges német tisztek vitatták az evakuáció esélyeit. Valaki bécsi dialektusban panaszkodott a hátam mögött, hogy a dán megbízott nem segíti az osztrákokat.

A sok rongyos hadifogoly között úgy festettem jól vasalt új ruhámban, mint egy békebeli civilbe bujt gubernátor...

HARMADIK FEJEZET.

Mire kilenc óra után bement Norlin az irodájába, az előszoba már szorongásig megtelt türelmesen várakozó felekkel.

A monoklis huszárfőhadnagy is ott várt, német, osztrák és magyar hadifoglyok között. A pályaudvaron megkopasztott paroliján már megint ott ragyogtak a csillagok, amikre diszkréten borult a kétes fehérségű, kihajtott inggal-lér. Egyedül csak a főhadnagy volt türelmetlen. Minden pillanatban a fali órára nézett, izgatottan köhécselt, a körmeit piszkálta folyton a tükörbe nézett és cigarettázott.

A főhadnagy előkelő főhajtással üdvözölt, amint a várakozó tömegben keresztül vergődtem.

Norlin bemutatott Krebsz urnak, a dán delegátusnak, mint az osztrák-magyar hadifoglyok legfőbb védnökének.

Tréfásan tette hozzá Norlin:

— Ime Miszter Krebsz, aki sokat segíthet-ne az osztrák és magyar hadifoglyokon, ha — volna pénze...

Krebsz ur magas, széles vállu, erőteljes sportember volt, aktív dán katonatiszt. Sima modoru, kellemes, halk szavu udvarias ember, valódi diplomata. Bár a harmincon már jóval tul volt, borotvált, kissé szeplős, lányos arca fiatalabbnak tüntette fel. Norlinnál lakott, az én

szobám mellett, ott is étkezett, ott volt az »irodája« is, ahol szívélyesen fogadta a panaszos hadifoglyokat és készségesen vette át a benyújtott kérvényeket. Senkit se utasított vissza.

Miszter Krebsz szoros együttműködésre szólított fel és egyenlőre aláíratott velem egy körözüvényt, amely arra kötelezi az orvosokat és a betegápolószemélyzetet, hogy helyükön maradnak a német evakuációs bizottság megérkezéséig.

A tudomásul vett levél egyik passzusa így szólt:

... hat laut Befehl der Deutschen Hauptkommission in Moskau das gesamte Sanitätspersonal im Dienste des Roten Kreuzes in Jekaterinburg respektive auf den betreffenden Arbeitsplätzen zu verbleiben, bis die Deutsche Kommission eintrifft...

Jekaterinburg, den 10. Mai 1918.

Aláírtam. A fogságban az ember már a név-aláírását is elfelejti. Hogy gyakoroljam az aláírást, azon melegében előlegeket vettem fel külön a svédől és külön a dánról. Alaposan megvágtam őket, szót fogadtam Bálint hadnagynak. A felvett összegekről elismervényeket adtam.

Amikor már boldogan a zsebembe gyűrtem a pénzt, Norlin nagylelkűen értésemre adta, hogy egyenlőre két heti szabadságot kapok »megrongált idegeim helyreállítása« címén, a pihenésre szánt heteket azonban Jekaterinburgban kell töltenem, ahol továbbra is vendége maradok. Megkért, hogy a szabadságom alatt vizsgáljam felül, mint »sztársi vrács« (rangidős orvos) a jekaterinburgi, irbiti, sadrinszki és kreisztiji hadifogoly kórházakat és táborokat. Különösen a birodalmi németeket ajánlotta mele-

gen *figyelmembe*, ezek közül is elsősorban Kalbfleisch, germán medikust, a német kórház vezetőjét, akit Norlin röviden doktor Kalbfleisch-nak nevezett.

Norlin titkára, a hosszú, szőke Wittkugel ur zavarta meg tárgyalásainkat.

Jelentette, hogy egy orosz asszony már kora reggel óta vár és sürgős ügyben akar beszélni az urakkal.

Kisírt szemű, bekötött fejű, egyszerű polgárasszony jött be az irodába, karján egy göndörhaju, fekete szemű apró gyerekkel.

Sírától elcsukló hangon, nagyokat szipákolva panaszkolta el, hogy esküdt hadifogoly ura, akivel már két éve együtt élt szüleinek falusi házában, tegnap nyomtalanul *eltűnt* és itt hagyta őt ezzel az ártatlan csöppséggel.

Kérte a Vöröskereszt megbízottjait, hogy sürgősen intézkedjenek, amíg nem késő, hogy az ura előkerüljön, mert attól tart, hogy valami baleset érte.

— Törvényes férje volt a hadifogoly? — kérdezte Norlin.

— Igen, felelte az asszony, templomban esküdtünk meg, bárin...

— Hol? Melyik templomban?

— Az orosz templomban, bárin, Nizsne — Tagilszkban... Igaza volt az anyámnak: mindig mondta, hogy ne kezdjek ki plenivel... és most itt van...

Könnyek közt, szakgatottan mesélte el, hogy két évig etette a hadifogoly urát, aki betegesen került hozzá. Valósággal kihizlalta... Nagyön jól ment neki... Bár otthon kereskedő volt, itt a földéken dolgozott. Boldogan éltek, egyszerre csak nem tudja mi ütött beléje, napok óta szótlan volt, nem beszélt egy szót se egyszerre csak elillant a »huligán«, mint a kámför.

— És hová való volt az ura? — kérdezte Norlin.

— Azt nem tudom.

— Mégis: milyen podeni volt?

— Ausztric. Vengriából kapta a leveleket. Norlin megkönnyebbülve lélegzett fel:

— Nos, ha ausztricki volt, akkor majd Krebsz ur elintézi az ügyet...

Átadta a siránkozó asszonyt a dánnak, a gyerekekkel együtt, ő maga pedig az íróasztalán fekvő iratcsomó tanulmányozásába merült.

Mr. Krebsz noteszt vett elő és jegyzett:

— A nevét mondja...

— Anasztaszija Feodorovna.

— A férje nevét kérem...

— Ime, otcsesztvó? Izsó Salamonovics, szolgálatjára bárin...

— Családi nevén?

— Lebovics...

Az asszony megtörölte a kis gyermek orrát és szégyenlősen mondta:

— Tetszik tudni, bárin, az uram, hogy is mondtam csak... zsidó ember volt. Csak nem rég tudtam meg. A plenitársai árulták el nekem. De megbocsájtottam neki...

Nagyot sóhajtott, kifujta az orrát, aztán halkán folytatta:

— Azt is megbocsájtottam, hogy otthon, Vengriában van neki felesége és három gyereke... Ezt ő maga vallotta be nekem tavaly... Mindent megbocsájtottam neki, csak azt nem, hogy szó nélkül itt hagyott a faképnél, árván ezzel a gyönyörű fekete haju gyerekekkel... Az isten tartsa, most pünkösdkor lesz éppen egy éves...

— Hát mit akar az urától? — kérdezte a dán igaz részvétellel.

— Nem akarok én tőle semmit, Isten látja

a lelkemet, csak még egyszer szeretnék vele beszélni utoljára...

Hangos sirásra fakadt és szinte zokogva tette hozzá:

— Csak még egyszer akarom látni, mielőtt itthagynék...

Krebsz ur megnyugtatta a fiatal, csinos arcu asszonyt, hogy majd köröztetni fogják a szökevényt a gubernija összes lágereiben...

Távozáskor az asszony, sirástól dagadt szemeit törölgette, nyomkodta és erélyes hangon jelentette ki, hogy ha rövidesen elő nem kerül Izsó Salamonovics, akkor ő maga fog elindulni a keresésére és utána megv egészen Vengriába, mert hiszen ő most vengerka lett, vengerski poddeni, neki az ura mellett a helye.

Még a küszöbről is visszaszólt:

— Csak ne szeretném olyan nagyon azt a gazembert, azt a huligánt...

Az orosz asszony után a türelmetlenkedő monoklis huszárfőhadnagyot bocsájtotta be Wittkugel ur.

A főhadnagy katonásan köszönt és bemutatkozott. A neve: szemerjei és alsódabasi Nagy Gábor, császári és királyi tartalékos huszárfőhadnagy a nyolcas husároktól Von und cu, Gábrriel von Nagy. Miután sorra lekezelt velünk és mindannyiszor hangsúlyozta a von és cut, beszélni kezdett. Hosszu történetbe fogott. Ádám és Éva fogságba jutásánál kezdte.

Norlin föl se pillantott irományai közül, csak a tolla szárával bökött Krebsz ur felé.

A főhadnagy bizalmaskodva fogta karon Krebsz urat, az ablakmélyedésbe vonta, ahol hosszú lére eresztve mesélte el fogságba jutásának egész történetét.

Végül is arra lyukadt ki, hogy szökésben van és *kétezer rubelre* volna égetően szüksége még ma, hogy tovább szökhessen... És civil-

ruhákat is kért. Hivatkozott előkelő hazai öszszeköttetéseire, a honvédelmi miniszterre és a vezérkari főnökre.

A svéd megbízott összesugott a dánnal és rövid eszmecsere után átnyújtottak a sneidig huszárfőhadnagynak egy elismervényt, hogy írja alá. *Husz rubel* segélyt utaltak ki neki. A főhadnagy a legnagyobb hidegvérrel vágta zsebre a husz rubeles Kerenszky pénzt, katonásan összeverte a bokáját, megbillentette a fejét és rugalmas léptekkel távozott.

Krebsz ur mosolyogva magyarázta nekem, hogy ne lepjen meg az eset, ez itt mindennapi jelenség: nem adhatnak többet a tiszteteknek, nem futja...

Germán hadifoglyok járultak Norlin elé és meglehetősen nyers hangon *követeltek* fehérneműt, ruhát, cipőt. Civil-internált birodalmi németek havi segélyt és ruhaneműt kértek. Bevezették őket egy nagy raktárba, amely tele volt Németországból érkezett viseltes ruha szeretet-adományokkal, válogathattak kedvükre.

Öreg, gyérhaju, hajlott hátú, fogatlan magyar népfőlkelő jött sorra.

Elpanaszolta, hogy rossz híreket kapott hazáról, neki okvetlen haza kell mennie sürgős családi »privát« ügyben, állítsanak ki nevére menetlevelet, amivel egyenesen hazautazhat.

Mr. Krebsz megmagyaráztatta neki, hogy *egyenkint* nem szállíthatják haza a hadifoglyokat, mert erre nincs pénz és az oroszok se egyeznének bele. Várja meg az első transzportot. A fogolytranszportok rövidesen utnak indulnak, mert az evakuációt intéző német komisszió már megérkezett Moszkvába.

— Nem bánom én, mondta az öreg népfelkelő, akár hogy is intézik a »*vakációt*«, én nem várok, mert nekem sürgős az ügy, akkor neki indulok gyalog...

— Mi az a sürgős családi ügy? Beteg az asszony? — kérdeztem a toprongyos koravén embertől.

— Rosszabb annál.

— Vagy tán meghalt már?

— Még annál is rosszabb...

— Hát akkor mi az a sürgős ügy?

A népfölkelő megvakarta a feje bubját és nehezen nyögte ki:

— Össze állt az asszony otthon egy muszka fogollyal...

— Honnan tudja?

— Megirta a koma. Nagy szégyenbe hozott az asszony. Az egész falu beszél. Már gyereke is van az orosztul. Hát ez az... Hazamegyek rendet csinálni... Majd közibük vágok... Agyonütöm őket...

Kisompolygott a szobából, lehorgasztott fővel. Tehetetlen dühében rongyos sapkáját tépdeste. Gondterhesen lépkedett, mint akinek nem a hadifogság a legnagyobb gondja.

Utána mentem és vigasztaltam, hogy ne higgyen a pletykabeszédnek, talán egy szó se igaz az egészből.

Az uccán a kapu előtt állt a monoklis főhadnagy. Amikor meglátott, hozzám lépett:

— Olyan ismerősnek tűnsz fel doktorka... Nem jártál te a háboru előtt Aradon?

— Nem.

— Nincs neked rokonod Kecskeméten?

— Nincs.

— Különös. Akkor bizonyára névrokon...

— Lehet.

— Parancsolsz egy cigarettát?

— Nem kérek.

— Nem tartóztatlak?

— Nem.

Össze vissza fecsegett mindenfélét. Kikérdezett, mi újság otthon, elmesélte hogyan éltek

a tiszti lágerben Szibériában és a sok beszédnek az lett a vége, hogy ötszáz rubelt kért kölcsön, az apja, aki durgazdag földbirtokos, hat-száz lánc föld tulajdonosa, megadja otthon, adhat írást is.

Sajnálattal közöltem, hogy nem áll módomban egyenlőre kölcsönöket folyósítani.

— Talán félsz, hogy nem adom meg, kérlek alássan?...

— Dehogyz félek. Ha az ágyuzástól nem félttem...

— Nem bizol bennem?

— Szó sincs róla, válaszoltam unottan és bucsuzásra nyujtottam kezemet.

— Hát mennyit adhatsz?

Hogy lerázzam a nyakamról, türelmetlenül böktek ki:

— Husz rubelt adhatok...

— Köszönettel felvettem. Adjak elismervényt?

— Nem kérek.

— Kisztihand...

Áadtam neki a sárga huszrubelest és ott hagytam.

Utánam kiáltotta:

— Majd a napokban felkereslek doktorkám. Légy szives alaposan megvizsgálni, tönkre mentek az idegeim...

Egy idősebb, altisztformájú hadifogoly sietett utánam. Megszólított:

— Mit akart ez a szélhámós az orvos urtól...

— Szélhámós?... A főhadnagy?...

— Főhadnagy? Sose volt ez főhadnagy. Infanterista ez...

— Hát nem Nagy Gábor főhadnagy ez?

— Sose volt. Valami Hugó ennek a neve. Civilben: pincér. De az igazi nevét senki se

tudja, mert minden héten más neve van. Városról városra jár és sorra pumpolja az embereket. Még a legénységi hadifogolytól is kicsalja a pénzt. Mennyit adott neki?

— Huszat.

— A csirkefogó. Együtt voltam vele az omszki lágerben. Nagyon kártyás. Ott ült tegnap a *L'Orange*-ban.

Elgondolkozva mentem tovább a Glavni proszpekt felé. Hát akkor az a jelenet a pályaudvaron... a csillagfosztás... nem értem...

Az uccasarkokon hadifoglyok árulták saját készítményü holmijaikat: csontgyűrüket, kosarakat, dobozokat, játékszereket és régi lim-lom értéktelen tárgyakat.

Egy magányos kis uccában koldus külsejű, vézna, szakállas, rongyos hadifogoly alamizsnára nyújtotta felém katonasapkáját. Azt hitte, hogy bennszülött orosz vagyok.

Arcomba szökött a vér: nem árultam el, hogy *fogolytársa* vagyok...

Néhány cári bélyegkopekát dobtam a sapkájába és a markába nyomtam — bűnbánóan — a reggelinél lopott kockacukrot, mindet, amit csak a zsebemben találtam.

NEGVEDIK FEJEZET.

A Vozkreszenszki proszpekten folytattam tovább az utamat. Ez az ut vezetett a fogolykórház felé.

Mindjárt a széles sugárut elején feltűnt egy különös módon körülkerített emeletes sarokház.

A magas palánkkal, épületpadlókkal és fenyőszálfákkal gondosan bekerített titokzatos emeletes épület szabadon álló ház volt a sarkon. A magas, masszív kerítés a ház csatornájáig ért fel helyenkint, úgy, hogy a házból csak párkánydiszitést, a zöld, lapos bádogtetőt és a kéményeket láthattam. A ház egyik oldala a mellékucára, a Vozkreszenszki perenlokra nézett.

A Vozkreszenszki proszpekten, a ház előtt egy kis kápolnaszerű régi emlékmű állott, benne a cestochovai fekete Mária képe.

Az emeletnyi magas, otrombán erős deszkakerítéses vár minden sarkán szuronyos vöröskatona posztolt, az épület kis uccára nyíló bejáratánál pedig két szuronyos őr állott teljes fegyverzetben, a kis fedett őrházikó mellett.

Valami különös, érthetetlen titokzatosság vette körül e házat. A járókelők közömbösen mentek el a ház előtt.

Ugyan mit vagy kit őrizhetnek itt olyan szigoruan a vörös katonák?

A kíváncsiság furta az oldalamat.

A ház főhomlokzata előtt az ucca dombra vezetett fel. Pár lépéssel odébb mentem, de a ma-

gasabb helyről se láttam többet, mint az emeleti front hét ablakának felső peremét, a ház bádogg-szatornáját és a zöld háztetőt. Mindent eltakart a magas, primitív deszkakerítés.

Mire a fogolykórházba kiértem, már meg is feledkeztem a különös, titokzatosan körülzárt, előkelő uriházról.

A kórház parancsnoka egy öreg cseh-német orvosnövendék fogadott.

Sorra jártuk a kórtermeket. A kórház tele volt a legkülönbözőbb nemzetiségű hadifoglyokkal. A súlyos betegek és halálra rokkantak kitörő örömmel fogadtak és mint »megváltójukra« reménykedve néztek fel rám. Ők szegények azt hitték, hogy én hozom számukra váratlanul a régen várt szabadulást. A súlyos, reménytelen betegek gyógyulásukat várták tőlem.

Már az első percekben beláttam, hogy a két-heti szabadságból nem lesz semmi.

A medikus sorra vette régen kezelt betegeit. A legtöbb beteg skorbutban szenvedett. A végteleen Ural erdői szállították a betegeket ide, de nagy számmal voltak lassu haldoklók is, akiknek tüdejét az érc és kőbányák levegője sorvasztotta el.

Még öreg, tizennégybeli hadifoglyok is voltak köztük, akik ötödik esztendeje reménykedtek hogy otthon lesznek nemsokára: »mire a fák levelei lehullanak.«

Fakóarcú, fénytelen szemű, kisebesedett száju, fogatlan, béna skorbutos betegek nyújtották felém puffadt kezüket és elhaló hangon sutogták:

— Orvos ur... Orvos ur... mikor megyünk haza?

Lefagyott lábu, amputált betegek, félkaru rokkantak reménykedve sóhajtották körülöttem:

— Csak haza... haza... el innen...

Borzalmas látvány tárult elém a tüdővészese-
sek körtermében.

Valóságos katonasapkás csontvázak, kiszá-
radt élőhalottak meredtek rám üveges szemek-
kel és rekedt hangjukon alig hallhatóan lehelték
felém:

— Haza... csak haza... vigyen haza... a
míg nem késő... Otthon akarok meghalni a csa-
ládómnál...

Szegény szerencsétlenek... ártatlan testvé-
reim... A fronton elkerült benneteket a halál...
Megírtátok haza *akkor*, hogy »egészségesen fog-
ságba estem« és most ime... Nemsokára elvesz-
titek a féltve őrzött életeteket. Hitves, árva,
anya hiába vár benneteket haza. A kezem, a
melyben a hallgatócsövet tartottam, önkénytele-
nül is ökölbe szorult... A keserűség úgy szo-
rongatott.

Biztattam, vigasztaltam őket. Az utolsókat
lélegző tüdővészeseinek a fülébe sugtam:

— Csak kitartás ember... kitartás!... ez a
hegyi levegő erős magának itt az Uralban...
Haza viszem... invalidus vonattal... a hazai le-
vegőben meg fog gyógyulni...

— Meg fogok gyógyulni... suttogeta elhaló
hangon a haldokló és ráncos, kiszáradt arcbőre,
a kiálló csontokon mosolyra torzult.

Egy öreg rokkant, kopasz népfölkelő cson-
tos, kidolgozott ujjai között fekete gyöngyfűzer
olvasót szorongatott és vaskos, rongyos ima-
könyvből hangosan imádkozott.

A mellette levő ágyon természetes, pattanásos
képű bosnyák ült, bekötött fájós, dagadt lábait
szorongatta és kétségbeesetten jajgatott, amint
meglátott engem:

— Jao mene, jadan ti szám.

A kis szobában a sarokban összekuporodva
találtam egy sárgaparolis, fekete arcu román ka-
tonát, aki a bosnyákot is tulkiabálta.

— O, dumnye zo... O mnyi gáte... nyögte keservesen.

A kórház udvarán kis kézi kocsi állott, rajta gyalulatlan, használt deszkákból összetákolts kóporsó. A kóporsó fedelén viharezett katonasapka. Most rakták fel az utolsó halottat a kis kocsi. Egy öreg népfelkelő kötötte meg az Uristennel az örök Békét. Ő talán már a felhők szárnyán repül haza, körül néz a háza táján: mit csinál az asszony, egészségesek-e, megnőttek-e a gyerekek... A Halál a leggyorsabban intézi még is csak a szerencsétlen hadifoglyok evakuálását.

Szegény öreg paraszt... a sok favágás után most megpihentetted fáradt csontjaidat. Meg tudják-e valaha az otthoniak, hogy elpihentél örökre?...

Mankóra támaszkodva könnyes szemű földi veszi magához a halott pleni minden vagyonát: egy csomag tábori levelezőlap, ezerszer és ezerszer átolvasott hadifogly-lapok, kopott családi fénykép, amelyen csak az vehette már ki az elmosódott arcvonalat, akiknek a lelkében élt a kép...

Bár mennyire is sajnáltam a fronton a Halmos főhadnagyot, akit egy órával a szabadsága előtt ütött át a gyilkos fegyvergolyó, az ismeretlen katona halála itt, Szibéria határán valami egészen más, sokkal megrázóbb tragédia volt...

Megigérttem a betegeknek, hogy ezután naponta kétszer is kilátogatok hozzájuk.

Aztán menekültem tovább, mert éreztem, hogy ez a szomorú hely nem alkalmas »megrongált idegeim helyreállítására«...

A másik nyomortanyára, a hadifogly táborba mentem innen.

A jekaterinburgi fő hadifogly láger a hatalmas, kastélyszerű Charitonov házban volt elhelyezve, szemben a bekerített és erősen őrzött zöld tetejű házzal.

Pazar berendezésű palota lehetett ez a Charitonovszki Dom a forradalom előtt. A selyemtapétás falakba emeletes priccseket véstek be a tovarisok. A klasszikus szépségű faburkolatba, vagyont érő selyem tapétákba hatalmas szegeket vertek a hadifoglyok, hogy legyen akasztó a háztizsák, kenyértarisznya, csájník, főzőedény és rongyok számára.

A nagyterem fehér márványain bicskákat élesítettek a hadifoglyok és tintaceruzával karikatúrákat rajzolgattak rá, a falon összevagdalt gobelinek, lyukaktól tátongó olajfestmények lógtak, a menyezet csillárjának csak a váza maradt meg, az üveggyöngyöket ismeretlen tettesek hordták el.

A piszkos barna, parkettás padló, a szeges bakancsok lyukacsainak nyomait viselte és a himlőhelyes ember bőrére emlékeztetett. A tágas, aranydisztól ékes szalonban, amely nem is olyan régen Jekaterinburg pénzarisztokráciájának találkozó helye volt, most hadifogoly cipészek, szabók, lakatosak szorgalmaskodtak, a sarokban borbély beretvált, kefekötő és bádogos dolgozik a városban »szerzett« anyaggal.

A láger egyik termében a kommunista agitátorok tartottak iskolát a legénységnek.

A palota öreg dvornikja, akit elmenekült gazdái a ház őrizetére hagytak vissza, szívesen mutatta meg a kastély titkos földalatti folyosóját, amely egészen az Iszet tóit vezet ki. Elmagyarázta, hogy az öreg, dús gazdag nábob, Charitonov »sztara verec« — óhitű volt, kerzsák és emiatt állandó zaklatásnak volt kitéve családjával együtt a cárizmus alatt. Ezért építtette a titkos földalatti folyosókat, rejtekhelyeket.

A palota kertjét még a bolsevikik és a hadifoglyok együttesen se teheték teljesen tönkre. Pompás virágágyak maradványai, a francia mű-

kertészeti remekei, üvegház, szökőkutak, márványszobrok, lugasok a letűnt idők pazar pompájáról tanuskodtak.

Délre járt az idő, mire a láger minden helyiségét, többek közt nagyszerű főúri konyháját megtelítettem.

Hazafelé tartottam.

Az Iszet tó hidja mellett megállottam az elárusító bódék mellett. Egy kis kirgiz »lavocská«-ban megkóstoltam a kirgizek híres italját, a kancatejből készített *kumyszt*, amelyről itt az a hit van elterjedve, hogy gyógyítja a tüdőbajt.

A bódék körül hadifoglyok »ebédeltek«.

Az egyik fiatal hadifogoly — önkéntes kinézésű — utszéli fának dőlve jóízűen faragta hazai bicskájával kolbászát és nagyokat harapott fehér cipójába.

Előtte ült a földön egy hosszú szőrű orosz spicc. Az okos kis kutya füleit hegyezve figyelt a kolbászra és a hadifogoly minden kézmozdulatára.

A pleni olykor odadobott neki egy darabka kolbászhéjat és közömbös arccal falatozott tovább.

A kutya okos fekete szemeivel kitartóan figyelemmel kísérelte a kolbász darabot és a következő falatot már a levegőben kapta el.

A kedves jelenet gyakran ismétlődött meg... A rongyos hadifogoly és az előkelő spicc — úgy látszik szoros barátságot kötöttek.

Egy jól öltözött tányérsapkás orosz ur állt meg előttük.

Megtetszett neki a selyem-szőrű kutya.

— Eladó ez a kutya? — kérdezte a falatozó plenitől.

— Ühüm... — mondta teli szájjal a hadifogoly és igent intett fejével.

— Hogy adja? — kérdezte az orosz.

— Nyolcvan.

Megalkudtak. Az orosz kifizette a nyolcvan rubelt, ölbe kapta a kutyát és holdogan sietett vele haza, mint aki nagyszerű vásárt csinált.

Odamentem a hadifogolyhoz, aki éppen a pénzt gyűrte zsebre.

— Mért adta el a kutyáját? — kérdeztem tőle.

— Mért ne?

— Nem sajnálja?

— Nem én. Miért sajnálnám, amikor azt se tudom, hogy kié ez a dög... Most láttam először... Nem az én kutyám...

A kutya-kereskedő önkéntes hazakisért. Mentegette magát, hogy az imént csalt, de hiszen itt a fogságban, úgy szerez az ember pénzt, ahogy tud... Panaszkodott, hogy nekik, a volt egyéves önkénteseknek meg legrosszabbul a fogságban. A tisztilágerbe nem eresztik be őket, mert nem tisztek, a legénységi táborokból meg kinézik szegény önkénteseket, mert tisztjelöltek.

Elmesélte, hogy egyik önkéntes fogolytársa mostanában »beérkezett«, amennyiben három hónap óta »működik« egy komisszár kis fia mellett, mint angol nevelő. Kap teljes ellátást, ruházatot, lakást és zsebpénzt. *Angolul* ugyan nem tud egy szót se, de azért nem jön zavarba: rendületlenül tanítja a kis fiút a — *magyar* nyelvre. Már egész folyékonyan tud magyarul beszélni a kis orosz gyermek, öröm hallgatni...

Csodálkozva hallgattam a leleplezést. Már meg voltam edzve: nem lepett meg semmi... A fogságban úgy látszik az erősek, az élelmesek, a szemfüles szélhámosok maradnak meg, a gyengék, gyámoltalanok elpusztulnak. Milyen furcsa: akárcsak a fronton...

Fáradtan értem haza.

Walter azzal fogadott, hogy egy elegáns ma-

gyar, civil ur és egy csinos hölgy kerestek a lakásomon a délelőtti folyamán és meghagyták, hogy holnap reggel újból tiszteletüket teszik.

Az ebédnél, amely a reggelineél is pazarabb volt és amelyen egy csomó ismeretlen ételt talál-
tak élém ezüst tálakban, megismertem Kalbfleisch
doktor, a germán medikust. Az első impresszióm
ez volt: a magas, sovány, szemüveges német me-
dikus beképzeltebb a tudományára, mint egy
valóságos egyetemi orvosprofesszor.

Az ebédnél nagy meglepetéseimre arról érte-
sültem, hogy abban a bizonyos zöldfedelű titok-
zatos körülkerített házban, a dom Ipatjevában
nem kisebb személyiséget őriznek a vörös kato-
nák, mint második Miklóst, az oroszok cáriját.

Tegnap hozták erős fedezet mellett a szibé-
riai Tobolszkból, Tjumenen keresztül. Vele együtt
őrzik a körülpalánkolt börtönben a cárnőt is,
Alekszandra Feodorovná, valamint másodszülött
lányát, Mária Nikolajevná és az udvari orvost,
a szentpétervári doktor Botkint.

A cári család többi tagjai, köztük a beteg
cárevics, Alekszej Nikolajevics és három nővére,
Olga, Tatjana és Anasztaszija Nikolajevna, a ki-
sérő személyzettel együtt egyenlőre Tobolszkban
vannak őrizet alatt.

A szomorú, körülzárt zöldfedelű jekaterin-
burgi ház gazdája, a gazdag Ipatjev, nem fogad-
hatta feleséges vendégeit, mert a vörösök néhány
nappal a cári család megérkezése előtt, mint el-
lenforradalmárt, kivégezték...

ÖTÖDIK FEJEZET.

Korán reggel pattogó ütemű katonazenére ébredtem. A trombiták öblös hangja tulharsogta a lázas, hangos, idegesen zajló utca morajlását.

Bizonyára a női század menetel megint a gyakorlótérre.

Elmosolyodtam: az a vastag, dagadt-lábu kis topa bárisnya ott bukdácsol a század végén. Megnézzük...

Valóban a kis mozsárlábu, molett amazon szimpátiám szaporán szedte lábait az éles kövezeten, félre taposott cipőjében minden második lépésnél orra akart bukni. Kövér, pufok, vérpiros arca majd kicsattant, csak úgy csurgott le róla a verejték a nehéz hátizsák és a vállra vetett puskasúly alatt.

Női önkéntesek: proletárkák, munkásnők... Ti komoly harcosai akartok lenni a világot felforgató nagy eszméknek, halálos komolysággal meneteltek zeneszó mellett és nem veszítetek észre, hogy az utcákon mindenki mosolyog, mulat rajtatok, még a vörös katonák is kinevetnek benneteket. Te kis fájóslábu grázsdánka! Az élet sok csalódása után meg tudnál halni a polgárháború frontján, te még nem tudod, hogy az eszmékért élni kell, nem pedig meghalni. Az okos: él, az ostoba: meghal...

A menet mind messzebbre haladt, a katonazenéből már csak a nagy dob tompa üteme hallatszott, mint távoli ágyuszó...

Visszafeküdtem ágyamba és a mennyezet gipszfiguráira bámultam.

A közelmúlt emlékeire gondoltam....

A fájdalmas emlékek már elmosódtak agyamban... A sok nélkülözés, gyaloglás Darnicáig a láger égető homokja, Kozsuhovó, Vetluga, a dühögő praporesik, a sok éhezés mind, mind csak álom volt, rossz álom... Elfelejtettem a kinokkal teli napokat, mint ahogy elfelejtik az anyák is a szülés kinjait.

Eszembe jutott, hogy mit mondott mindig Jóska, a legényem, ha nagyon jól éltünk a fronton:

— Olyan jól megy a dolgunk, mondogatta, hogy ezután már *csak rosszabb jöhet...*

És mindig igaza volt.

Félek: beteljesedik rajtam most is a jóslás, mert nagyon jól megy a sorom...

Igen... most már *ijesztően* jól megy a sorom...

Tegnap is — *színházban* voltam. Páholyban ültem, Norlin és Krebsz urak társaságában. Akár csak a Vigszínházban ültem volna. Mértékre szabott uj, fekete öltözet volt rajtam. Operettet adtak: a tatárjárást. »Oszenji manéver« volt az adoptált darab orosz címe.

A mellettünk lévő páholyban Kalbfleisch doktor ült menyasszonyával, a jekaterinburgi arisztokrata társaság egyik legszebb, legelőkelőbb hölgyével. Mögöttük, a páholy mélyén a lány szülei húzódtak meg.... Hallatlan... már minden valamire való hadifogolynak van menyasszonya. Megfoghatatlan, hogy jutott ez a vézna, pápaszemes, otromba fiatalember ehhez a ragyogó szépségű teremtéshez?...

A szem en ülő páholyban két feltűnő szép fiatal hölgy ült egy őszhaju, idősebb, feketeruhás hölgy és egy nyulánk, fiatalos arcu tiszt társaságában.

Látcsöveniet a szemben ülő szépségekre szegeztem. Egyformán szép volt mind a kettő. Az egyik: a szőke, eleven, pajzán, nagyokat kacagott, egy pillanatig sem maradt nyugodtan, a másik, a gyesztenye barna hajú, ábrándos, babaarcu szépség, komolyan ült a páholyban, szinte szomorúnak látszott....

Krebsz ur közölte velem, hogy a rigai szár-mazású hölgyek csak vendégségben vannak ro-konaiknál. A velük ülő hölgy a nagynénjük, Blum-bergné, az evangélikus lelkész felesége. Az ele-gáns, magas lányos arcú tiszt, a testvérbátyjuk.

A két hölgy közül az ábrándos szemű, szo-moru, babaarcu nyerte meg tetszésemet. Az elő-adásra vajmi keveset figyeltem, egész este őt bámultam látcsövemen keresztül. A rigai szép-ség azonban nem reagált a kihívásra... Látszó-lag az operett előadás se érdekelte őt.

A két rigai nővére a színházi estre gondol-tam, amikor Walter jött be a szobámba.

Jelentette, hogy a szakács akar velem be-szélni.

— A szakács? — kérdeztem meglepődve... Norlin szakácsa?... Mit akarhat ez tőlem? Ta-lán valami baja van?...

— Nem gondolnám, felelte Walter. Azt hi-szem be akar mutatkozni a doktor urnak, mert őt szemelte ki Norlin szakácsnak, a doktor ur mellé a szervezés alatt álló új vöröskeresztes kórházba.

— Orosz ember?

— Nem. Magyar. Már egy éve dolgozik Norlin urnál, mint konyhafőnök. Békében Eszter-házy hercegnél volt alkalmazva mint konyha-sef.

— Mi a neve?

— Varga. Vele van a cukrász is, Patucsek ur, a Vencel, a világot járt cukrászművész. A torta-remek művészi kreálója... Ő is bevonul a szakáccsal a kórházba...

— Bocsássá be őket...

Békebeli, előírással fehér szakácssegényruhában lépett be a két konyhaművész a szobámba. Fehér, kerek vászonsapkájukat a kezükben szorongatták.

Elöl állt az ajtó mellett a kis tömzsi, piros-pozsgás, mosolygós arcú szakács, tekintélyes hasa előre domborodott. Mögötte zavartan lapult a hosszú vékony, sáppadt, beesett arcú, foghíjas cukrász.

Ágyamban felkönyököltem és hogy hajlongó látogatóimat kíségitsem zavarukból, barátságos hangon kérdeztem:

Mivel szolgálhatok? Mit kívánnak?...

Varga kissé előrelépett, köhécselt, meghajolt mélyen és zavartan nyögte ki:

— Eljöttünk bemutatkozni...

A cukrász komolyan tette hozzá:

— Igen eljöttünk...

— Nagyon örülök. Igazán szép maguktól...

Varga még hozzátette:

— Hát ez így illik kérem szépen...

Hosszu szünet következett. A fali órára néztem. Hopp! Az idő szalad... engem már várnak a betegeim...

— No hát isten velük... Csak kotyvasszának tovább is... Nagyon meg vagyok elégedve a konyhával. Jól dolgoznak...

Azt nem árultam el nekik, hogy milyen konyhán éltem közel egy évig...

Mintha valaki a fülembe sugta volna csufolkodva: kása, kása, kása...

Varga nem mozdult. Neki úgy látszik még volt mondani valója:

— Szeretném tudni, mi az orvos ur kedvenc étele... akkor azt főzném ma ebédre...

A cukrász is megszólalt:

— És mi a kedvenc tésztája?... Tessék ren-

delni valamit, mert Norlin ur ugyancsak keveset törődik velünk...

Kis hija volt, hogy föl kacagjak a gyönyörűségtől: a hadifogoly urat alázatosan megkérlik a szakácsművészek hogy méltóztassék valamit ebédre rendelni, sorolja el kedvenc ételeit... A praporscsik bizony nem kérdezte ezt pár héttel ezelőtt, hanem elénk adta a fekete kását.

Jót mulattam az eseten.

— Nos, kedves Varga, hát halljuk mit tud maga. Sorolja el a menüt, majd választok...

A kis Varga komikus pózba vágta magát, mint egy színész és a tőzsgyökeres magyar, tőzsgyökeres francia nyelven kezdte hadarni:

— *Hors D'Oeuvre Francaise*: Saucisson d'Arles, Champignons á la Grecque, Musseau Boef Ravigole. *Entrées*: Cervelles de Mouton Beur-re Noiselle, Cotelette Pré-Salé grillée Pommes. *Viandes Froides*: Rosbeef Salade Pomme, Galantine de Poulet...

Patucsek, amikor észrevette, hogy türelmetlenkedni kezdek, átvette a szót. Mialatt beszélt, kivillantak lelógó duzzadt ajkai közül csömpe, töredezett apró fogai:

— Pouding d'amandes á la Sabayone, Bombes Pompadour, Croque en bouche, Omelette Surprise...

— Elég!... Elég! — kiáltottam ingerülten...

Most már én jöttem zavarba.

— Ezekből az ételekből nem kell egy se...

— Bocsánat... rebegte Varga csalódottan.

Hallatlan eset: alig néhány nap mult az utolsó koplaló nap után és a hercegi szakács alázatosan kérdezi, hogy mi a kedvenc ételém, milyen ételt méltóztatok rendelni...

Nem... nem árulom el magamat, hogy a közel multban még boldog voltam, amikor a török tiszték elémm rakták a pirinyó ünnepi gombócokat. Azt se mondom el senkinek, hogy egy évig

lágerbe zárva koplaltam, mint egy szigorított fegyháza itélt anyagiilkos. Csak nem kötöm az orrukra, hogy milyen jó étvággal fogyasztottuk el karácsonykor Zimányi doktor ragacsos, fekete mákos nudliját. Nem, ezt a titkot magamban hordom... ne tudja meg soha senki se...

Felültem ágyamban, megigazitottam sárga, selyem paplanomat és fölényes hangon mondtam:

— Mi a kedvenc ételem?... Mit készítsen ebédre?

— Igen, rebegte Varga, minden kívánságát teljesítjük... csak méltóztassék parancsolni...

Rövid gondolkodás után válaszoltam:

— Csináljon nekem egy jó hazai *székelygulyást* sok tejfellel...

Nagy csalódást okozott a választásom. Varga dadogni kezdett, hogy nincs momentán disznóhus a konyhán. meg paprikája sincsen, csak bors.

Patucsek mentette meg a szituációt:

— És milyen tésztát parancsol?...

Elmosolyodtam.

— Kedves Patucsek. Maga csodálkozni fog. Nekem nem kell se torta, se puding, se bomba, se omlett, hanem kérem csináljon külön az én számomra *barátfülét*, gyermekkorom kedvenc tésztáját. Jó sok dióval és *szilvalekvárral*.... Legalább egy napra otthon fogom érezni magamat...

Kisült, hogy a konyhán mindenféle lekvár van, *csak éppen szilvalekvár nincs.*

Szörnyűség: deputációba jönnek, hogy teljesítsék kívánságomat és a legelemibb óhajomat se képesek teljesíteni. A Zimányi doktor, szegény, előteremtette karácsonykor a semmiből is az ünnepi vacsorát és ezek a híres szakácsművészek már a székelygulyásnál és a barátfülénél is meg-

akadnak... Nem mondom, ha valami lehetetlen dolgot kívánnék... De így...

Szörnyen szerencsétlennek érezte magát a konyha két primadonnája, ötlöltek-hatoltak és újabb francia ételekkel hozakodtak elő.

— Elég! — intettem le őket csalódottan. — Elegem van... Máskor hozzanak magukkal egy francia szótárt is...

Végre is, hogy megnyugtassam őket, rendelttem Vargánál gulyás helyett egy paprika nélküli »*goláscht*« és Patucseknél barátfüle helyett diós palacsintát. Egy esztendeje álmodtam már *ezekről* az ételekről.

Nagy kegyesen elbocsátottam őket...

Varga nem mozdult.

— Kíván még valamit? — kérdeztem tőle.

— Igen

— Hailjuk!

Varga meghatottan kért, hogy bánjak vele majd jól a kórházban és tartsam meg őt a konyhában, nem szeretne öreg népfelkelő hadifogoly léteire *újbol berukkolni a lágerbe*. Nagyon fél a lágertől...

Könnybe lábadt szemekkel könnyörgött, hogy ha hazautazom, vigyem magammal, inkább főz rám a hosszú utazás alatt is (négy hétig biztos eltart az út.) — mert hogy nagyon szeretne már haza menni négy évi fogság után a családjához. A szerencsétlen nem is sejtette, hogy micsoda írások köteleznek arra, hogy *utolsónak* szabad csak elutaznom.

Mindent megigérttem, biztosítottam őket jóakaratu támogatásomról.

Az ajtóból Patucsek visszafordult. Izgatottan mondta:

— Én meg arra kérem a doktor urat, hogy a kórházban ne hívjon engemet Patucseknek, ha-

nem csak egyszerűen a keresztnememen, csak így: Vencel.

— Miért? — kérdeztem meglepetten.

— Mert megszöktem a cseh légióból, ahová a télen besoroztak.

— No akkor nincs semmi baj, hisz a vörösök nem bántják.

— Igen — dadogta Patucsek — de a vörös gárdában is szolgáltam Vjatkában és onnan is megszöktem a tavasszal...

— Hm... az más...

*

Aznap a reggelinél is már válogattam. Nem izlett a kávé, a kalács szikkadt volt, a felszeltet és a kaviárt nem találtam elég frissnek.

Szegény Walter alig tudott kedvemre kiszolgálni.

Reggeli után a szalónban átfutottam a legfrisebben érkezett bécsi lapokat: a három hónapos Neue Freie Presset és a négy hónapos Pesti Hirlapot. Az újságokból azt vettem ki, hogy ott hon már nagyon nélkülöznek, éheznek az emberek.

Azt is olvastam a lapokban, hogy a hinterlandban az emberek a háborúból *üzletet csinálnak*. Mialatt a fronton milliók pusztulnak el, az alatt a hátsó országrészekben milliók gazdagodnak meg. Gazdagokból koldusok és senkiből dűsgazdag emberek lesznek. Csalárd hadsereg-szállítókkal tömik tele a börtönöket. Mindenki spekulál: a világháború — spekulációs üzletté alakult át.

Még majd megérjük, hogy háború után az elesett hősök csontjaiból is üzletet csinálnak a vállalkozók: enyvet fognak főzni belőlük.

Vastag szivarral a szájamban olvastam a Hő-

fert: a nyugati és délnyugati harctereken élénk tüzérési tevékenység...

*

Bálint keresett fel. Ugy robogott be hozzám ajtóstul, mintha legalább is nekem tett volna valami sürgős szívesseget.

Már a viselkedéséből is kiéreztem, hogy pilanatnyi pénzzavarban szenved.

Mindjárt a dologra tértem:

— Mennyi kell?...

— Kérlek... kérlek nagyon kedves vagy... Sok kellene... Jó volna szólni a svédnek, vagy a dának, vagy mind a kettőnek...

— Minek kell neked az a sok pénz? Nőszülni akarsz?

— Áhh —...

— Hát akkor?

— Szökni akarok.

— A menyasszonyoddal?

— Egyedül. Eh, — bolondság az egész... diákszerelem. Beugrottam...

Zavartan játszott a kis asztaltakaró rojtjaival. Csavarta, tépdeste a lelógó selyemszálakat.

Halk hangon folytatta:

— Zinaida Ivanovnával egy kis baj van... Még nem egész biztos... Nyolc napot várok még, ha addig nem lesz rendben... De kérlek ne árulj el... tiszti becsületszavamra ígértem meg, hogy senkinek se szólok. Az anyja se tudja...

— Gazember vagy... mormogtam fogaim között.

Bálint hosszú toku orosz cigarettára gyujtott és könnyedén folytatta:

— Csak még azt nem tudom, hogy *kelet*, vagy *nyugat* felé fogok szökni. Nyugaton már nincs kenyér. Hazaszökni még korai volna: nem akarok a Doberdón, vagy Arras vidékén esetleg Verdun alatt elpusztulni. Én babérrel övezett

homlokkal, épkézláb akarok bevonulni fatornyos hazámba, fehér ruhás leányok virágot fognak szórni a lábaim elé...

— Marhaság. Mondd kérlek... hogy is mondjam csak... kaptál te pénzt is a leánytól?

— Egy kopekát se... becs...

— Egy kopekát se?! Ne hazudj!...

— Izé... azaz, hogy csak az anyjától... kölcsön... Aranypénzt adott, de csak kölcsön... Megadom nekik... Képzeld csak doktorkám: elfogyott a pénzüik... Valósággal nélkülöznek...

— És van szived ezt a gyönyörű teremtest cserbenhagyni, elhagyni... és éppen most?...

Alaposan megleckéztettem a fiut. Miután jól megmostam a fejét, megigérte tisztí becsület szavára, hogy rendezni fogja az ügyet.

Távozáskor ezt ságta a fülembre:

— Ugyis benned van minden bizalmam... De hát még nem biztos... Azt se tudom, hol áll a fejem... egészen meg vagyok zavarodva...

Örültem, hogy leráztam a nyakamról.

Sajnáltam a leányt. Szegény Zinaida, még csak nem is sejti, hogy milyen tervekkel foglalkozik imádott pleni »vőlegénye«. Ugy kell neki: mért állt szóba hadifogollyal. De hát ezek az orosz nők olyan jólelkűek, naivak, azt hiszik, hogy a külföldi az »inosztránci«, különb, mint a saját fajtája...

Későre járt az idő... mennem kell, a betegek várnak...

Lesiettem az uccára.

A kis kapu előtt csaknem beleütköztem Zinaida Ivanovnába, aki Bálintot hajszoalta már korra reggel óta a városban. A leányt kissé sápadtnak találtam.

A szokásos dravsztvitye és a kák pázsivájtje kérdés után bejelentettem, hogy Bálint éppen az imént távozott tőlem.

— Elment? — kérdezte a leány.

— El.

— Hová?

— Nem tudom. Nem mondta.

A leány zavartan állott előttem, kutató pillantásokat vetett rám és hirtelen elszántsággal kérdezte:

— Ismeri Bálintot hazulról?

— Igen.

— Mi az ő apja?

— Tudtommal falusi népiskolai tanító.

— Gazdag?

— Ha a nyolcgyerekes tanító apát a gyerekei után gazdagnak lehet nevezni, akkor nagyon gazdag ember...

— Hát nem földbirtokos?

— Tudtommal: nem.

— Biztos ön ebben?

— Egészen biztos.

— Köszönöm.

Kezét nyújtotta. Kis keze csurom víz volt az izgalomtól. Az orra hátán is izzadság-gyöngyök jelentek meg.

Még a kezemben pihent a tenyere, amikor hirtelen ezt kérdezte:

— És nem zsidó?

— Kicsoda? Én?

— Nem: a Bálint.

— Miért gondolja?

— Mert olyan görbe az orra...

Megnyugtattam: Bálint született keresztény. (Eszembe jutottak a csernovici zsidó lányok, akik Bálintot olyan jól tartották éppen mert hitsorsosnak nézték.)

— Köszönöm... mondta Zinaida élénken...
Nagyon köszönöm.

Izgatottan rohant tovább...

Utána néztem. Pompás alakja csakhamar eltűnt a népes ucca forgatagában.

HATODIK FEJEZET.

Nagyon sok dolgom volt az nap.

Megkértem Marci borbélyt, hogy kivételesen ne amerikázzék, hanem szaporán végezze dolgát és keveset fecsegen. Majd máskor, ha ráérek, nem bánom, ha beretvával a kezében magyaráz, szappanhabos ujjával gesztikulál, de *ma* nagyon sietek....

Szórakozottan szedtem elő a nadrágzsebemből a kis »emlékeztető« papirost, amikre még a tegnapi nap folyamán jegyeztem fel: fürdő, Norlin, magazin, fogkefe kórház, láger, rigai nővérek, invalidus-szemle, cirkusz, L'Orange.

Marci észrevette, hogy nem vagyok beszélő kedvemben, duzzogva, kissé sértődötten, némán végezte dolgát.

, A kinos csendet végre is megtörtem:

— Jó simára beretváljon ki, mert estére cirkuszba megyek...

Marci a hátam mögé állott, hogy kiberetváljon.

Csendesen szólalt meg:

— Mi van a csehekkal?...

— Miféle csehekkal?...

— Mi igaz a dologból? — ismételte meg a kérdést Marci.

Fölfigyeltem:

— Nem hallottam semmit. Mi van velük?

— Mi van? Ugy hirlik, hogy nagyon mozgolódnak körülöttünk...

— Mit beszél maga? Valami örült pleni találta ki ezt a vad hirt... A csehek a legtávolibb keleten vannak, Wladivosztokban... Ostobaság az egész...

Marci letörölte gyöngyöző homlokát és fentekodva folytatta:

— Bár ostobaság volna... Nem találta ezt ki senki, hanem magától a főfőkomisszártól halottam máma. Beretválni járok hozzá...

Tágra nyitott szemekkel, zavartan hallgattam a borbélyt.

— No... és? — kérdeztem türelmetlenül.

— Hát a komisszár atyauristen már pakol. Evvel a két szememmel láttam. Nagyon be van gyulladva. Hej, ha látná az orvos ur, hogy mi minden van abban a nagy kofferben. Annyi ékszer, arany, óra, gyűrű, meg ezüstnemű van ott egy rakáson, mint egy aranyműves boltban. Meg aztán szép civilruhák, himzett selyem rubaskák, fehérnemű, meg minden. Olyan nehéz a láda, hogy két ember is alig tudta felemelni. Szép cifra pántos ládája van neki, muzsikál, ha kinyitják.

Amikor észrevette, hogy révedező tekintettel, némán bámulom az üres falat, szomoruan tette hozzá, nagyot sóhajtván:

— Öreg hadifogoly vagyok én már, orvos ur, még tizennégybeli, de én csak amondó vagyok, hogy régen rossz lesz nekünk, ha ide beteszik a lábukat a csehek... Laufsrittban megyünk be a lágerbe és aztán lefujtak a hazautazásnak...

Önmagamot akartam vigasztalni:

— Ugyan miket beszél itt össze-vissza?... A csehek Szibérián keresztül hazautaztak...

— Én meg azt mondom, hogy megfordultak és kertájhba jönnek visszafelé... Nagyon büdös lesz itt a levegő...

Azzal magam is tisztában voltam: ha a cse-

hek és a fehérek magukhoz ragadják a kormányrudat, vége a hadifoglyok gyöngyéletének, vége az arany-szabadságnak, mehetünk vissza a lágerbe, ahonnan jöttünk... Aztán jó ideig várhatunk, amíg hazakerülünk...

Marci észrevette arcom elborulását és hirtelen, jó kedvet színelve témát változtatott:

— Ismeri az orvos ur a monoklis főhadnagyt?

— Ismerem.

— Hát ennek a huszárfőhadnagynak nagyon fölvitte az Isten a dolgát. Nősiül. Valami gazdag burzsuj özvegye veteti el magát vele, hogy mint magyar állampolgár külföldre kerüljön vele. Már nem fiatal az asszony, de azért megjárja. Olyan jó testes, éppen az én kedvemre való. Férjet vásárolt magának a nagysága és írást csinált a monoklissal, hogy otthon mindjárt elválnak. Olyan bumága házasság lesz ebből. De van is pénze a főhadnagynak, mint a szemét. Gyönyörű lakása van, ott lakik az özvegynél. Gavallér ember, aranypénzzel fizet. Olyan szép civilruhát vett kéz alatt, mintha rá szabták volna. Hogy nekem nincs ilyen szerencsém. Ha nem volnék nő ember, magam is felvállaltam volna egy szép orosz frajlát, hogy a külföldre szöktessem. De hát hozzám, szegény koszvakaróhoz csak olyan prosztoj bárisnya jönné. Annak meg nem kell menekülni, jó neki itt is...

*

Azon a napon idegesebbek voltak az uccán a járókelők. Még a katonai járőrök se cirkáltak a szokott lomha, nyugodt léptekkel, mint azelőtt, hanem mintha sietős lett volna az utjuk. A katonák övében kézigránátok lógtak, mint ruhadíszek, óriási zsuzsuk.

Az idegességből egy adag tagadhatatlanul

rám is ragadt. Hát lehetséges volna? A fehérek és a csehek megcsinálják a perevorodot? Átveszik az uralmat? Oroszországban semmi se lehetetlen...

Hirtelen eszembe jutott a kórházi orosz felcser, akit az orosz hatóságok küldtek ki a fogolykórház ellenőrzésére... Mindig nagy vörös karkárdát viselt a szíve fölött. Most már értem, hogy miért tűnt el ingbluzáról *tegnap* a vörös karkárda... Igen... tiszta dolog...

Norlin irodájában is nagy volt az izgalom. Krebsz ur és a svéd összebujva, titokzatos arc-cal sugdolóztak...

Az iroda nagytermében két német hivatalnok íróasztala árván busult a fal mellett: az ír-nokok az éjjel, minden bejelentés nélkül megszök-tek. Az irodában állt a munka, gondosan beta-karva aludtak az írógépek

Norlintól megtudtam mindent.

A kitűnően felszerelt és megszervezett cseh légiók Trockij engedélyével még április hó fo-lyamán Szibériába vonultak vissza azzal a kikö-téssel, hogy rövidesen Wladivosztonon keresz-tül hazautaznak. Hazautazásuk útját nyugat felé. Ukrainán és a Balti tengeren keresztül már elvágták a németek.

Trockij lefegyverezte a cseheket Darnica, Moszkva, Számára és Kazán központokban és csak hosszas tárgyalások után hagyott meg min-den szakaszban egy-egy fegyvert, a megfelelő tölténnyel. Tisztek és altisztek megtartották tel-jes felszerelésüket, de kötelezvényt irtak alá, hogy haza utaznak és nem avatkoznak az orosz belügyekbe.

Tíz esalónban történt a csehek visszavonu-lása. Az első esalón Wladivoszton kikötőjében az utolsó Omszkban vesztegelt. Az egyetlen szí-bériai vasútvonal minden nagyobb városának

Petropávloszk, Omszk, Tomszk, Krásnojárszk, Irkuck, Bajkál, Csita, Nercsinszk, Blagovjeszenszk és Wladivosztok állomásán mindenütt zsúffolt cseh-szlovák katonavonatok állottak.

Május huszadikán éjszaka a szibériai vasútvonal összes cseh legionistái egy előre megbeszélt jelre fellázadtak a vörösek ellen és *Kolcsák* admirális önkéntes tiszti századjai segítségével *huszonnégy óra* leforgása alatt birtokukba vették a több ezer kilométer hosszú vasúti vonalat.

A cseh légiók vezére *Gajda* generális volt.

A cseh esalonok egyenlőre egy helyben állanak, folytatják szervező munkájukat Kolcsák admirálissal szövetkezve és várható, hogy a közel jövőben egy jól felszerelt fehér hadsereg folytatja előnyomulását Isim, Tobolszk, Tiumen, Kurgán és Cseljábinszk irányában. A fő cél: Jekaterinburg, a vörösök legerősebb várának bevételére és a cári család kiszabadítása. A fehér hadsereg katonái Szibéria színeit, zöld-fehér kóardát viselnek...

Ennyit tudott Norlin közölni velem. Közéleti részletekről nem adhatott felvilágosítást, ép úgy adós maradt a felelettel, amikor a szibériai hadifoglyok felől érdeklődtem.

Norlin nyomatékmal hangsúlyozta, hogy meggyőződése szerint, nekünk hadifoglyoknak a fehérek előnyomulásából kárunk nem lehet, csak hasznunk. Abban bizakodott, hogy a fehérek újból ki fogják utalni a fogoly tisztek fizetését és a külfölddel való összeköttetés is hamarosan helyre fog állni.

Arra az ellenvetésre, hogy a cseheknek csak mellékes céljuk a vörös uralom megdöntése, főcéljuk a háború újból való fölvétele, Norlin kijelentette, hogy a nagykiterjedésű frontra való tekintettel ez a terv kivihetetlen.

*

Még be se fejeztük tárgyalásainkat, amikor az ajtó kinyílt és nagy robajjal, bejelentés nélkül nyitott be a szobába Blumbergné, az evangélikus, német lelkész felesége, akit a színházból már látásból ismertem.

Otthonosan mozgott az irodahelyiségben. Norlin látható örömmel fogadta és sugárzó arccal, hódolatteljesen csókolt neki kezét.

Engem is bemutatott önnagyságának.

A középtermetnél kisebb, elhízott hölgyet magasabbnak képzeltem el. A szőkés-fehér haju, kékszemű, eleven, mozgékony hölgy korát nehéz lett volna eltalálni. Örök ifju, fürge, másodvirágzását élő asszonyok kategóriájába soroztam Blumbergnét, akiről hamarjában azt se tudtam megállapítani, hogy a haja ősz-e vagy világos szőke. Egészséges, piros, mosolygós arca, kellemes benyomást tett a szemlélőre.

Nagyon hízelgett neki, amikor tudomására adtam, hogy szeretnék megismerkedni két rigai vendégével, a szép cousine-okkal. Hangsúlyoztam, hogy különösen a magasabb termetű, az ábrándos szemű nyerte meg tetszésemet.

— Hol látta őket? — kérdezte látható örömmel, hisz sehová se mennek a lányok. Örökösen otthon ülnek. Bóttal kell őket kiverni az uccára. Képzelje arról panaszkodnak, hogy nincs megfelelő ruhájuk. Hát most mondja, doktor ur, kinek kell itt ma divatos ruha? És mi a divat? Hisz már fél éve divatlapot se láttunk... Rettenetes... Meddig tart még ez a helyzet, mondja csak?... Sokáig? Mit mond Norlin? Hallom, hogy jönnek a fehérek... Bár már itt volnának... Megőrül az ember ezekkel a továrisokkal. Képzelje az uramat is továrisnak hívják ezek a vörösök majd mit mondtam....

Ezt mind egy szuszra mondta el. Aztán ur nős?

— Pardon... szabad kérdezni... a doktor mély lélegzetet vett és ezzel a kérdéssel fordult hozzám:

— Sajnos nőtlen... — feleltem nagyot sóhajtván.

— Miért sajnos?

— Ebben a pillanatban nem bánnám, ha nő volnék és...

— ....és kéznél volna az asszony... — vágott közbe Blumbergné, nagyot kacagva.

Nyitott szájjal nevetett, aranyfogai kivillantak a szájából.

Aztán anélkül, hogy kérdeztem volna, így folytatta:

— A lányok, őszintén szólva ki nem állhatják a hadifoglyokat. Nagyon sok rosszat hallottak a hadifogoly tisztekről. De hát maga egészen más, maga orvos. Éppen jól jön: a házi orvosunk Szibériába szökött a vörösök elől... Majd maga lesz a házi orvosunk.

Délutáni teára hívott meg. Azzal biztatott, hogy ott lesz náluk állandó délutáni vendégük, X grófné is, a cárnő udvarhölgye.

Kissé udvariatlanul, de tréfás formában közöltem önagyságával, hogy engem a grófnő vajmi keveset érdekel. A rigai nővérek ismeretségét keresem, akik közül a gesztenyebarna haju, ábrándos tekintetű nyerte meg tetszésemet.

Blumbergné boldogan sikoltott fel:

— Ah — tehát Elza érdekli magát? Hát szép szép... de szerintem a huga, a Margo sokkal szebb és elevenebb... Micsoda temperamentum! Mint egy eleven ördög! Majd meglátja. Margo már szépségversenyt is nyert Rigában... Különben guszpus dolga. Elza is nagyon bájos jelenség, de Margó! Ccc... Kimondott szépség...

Aztán azon sopánkodott, hogy a lányok már

mennyire vágyódnak haza Rigába és mihelyt a vonal megnyílik, azonnal hazautaznak.

Ujból meghívott öt órai teára és nevetve tette hozzá:

— És nem fél?

— Mitől?

— Inkább azt kérdezze: kitől?...

— A magamfajta öreg agglegény már nem olyan lobbanékony... — feleltem minden meggyőződés nélkül.

— No jó... jó csak úgy mondom... Jó lesz vigyázni magára.

— Nagyságos asszonyom én már az ötödik háborus esztendő óta mást se csinállok, mint vigyázok magamra.

Megköszöntem mégegyszer a szíves meghívást és elbucsúztam. Már a küszöbön állottam amikor Blumbergné asszony utánam szólt:

— Pardon! Valamit elfelejtettem.

— Parancsoljon velem, nagyságos asszonyom.

— Cukorral issza a teáját?

— Ha van: cukorral, ha nincs: cukor nélkül.

— Azért kérdezem — felelte incselkedve — mert mi már éppen egy hónap óta cukor nélkül isszuk a csáját.

Nevetve tette hozzá:

— Tehát ha édesen akarja inni a teáját, akkor hozzon magával — cukrot.

Az nap szégyenkezve állapítottam meg, hogy gondolatban többet foglalkoztam a délutáni meghívással, mint a kórházzal, a hadifoglyokkal, az invalidusokkal és a csehek hódításaival.

Minden figyelmemet a délutánra esedékes vizit kötötte le. Ideges, izgatott voltam, mint a diák a matura előtt.

Elzára gondoltam...

Figyelemre se méltattam az uccákon és a

háztetőkön elhelyezett tábori ágyukat és géppuskákat...

Alig vártam a délutánt.

Az ebédnél alig ettem valamit. Szórakozott voltam: a hozzám intézett kérdésekre nem válaszoltam. Magam se tudom mi lelt. Hát valóban »féltem« volna a találkozástól én, a viharezett hadifogoly?

Ebéd után becsomagoltattam Patucsekkel egy font kockacukrot és sajátkezűleg tettem a csomaghoz egy üveg földieper-izt Örömmel töltött el a gondolat, hogy a hölgyeknek egy kis édességgel kedveskedhetek.

Varga nagy ambícióval húst is, konzervákat és süteményeket is velem akart adni. Az egész konyhát felpakolta volna...

Délután dolgom végeztével hirtelen nagyot gondoltam. Becsengettem a szobámba Waltert:

— Walter kérem... emlékszik még az én egyenruhámra?

— Hogyne.

— Meg van még?

— A fürdőszobában lóg a kis barna ruhaszekrényben.

— Kérem kefélje ki egy kicsit.

— Mit akar vele a doktor ur? — kérdezte Walter csodálkozva.

Kissé zavarba hozott a kérdés. Őszintén szólva még magam se tudtam biztosan, hogy mit akarok.

— Magamra akarom öltetni a régi uniformist — feleltem bizonytalanul. — Meg vagyok hiva délután teára.

Walter nagyot nézett... Ennek az embernek bizonyára elment az esze: ahelyett, hogy a legszebb ruháját kérné, a régi kopott, foltos harctéri egyenruháját akarja felvenni.

Fejét csóválva mondta:

— Én ugyan nem mennék abban az uniformisban végig az uccán...

Izgatottan bujtam bele régi, viharezett egyenruhámba. Az elegáns urból megint szegény, rongyos hadifogoly lett.

Magam is megijedtem, amikor a tükörbe néztem. Nem... ezt a tréfát még se volna szabad megcsinálni, csak azért, hogy a lányoknak *ne* imponáljon a jól szabott civil ruha. Csak azért hogy megfosszam magamat a »hódító külsőtől«. Mit fog szólni majd Blumbergné, ha ebben a katonaruhában meglát? Aztán ott lesz a grófnő is... talán le se ül a rongyos plenivel egy asztal mellé... És főként: mit fog szólni Elza?...

— Eh! — Most már határoztam: így megyek a kopott uniformisban, mégis csak *ez az igazi Énem*. A csinos polgári ruhába öltözött ur, csak hamisítvány...

Valahol belül egy parancsoló hang is ezt mondta: igen... így mutatkozzál be Elzának... mint hadifogoly....

*

Még öt óra se volt, amikor viharezett, gyűrött, kifakult, seszinü uniformisomban, hónom alatt otromba csomagot szorongatva becsengettem Blumbergék ajtaján.

Egy magas termetű, kövér, szemüveges, torzonborz haju, szigorú nézésű ingujra vetkőzött ur nyitott ajtót. Bizalmatlanul fogadott. Bizonyára azt hitte, hogy kéregető hadifogollyal van dolga. Ugy látszik rossz véleménye lehetett a hadifoglyokról, mert addig el se eresztette a félig nyitott ajtó kilincset, amíg be nem mutatkoztam.

Blumberg ur, az evangélikus lelkész erősen megrázta a kezemet.

A nyitott ajtón keresztül, a belső szobákból énekhang és zongoraszó hallatszott ki.

Bevezetett a szobába.

A Biedermayer szalón sarkában zongora állott, Blumbergné ült a zongora mellett, csiptetővel az orrán és kísérté a két rigai nővér énekét. Valami orosz románcot énekeltek.

Egy idősebb, sovány, pirosarcu hölgy ült a vászon védővel bevont karosszékben és aranykeretes lorgnont tartva szemei elé egy képes folyóiratban lapozgatott.

Amikor Blumbergné meglátott, ijedten bámult rám, nem ismert fel az első pillanatban. A zene elnémult. Valami nagyon nyomott hangulat ült a szobában a bemutatkozás után, éreztem, hogy ennek szegényes ruházatom az oka.

A feszültség csak akkor enyhült, amikor elővettem kis csomagomat és az asztalra helyeztem.

Jót nevettek a »szeretetadományon«. Blumbergné kacagva állapította meg, hogy ő nem gondolta komolyan, a cukorral, de ha már hoztam... És ez a marmalád... Ugyan mire való volt ilyesmit hozni?

Margó rám se nézett. Illetve; egyszer alaposan végignézett és ebből a tekintetből kiéreztem — lebecsülését, megvetését.

Az idősebb, sovány magas hölgy, a grófnő szertartásosan ült a kis kerek asztal mellett. Kezeit magasszáru, könyökig érő glaszé keztyű fedte, a keztyűn felül, ragyogó ékszerek, karkötők ragyogtak. Időnkint fájdalmas arcot mutatott, szemöldökeit összehuzta, ajkait csücsörítette és nagyokat sóhajtozott. Csak akkor ereszkedett le hozzám, amikor megtudta, hogy orvos vagyok: köszvényes panaszaival, szívfájdalmaival szórakoztatott.

Elza nagy szemeket meresztett rám, vérpiros cseresznye ajkait is nyitva felejtette. Kutató

pillantásokkal igyekezett tisztába jönni a furcsa látogatóval.

Feltűnően sokat foglalkoztam Elzával. Észre se vettem, hogy a tatár szolgáló leány szamovárt helyezett az asztalra, teasüteményekkel és mézzel.

Amint Elzával szemtől szemben ültem, valami csodálatos, eddig sohasem észlelt érzésem támadt: Ő az, akit kerestél az orosz fogságban, őmiatta estél fogságba, érte szenvedtél..., Ő érte jöttél most el a világ egyik végéről, ezer és ezer verszten át, ezer viszontagságon keresztül.

Most már igazán nincs miért neheztelnem a káundkára, hisz ő vezényelt engemet ide...

Amikor kibontottam a cukrot és földieperizt tartalmazó csomagomat, Margó epésen jegyezte meg, hogy Oroszországban csak a vörösök és a hadifoglyok élnek jól, a lakosság nélkülözése minden képzeletet felülmúl...

Elza korholóan utasította rendre fegyelmetlen hugát, amit hálás pillantással köszöntem meg neki.

A grófnő feltűnő jó étvággal evett, keztyűit a világért se húzta volna le. Nagyon dicsérte a marmeládot és a teasüteményt. Szidta a magyar hadifoglyokat, akik közül sokan beállottak a vörös hedseregbe. Szerinte a vörös hadsereg csak idegenekből áll, orosz ember nem kapható az ilyesmire...

Aztán Blumbergné magyarázta nekem lelkesen, hogy a grófnő még Cárskoje-Szélóból kíséri a cárnőt számkivetésében. Tobolszkban még együtt volt bezárva a grófnő is a cári családdal és csak Jekaterinburgban engedték meg neki a tovarisok, hogy a városban lakjék és naponta tíz perces látogatást tegyen a cárnőnél, hogy a legszükségesebb holmikkal láthassa el.

A teánál nagyon sokat beszéltek a hölgyek az evésről, de amiatt is sopánkodtak, hogy a leg-
elemibb toalett-szükségleteiket se tudják besze-
rezni, miután a szabad kereskedelem tiltva van
már hónapok óta.

Blumberg ur, aki eddig dolgozószobájában
foglalatoskodott, most bejött csájázní. Amikor
meghallotta, hogy evésről beszélnek, lemondóan
jelentette be, hogy a csájakészlet elfogyott, az
éléskamra kiürült, már pénzért is alig lehet kap-
ni élelmiszert, a parasztok nem mutatkoznak a
városban. Nem tudja mi lesz, ha sokáig tart ez
így....

A grófnő biztató pillantást vetett Blumberg
urra, keztyűs kezébe vett egy sütemény darabot,
szemeit az égnek fordította és sóhajtva mondta:

— Hála Istennek már nem tart sokáig...
Kolcsák admirális csapatai uton vannak...

Kellemetlenül feszengtem széken: a höl-
gyek várva várják, hogy elveszítsem a szabad-
ságomat... A városparancsnok írására gondol-
tam, amely teljes mozgásszabadságot biztosít.
Akkor ez a nagypecsétes írás egy fabatkát se
ér...

Blumberg ur bosszankodva jegyezte meg:

— Rettenetes világot élünk. Az ember nem
képes szellemi munkával foglalkozni, nem mű-
ködik az agy, mert minden figyelmet leköt a gyo-
mor: arra kell gondolni, hogy mit egyek holnap...
Kérésre elmesélte Elza, hogy amikor a
német csapatok Riga felé közeledtek és bombáz-
ták a várost, aggódné szülei Margóval együtt
Moszkva mellé, Orjolba küldték őket rokonaik-
hoz. Onnan kerültek Jekaterinburgba rövid időre
kiszabott látogatásra. És most itt ülhetnek, amíg
meg nem indul nyugat felé a rendes személyköz-
lekedés. Könnyes szemekkel panaszkolta el, hogy

már hónapok óta nem kapott értesítést Rigából szüleitől.

Blumbergné kacérkodni kezdett velem. Erőnek erejével kicsikarta tőlem a bókot, hogy ő nem kövér, csak kissé molett.

Bosszankodva állapítottam meg, hogy még Oroszországban is az elvirult nők körül érem el legnagyobb hódításaimat, akárcsak otthon... Ez már az öregedés biztos jele...

Az egész délutánt Blumbergéknál töltöttem. A család minden tagja megkedvelt, csak még Margóval nem tudtunk összebarátkozni.

Elza csipkedve jegyezte meg:

— Margó szemében az ember, a kurlandi bárótól fölfelé kezdődik. Igen nagy igényű dáma...

Margó csak akkor melegedett fel, amikor az egész társaságot meghívtam a cirkuszba és megígértem, hogy levetem hadifogoly rongyait és rendes polgári ruhába öltözőm át.

*

Az óriási cirkusz zsuffolásig megtelt publikummal. A páholyokban és első sorokban nagyrészt vörös parancsnokok, hivatalnokok, komiszárok ültek családjaikkal, a karzat köröskörül a szorongásig tömve volt hadifoglyokkal. Vagy ezer színes, ismert katonasapkát láttam az állóhelyen: képviselve volt ott a központi hatalmak minden fegyverneme, a kerek, színes peremű német »mici«-től a magyar huszár piros sapkájáig.

Az egyik páholyban ismerős arcot fedeztem fel: a kis »Napoleon« városparancsnokot, aki a személyi igazolványomat állította ki. Mereven, komoly ábrázattal, méltóságteljesen ült a páholyában, akárcsak az íróasztala mellett...

A mi páholyunkban elől ültek a hölgyek,

Blumbergné, Elza és Margó, a hátsó székeken pedig Edgár, a lányok fivére ült mellettem. Edgár — a distinkció nélküli tűzérőhadnagy — szimpatikus fiatalembernek mutatkozott, de nem titkolhatta megbotránkozását afölött, hogy akárhová lép az ember, mindenütt hadifoglyokba ütközik, holott a pleniknek a bezárt láger falai mögött volna a helyük.

A cirkusz zenekarában hadifogoly zenészek játszottak és zavartalanul beszéltek a bécsi dialektust. A szereplők, — az igazgatót kivéve — csaknem valamennyien hadifogoly-artistákból kerültek ki. A cirkusz fűrészporos porondján viszontláttam a békebeli világvárosok híres artistáit, zsonglőrjeit. Még a villogó bő, magyar-gatyás »puszta betyárja« is fellépett, mint műlovas. Hortobágyi csikósnak néztem az ügyes legényt, aki pompásan ülte meg szórén a lovát.

A zenebohócokról azt hallottam, hogy bécsi zenekonzervatóriumot végzett tanárok és már évek óta cirkuszban keresik kenyerüket.

A közönségnek két német »Auguszt« tet-szett a legjobban.

Éppen háborusdit játszott a két lisztes arcu bohóc: püfölték egymást. A győző és legyőzött kimerülten feküdt egymás mellett a porondon, megállapodásuk szerint az volt a győztes, aki az utolsót üti. Már alig mozgatták karjaikat. Az utolsó »ütést« az erősebb termetű adta: kisujjával alig, hogy megérintette ellenfelét, mire az — meghalt.

Az egész cirkusz csak úgy harsogott a kacagástól. A könnyeimet törölgettem és a görcsös nevetéstől nyilaló oldalaimat tapogattam, amikor a jegyszedő a hadifogoly tábor szanitész altiszt-jét vezette páholyomhoz.

Mit akarhat ez az ember? — gondoltam magamban hirtelen elkomolyodva...

Az öreg szanitész altiszt levett sapkával fu-
rakodott mellém és csendesen, remegő hangon
jelentette, hogy a lágerben egy régi, szibériai
népfölkelő fogoly fölakasztotta magát és mire
észrevették, már halott volt...

HETEDIK FEJEZET.

Ott hagytam a hölgyeket, a fényárban uszó cirkuszt, a bohócokat.

Szapora léptekkel indultunk neki a lágerhez vezető fasornak.

Könnyű, nyári öltözetben voltam, a hűvös májusvégi, szibériai szél megborzongatott... Vagy talán a szegény hadifogoly tragédiája okozta, hogy hideg futott keresztül egész testemen?...

A lágerben már vártak bennünket.

A fülledt nagy teremben, a sarokpriccs mellett, a parkettás padlóra terített sárga kínai köpenyegen feküdt a halott. Lenge kínai kabát és bő nadrág fedte kinyult, meredt testét. Lámpafénynél vizsgáltam a puffadt, szederjes arcot, a duzzadt, előreálló ajkakat, a zárt lilás szemhéjakat, a széles körkörös mély nyakbarázdát.

A halott mellett feküdt a nadrágszij, amelylyel felakasztotta magát. A negyven év körüli öngyilkos ritkás bajusza szomoruan lógott le borotválatlan arcára, őszbe csavarodó haja kuszált volt.

A sarokban egy kis asztalka mellett az orosz hatóságok emberei jegyzőkönyvet vettek fel az esetről és levél, irás után kutattak.

Kikutatták a halott összes zsebeit, de egy sor írást se találtak nála. A zsebében mindössze néhány gombot, csattot, haszontalan réztárgyakat,

egy tizkopekás cári bélyeget és egy srapnell-gyűrű találtak. Összes vagyona egy barna kenyérzsák volt, amelyben szárított kenyeret tartogatott, valószínűleg a hazautazásra.

Senki se ismerte a halottat.

Azt se tudta senki megmondani, hogy mi a neve, hová való, milyen nemzetiségű.

Közvetlen priccs-szomszédja is csak annyit tudott róla, hogy értett magyarul is németül is, soha senki se hallotta a szavát, mindig sóhajtozott, az éjszakákat nyugtalanul töltötte. A városba nem ment ki, mindig a lágerben tartózkodott.

Körülöttünk nagy csoportban állottak társai és ingre vetkőzve, álmosan, ásitozva találgatták, hogy ki ez az ismeretlen öngyilkos. A ruházata után ítélve csak annyit tudtunk megállapítani, hogy a távol kelet egyik lágerjének lakója lehetett.

A hosszú priccseken, a halott közvetlen közelében jóízűen aludt néhány hadifogoly, mások közömbös arccal bámultak a priccs tetejéről a levegőbe, mint akiket csak annyiból érint az öngyilkosság, hogy holnap egy-egy emberre több kenyér jut.

Azon az éjszakán le sem hunytam a szememet. A kopott, zsíros nadrágszíjat és a világító nyakbarázdát láttam a sötétben is.

A hideg borzongatott... Fáztam...

Rettenetes: az ismeretlen Hadifogoly nem birta tovább idegekkel és az ismeretlen Halál karjaiba menekült...

Nem birta tovább... Igen: ezért dobta el magától a sok éven át őrzött életét. Napról-napra várta az indulást hazafelé, az otthonba és most megtudta, hogy a fehérek közeledésével veszélyben van a hazautazás, újból kitolódik, talán évekkel is.

Nem birta tovább...

*

Marci a szokott reggeli órában jelent meg mosolygós ábrázatával, pontosan, mint egy óramű.

A borbély már tudott az éjszakai szomorú esetről. Szappanozás közben csak úgy odavetve kockáztatta meg véleményét az öngyilkos hadifogolyról:

— Bolond volt... Ép eszü ember nem csinál ilyesmit.

— Vagy okos volt... — feleltem elgondolkozva.

— Okos ember vigyáz a bőrére és nem hagyja itt a fogát az Uralban.

Kis szünet után megvakarta tarkóját és így folytatta:

— Hát teszem fel én se voltam okos, mert megnősültem. Ez is olyan, mint az öngyilkosság. Hiába no... Nem mondom, szeretem a gyereket, szép az asszony, meg jó is, de ha nem tud magyarul. Franciára tanítja a kisfiamat, mi meg otthon oroszul dumálunk. Hát ez bántja nagyon a csőrömet...

Álmosan hallgattam egyhangú beszédét:

— A doktor urnak jó, mert nőtlen. Szabad, mint a madár. Nem ül az asszony, meg a gyerekek a nyakán. Nincs semmi gondja. Ha fordul a világ sora, könnyen beszél, csak fordul vele... Hát így van ez... Nagy tetűt vettem én a sübámba... Nini... úgy látszik elaludt a doktor ur... Talán nem aludt az éjszaka?

Valóban: kissé elnyomott az álom. A borbélykezek altató babrálása, az egyhangú fecse-gés félálomba ringatott.

Nagyot nyújtóztam és élenken szóltam oda Marcinak:

— Híreket halljunk kedves barátom... Friss, eleven új híreket... Mi újság a nagyvilágban?...

Marci nagyon büszke volt a felhívásra. Kiköszörlötte a torkát és fontoskodva mondta:

— Hát újság csak annyi van, hogy a burzsujik már nagyon kinézik a hadifoglyokat a privát lakásokból. Nekem is kiadták a passzust, hogy mehetek, nem tartanak vissza. Eddig jól jött a gazdag orosz családoknak a pleni: elfoglalta a fölösleges szobát és békében hagyták a háziurat a vörösök. Most, hogy érzik, hogy jönnek a fehérek, hát helyet csinálnak nekik, nem szorulnak többé a hadifoglyok védelmére. Egy csomó tisztnek is fölmondtak már. Azt mondták nekik, hogy menjenek be a lágerbe, ha nincs lakásuk. A Rubel főhadnagy is pakol. Az a bécsi tiszt, aki két szobás lakásban lakott a gazdag Agotonovnál, már beköltözött a lágerbe. Még kosztoltatták is eddig az oroszok, most meg kidobják a lakásból. A monoklis főhadnagynak is rosszul áll a szénája, hacsak valahogy meg nem fordul a kocka, a vörösök javára... De nem úgy néz ki...

Walter jött be a szobába.

Szerette volna hallani a friss híreket. Hogy megmutassa, hogy ő se marad el Marci mögött a híradásban, titokzatosan adta le saját értesüléseit:

A gazdag oroszok, a burzsujik az elmúlt éjjel titkos ülést tartottak a Verh-Iszetszki Zavod egy elhagyatott házában. Azt határozták el, hogy egyenkint fognak átszökni a fehérek táborába és velük együtt fognak Jekaterinburg fölszabadításáért, a cárért és családjáért harcolni. Mialatt gyüleseztek, a vörösök házkutatásokat rendeztek az orosz előkelőségek lakásán, sok értékes holmit drágakövet, arany és ezüst tárgyat rekviráltak és számos letartóztatást eszközöltek.

Walter tegnap véletlenül bekukkantott egy

központi magazinba, ahol a rekvirált holmikat halmozták fel a vörös katonák. Valóságos hegy volt itt értékes férfi és női bundákból, civilruhákból. Óriási ládák álltak egymás tetején telve családi ékszerekkel, ereklyékkel, fehérneművel és garmadával heverték a különböző háztartási kellékek is. A rengeteg holmi között kotorásznak, válogatnak a vezető komiszárok és családtagjaik.

Aztán nevetve mesélte el Walter, hogy az éjjel saját szemeivel látta a konyha cukrászművészt Patucsek Vencel urat ingre-gatyára vetkőzve futva menekülni az uccán. Nyomában lihegett egy hatalmas termetű, vörös-szakállas orosz, bottal a kezében, hangosan orditozva:

— Majd adok én neked, rongyos pleni... az ablakon keresztül bemászni az asszonyhoz... Majd adok neked...

Marci akarta átvenni a szót. Ma különösen közlékeny volt, azonban Walter jelentette, hogy egy fiatal hölgy vár rá a szalónban már vagy félfő óra óta.

A kora reggeli látogatóban Zinaida Ivanovnáat ismertem fel.

Sirástól dagadt, gyulladt, vörös szemekkel csendesesen ült az ablak mellett a fotőjben és zsebkendőjét rágta.

Amidőn meglátott, hangos, görcsös zokogásba kezdett. A sok sirástól piros foltos volt az arca, az ajkai puffedtek. A haja ziláltnan lógott le nedves homlokára.

Zokogva mondta:

— Istenem, de szerencsétlen vagyok.

Azután újból sirásra torzult az arca: csunya volt, neveltségesen csunya.

Vigasztalni igyekeztem:

— Nézze kedves Zinaida... a helyett, hogy itt siránczik, mondja meg szépen, hogy mi a baja...

Minden szavamra erősebben sirt, szinte fuldoklott a görcsös zokogástól.

— Beteg talán?

Tagadólag rázta a fejét.

— Meghalt a mamája?

Ujabb fejrázás.

— Bálint?

Igent intett a fejével?

— Megszökött?

Ujabb igenlő fejmozdulat.

— De hát beszéljen... az Isten szerelmére, hisz egészen megnémult... — kérleltem türelmetlenül.

Zinaida megtörülte szemeit, kifujta az orrát, rendbe hozta zilált haját:

— Jaj... de... szerencsétlen... vagyok... — szípogetta szakgatottan.

— Nézze kedves bárisnya: *nekem* ne csináljon jeleneteket, nem *én* tettem szerencsétlenné.

— Tudom... — felelte felcsukolva.

— Hol van Bálint?

A vállán rándított egyet és kis kézításkájából gyűrött papirosdarabot vett elő. Átnyujtotta.

Bálint írása volt. Rettenetes, hibás orosz-sággal, ciril betűkkel írta, hogy bocsásson meg neki a lány, nem volt más választása, csak a halál...

Felkacagtam:

— No látja.. Nincs semmi baj... Örüljön, hogy megszabadult tőle.

— Hát nem halt meg? Mit gondol?

— Bálint hadnagy és meghalni? — válaszoltam. — Nincs a világon még egy ember, aki olyan görcsösen ragaszkodik az élethez, mint ez a huligán...

A leány megkönnyebbülve sóhajtott fel:

— Nagyon megnyugtatót...

— No látja, Zinaida, így már szeretem. Ez

már aztán okos beszéd. Ejnye.... ejnye hogy is tudott maga, jó orosz családból való leány létére szóba állani egy ilyen szélhámos hadifogollyal...

Zinaida lassankint megnyugodott és közlékeny lett. Miután meggyőződött, hogy senki se hallgatózik, csendesen bevallotta, hogy — anyának érzi magát és hogy most már nyugodtan megy a halálba. Az Iszet folyót emlegette... Ezt a szégyent nem tudja túlélni... Ha az anyja megtudná, ugysis vége volna...

Megvigasztaltam: emiatt még nem kell meghalnia. A hibát, amit az egyik hadifogoly meggondolatlanul elkövetett a másik majd helyre fogja hozni... De lelkére kötöttem, hogy *azután* igyekezzék mentől előbb Permbe, a szülői házba kerülni, mert igen valószínűnek látszik, hogy a polgárháború el fogja zárni hosszú időre szülővárosától.

Hálásan kapott a kezemhez, meg akarta csókolni.

— No... no kis lány... — fedtem meg Zinaidát. — Még nem vagyok olyan öreg, hogy kezét csókoljon... A háború alatt annyi életet mentettem meg... Most eggyel több lesz...

Nagy megnyugvással szemléltem a lányt, amint a tükör előtt gondosan berizporozta kisírt arcát, sőt az ajkaira is ruzst rakott. Gondoltam: ha az Iszet folyóba akarná vetni magát, azt megtehetné puder és ajakruzs nélkül is... Megmentettem az életét.

NYOLCADIK FEJEZET.

Reggeli kilenc óra volt, amikor szokásom szerint benéztem a svéd vöröskereszt irodájába, hogy megtudjam a legújabb frontjelentéseket.

Azután meg titokban, privát szorgalomból ellenőriztem a magazinost, a Galitzer urat.

Az utóbbi időben feltűnt, hogy Galitzer ur suba alatt osztogatja a libeszgábékat a birodalmi német hadifoglyoknak, sőt bőkezűen bánik a »reichsdeutsche« civil-internáltakkal is. Azokat a féltve őrzött szeretetadományokat osztogatta, amelyekről már hosszú idők óta azt mondták, hogy — *nincs*. Magam is úgy tudtam, hogy a magazinban *egyenlőre* fehérenemű nincs, hiszen sokszor kértem a betegek és invalidusok számára is — eredménytelenül.

És *most* egyszerre *van*, ruha, fehérenemű, cipő, takaró, minden.

Hiányos fehérenemű készletemet szerettem volna kiegészíteni, azután Marci is, meg a szakácsok is rágták a fületem, hogy ők még mióta fogságban voltak, sohase részesültek szeretetadományban. (Olyan hadifogollyal még nem beszéltem, aki *bevallotta* volna, hogy valaha is kapott volna valamit...)

Galitzer urat rajta csiptem, amint vadonatúj nadrágokat, fehéreneműt és gyapju takarókat osztogatott a *német* hadifoglyoknak és civil-internáltaknak. Mindenekelőtt is zavartan mentegette

magát, hogy a svéd vöröskereszt kizárólag német pénzzel és adományokkal dolgozik.

Azután, hogy kibékítsen, négy szem között elárulta az »üzleti« titkokat.

— Rezsim-változáskor — magyarázta Galitzer ur — minden törekvésünk oda irányul, hogy a raktár összes készletét a *hadifoglyok* között osszuk ki. A vörösök, visszavonulás estére, evakuálják Jekaterinburgot és bizonyára magukkal vinnék a svéd vöröskereszt egész vagyonát. raktárát is, nehogy a sok értékes fehérenemű, vászon, szövet, ruhaféle, orvosi műszer, kórházi felszerelés és gyógyszer az »ellenség«, a fehérek kezébe jusson.

— No és a fehérek, — vetettem közbe — nem nyulnak az idegen holmihoz?

— A fehérek, — folytatta a raktárnok — ilyenkor diplomatikusan, keztyűs kézzel dolgoznak. Ők nem olyan barbárok, mint a vörösök. A fehérek, ha konstatálják, hogy *szegény* a vöröskereszt, üresek a raktárai, akkor minden további nélkül engedélyezik továbbra is működését. Ha megérzik, hogy tele van a raktár vagyont érő holmikkal, hogy tele van a kassza segélypénzekkel, akkor *politikai okokból* kifogásokat emelnek a vöröskereszt nem kívánatos működése ellen, lepecsételik az irodát, lefoglaliák a pénzt és kiűritik a raktárakat. Hát így van ez kérem kedves doktor ur... mi most mind a két oldalról bebiztosítjuk magunkat: ezért osztjuk szét sürgősen a holmikat a hadifoglyok között.

— Hát akkor miért siránkoztak állandóan, hogy semmijök sincs, amikor zsuffolásig tele van a raktár? — kérdeztem bosszusan.

Galitzer ur a szemüvege fölött nézve válaszolta:

— Mert a hadifoglyok olyanok, hogy hónapokig könyörögnek egy ingért, vagy nadrágért,

de ha megkapják, azonnal eladják az oroszoknak és kenyeret, élelmet, vagy dohányt vesznek az árán.

Aztán ha elfogy a pénzük, előlről kezdik megint a libeszgábe kérést, mintha sohase kaptak volna semmit.

Galitzer urral megigértettem, hogy a nagy osztozkodásnál nem fog megfélekezni rólam, még kevésbbé védeneciemről.

Távozáskor megszorítottam csontos, nagy kezét, ami láthatólag nagyon megnyerte tettségét.

A kapu előtt az uccán Krebsz ur beszélgetett két lerongyolt, orosz muzsik kinézésű, hosszú haju, torzonborz szakállu vándorral.

Bemutatott nekik: tisztetek voltak az omszki lágerből. Az egyik német, a másik magyar. Éjnek idején szöktek meg börtönükből, ahová mint halálra ítélteteket vetették a fehérek. Gyalog jöttek Omszkból és gyalog akariák folytatni utjukat hazafelé, nyugati irányban.

Szőrnyü hireket hoztak Szibériából a fehérek kegyetlenkedéseiről. Tömeges letartóztatásokról, kivégzésekről számoltak be. A Kolcsák hadsereg emberei nagyon szigoruan bánnak a hadifoglyokkal: kivétel nélkül lágerbe zárták a szabadon élő hadifoglyokat és halállal sujtották mindazokat, akikről kiderült, hogy a vörösöknél szolgáltak, vagy összeköttetésben álltak velük.

De halállal büntették azokat a magyar és német tiszteteket is, akik *nemzeti* alapon szervezkedtek.

A szibériai zöld-fehér, ellenforradalmi hadsereg Kolcsák admirális vezérlete alatt lépésről-lépésre nyomul előre, északnyugati irányban, Tobolszk és Tjumen városok ellen.

Bucsuztunk tőlük.

Bizakodva indultak neki a nagy utnak, hosz-

szu, egyenletes léptekkel haladtak a rossz kövezeten, vándorbottal a kezükben, vállukra vetett kenyérzsákkal. A vándor tisztek szemében valami különös, fanatikus tűz égett...

*

Aznap nagyon sokat dolgoztam. Sok munkát adott az invalidus-válogatás, mert mióta meghalották a hadifoglyok, hogy az első transzporttal invalidusok utaznak haza, mindenki beteget jelentett, mindenki »rokkant« volt.

A régi hadifoglyok valóságos düh-rohamot kaptak, amikor megtudták, hogy kimaradtak a rokkant-lisztából, alig lehetett őket lecsillapítani.

Délutánra már elkészültem a hálátlan munkával, amelynek végeztével sok ellenséget szereztem magamnak a láger lakói közül.

Céltalanul bolyongtam az uccákon... Az árnyékom után botorkáltam.

Egyszerre csak azon vettem magamat észre, hogy az evangélikus pap lakása előtt állottam.

A ház előtt egy elegáns, kétfogatu, gumike-rekű lihács állott. A bakon komoly, hosszú, ezer-ráncos nyári kaftánba öltözött kocsis ült mereven, szertartásosan.

Becsöngettem a kapun.

Blumbergék tatár szolgáló leánya, Tájta nyitotta ki a kis kaput. Amikor meglátott, örömeiben nagyot sikoltott, fekete szemei felcsillantak és vissza rohant a lakásba. Már a küszöbön kiáltotta:

— Elizaveta Rudolfovna... Elizaveta... Ru-dol-fov-na...

Elza és a grófnő felkészülve, utra készen állottak az előszobában. A kocsi óreájuk várakozott.

Elzán könnyű, rózsaszínű pettyes batiszt ruha volt, fehér harisnya, fehér antilop cipő, a fe-

jén csipkével diszitett szalmakalap. A grófnő tétőtől-talpig feketében volt, nagyon szomorúnak látszott.

Meghívtak engem is: tartsak velük.

A kocsiban a hölgyekkel szemben helyezkedtem el, a kocsis széles háta mögött, alig féltem el a kis ülésen.

A grófnő bemondott a kocsisnak egy címet.

Alig néhány perc múlva egy csinos villaszerrü ház előtt állt meg a kocsi. A kapu előtt már várakozott egy idősebb asszony, csomagot adott át a grófnőnek.

— Vozkreszenszkájá... — szólt halkán a grófnő.

A természetes kocsis billentett a fejével és a lovak közé vágott ostorával. Valósággal röptül a könnyű kocsi a telivér orosz lovakkal.

Nem kis meglepetésemre a magas deszkakerítéssel körülvett, zöld tetejű dom Ipatjeva előtt állott meg a lihács a széles proszpekten.

A grófnő könnyedén lépett ki a kocsiból és magas, karcsu alakja csakhamar eltűnt az otromba deszkapalánkok mögött.

Kettesben maradtunk Elzával a kocsiban. Először négy szemközt. A kocsist a pokolban kívántam volna. Elza elhitette velem, hogy a kocsis tud németül, így hát közömbös dolgokról beszélgettünk.

A közömbös téma is szerelni vallomásnak számított, de az volt minden szó, pillantás, érintés.

Nagyon jól megértettük már egymást...

Közünytt erőltetve magunkra beszéltünk Rígaról, Elza szülővárosáról, majd magyaráztam, hogy hol fekszik Szubotica, az én szülőföldem, amely bizonyára szebb, mint Riga, amelynek mindössze csak félmillió lakossága van...

Elza Rígát dicsőítette, én pedig Bácskával és

Szabadkával dicsekedtem. Csak akkor jöttem zavarba, amikor a balti tengerről és a Düna folyóról, lagunáiról, parkjairól, szigetjeiről, nagy színházakról, Operáról beszélt. Ezzel szemben csak Palics-tavával ripoztozhattam.

Végül is abban állapotunk meg, hogy nekem ugyanis mindegy: öt évet már elutaztam az életemből, majd Rígán keresztül fogok hazautazni, így hát együtt tehetjük meg a nagy utat.

Észre se vettük, hogy az idő szalad: a grófnőnek csak tizperces tartózkodási engedélye volt és már több mint husz perce tartózkodik a körülzárt, jól őrzött házban. A kocsis is türelmetlenkedett.

Elza megkért, hogy tudakoljam ki, mi lehet a késés oka, ő rosszat sejt.

Megkerültem a házat a kerítés mellett és a Vozkreszenszkij-pereulok felől közeledtem a bejárat felé.

Óvatosan lopóztam a deszkafal mellett a kis őrház mögé. Tudtam, hogy szigoruan veszik a cári család őrizetét, nem akartam összeütközésbe kerülni a posztoló őrral.

A szuronyos őr föl és alá sétált.

Amint szembekerült velem az őr, legnagyobb meglepetésemre Barna Lőrincet ismertem fel benne, akit az állomáson való találkozásunk óta nem láttam.

Melléje léptem:

— Most már én kérdelem magától, hogy megismer-e? — kérdeztem nyugalmat erőltetve magamra.

Pillanatnyi gondolkozás után örömmel kiáltott fel a vörös katona:

— Hát hogy ne ismerném fel az orvos elvtársat...

Örült a viszontlátásnak.

Elmondta, hogy most van itt először őrségén.

Eddig oroszok őrizték a cárt, de az Ochraha emberei, hogy a fehérek előnyomulnak, nem bíznak meg az orosz karaulokban, leváltották őket és hadifoglyokból lett vöröskatonákkal őriztetik a cári családot. *Jurowszky*-nak hívják a komiszárt, akire a központból a cári család őrizetét bízták. *Jurowszky* attól tart, hogy a civillakósság rajtaütéssel akarja kiszabadítani cárt börtönéből, azért most már napok óta ki se mozdult az Ipatjev házból.

— Nehéz kenyér ez, debizisten, — nyögte keservesen Barna Lőrinc.

Aztán csendesesen tette hozzá:

— Éppen elegendő van...

Nagyot sóhajtott. Az volt az érzése, hogy haza gondolt a családjára a vörös gárdista. Szemeit lehunyta és fáradtan folytatta:

— Mára megszorodtak. Reggel kilenc órakor érkezett meg a cárevics is, meg a három lánytestvére. Csak egy matróz jött velük, a tizenégyesztendős cárevics régi játszótársa, valami Nanogrij nevű. A személyzet többi tagját Tobolszkban fogták a tovarisok és lakat alatt tartják őket továbbra is. A cárevics beteg. Állandóan vérzik az orra. Olyan sárga már mint a viasz. A lányok is nagyon soványak, sápadtak.

Amikor észrevette, hogy mélyen elgondolkodom és révedezve nézek a nyitott kapun keresztül a tágas, kikövezett udvarra, élénken mondta:

— Akarja megnézni őket? Ha tetszik bevezetem. Szólok *Jurowszky* elvtársnak, jóba vagyok vele. Megmondom, hogy orvos és, hogy földim...

Élénken tiltakoztam:

— Nem... ne... ne... szóljon...

— No gyűjön már.. Majd beviszem. Ne féljen...

Zavartan feleltem:

— Nem félek... dehogy félek... Csak nincs semmi keresni valóm benn... Azt a hölgyet várom, aki az imént bement. Jó ismerősöm... Nem tudom mi van vele.

Ebben a pillanatban egy szakállas öreg ember jött ki a házból az udvarra.

Megismertem azonnal: a cár volt.

Szinehagyott, gyűrött zöld ingbluz volt rajta, derékban széles sárga bőrv tartotta össze bő, ráncokba szedett rubaskáját, sötétkék, bő csizmanadrágot, rövidszáru, homályos csizmákat viselt.

Fedetlen fővel állott vagy tíz lépésre tőlem. Ritkás, borzas haja teljesen ősz volt. Torzonborz, tömött bajusza a száját teljesen eltakarta. Szakálla hosszú volt és gondozatlan. Világos kék szemei végtelen szomorúságot árultak el.

Életemben először láttam eleven uralkodót, az se uralkodott már: saját népének foglya volt.

Félelem vett rajtam erőt, magam se tudom miért. Nyugalmat erőszakoltam magamra.

A cár néhány lépést tett előre és aztán megállott és merően nézett rám panaszos, tágranyilt szemeivel, rám az elegánsan öltözött uriemberre. Kérdőleg tekintett rám, mint aki vár valamit...

Éreztem, amint a vér leszaladt a fejemből a végtagjaimba, hogy azután megint visszaszökve kigyujtsa arcomat.

A lábaimba reszketés állott...

A cár kissé megemelte a fejét, alig észrevehetően és pár pillanatig ujból rám meredt tekintetével. Megértettem a pillantását: valami jelt, valami biztató jelt várt reményteljesen.

Mindez pár pillantig tartott...

A vörösgárdista észrevette szörnyű zavaromat és hangosan ezt mondta nekem magyarul:

— Ne féljen tőle... nem harap... Nem tud ő már senkinek se ártani...

Elfordítottam a fejemet... Nem bírtam tovább ezt a szomorú tekintetet...

Valamit odaszóltam az őrnek. Inkább csak az ajkaimat mozgattam, de hang nem jött ki a számon... Aztán lopva visszapillantottam a koronátlan uralkodóra, a szent cárra, akiért a háború alatt is milliók imádkoztak.

A fogoly cár teste idegesen rándult meg, a kezével önkénytelen mozdulatot tett és besietett a házba.

Ez volt minden...

Pár pillanat múlva a grófnő fekete ruhás alakja tünt fel az udvarban. Kisírt szemekkel közeledett a kapu felé, nyomában volt egy tömzsi, tagbaszakadt fekete bőrű, borotvátlan katona.

Barna Lőrinc száján kiszaladt a neve:

— A Jurowszky...

A grófnő zokogva ismételte ezt az egy szót:

— Dreadful... dreadful... — és felém szietett...

Könnyek között panaszkolta el angol nyelven, hogy itt tartották, nem engedik haza, megfosztották őt is szabadságától... Jelentsem ott-hon a történeteket...

Pár szót akartam szólani érdekében, de Barna Lőrinc keményen megfogta a karomat és rám-szólt:

— Menjen haza, orvos elvtárs... Menjen....

Szédültem, mint a részeg ember támo-lyogtam vissza a kocsiig. Alig tudtam szóhoz jutni.

Az egész uton egyre csak ezt hajtogattam:

— Szörnyűség... mégis csak szörnyűség....

KILENCEDIK FEJEZET

Este tíz óra felé járt az idő; amikor Norlin, titkárával magához kéretett.

Nála volt Krebsz ur is, a dán megbizott. Íróasztal mellett ültek, előttük az asztalon rengeteg irathalmaz, akta, levél, térkép és tervrajz feküdt. Nagyban tanácskoztak. A fejük alig látszott ki a sűrű szivar-füst felhőkből.

Norlin nagyot szippantott vastag szivarjából és elémtolta a szivaros dobozt.

— Fontos ügyben kéretem, — mondotta lassan, megfontoltan. — Ne haragudjon, hogy ilyen késő este molesztálom, de az ügy sürgős, nem szenvedhet halasztást...

Hellyel kínálta meg, azután nem kis meglepetésemre arról számolt be, hogy a bolsevik hatóságok máris megkezdték Jekaterinburg kiűritését. Az evakuációt a hadifoglyokon kezdik: utjukban van nekik a rengeteg hadifogoly. A svéd vöröskereszt hadifogoly kórházaira is előreláthatólag rövid időn belül szükségük lesz, mert már előre kell gondoskodniok a vörös gárdista sebesülteknek elhelyezéséről.

Az orosz hatóságok a Jekaterinburg közelében fekvő Sadrinszkot és Kresztit jelölték ki, mint az új fogolykórház és gyűjtőtábor elhelyezésére legalkalmasabb helyeket.

Norlin megbizott, hogy már holnap, korán reggel utazzam le Sadrinszkba és készítsem elő az átköltözést. Egyben megkért, hogy vizsgáljam

felül a kórházak és a vöröskereszt megbízottak eddigi működését is.

Az utra autót fog rendelkezésemre bocsájtani és a szükséges igazolványokkal is ellát.

Walternek még az este átadtam egy Elzának irt levelet, amelyben megírtam, hogy hirtelen el kellett utaznom, de visszatérésem után az első utam hozzá fog vezetni. A levélben részletesen leírtam az utazásom célját, Norlinnal való tárgyalásomat és mégis, mire a végére értem, azon vettem észre magamat, hogy az értesítésből egy német nyelven írott — szerelmes levél lett.

Másnap már kora reggel röpill velem a nagy sárga autó a harmattól nedves, széles, füves országutakon. Az uton álmos muzsikokkal és lomha léptekkel cirkáló vörös katonákkal találkozunk, akik tiszteletteljesen köszöntöttek bizonyára abban a hitben, hogy az autóban valami fene-nagy hatalmu népbiztos utazik.

Egy óráig tartó autózás után az Iszet folyó hatalmas hidján keresztül megérkeztünk Sadrinszk városába.

Kellemes kis városkának találtam a folyó partján épült Sadrinszkot. A Tisza-parti Szentára emlékeztetett sokban a város. Még a folyó is ugyanaz volt, mint a Tisza: sebes, sárga és kan-yargós.

Szabályos, hosszú egyenes uccáiban csinos házak sorakoztak egymás mellett, a város végén hatalmas Népkert terült el. Mindössze az a néhány emeletes, villaszerű, gerendákból összeállított ház jutatta eszembe, hogy Szipéria határán vagyunk.

A város főuccája a kora reggeli órában még kihalt volt.

Az első jólöltözött orosz megcsólitottam az uccán. Megkérdeztem: merre van a hadifogoly kórház. Az orosz magyarázni kezdte az uccákat

névszerint, de sehogyse tudtuk egymást megérteni.

— Bizonyára tatár ez az ember, mondta a birodalmi német soffőröm.

Azután az oroszhoz fordult:

— Sprechen Sie deutsch? — kérdezte tőle.

— Etwas.

Ezt az »etwas«-t »a«-val mondta. Ez a diagnózis csallhatatlan:

— Magyar? — kérdeztem hirtelen.

— Persze, hogy magyar vagyok — felelte az »orosz«... És örömeiben majd kiugrott a bőréből.

Bemutatkozott. Pesti vegyész-mérnök, tizenhatbeli »Bruszilov fogoly«. Már évek óta él Sad-rinszkban civilinternált papirokkal, szappangyára van, dús gazdag ember.

Beült az autómba, elragadtatással hallgatta a *legujabb*, több mint egy éves hazai híreket. Végtelenül hálás volt, amikor megigérttem neki, hogy rövid időn belül kap néhány otthoni újságot is.

Mindjárt meghívott magához reggelire.

Háromszobás lakása volt egy gazdag idősebb özvegnél, úgy élt, hogy szinte otthon se élhetett volna jobban.

Nyolc óra volt már amikor a vöröskereszt kórházba jutottam.

A kórházban már mindenki értesülve volt megérkezésemről: nagyban vártak. Az öreg hadifoglyok lázas kombinációkat hoztak forgalomba látogatásommal kapcsolatban.

A kis ötvenágyas, csinos kórházban egy öreg, szakállas, kopasz medikus, Timkó György fogadott.

A kórházban a legkülönbözőbb nemzetiségű betegek fekültek egymás mellett a legjobb egyetértésben. Szegény betegek azt hitték, hogy már

egyenesen értük jöttem, utazunk is haza, egyesek szerint a befűtött invalidus vonat a sadrinszki álmomáson várja a hadifoglyokat...

Timkó sorra mutatta be kórházának nagyobbreszt skorbutos és tüdőbajos betegeit. Utolsónak egy ritka beteget tartogatott — meglepetésül.

Nagy előadást tartott, hogy van egy germán betege, akinél egy egészen új, eddig alig észlelt betegséget fedezett fel: *izomsérvet*.

A szanitész altiszt elővezette a beteget, egy hatalmas, szélesvállu birodalmi németet.

Timkó nagy alaposággal, részletesen magyarázta, hogy a német katona a nagy emeléstől izomsérvet kapott a jobb lapocka táján. Utána nézett az irodalomban, de ilyen esetet nem talált még leírva sehol. A sérv, amely a musculus trapezius és a latissimus dorsi határolta háromszögből indul ki, visszatehető. Már sérvkötőt is csináltatott, amit a beteg már hetek óta hord. Timkó nagyon büszke volt a fölfedezésére... Megmutatta: most éppen kidudorodik a sérv...

Furcsállottam az esetet. Megvizsgáltam a beteget. A germán büszkén tartotta a hátát. Bizonyára arra gondolt, hogy ő most az orvosi irodalom hőse lett, és rövidesen haza fog kerülni, mint első osztályu rokkant.

A vizsgálat után kést kértem és Timkó legnagyobb csodálkozására felnyitottam a »sérvet«: rengeteg genny ürült az »izomsérvből«. A beteg azonnal megkönnyebbült.

Szegény Timkó majd elsüllyedt székében.

Amikor észrevettem rettenetes zavarát, magam is megsajnáltam az őt medikust. Megvigasztaltam, hogy ne izgassa magát, hiszen híres orvosok is tévednek, nem is olyan ritkán.

Timkó a kudarc után több beteget nem demonstrált...

Mire készen lettünk a betegek átvizsgálásával, megérkezett a svéd vöröskereszt sadrinszki képviselője, Rotter ur. Ő volt egy személyben a nagy számban élő civilinternáltak vezére is, a civil-komité elnöke.

Rotter ur száraz, magas, szikár ötven éven felüli porosz volt. Békében Moszkvában élt, jó-módu kereskedő volt, de tizennégyben internáltak és azóta Sadrinszkban tartózkodott.

Ebédre Rotter urhoz voltam hivatalos. Kresztii hadifogoly kórházának és táborának látogatását délutánra halasztottuk.

Javában ebédeltünk, amikor valósággal berontott Rotter ur lakására a cseljabinszki dán delegátus, az ottani hadifoglyok képviselője, Myster Aalborg.

A kis igénytelen külsejű, ijedt, gyérhaju szőke emberke lóhalálban menekült Sadrinszkba. A csehek letartóztatása elől menekült. Aalborg ur elmondta, hogy a fehérek már a város megszállásának első huszonnégy órájában alapos »rendet csináltak«. Az első dolguk volt Cseljabinszkban a hadifoglyok »megrendszabályozása«. A szabadon kószáló, lógós hadifoglyokat valósággal bebörtönözték a fehérek és kiméletlenül kiirtották azokat a pleniket, akik a vörös hadseregben szolgáltak. Az oroszokkal sokkal kiméletebben bántak: megkegyelmeztek minden orosznak, aki a vörös kokárdát a zöld-fehér szalaggal cserélte föl. Két osztrák-magyar hadifoglyot az uccán lőttek le, mert a mellükön felejtették a piros kokárdát, holott utóbb kiderült, hogy sohase szolgáltak a vörös hadseregben. De akkor már késő volt...

— A második napon — mesélte Aalborg ur — három orvost végeztek ki a fehérek: egy birodalmi német, egy osztrák és egy magyar orvost, csak azért, mert szerintük *enyhén bírálták el az invalidusokat*. Egészséges embereket is küldtek

haza az invalidus vonattal és ezáltal »szolgálatot« tettek a központi hatalmaknak. Aalborg ur nevekkel is szolgált. Sirva, könnyes szemekkel emlékezett meg a főbe lőtt osztrák orvosról, a fiatal tiróli sebész-orvosról, *Weisskirchner* doktorról, aki legjobb barátja volt és akit még el se temethetett...

Elszörnyűködve hallgattuk végig Aalborg ur előadását. Csak úgy borsózott a hátam, amikor eszembe jutott, hogy én is osztályoztam az invalidusokat Jekaterinburgban... Nekem ugyanez a »bűnöm« van...

*

Délután kocsin jött be értem Kresztiről az ottani vöröskeresztes megbízott, Froszt ur és vele jött a kórház gondonka, Felgenhauer ur is. Mind a ketten birodalmi német civilinternáltak voltak, Norlin hozta be őket ezekbe a jól jövedelmező, gondtalan állásokba. Még nem ismertem kellően a viszonyokat, de azt már láttam, hogy lelketlen emberek vagyont kereshetnek itt a szegény, szerencsétlen hadifoglyok bőrén, kellő ellenőrzés hiányában.

Kresztiben már néhány ezer hadifoglyot találtam a lágerben: Oroszország hajótöröttjeit. Ezerszer csalódott, lerongyolt, kiéhezett, meggyötört, küzdelemre képtelen emberi roncsokat. Ezek a szerencsétlenek itt a lágerben türelmesen várták a hadifogly transzportok hazaindulását, az évek óta remélt evakuálást.

Valóságos hadi fogoly-várost találtam itt.

Kreszti valamikor országos vásár színhelye volt. A falu határában vagy tíz, hatalmas emeletes kőépület állott egymás mellett, amelynek mindegyike alkalmas volt mintegy ezer ember befogadására.

A kórház különálló emeletes kőépület volt, amelyben kétszáz beteg számára volt férőhely.

Márvány doktor, a kórház vezetője kipirult arccal, izgatottan üdvözölt bennünket.

A bemutatkozásnál csak annyit mondott:

— Márvány...

Olyan mélyen hajolt meg előttem, hogy izadtságtól nedves orráról lecsuszott primitív, régi divatu csiptetője is. Kerekarcu, hízásra hajló, gömölyű képű, mosolygós, beretvált arcu fiatalember volt ez a Márvány doktor. Rövidlátó szemeivel kissé kancsított. Félig nyitott ajkait csórszerűen csücsöritette. A kezében kopott hallatócsövet szorongatott.

A bemutatkozás után bocsánatot kértem kísérőimtől: négyszemközt óhajtottam beszélni a fiatal kollégával.

Bevittem a rendelőbe.

Magam elé ültettem az íróasztal elé.

— Beszélni akarok veled barátom, mielőtt bemutatód a betegeidet.

A fiatalember a homlokát törölte és pirulva mondta:

— Tessék parancsolni.

— Hová való vagy? — kérdeztem mosolyogva.

— Pesti.

— Öreg pleni?

— Tizenhatbeli.

— Bruszilov?

— Igen. Az első áttöréskor. júniusban estem fogságba.

— Mióta vagy itt Kresztiben?

— A bolsevik uralom óta.

— És azelőtt?

— Zsákhordó munkás voltam. Irbitből Jekaterinburgba hordottuk a hátunkon a kincstári magazinba a krumplit. Egy egész önkéntes század... Muszáj volt...

Megkínáltam cigarettával.

Kissé kényelmetlenül éreztem magamat. Megsajnáltam ezt a fiatal gyereket. Kelletlenül érdeklődtem tovább:

— Hogy is mondjam csak kedves kollégám... — mondtam — tudod én nem vagyok se detektiv, se vizsgálóbíró... Nekem megmondhatod őszintén: hány szemesztered van az orvosi egyetemen?... Hány félévet végeztél? Nekem tudnom kell...

Márvány fülig elpirult, mint egy bakfis, aztán hirtelen fehér lett, mint a fal.

Nem mert a szemembe nézni.

Már magam is megbántam, hogy ilyen kellemtelen kérdéssel gyötörtem... Elég szegénynek a maga baja.

Fölfelé perdült, széles ajkai idegesen rándultak meg: a szája járásából olvastam le, hogy hett akart mondani... Rámnézett. Biztató pillanással találkozott tekintete.

Csendesen mondta, szinte maga elé:

— Kettő.

— Biztos? — kérdeztem gyanakodva, mialatt homlokomat tenyeremmel támasztottam alá és kutatóan néztem rá összehuzott szempilláim mögül.

— Nem egészen kettő... dadogta zavartan... Be kellett vonulnom... Azaz, hogy csak azért voltam beírva az orvosi fakultásra, hogy a szanitész-önkéntesek közé osszanak be, mert így könnyebb volt a frontszolgálat... A kedves szüleim kívánságára tettem...

— Rendben van. Szeretem az őszinte beszédet... — feleltem és megveregettem a vállát. — És most lássuk a betegeidet.

A betegek a legnagyobb elragadtatás hangján beszéltek Márvány doktorról és Felgenhauer ur büszkén említette meg, hogy az utolsó fél év óta nem volt a kórháznak halottja.

A »megoperált« betegek is valósággal lelkesedtek a fiatal doktorért és valóságos regénybe illő eseteket mondtak el, sikerült műtéteiről.

Froszt ur egyenesen csodába illő gyógyításokról számolt be és hangsúlyozta, hogy a civil-lakosság körében Márványt egyenesen csodadoktornak hívják. Messze vidékekről jönnek kocsikon az emberek, gyermekeket hoznak az »*ausztricki csodaorvoshoz*«. Nagy hire van az egész könyéken...

Márványra néztem: a fiatalember pirulva, lesütött szemekkel állott előttem hosszú, fehér köpenyegében, alacsony homloka kigyöngyözött az izzadtságtól.

Megveregettem a vállát.

— Bravó Márvány! Ez a fő: az *eredmény*. A szemeszter nem fontos. A jó orvos elsősorban a *szívével* gyógyítja a betegeket...

Különös — gondoltam magamban — ez a fiatalember az se tudja milyen fán terem az orvosi tudomány és csodákat művel a szívével, az akarással és — mosolygós, megnyerő arcával. A beteg már meggyógyul, ha rámosolyog, ha beszél vele, ha megsimogatja részvétteljes kezével.

Szélhámos ez a Márvány »doktor«? Nem lehet szélhámos, hiszen nem árt senkinek, mindenkinek csak hasznára van: a szerencsétlen hadifoglyoknak szenteli minden percét...

Márvány a csodálat és elismerés hangján emlékezett meg a tudós szigorló orvosról Timkóról és megkérdezte, hogy bemutatta-e nekem az izomsérves germán beteget.

Nagyon csodálkozott, amikor azt válaszoltam, hogy az izomsérves már végleg meggyógyult — visszahuzódott...

TIZEDIK FEJEZET.

Végigjártam sorra a legénységi fogoly-tábor összes helyiségeit.

Az orosz hatóságokkal való tárgyalások másnapra maradtak.

Az éjszakát Sadrinszkban kellett töltenem. Rotter ur a város legszebb butorozott szobáját jelölte ki számomra, a cári rezsim polgármesterének házában. Iván Waszilevics Mojszejew ügyvéd volt a város polgármestere a bolsevik uralom előtt és még a háborus évek alatt is a város legelőkelőbb polgárának számított. Rotterhez régi meghitt barátság fűzte még abból az időből, amikor az oroszok szívesebben barátkoztak az idegen állampolgárokkal, mint megbízhatatlan saját vérüikkel. A háza a főuccán, a Naberezsnájá ulicán állott: villaszerű, csinos, modern épület volt.

A folyó partján haladtunk Rotter urral, lassan, sétálva a polgármester háza felé.

Az Iszet kanyargós partjain hadifoglyok ültek, horgásztak, bámulták a sebes folyású, sárga vizet. Az egyik magasabban fekvő mellékkuccából mezitlábás, nagyszakállu orosz pap jött le, lovát vezette a folyóhoz itatni.

Kérdőleg tekintettem Rotter urra...

— Hja ez már így van... — felelte nagyot szippantva cigarettájából. — A pap maga vezeti a lovát a folyóhoz. Nem tellik kocsisra. Pár hónappal ezelőtt másként volt még...

A folyó mentén tarka ruhás asszonyok mo-
sott. Térden felül kötött szoknyákban állottak az
asszonyok a vízben és széles, nyeles lapátkákkal
csapkodták a vizes ruhát.

Fiatal asszonyok, lányok vizes vödröket ci-
peltek rudra fektetve a vállukon. Kut nincs sehol
a városban, a csájvizet a folyóból hordják.
Nyers vizet nem iszik itt senki.

Feltűnt, hogy a vízfordó nők között néhány
csinos, uri külsejű lány is akadt.

Rotter ur barátságosan köszönt egy feltűnő
szép, izmos, sudártermetű leánynak, aki csak
ugy görnyedt a vizes kannák súlya alatt.

— Látja ezt a fiatal lányt? — kérdezte tö-
lem. — Egy nagyon gazdag téglagyáros egyet-
len lánya. Most még harisnyára se tellik neki,
meztlábos félcipőben jár... és hordja haza a
szamovárhoz való csájvizet. Tavaly érettségi-
zett, három nyelven beszél. Cselédre most nem
telik...

— A bolsevikik üldözik a szabadkereskedelmet,
— így folytatta Rotter ur — a spekulációt. Azt
akarják, hogy mindenki dolgozzék. Szerintük a
kereskedelem hitvány, üldözni való spekuláció és
mint ilyen, büntetendő cselekmény. A német ci-
vilinternáltak foglalkoznak a dugott kereskedés-
sel és csempészett áruval spekulálnak. Ha egy nő
elveszíti a hajtűit, másikat nem vásárolhat sehol.
Nincs más választása, mint vagy nyitva hordja a
haját, vagy rövidre vágatja le. A kabátról leesett
gombokat se tudjuk pótolni. Az én felöltömön
már fél éve hiányoznak a gombok: ha hüvösre
fordul az idő, zsinórral fogom össze a kabátot....

A polgármester háza elé értünk.

A megnyerő arcú, középtermetű, ötven év
körüli szemüveges polgármester nagyon meg-
volt lepve nem várt vendégével. Éppen íróasz-
talát rendezgette, amikor bekopogtattunk nála.

Az asztalán apró, zsineggel összekötött csomagok heverték.

Készségesen, bár kissé szórakozottan állott rendelkezésünkre. Mojszejew ur már régen megkérte Rotter urat, hogy ajánljon valakit — a németek közül — üres szobájába, hogy ne kifogásolják a tovarisok, hogy a »burzsui« hétszobás lakásban lakik.

Megmutatta a csinos uccára nyíló vendégszobát.

Rotter ur nagy elfoglaltságára való hivatkozással magunkra hagyott bennünket.

A házban Mojszejew családján kívül a házigazda öccse lakott, aki fiatal házas volt.

Észrevettem, hogy a polgármester nagyon nyugtalan, ideges, szórakozott, valami nem tetszik neki, valami mondanivalója van....

Már-már azt hittem, hogy terhére vagyok. Be akartam jelenteni, hogy meggondoltam magamat, az éjszakát mégis csak Rotter urnál fogom tölteni, nem akarok alkalmatlankodni...

Mojszejew ur megkínált cigarettával és leültetett az íróasztal elé egy bőrfotójebe.

Pár pillanatig kínos csendben ültünk egymással szemben. Mojszejew ur a szemüvegén keresztül alaposan megnézett, ajkait harapdálta, szemöldökei felhuzta és nagyot sóhajtva mondta:

— Egy őszinte vallomással tartozom önnek doktor ur...

El voltam készülve a válaszra: meggondolta magát. Ismerem az orosz uriembereket, nagyon nehezükre esik a visszautasítás... Nem akar bizonyára megsérteni... Értem...

Ujjaival idegesen dobolt az íróasztal lapján:

— Nagyon kellemetlen ügy — folytatta a polgármester — miközben le nem vette szűrős

tekintetét rólam. — Mondom: végtelenül kellemtelen...

Felállottam és égő cigarettámat a hamutartóba fojtottam. Zavartan feleltem:

— Kedves Mojszejew ur... csekélység az egész, hiszen még van bőségesen időm másik szoba után nézni... Aludtam én már Oroszországban börtönben, teleköpködött korcsmapadlón és zsinagóga padján is...

Türelmetlenül vágott közbe:

— Szó sincs róla... Van nálunk hely akár tíz személyre is...

— A személyem ellen van kifogása? Talán mert hadifogoly vagyok?

— Isten ments! Inkább száz idegen, mint egy orosz...

— Hát akkor?... Nem értem...

Mojszejew ur arca lángolt. Közelebb vonta hozzám a székét és szinte suttogva folytatta:

— Figyeljen ide... Én megbízom magában. Látom: uriemberrel van dolgom. Az öcsém, Szergej, akivel együtt lakom e házban, egy héttel ezelőtt megszökött. Egyedül ment, itt hagyta fiatal feleségét Galina Waszilevna. Cseljabin szkba szökött, a fehérekhez, beállott Kolcsák hadseregébe, az önkéntes tiszti századba. Egyesültek a cseh légióval. Maga nem cseh?

— Nem.

— Velem állandó összeköttetést tartanak fenn azóta...

Levette csontkeretű szemüvegét, megtörülte zsebkendőjével verejtékes homlokát és szinte a fülembe sugta remegő hangján:

— A volt dvornikom, az öreg Piotr Petrovics ma ebéd után felkeresett engem és arról értesített, hogy a sadrinszki városparancsnok megtudta, hogy Szergej nem fekszik betegen, hanem átszökött a fehérekhez. Valaki besugta neki. Azt

is elárulta valaki, hogy én is rövidesen követni fogom az öcsémet és azután együttesen szervezzük meg a Sadrinszk elleni támadást.

Egy kis szünetet tartott. Némán ültem a karosszékekben, kimeredt üveges szemeire bámultam.

Magának bevallom: igenis, én és az öcsém szervezzük már hetek óta titokban az ellenforradalmat. A volt cári tartalékos tisztek egyenként menekülnek éjnek idején Cseljabinszkba... Holnap éjjel lett volna rajtam a sor... Ha mindjárt bele is pusztulunk, ezt az uralmat nem tűrhetjük tovább... Az öreg Pjotr Petrovics elárulta, hogy tegnap szobránjét tartottak a vezető komiszárok és úgy határoztak, hogy ma éjjel házkutatást fognak lakásomban tartani és kiirtják velem együtt az egész háznépét, hogy magja se maradjon a gyűlölt Mojszejew családnak. Pjotr Petrovics mindent tud: a fia — vörös katona...

Kérdőleg tekintettem rá.

— Ma este menekülünk... — folytatta a polgármester remegő hangon. Az egész család: a feleségem, kis fiam és sógornóm, Galina Wasziljevna. Alkonyatkor már itt lesz a kocsi értünk. Csak az *életünket* mentjük meg, mindenünk itt marad. A házra egy kis orosz cseléd-lány fog vigyázni, Nasztyinka.

A kis kövér, piszeorru Nasztyinka gözölgő ezüst szamovárt tett az asztalra. Cukor helyett gyümölcsízt, várenjét szolgáltat fel a szamovár mellé.

Mojszejew ur intett Nasztyinkának, hogy ki-mehet, azután így folytatta:

— Ezek után azt hiszem belátja, hogy nem kívánatos *ezt* az éjszakát a házamban töltenie. Nem állok jótt az életéért. A vörös katonák *engem* fognak keresni és *magát* találják itt. Nem ajánlom, hogy itt maradjon. Most megmondtam mindent. Az én lelkiismeretem nyugodt...

Mojszejew ur egy kanál gyümölcsizt tett a teás poharába:

— Kötelességem volt figyelmeztetni... Emberi kötelességem... — mormogta maga elé.

Bejöttek a hölgyek is a szobába beszédközből és könnyes szemekkel, aggódva lesték válaszat.

— Nos? — kérdezte Mojszejew ur tágra nyílt szemekkel.

— Mit gondol? — így a felesége.

— Ne maradjon itt éjszakára — mondta aggódva a szép fiatal asszony, Galina Wasziliévna.

Önkénytelenül is elmosolyodtam.

— Maradok, — feleltem könnyedén. — Ha nincs kifogásuk ellene — tettem hozzá. — Maradok... Nagyon tetszik nekem ez a tiszta szoba. Nem félek én a tovarisoktól...

Mojszejew ur a kezemhez kapott és hálásan szorongatta:

— Köszönöm... Így talán megkímélik azok a rázbojnikok a házamat és nem gyújtják föl csupa bosszúból...

*

Ránk alkonyodott.

A kocsí már az udvarban állott. Egy öreg ember ült a bakon.

Elbucsúztam a háziaktól.

Mojszejew ur könnyes szemekkel szorongatta a kezemet. A hölgyek alig tudtak a meghatottságtól szóhoz jutni.

A kis cselédleány, a Nasztyinka hangosan zokogott. Alig lehetett csillapítani.

A kis hat éves Mojszejew fiu egyre ezt kérdezte:

— Mama... hová megyünk? Én félek...

Mojszejewné asszony kiadta utolsó rendelkezéseit Nasztyinkának:

— A kapu mindig be legyen zárva... Ha

valaki kérdezi hol vagyunk, mondd hogy Dalmatowba utaztunk a rokonokhoz.

Nasztjinka a fejével bólongatott.

— A kamrakulcs ott lóg az előszobában a falon. Ne éhezzél. Ha éhes vagy, csak bátran egyél, amennyi jól esik. A csájából még hagytam két hétre valót. Reggel rakjál parazsat a szamovárba és készíts csáját a doktor urnak... Érted?...

Nasztjinka szipogva, vörös szemeit dörzsölve integetett a fejével. Azután hirtelen urnője lábai elé vetette magát, ruhájába kapaszkodott és kezeit csókolta:

— Bárinya... én úgy félek... — sikongott a sirástól eltorzult arccal — vigyenek engemet is magukkal...

Mojszejewné könnyes szemeit törölte le zsebkendőjével és elcsukló hangon mondta:

— Nem lehet... Neked... vigyázni kell a házra...

*

Az este nagy sétát tettem a városban, a Népkertben zenét hallgattam és színházba mentem. A nézőtéren feltűnően sok uniformist, kevés rosszul öltözött civilt és igen sok csinos, jól öltözött hölgyet láttam.

A moszkvai drámai színház Jekaterinburgban vendégszereplő tagjai rándultak le néhány estére Sadrinszkba. Azon az este a »Na dnjé«-t az »Éjjeli Menedékhely«-et játszották.

Az első sorban ültem és felvonás közben szóba elegyedtem a színházi zenekar tagjaival, akik nagyobb részt hadifogoly tisztek és önkéntesek voltak.

— No hogy élnek? kérdeztem a primhegedüstől, egy dalmáciai származásu önkéntestől.

— Nem panaszkodhatunk — felelte a muzsikus. Akárcsak otthon élnénk. Meg van a teljes szabadság, a fizetés, lakás. A tovarisok a mű-

vész embereket nagy becsben tartják és dédelgetik őket, különösen, ha külföldi az illető.

— Mondja, — kérdeztem kíváncsian — honnan van az, hogy a hölgyek legnagyobb része rövid haját visel, bubi frizurát. Nálunk otthon a hosszú haj a divat.

— Az onnan van — válaszolta a zenész, — hogy a télen nagy flektifusz járvány dühöngött a városban és a betegek haját rövidre nyírták le.

Nem folytathattuk tovább a diskurzust, mert a zenekar az internációnálét játszotta, amit a közönség állva hallgatott végig.

Színház után nagy sétát tettem az Iszet partján. Kellemes, holdvilágos juniusi est volt. Milyen csodálatos: mintha otthon volnék. Minden az otthoni nyári estékre emlékeztetett. A holdvilág, a tengernyi csillag, a víz csendes csobogása, a szunyogok zümmögő muzsikája, minden... Csak a járókelő hangos orosz beszéde juttatta eszembe, hogy milyen messze vagyok hazulról. És milyen egyedül, milyen elhagyatottan...

Fáradtan kerültem haza, a dom Mojszejewben lévő szállásomra. Nasztyinka nyitott ajtót. A szemei vérben usztak, az orra megdagadt a sok sirástól.

— Hála Istennek, hogy jött, bárin, — mondotta közel a siráshoz — már úgy féltem egyedül...

— Mitől félsz Nasztyinka? — kérdeztem bátorítva.

— A vörös gárdistáktól...

— Téged nem bántanak azok, ne félj. Te szegény cselédleány vagy... Aztán lehet, hogy nem is jönnek, csak üres beszéd az egész...

A szobámba mentem, felcsavartam a villanyt. Kellemes, tiszta, uccai szoba volt. A kis szolgáló lány már megágyazott.

Nasztyinka még beszólt mielőtt aludni tért:

— Tegyem fel a szamovárt?

— Nem kérek csáját...

— Parancsol valamit?

— Köszönöm, nem kell semmi.

— Szpokojni nocs, bárin...

— Szpokojni nocs, Nasztyinka...

Befeküdtem a kényelmes széles, rugós ágyba. A szekrény tetején találtam egy Puskin könyvet: a *Dubrovsky*-t, azt olvastam a villanyfény mellett. Nehezen ment az olvasás. Csakhamar azon vettem észre magamat, hogy a könyv kihullott a kezemből... Lecsavartam a villanyt és a fal felé fordultam.

Jóval éjjel után lehetett már, amikor mély álmomból hangos orditozás, nehéz lépések zaja, ajtócsapás, dörömbölés ébresztett fel.

Eleinte csak úgy félálomban hallottam, mindent, később a durva férfihangok, a kiabálás, teljesen kiverte az álmot a szememből.

Ugyanekkor Nasztyinka sirása is behallatszott a szobámba.

Kinyitottam a szememet. Ebben a szempillantásban valaki óriási robajjal szakította fel az ajtót és a következő pillanatban már világosság volt a szobában.

Két marcona, napbarnított arcu, fekete, hatalmas vörös katona állott a szobámban, lövésre készen tartott fegyverrel.

Az első pillanatban nem a fenyegető veszélyre, hanem arra gondoltam, hogy a betörő katona honnan tudta olyan pontosan, hogy hol van a villany csavarója. Felültem az ágyamban és farkaszemet néztem éjszakai látogatóimmal.

A katonák orditozni kezdtek, de egy lépést se tettek felém.

Annyit kiértettem, hogy tudni akarják ki vagyok...

Igyekeztem tulordítani őket:

— Mit akartok, az ördögbe is... Tovariskok — kiáltottam feléjük torkom szakadtából.

Az egyik, a kisebbik, rám ordított:

— Ki vagy?

Most már nekem állott följebb:

— Vojenni pleni, venger... — válaszoltam dühösen. Válaszom teljesen lecsillapította a katonákat. Dühösen morogtak valamit, szétnéztek a szobában, azután lecsavarták a villanyt és ékelen káromkodás közben hagytak magamra.

Egy ideig még hallgatóztam az ajtónál, azután, mint aki a legjobban végezte a dolgát, lefeküdtem, magamra huztam a könnyű takarót, a másik oldalamra feküdtem és reggelig aludtam.

Rotter ur keltett fel.

Aggódva érdeklődött, hogy nem történt-e valami bajom, mert a városban hire járt, hogy a vörösök meggyilkoltak engemet és az egész lakást kifosztották.

Megvigasztaltam Rotter urat: semmi bajom sincs azonkívül, hogy kizavartak a tovariskok a legédesebb álmomból.

Végigjártuk a feldult lakást.

Az éjjeli látogatók — Nasztyinka szerint öten voltak, — alapos munkát végeztek: az egész házat felforgatták, minden zugot átkutattak.

A szekrények üresen tátongtak. A földön csak értéktelen holmik, könyvek, régi újságok és ócska ruhadarabok, gyermeköltönyök hevertek szanaszét.

A katonák minden értékes holmit, iratot magukkal cipeltek.

Nasztyinkának az ijedtségen kívül más baja nem esett...

Aznap délben Rotter ur kikisért a pályaudvarra. A Jekaterinburg felé induló vonatommak némi késése volt. Már alig vártam, hogy itt hagyjam Sadriszkot...

A pályaudvaron megbeszéltük még egyszer a légerek és a kórházak egyesítésére való terveket.

Már a vonat lépcsőjén állottam, amikor Rotterdamnak hirtelen eszébe jutott valami:

— Majd elfelejtettem... Itt van Sadrinszokban egy fiatal hadnagy, valami Bálint nevezetű. Erősen udvarol egy gazdag orosz kereskedő leányának és a leendő házasság számlájára felvett nálam ötszáz rubel kölcsönt. Valami gazdag földbirtokos fia... Ismeri?

Rövid gondolkodás után ezt válaszoltam:

— Nem ismerem...

A vonatomb megindult Jekaterinburg felé...

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

Forró juliusi nap volt.

Tikkasztó, levegőtlen, fojtogató kánikulai délután.

Ernyedten feküdtem a diványon, mozdulni se mertem, pedig a divány bársonya szinte sütötte a hátamat.

Tekintetem a falon függő fali-naptárra esett: julius tizennyolc...

Több mint egy esztendeje, hogy fogságba estem... Az iskolában hogy vigyáztunk, hogy valahogy el ne veszítsünk egy évet és ime: idegen földön repült el a fogság első esztendeje, hogy utolérje az elveszített háborus esztendőket.

A nyugati frontokon még dörögnek az ágyuk...

Akkor, a jamnicai pokol után azt hittem, hogy már nem hallok többé az életben ágyuzást és az elmúlt éjjel távoli tompa ágyuszóra ébredtem fel...

Már több mint két hónapja, hogy itt vagyok Jekaterinburgban. Rettenetes ez a bizonytalanság: Ez a se vörös, se fehér Oroszország. Háborúból-háboruba estem...

Míntha pár nap óta szünetelne a vörös gárdisták harci készülődése. Nagyon lebecsülik az ellenséget. Ugy látszik abban a hiszemben vannak, hogy a fehérek megelégednek Szibéria meghódításával és az Ural fogja elválasztani fehér Szibériát a vörös Oroszországtól...

A hadifoglyok is türelmetlenek. Most abban reménykednek, hogy talán a fehérek előrenyomulása után biztosítva lesz a hazautazásuk, megindul a fogoly kicserélés...

A nélkülvő hadifogoly tisztek biztosak abban, hogy a fehérek alatt újból kiutalják számukra a fizetésüket. Még visszafelé is megkapják az elmaradott hónapokért járó összeget.

Már alig merek a betegek és az invalidusok előtt mutatkozni... Mit mondjak nekik? Mivel hitelgessem őket, hogy mikor indul már el az első invalidus vonat?... Akadnak olyan hadifoglyok is, akik azt hangoztatják a lágerben, hogy én vagyok az oka annak, hogy még nem indították el a rokkantak vonatját... Az én hanyagságomon mulott...

A bolsevik vezérek?...

Az a meggyőződés, hogy ők már szeretnének ép bőrrel kijutni a körülzárt városból. Teljesen elvesztették a fejüket. Az egyik nap megjelenik egy »halálos büntetés terhe melletti« rendelet és másnap ugyanannak a rendeletnek az ellenkezőjét olvassuk a kiragasztott plakáton... Halál... halál... Ezzel a szóval olyan könnyedén játszanak most, mint mi játszottunk gyermekkorunkban az üveggyökökkel...

A lágerekben ujult erővel indult meg a toborzás, az agitáció, a hadifoglyok azonban óvatosak: a várható összecsapás előtt nem lépnek be a vörös hadseregbe. A hadifogoly vörös katonák szökése mindennapos dolog lett...

Tegnap állítottak fel hat ágyut a Tovarisk a Fetyiszovszkájá ulicán és ma reggel ugyanaz a két ágyu a Glavni proszpekten mered kelet felé. ...

A cseh légió és a Kolcsák hadsereg előrenyomulásáról napok óta semmi hír se szivárgott ki. Egyesek szerint már Sadrinszk a vörösök kezére jutott...

Annyi már eddig is megállapítható volt hogy Kolcsák hadseregének sikereiből a cseh legionisták vették ki az oroszlánrészt. Csodákat meséltek a menekültek a cseh gyalogosok hősiei küzdelmeiről. Az orosz önkéntes csapatoknak csak másodlagos szerep jut a csehek mellett...

*

Elnyomott az álm.

Valaki halkán kopogtatott az ajtómon.

Táifa, Blumbergek fekete haju cselédlánya dugta be a fejét. Levelet hozott.

— Elizaveta Rudolfovna küldte — mondta mosolyogva és kíváncsian hordozta körül tekintetét a szobában.

Elza írta a levelet. Pár sor volt az egész. Arra kért, hogy látogassam meg a grófnőt, aki Blumbergek lakásán betegen fekszik...

— A grófnő beteg? — gondoltam magamban. — Tehát mégis csak megkegyelmeztek neki a tovarisok. Kiszabadult a börtönből. Szegény grófnő: képzelem milyen izgalmon ment keresztül ezalatt a pár hét alatt...

Összeszedtem műszereimet, néhány csillapító orvosságot vettem magamhoz és úgy, ahogy voltam, orosz rubaskában siettem Tajfával együtt az evangélikus templom felé.

Utunk a cári börtön előtt vezetett el. A körülkerített zöldtetejű ház előtt ép úgy állott az ör, mint két hónappal ezelőtt...

Blumberg ur fogadott.

Magából kikelve mesélte el, hogy mit műveltek vele a parasztok. Egy falusi asszony élelmiszert hozott pár héttel ezelőtt ajándékba és ma úgy látszik meggondolta magát és követelte az ajándék-élelmiszer árát. Ha nincs pénz, elfogad vásznat is vagy szövetet, esetleg régi ruhát... De hát kinek van ma már fölösleges ruhadarabja? Hiszen már minden felesleges holmit élelmiszerre cseréltek be...

Blumberg ur levette szemüvegét és végigtűrte izzadságtól csurgó arcát a zsebkendőjével.

— Képzeld csak doktor ur, — mondta izgatottan — szegény feleségem és Margó most is a falura mentek ki élelmiszerért... Margó különösen ért a parasztok nyelvén beszélni... Itt a szép szó nem használ, csak a gorombaság... A parasztok lisztért akarják megvenni a zongoránkat... Az embernek megáll az esze... Ilyesmi maguknál bizonyára nem fordulhat elő... Csak nálunk Oroszországban... Micsoda nép?... De hát meg is kapta ez az élhetetlen nép a büntetését... jobbat nem érdemel...

Elza jelent meg az előszobában.

Blumberg ur sietve dörögte a fülembé:

— És most nem elég a mi bajunk... most itt van a grófnő is a nyakunkon.. Még majd engemet is letartóztatnak miatta a vörösök.. Minden nap várom már a házkutatást... Hiába beszéltem én a feleségemnek... Ezt mind neki köszönhetem...

Elzától tudtam meg, hogy a grófnőt tegnapelőtt kísérte haza egy vörös gárdista a börtönből és ma reggel óta Blumbergék lakásán fekszik.

Bementünk a beteghez a lefüggönyözött, homályos, hűvös szobába.

A grófnő a diványon feküdt. A feje vizes turbanba volt csavarva. Régi divatu csipkés hálókötös volt rajta. Fáradtan nyújtotta felém törekény, ápolt kezét, amelyet ma láttam először keztyű nélkül.

A hetekig tartó fogság meglátszott rajta...

Szemmel láthatóan megöregedett. Az arca is ráncosabb lett. A szemei alatt sötét karikák ültek. Az egész lényén valami leirhatatlan fáradtság tükröződött vissza.

Felém fordította szomorú tekintetét. Fájdalmas arckifejezés ült az arcán. A fejével bojongatott.

Csendesen odaszólt Elzának valamit oroszul
Négyszemközt maradtunk a grófnővel.
Rágyújtott egy cigarettára. Engem is meg-
kinált.

Alig hallhatóan mondta:

— Doktor! Én nem vagyok beteg. Nem az
orvossal, hanem az *emberrel* akarok beszélni.
Végrendelkezem. Nem tudom mit hoz a holnap...
Az életem egy hajszálon lógott... Most meg-
kegyelmeztek... De bizonytalan a holnapom...
Meggondolhatják magukat..

Egy kis szünetet tartott. A cigarettát a ha-
mutartóba gyűrte.

Rám nézett mereven... Nem sirt, csak a
könnyei peregetek le sápadt arcán.

— Doktor... szólalt meg újból elcsukló han-
gon, amelyből kiéreztem, hogy valami fojtogatja
a torkát... — ezek a lelketlen gyilkosok meg-
ölték a cárt... Az egész családját kiirtották.

A fejem egyszerre nehéz lett: szédülés le-
pett meg...

— A cárt... az egész családját... — ismé-
teltem gépiesen... Lehetséges?...

A grófnőnek csak nagy erőlködés árán sike-
rült a zokogást visszatartani.

Némán bolongatott a fejével..

— Mikor történt? — kérdeztem halkán.

— Tizenhetedikén hajnalban.

— De hiszen az ő *most* is ott áll a helyén...
Az imént láttam, amint Tájfával arra mentünk...

— Igen... az ő ott áll... Titkolják az ese-
tet. Félnék a népitéletről...

Valóban megröndített az eset.. A városban
még senki se tudta... Norlin se szólt ma délben
egy szót se... Szörnyűség... Hiszen megesett
volna a szívem egy ötgyermekes koldus-család
tragédiáján is...

A grófnő letörölte könnyeit.

— Maga rövidesen haza megy, — sóhajtotta

— vigye magával hazájába a szörnyű tragédia hírét... Nekem már semmi reményem sincs, hogy valaha is kikerüljek ebből az elátkozott, szerencsétlen országból... Mielőtt meghalok, elmondok önnek, doktor, mindent...

Szótlanul ültem a helyemen. Az állam leesett a csodálkozástól, a szájamat nyitva felejtettem.

A grófnő összeszedte minden erejét. A fejét kissé lehajtotta és sirással küzködve mondta:

— Az én életem már ugyse ér semmit. Minden percben várom, hogy értem jönnek.. Ha lesz idejük... Jurowszky megigérte...

Rövid pár pilanatig tartó szünet után maga elé ismételte:

— A cárt és családját legyilkolták..

*

Hosszu időbe tellett amíg magához tért és gondolatait újból rendbe szedte.

Homlokát végigtörülte és halk hangon, szinte álomszerűen kezdett beszélni:

— A Kerenszky forradalom után a cárt és teljes családját Carszkoje Szélóba internálták a forradalmárok. Követtem hűen a cárnőt a számkivetésbe is, hiszen már Petrográdon is évek óta állandó társalkodónője voltam Alekszandra Feodorovának és a házi concertek kedvelt zongorakísérője. Tatjánának rendkívül kedves, kis hangja volt...

— A cári családdal éltem Carszkoje Szélóban tizenhét március elsejétől — augusztusig, tehát teljes öt hónapon keresztül. Velünk volt doktor Botkin is, az öreg jószágos orvos, a petrogradi Vojenni Akadémia tanára, akit állandóan foglalkoztatott a cárnő, de különösen a cárevics régi betegsége.

— A cárnő, Alekszandra Feodorowna régi keletű idegbaiban szenvedett. Néha napokon, sőt heteken keresztül teljesen jól érezte magát, vig kedélyű volt, még ő vigasztalta, biztatta a cárt

és csüggedő gyermekeit. Azután hirtelen, minden ok nélkül beállott nála egy olyan időszak, amikor napokon keresztül szobájába zárkózott, nem beszélt senkihez, sokat sirt, imádkozott, rémképeket látott és öngyilkossági gondolatokkal foglalkozott. Minden bizalma a petrográdi angol követben volt, aki megígérte, hogy ki fogja eszközölni a forradalmi kormánynál az Angliába való kiutazást.

— A tizennégy éves cárevics, Alekszej Nikolájevics már kicsiny korától kezdve kóros vérzékenységben, hemofiliában szenvedett.

— Miklós cár egész napon át naplójával, iratainak rendezésével volt elfoglalva. A forradalom óta pontos naplót vezetett. A cárnő virágjaival foglalatzkodott. Délszaki növényeit ápolgatta nagy szeretettel. A nap legnagyobb részét azonban ájtatos imádkozással töltötte el.

— A leányok — doktor Bothin ajánlatára — más testedzés hiányában — konyhakertészettel és favágással voltak elfoglalva. A két fiatalabb leány szenvedélyesen fűrészelt ki a kiszáradt fákat a kertben, az idősebbek pedig apró fát hasogattak, hogy legyen tüzelőjük a télre. Juniusban — (éjjel tizenkét óráig is világosság van Carszkoje Szelóban) — a lányok sokat kézimunkáztak a kertben. A zongora mellé csak azokon a napokon ülhattünk, amikor a cárnőnek különösen »jó napja« volt, mert különben nem tűrte az éneklést, a zenét.

— A séta csak a nap bizonyos órájában és előre kijelölt helyeken volt megengedve. Az óriási kiterjedésű park északi részén hatalmas hattyutó terült el. A tó parton már nem volt szabad sétálnunk. Hogy miért nem, a jó Isten a megmondhatója...

— A fiatal Kerenszky, a forradalom mindenható miniszterelnöke többször is meglátogatta a cári családot. Látogatásai magánjellegűek vol-

tak, miniszterházaik nem tudtak ezekről a bejelentés nélküli vizitekről. Kerenszky minden alkalommal mindent megígért, de soha semmit se váltott be ígéreteiből. A lányok különösen a kiutazási engedélyért ostromolták őt, amit Kerenszky minden alkalommal szentül meg is ígért...

— A Cárskoje Szélóban való tartózkodásunk legszomorubb napjait a husvéti ünnepek alatt éltük át. Ez volt az első husvét a számkivetésben, vagy mint ők nevezték, a »tyurnában.« A husvét, a szent »paszcha«, ájtatosságait a kis kápolnában végezték. Az egyházi szertartásokon a cári családon kívül csak doktor Botkin, Mr. Zsiljár, a cárevics francia nevelője, Csermadurow, a cár személyi komornyikja, Djenidova Anna asszony, a cárnő komornája, azután egy szobalány és a cárevics matróna volt jelen. Az áhitatos imádkozás időnkint hangos zongorásba fulladt...

— Április végén látogatta meg utoljára Kerenszky a cárt. Ez alkalommal heves összeütközése volt doktor Botkinnal, aki erőiesen követelte, hogy ha már a külföldre való utazást nem engedélyezi a kormány, legalább a betegekre való tekintettel küldjék őket *Jaltába*, a Fekete tenger partjára a cár »*Livádia*« nevű kastélyába.

— Kerenszky a kérelmet kereken megtagadta. Pár nap múlva a cári család mellé »gazdasági gondnokot« küldött ki, Dolgorukow herceget.

A grófnő itt hosszabb szünetet tartott. Talán arra várt, hogy valami megjegyzést teszek az elmondottakra. Némán ültem a kis asztal mellett és figyelmesen jegyezgettem a noteszombámba.

A grófnő folytatta elbeszélését:

— A sok panaszkodásnak, protestálásnak és kérvényezésnek az lett a vége, hogy a forradalmi kormány elrendelte a cári család Szibériába való sürgős deportálását. Az elszállíttatásra an-

nál is inkább elérkezettnek látták az időt, mert a környékbeli parasztok valóságos bucsujárárhelynek tekintették a cári palotát és a tavaszi hónapokban a parasztok tömegesen zárandokoltak a kastély kápolnája mellé és naphosszat imádkoztak a cárért. A kormány már-már parasztlázadástól tartott, amikor augusztus tizennegyedikén váratlanul összecsomagoltatták a legszükségesebb holmikat velünk és éjnek idején bevagonirozták a kastély összes lakóit: Tjumenbe vittek bennünket. Keserves utazás után, tizenhetedikén ért a vonatunk Tjumen városába, ahol már várt bennünket az állomás közelében horgonyzó »Russ« nevű személyszállító hajó.

— A Tobolszk-folyón utaztunk fölfelé, rekkenő hőségben a hajón. A »Russ« kabinjaiban sokat szenvedtünk a tikkasztó nyári melegtől, a férgektől, de az ellátás is nagyon gyenge volt. Keserves utazás után végre megérkezett a hajó Tobolszk városába. Tobolszkban a gubernátori palotát készítették elő a cári család számára, azonban a tatározással még nem készültek el a munkások, a falak még nedvesek voltak, úgyhogy néhány napot a primitív berendezésű hajón kellett töltenünk.

Tájfá két pohár mézzel édesített csáját hozott be és néhány darab teasüteményt. A grófnő néhány kortyot ivott, azután cigarettára gyújtott.

— Nem fáradt még el, doktor? — folytatta szemmel láthatóan, kimerülten. — Nem untatom magát ezzel az unalmas történettel?... Istenem olyan jól esik mindent közölnöm magával, doktor... Hol is hagytam el?... Igen... Augusztus huszonhatodikán költöztünk át a gubernátori palota pompás lakosztályaiba. A katonai őrseg — csupa régi cári katona — már készenlétben várt bennünket. Az őrseg parancsnoka Kabilinszki ezredes volt, akinek a mellét számos

cári frontkitüntetés diszította. Az őrségre nem panaszkodhattunk: előzékenyek voltak, kezünkre jártak mindenben, csak az élelmezés volt miserábilis. A primitív életviszonyokhoz nem szokott cári család tagjai nagyon sokat nélkülöztek és szenvedtek a tobolszki fogságban. Az igazi pokol azonban csak a vörösök uralmával vette kezdetét.

—Tizenennyolc, április huszonkettedikén váltotta le a cárhoz hű, régi katonákat *Jakovljew* vörös komiszár és a cári család őrizetét kipróbált, »megbízható« vörös gárdisták vették át. Ez volt az igazi pokol: a Carszkoje-szélói tartózkodás ehhez képest paradicsomi élet volt.

— Az őrizetet megszigorították, életrendünket megváltoztatták. A Carszkoje Szélóból hozott nagy személyzetből csak egy lakájt, egy komornát és Nanogrij matrózt hagytak meg az uralkodó környezetében és a cárevics állapotára való tekintettel doktor Botkint. Én már akkor a városban laktam és csak arra kaptam engedélyt, hogy Alekszandra Feodorownát és leányait a legszükségesebb toalett-szükségletekkel láthassam el.

— Május elsején Petrogradból távirati parancs érkezett a végrehajtóbizottságtól *Jakovljew* címére, amelyben parancsot kapott, hogy a *cárt* haladéktalanul szállítsa azonnal Jekaterinburgba, a vörös gárdisták főfészkébe, ahol biztosabb kezekben tudták az őrizetét. A parancs így szólt: a *cárt* azonnal Jekaterinburgba szállítani a dom Ipatjévába, ahol minden előkészület megtörtént fogadtatására.

— Alekszandra Feodorowna elsőnek jelentette ki, hogy az ura melől nem mozdul és követni fogja mindenüvé, ha kell, a halálba is. Hosszas tárgyalások után végre *Jakowljew* beleegyezését adta, hogy a cárnő is ura mellett maradjon, sőt Mária, a másodszülött leány is kö-

vesse szüleit Jekaterinburgba. A cárevics és három leánytestvére Tobolszkban maradtak.

— A cár és felesége, Máriával május ötödikén érkeztek meg Jekaterinburgba. Tjumenig parasztkocsikon, onnan pedig tyepluskákba zárva tették meg az utat Jekaterinburgig, ahol a gondosan körülkerített dom Ipatjevába zárták be őket.

Fáradtan, fájdalmat sugárzó arccal hunyta le a grófnő szemhéjait. A feje kissé aláhanyatlott. A vizes turbán alól kilátszó hajfürtjei féhéren csillogtak, mint az ezüst. Finoman erezett, kicsattanásig piros arca, most sáppadt volt, sárga színű. A teás poharat átölelő alabástrom fehér ujaiba ideges reszketés állott.

Halk, kissé vontatott hangon szólalt meg:

— A cári család jekaterinburgi életmódjáról már eleget tud... Május huszonharmadikán reggel kilenc órakor váratlanul megérkezett Tobolszkból a cárevics és három nővére, úgy, hogy a dom Ipatjevában ekkor már az egész cári család újból együtt volt. Tobolszkban továbbra is fogva tartották a cári udvar személyzetét, köztük a derék Zsiljárt is. Nanogrij matróz követte Jekaterinburgba a cárevicsét.

— A jekaterinburgi angol konzul, Miszter *Preszt*on erélyes fellépésének köszönhetem, hogy szabadon mozoghattam a városban és meglátogathattam naponta hacsak tíz percre is a cárnőt.

— Azon a napon... azon a rettenetes napon, amikor maga is elkísért a lihácson a dom Ipatjevához... emlékszik... több mint egy hónapja már annak... Jurowszky ott fogott, a bőrönben engem is... Azt vágta a szemembe, hogy ellenforradalmat szervezek a városban... Nem használt a könyörgés, nem segített semmi. Síralmas heteket töltöttem abban az elátkozott házban. Akkor már hadifoglyokból verbuvált német

és magyar vöröskatonákból állott az őrség. Az őrség tagjai józan állapotban türethően viselkedtek, de jaj volt nekünk, ha votkához, vagy rumhoz jutottak... Szörnyűség...

— Nevezetes volt a július tizennegyedikéi dátum: hosszú hónapok óta először engedték meg, hogy pap jöjjön be a börtönbe. A jekaterinburgi öreg pap reggel kilenc órakor jelent meg az Ipatjev-házban és egy órán keresztül ájtatosan imádkozott a cári családdal, vigasztalta őket. A pap távozása után Jurowszky feltűnően jókedvűnek és engedékenynek mutatkozott. A lányoknak kézimunka anyagot és selymet hozatott be...

— Az utóbbi időben a cárnő állandóan betegeskedett: állandó főfájások, szédülések gyötörték. A cárevics csillapíthatatlan orrvérzésben szenvedett. Szegény Botkin doktor éjjel-nappal mellette volt, alig mozdult el ágya mellől. A cárevicset ájulási rohamok keresték fel elég gyakran.

— Július tizenhatodikán reggel Jurowszky parancsot adott az őrség sztersijának, Medvejewnek, a jekaterinburgi munkások vezérének, hogy szerezzen be neki tizenkét töltött katonai revolvért... Tizenkét darab »nágánt«. A parancs kiadása után átadott engem egy magyar vöröskatonának és megparancsolta neki, hogy kíséren haza a lakásomra. Velem együtt eltávolították a házból Nanogrij matrózt is.

— A többit már Medvejewtől tudom, aki tegnap keresett fel lakásomon, hogy megnézzem: nem szoktem-e meg... Ittas volt...

— Jurowszky levitette az egész cári családot, Botkin doktorral együtt a ház pereulokra nyíló souterrain helyiségébe. Medvejewen kívül ott voltak még Sermákow és Wágánow, a két katonai hóhér, egy orosz konvoj és hét német és magyar hadifogoly vörös katona... Az első lövést

Jurowszky adta le a cárra... A lövés halálos volt. Pár perc alatt végeztek az egész cári családdal. A szerencsétlen öreg Botkin doktornak se kegyelmeztek...

— *A cári család minden egyes tagját legyilkolták, nem maradt életben senki se...* A halottakat csukott rabszállító autókba rakták és Jekaterinburgtól husz verszinyire egy erdő tisztásán, ismeretlen helyen temették el...

A grófnő ajkai megremegtek... az arca vognaglott a fájdalomtól, a szemeiből patakokban hullottak a könnyei a divány párnáira:

—... És a ház előtt továbbra is meghagyták az öröket... Ott áll ma is az ör... hogy a lakosság valahogy meg ne tudja a történeteket... Az ör ma is ott áll...

— Ez az oroszok hatalmas cárijának, második Miklósnak gyászos története.

— Doktor... ezt magának mind el kellett mondanom sorra... hisz maga volt az utolsó külföldi ember, aki az oroszok hajdan hatalmas cáriját, még életében látta...

HARMADIK RÉSZ

VÖRÖSEK ÉS FEHÉREK

HARMADIK RÉSZ

VÖRÖS ÉS FENYÉR

me
rin

soh
vol
lós
nő

gó
bel
vő
há

Bl
ha
gá
ké
ső
fo
tu
ge
za
el
tis

leá

ELSŐ FEJEZET.

Az események filmszerűen peregtek le, a mennybéli legfelsőbb filmrendező utasításai szerint...

Megnősültem az orosz fogságban. A fronton sohase viselkedtem gyáván, két vitézségi éremem volt a kardokkal, orosz hadifogságban pedig valóságos hőstettre határoztam el magamat: megnősültem...

Elza a feleségem lett.

Blumbergék azt mondták: vakmerőség. Margó egyre azt hajtogatta: örültség... Magam is beláttam, hogy legalább is kockázatos dolog a vörös és fehér front között — megnősülni, de hát...

Nagyon helytelenítették a házasságomat Blumbergék. Könyörögtek, rimázkodtak, hogy halasszuk el néhány hónappal és tartsuk meg Rigában az esküvőt Elza szülői házában. Margó kézzel-lábbal tiltakozott a pleni-házasság ellen, sőt odáig ment a tiltakozásban, hogy már hadifogoly tanukra is hivatkozott, akik bizonyítani tudják, hogy én *nő ember* vagyok és a feleségem vár otthon három gyermekkel... Edgár, Elza fivére nem tiltakozott, mert már hetekkel ezelőtt átszökött a fehérekhez és beállott Kolcsák tisztí önkéntesei közé.

Egyedül csak Tájfa volt a mi pártunkon.

Tájfa, a mosolygós, a tüzes szemű tatár leány szívből örült és boldogan köszöntött ben-

nünket. Azt mondta: ne hallgassunk senkire, csak a szívünk sugallatára. Elragadtatással ismételte, hogy nagyon összeillünk, szép pár lesz belőlünk...

És mi Tájjára hallgattunk...

A kis tatárka volt különben az én besugóm és titkos levélhordóm is. Pontosan számolt be a családi pletykákról és már hónapokkal ezelőtt leleplezte Elza irántam való érzelmeit. Tájjá árulta el, hogy az utóbbi időben Elza nagyon sokat énekelte a régi orosz románcot:

*Ocsi csorniji
Ocsi sztraszniji...*

— — — — —
— — — — —

*Kák ljublju já vász,
Kák bojusz ja vász...*

Otthon, a háboru előtt sohase gondoltam komolyan a nősülésre.

Valahogy abban a hitben éltem, hogy meg-nősülni elsősorban és *sürgősen* azoknak a férfiaknak kell, akik csak nősülés árán válthatják meg egy jó nő tartós szerelmét, vagy akiknek pénzre van szükségük.

Mindig félttem a fogságba jutástól, háromszor szöktem már ki az ellenség karmaiból és a végén mégis csak — fogságba estem. És most sikerült a Galiciában elvesztett szabadságomat még egyszer elveszíteni: a házasságommal életfogytiglani orosz »fogságba« esni...

Előnyben részesítettem legénykoromban a középtermetű, molett, fekete haju és szemű nőket és a feleségem: magas, sovány, szőke.

Mindig szánakoztam azokon az ismerősökön, akik idegen nyelven beszéltek családi otthonukban az idegenből hozott asszonykával...

És ime: én is csak idegen nyelven tudom megértetni magamat életem párjával.

A Sors akarta így. Ugyanaz a Sors, amely ép bőrrrel tett át a jamnicai pokolból — orosz földre.

Mi már ebben némán megegyeztünk az első találkozásunk alkalmával, amikor régi, színehagyott, rongyos, foltos harctéri egyenruhában léptem át Blumberg lelkész háza küszöbét.

Elza már kis leány kora óta várt rám a Balti-tenger partján... és csak azért utazott Rigából Jekaterinburgba, hogy találkozhassék ott azzal a lerongyolt, elhagyatott, szánalmas külsejű hadifogollyal, aki csak azért adta meg magát a halálfejes katonáknak, hogy érte mehessen a szibériai határra, megkérje kezét és hazavihesse...

Mint vérbeli hadifogoly, kihasználtam a kedvező alkalmat és a házassági tanuimat Norlin és Krebsz urakat külön-külön nagyobb kölcsönökkel alaposan megvágтам...

Varga is nagyon kitett magáért az esküvőm napján. Olyan kitűnő ebédet csinált, hogy a svéd-ek éléskamrájának minden rezervája áldozatul esett szakács-művészetének. Patucsek ur is valóssággal remekelt. A sok apró édességen kívül készített egy óriási »plafon-karcoló« tortát, amely egy várat ábrázolt. A klasszikus alkotásu torta-vár négy bástyatornyán békegalambok ültek olajággal a szájukban.

Milyen kár, hogy az ünnepi lakomán a szegény grófnő nem vehetett részt. A grófnőnek már hat nap óta nyoma veszett. Jurowszky le-tartóztatta és felvitte kihallgatásra a városparancsnok elé. Onnan átkísérték a katonai parancsnokságra, azután kihallgatták a »Cseká«-nál. Azóta nem tudott hollétéről senki se felvilágosítással szolgálni. Eltűnt....

Szegény, szegény grófnő... Nem győzte kívánni a fehéreket... Kutattunk utána a börtönökben, mindenütt azt felelték: ismeretlen...

Zinaida Permbe utazott az anyjával. Velük tartott a jekaterinburgi rokonsága is. Menekültek a polgárháboru borzalmai elől.

Találkoztam Zinaidával közvetlenül az elutazása előtt. Hálásan szorongatta a kezemet és még egyszer megköszönt mindent. Nagyon fogadkozott, hogy még ebben az életben meg fogja hálálni iránta való jószágomat.

Tréfásan mondtam neki:

— Hát csakugyan meg akarja hálálni *azt* a csekélységet?

— Igen.... — felelte lelkesen — ha sok pénzem volna, mindet odaadnám magának...

— Ugyan, ugyan — mosolyogtam — szóra se érdemes... De ha csakugyan hálás akar lenni, akkor igérjen meg nekem Zinaidácska egyet...

— Mindent!... Mindent...

— Egy kívánságomat teljesítse, hogy *ugy* ne járjon, mint Bálint hadnaggyal...

— Tessék... Mi legyen az? — kérdezte tágra nyílt szemekkel.

Komolyan, szinte szótagolva mondtam a leánynak:

— Az a kívánságom, hogy ne álljon többet szóba — hadifogollyal.

Zinaida bájos, rózsás arca hirtelen elkomolyodott. Arca kipirult, vérpiros ajkait harapdálta. A szemei könnybe lábadtak:

— Itt a kezem — mondotta erőtlenül. — Megfogadom... Elfordult, hogy ne lássam könnyei hullását.

— Most még egyet... — mondtam meghatottan, mialatt reszkető kezét szorosabbra fogtam — Zinaida... ha valamikor férjhez megy, leendő férjének ne valljon be *arról* soha semmit.

Érti?... Soha! Tagadjon... tagadjon .. halálíg tagadjon...

Zavartan bólongatott fejével. Hirtelesen sarkon fordult és otthagyt...

Zinaidát azóta nem láttam többé...

Marci borbély ragyogó arccal gratulált a házasságomhoz. Nagy megnyugvás és elégtétel volt ez számára — mint mondotta — arra az esetre, ha otthon a szülei előtt kell majd magyarázkodni, hogy miért hozott a nagy káderből asszonyt, amikor olyan sok gazdag leány várakozik rá szülőfalujában. Marci közölte velém, hogy a von und cu, monoklis huszárfőhadnagy a napokban *kapitánnyá* léptette elő önönmagát, mert a kölcsönforrásai már kimerültek. A gazdag orosz burzsui özvegy arra a hirre, hogy a feüerek közelednek Jekaterinburg felé, egyszerűen kiadta az utat nemes főhadnagy vőlegényének.

Norlin és Krebsz urak nehéz napokat éltek át: az utóbbi időben napirenden voltak náluk a házkutatások. A vöröskatonák az üres magazínokat is átkutatták, azonkívül a pénzes szekrényben is buzgón kutattak áruló »kémkedő iratok« után. Egy napra le is tartóztatták őket, de mert kiderült, hogy nincs »dugott« pénzük, szabadon bocsájtották a »veszedelmes kémeket«.

Kalbfleisch »doktor« megnősült és boldog házasságot élt a feleségével. Engem azóta került, amióta — ártatlanul — elárultam a feleségének, hogy a férje csak otthon Németországban teheti le az orvosi vizsgákat és itt a fogságban csak »előlegezzük« neki a doktori címet...

A hadifoglyok között valóságos zarándoklás indult meg. Nagy tömegekben mentek gyalog a foglyok nyugati irányban, a vasuti sinek mentén Perm városa felé...

A Jekaterinburg körül font fehér gyűrűt

mind szorosabbra fogták Kolcsák katonái: Tobolszk, Tjumen és Kurgán már napok óta a fehérek kezére jutott és megkezdették a Jekaterinburg körülrésztéséhez vezető hadműveleteket. A déli hadsereg, amely Cseljabinszk felől nyomult északi irányban, Sadrinszknál erős ellenállásra talált. A legújabb hírek szerint Sadrinszk már elesett, a vörös gárdisták Dalmatow körül ásták be magukat.

Emlékszem: az nap a kórházi rendelésekre julus huszonharmadikát irtam.

Nagyon szórakozott voltam. Minden figyelmet lekötötte a polgárháboru frontja. A vörösök küzdenek a fehérek ellen: két ellentétes világnézet harca ez. De mit érdekel ez engemet, a külföldi állampolgárt? Ez tisztán orosz belügy, amihez nekem semmi közöm... Lesz ami lesz. Az ő dolguk. Az orosz állampolgár válogathat a két szín között, de a hadifogoly, az maradjon hadifogoly, végezze dolgát.

A kórház kirendelt orosz felcsere, miután végérvényesen kivetkőzött a vörös színekből, már napokkal ezelőtt eltűnt, mint a bugyburék. Nem mutatkozott sehol. Bizonyára elrejtőzött valahová és buvóhelyéről figyel az eseményeket....

A reggeli vizitnél, Hangya, a fogolykórház régi betegápolója hűségesen jelentette:

— Két cuváksz.

Amikor észrevette, hogy a jelentés nem váltott ki belőlem nagyobb emóciót, apró szemével hunyorgatott és erőltetett mosollyal ismételte kissé emeltebb hangon:

— Két cuváksz, főorvos ur...

— Rendben van — feleltem elgondolkozva...

Hangya izgett-mozgott körülöttem, azután zavartan szólalt meg újból:

— Két vörös katona...

— Micsoda? — kérdeztem élénken. Haragos

pillantást vethettem az ápolóra, mert Hangya ijedten válaszolta:

— Két sebesült vöröskatona a frontról... Az éjjel jöttek... Az egyik magyar, a másik osztrák hadifogoly... Csak úgy maguktól jöttek...

A közös, nagy kórteremben, a többi beteg között találtam meg a két sebesült vörös katonát. Szabályos kórházi uniformisban feküdtek a régi hadifogoly betegek között.

A magyar vöröskatona a terem »magyar sarkában« helyezkedett el a »földik« között megterten, fáradtan, sáppadt, szelid arccal. Az osztrák, egy vöröshaju, szeplős, pufók képű fiatalember a német fertályban, falnak fordulva aludta az igazak álmát.

A magyar vöröskatona feje fölött a fekete táblán ez állott: Szende Mátyás, huszonhét éves, infanteriszt, Derecske.

A vörösgárdista leolvasta az arcomról a gondolatot. Csendesen mondta, szinte a fogai között:

— Ez nem az igazi nevem. Szalma Ferenc vagyok. A jobb vállamon kaptam lövést... Srapnel.

A meglepetéstől alig tértem magamhoz:

— Hogy kerül maga ide barátom... hisz magának az orosz katonai kórházban van a helye? — kérdeztem bizonytalanul.

— Tudom orvos ur... — felelte bágyadtan a sebesült. Magához van bizalmam. Az orosz kórházban katonai felcserek dolgoznak...

Bevittük a kötözőbe. A szanitészek fölfektették a vizsgáló asztalra és levették róla a kezdetleges kötést.

— Beszéljen! — szóltam rá keményen.

Infanteriszt Szalma nagyot sóhajtott: szemmel láthatólag nehezeire esett a beszéd.

— Sadrinszkban voltunk mind a ketten. Már hónapok óta ott szolgáltunk a vörösöknél, de amikor beléptünk, kikötöttük, hogy csak őrségre leszünk beosztva. Julius elsején megtámadtak bennünket a fehérek. Ők többen voltak és felszerelésük is különb, mint a mienk. Amikor már nagyon szorultunk, az oroszok éjszakának idején meglógtak és magunkra hagytak bennünket, hadifoglyokat. Mire a fehérek általános támadásba mentek át: már csak magyar és német katonák tartották velük szemben a frontot. Sadrinszk aiatt kerültünk mi össze a csehekkel. Egy század hadifogoly magyar két század cseh és önkéntes orosz tisztek ellen... Egy napig valahogy tartottuk magunkat, azután szétszaladtunk, ki merre látott... Veszettül harcoltak a csehek. Nem úgy, mint Galiciában... Ami igaz, igaz. Meg kell nekik hagyni. Életre-halálra ment a harc. Akiket elfogtak közülünk, annak már régen rossz volt... A csehek nem ismertek pardont... De a mieink se. A tulerő elől éjnek idején Dalmátow felé vonultunk vissza. Magunkkal cipeltünk a súlyos sebesülteket is. Dalmátownál kaptunk erősítést, ágyukat is, de csak hiába: amazok ésszel harcoltak... a mieink meg ész nélkül, mint a barmok. Dalmátownál is kikaptunk a csehektől. Ott sebesültem meg én is meg a társam is. Az osztrák testvér tüdőlővést kapott... úgy hoztuk be Jekaterinburgba rekvirált parasztszekéren... Tudom orvos ur, hogy nekünk nem itt a helyünk, hanem az orosz kórházban... de nagyon kérem, ne zavarjon el bennünket... mi megint a hadifogoly gunyát akarjuk felvenni, ha meggyógyulunk... háza akarunk menni... Nagyon megbántuk már... Elég volt nekünk a háborúból!...

*

Julius huszonötödikén reggel több mint huszonnégy óráig tartó elkeseredett ostrom után

bevették a fehérek vörös Oroszország legkeményebb várát: Jekaterinburgot.

Éjjel-nappal dörögtek az ágyuk, kattogtak a gépfegyverek: a legszebb harctéri napokra emlékeztette a hadifoglyokat ez a muzsika.

A harcok alatt alig lehetett embert látni az uccán. A legnagyobb ütközetek a város keleti és déli határain zajlottak le és a lakosság közül senki se tudta, hogy ki marad felül, melyik fél lesz a győztes.

Huszonötödikén délelőtt a nagy csatazaj elnémult néhány órára. Csend ült a kihalt városon a nagy vihar után, egy lélek se mutatkozott a küllőnben népes, forgalmas uccákon.

A nap már magasan állott, amikor az első cseh légionista század énekelve vonult be a városba. Ugyanazt az indulót énekelték, amit oly sokszor hallottunk a darnicai hadifogoly lágerben. Jól megtermett, erős, napbarnított arcu, harci vágytól égő katonák masiroztak be a fő utvonalon Jekaterinburgba. A sapkájukon zöld-fehér kokárdát viseltek a legionisták, a mellükön piros-fehér szalagot lobogtatott a szél. Ingbluzuk a nyakon nyitva volt, sáros verejték csorgott le róluk. Ezért a győzelemért igazán meg kellett dolgozniok.

Amint a csehek és utánuk az orosz önkéntes csapatok bevonultak a városba a lakosság egyre jobban neki bátorodott, többen éljeneztek is és a Glavni proszpekten az emeletes ablakok kinyitlak, hölgyek a kendőjüket lobogtatták és virágokat szórtak a győztesek lábai elé.

Hadifoglyot nem lehetett az uccán látni: mintha a föld nyelte volna el a sok ezernyi plebit... Máskor ilyen időtájban csak úgy hemzsegték az uccán.

Az első utam a kórházhoz vezetett.

A legszebb ruhámat öltöttem ez alkalommal

magamra, tudtam, hogy a fehéreknél ez a legjobb, legbiztosabb — utlevél...

Mire a kórházhoz értem, már a kapuban találkoztam az én orosz felcser barátommal a vörös hatóságok »bizalmi« emberével. Az orosz felcser előbújt rejtekhelyéből: gyönyörű zöld-fehér kokárdát viselt a szíve fölött....

Barátságosan üdvözölt és mintha sohase viselt volna a vörös kokárdát, szívélyesen nyujtotta a kezét és már mesziről kiáltotta:

— Zdravsztvitye doktor!...

Hangya jött elébem szokásos mosolygó arcával és halk hangon jelentette, hogy még egy cuvakszunk van, egy sebesült magyar vörös katoná... valami Barna Lőrinc nevű...

MÁSODIK FEJEZET.

A tegnap még véres-szájú vörös Jekaterinburg julius huszonötödikére fordulva hirtelen »el-fehéredett« és a frissen leesett hónál is fehérebb lett. Még a cári rezsim alatt se volt olyan fehér, mint a Kolcsák-hadsereg bevonulása napján.

A városban mindenki fehér lett, mindenki szidta a vörösöket, a hadifoglyokat és az — *idegeneket*.

Rövidesen kiderítették a fehérek, hogy a bolsevik vezérek tulajdonképen *nem is oroszok*, hogy a vörös gárdában vérbeli orosz ember nem is szolgált, hanem csupán *idegenek*, hadifoglyok, *inosztránci-k*.

Kiderült azt is, hogy az igazi orosz ember, a »*nas csolovek*« alapjában véve jó lelkű, vallásos, istenfélő és mint ilyen, képtelen rablásra, gyilkosságra, hazafiatlan merényletekre. A vörös gárdában *kizárólag* magyarok, németek, kínaiak, lettek, tatárok, esztek és zsidók harcoltak és ezek csinálták a nagy bolsevik felfordulást is.

Rájöttek, hogy a faj-oroszok teljesen ártatlanok. Futni hagyták az orosz vöröskatonákat, a kommunista vezéreket és megkegyelmeztek azoknak a vérbeli oroszoknak is, akik márhólnapra bűnbánóan tüzték ki a mellükre a vörös kokárda helyett a zöld-fehér színeket...

Annál inkább üldözték a hadifoglyokat és az »idegeneket«, a civil-internáltakat.

A fehérek első és legfőbb ténykedése a hadifoglyok erélyes megrendszabályozása volt.

Falragaszok jelentek meg az utcákon, amelyek halálbüntetés terhe mellett utasították a lágererekbe az összes hadifoglyokat. Életével játszik minden pleni, aki igazolvány nélkül csatangol az utcán; hadifoglyoknak a lágerben van a helye.

Valóságos hajtóvadászat indult meg a hadifogoly táborokban azon ellen, akik a vörös hadseregben fegyveres szolgálatot teljesítettek. A szigorú vizsgálat kiterjedt azokra is, akik összeköttetést tartottak fenn a vörösökkel...

Elég volt egy álnok besugás, egy ujjímtatás és a szerencsétlen hadifoglyot már is vitték a fehér katonák a Verh-Iszetszki Zavod melletti erdőbe. Az ilyen elhurcolt »kommunista gyanus« hadifoglyot nem látták többé viszont a társai: a katonák menetelés közben *hátról* lötték le őket... A láger lakóit valósággal megtizedelték a szibériai katonák és a legtöbbször teljesen ártatlan embereket gyilkoltak le, az igazi bűnösöknek csaknem minden esetben sikerült elmenekülniök a halálbüntetés elől.

A Charitonov-házban lévő lágerben élt már hónapok óta egy bécsi öreg, elmebajos zöld parolis népfölkelő, aki naponta összeszedte a konyhán a hulladékokat, csontokat és a város kóbor kutyáit etette az utcákon. Ezt a hibbant agyu mosolygós öreget is elcsípték a katonák az utcán, amint csomagot cipelt a hóna alatt. Szerencsétlenségére a mellén és a sapkája mellett felejtette a vörös szalagokat: életével fizetett, mert nem vett tudomást az impérium változásról.

A szigorú falragaszok megjelenése után következő napon a cirkáló fehér járőrök a kis erdőben két birodalmi német önkéntest leptek meg,

akik a fenyőfák árnyékában olvastak egy könyvet. Ott a helyszínén, ülve lőtték agyon őket. A szanitészek, akik eltemették őket, behozták a kis vaskos, piszkos, rongyos, véres könyvet: Heine verseit...

Egy magyar hadifogolynak az volt a büne, hogy rövid ideig együtt lakott privát lakásban azzal a földijével, aki később belépett a vörös hadseregbe és a cári családot őrizte... A táborban, a hadifoglyok szeme láttára lőtték főbe...

A hadifoglyok eltűntek az utcákról. Mintha a föld nyelte volna el őket. A parkokban, a főutcákon, az Iszet-tó hidja körül, ahol pár nappal ezelőtt még hemzsegték a tarka egyenruhájú hadifoglyok, ujabban csak komoly orosz polgárokat, fehér katonákat és tiszteket lehetett látni.

A hadifoglyok szigorú őrizet alatt, lágerbe zárva »ültek«, álmodoztak az aranyzabadságról és a hazatérésről. A táborokban való »igazolások«, úgy látszott, sohase fognak véget érni.

Norlin és Krebsz uraknál is házkutatásokat tartottak a fehér tisztek de néhány jelentéktelen orosz nyelven írott levélén kívül mást nem találtak. A kasszák, magazinok teljesen üresek voltak, Norlin néhány nap előtt megsemmisítette a segélyiroda egész levéltárát. A fehér gárdisták írásban szólították fel a svédeket, hogy huszonnégy óra alatt szolgáltatassák ki azoknak a hadifoglyoknak a névsorát, akik a vörös gárdában szolgálatot teljesítettek. Ezenkívül írásbeli parancsot kaptak a svédek arra vonatkozólag is, hogy nyolc nap leforgása alatt szállítsák az összes hadifoglyokat, betegeket és invalidusokat Sadrinszkba, illetőleg Kresztibe, a gyűjtő táborba és vörös-kereszt kórházakba.

A hadifogly tiszteket is a lágerbe csukták. Én voltam az egyetlen ember, aki még »sza-

bodlábbon» élt és járt-kelt a városban. Én is csak azért, mert sehol se jelentkeztem, sehol se mutatkoztam. Szerencsémre olyan elegáns volt az öltözékem, hogy senki nem ismerte fel bennem a hadifoglyot... És most a jó ruha, az uri külső volt a legjobb személyi igazolvány. Szomorúan forgattam a kezemben a vörös városparancsnoktól kapott személyi igazolványomat... Százszor is elolvastam az írást. Csak ártanék magamnak, ha megtalálnák nálam... Ezzel most nem lehet kimenni az utcára... Kicsinyre hajtogattam össze a vörös pecsétetes igazolványt és a kabátom bélése alá rejtettem... Talán még szükségem lesz rá valamikor...

Az utcai forgalom rövidesen megindult, a már rég óta zárva tartott üzlethelyiségek megnyitak. Az üzletek egyszerre megteltek áruval, az eleven orosz és tatár kereskedők szívesen vették a friss, festékszagú Kolcsák-pénzt. Különösen az első napokon volt nagy kereslet ezekben az egy oldalra nyomott, primitív zöld cédulákban, mert a Kerenszky pénzeket értéktelennek nyilvánították, a cári pénzt pedig senki se adta ki, mindenki spekulált vele... Az utcai árusok is gomba módra szaporodtak el, a reggeli órákban élelmiszerral telt paraszt kocsik lepték el a város főterét. Kolcsák pénzért nagyon olcsón lehetett vásárolni.

A templomok megnyitak. A papok előjöttek rejtékhelyeikről, lassankint vissza tértek Szibériából az orosz előkelőséggel együtt és hálaadó istentiszteleteket tartottak... Imádkoztak a Kolcsák hadsereg győzelméért.

A kávéházak, csájnáják, mulatók és a kinók sorra nyitak meg. Mindenütt zene, mulatozás, harmonikázás, vidám énekszó, balalajka, pezsgőzés folyt. Az utcákon ragyogó arcú részeg emberek támolyogtak, éljenezve a fehér hadsereget,

a cárt... A L'Orange-ban orosz szalón-zenekar játszott, az asztaloknál tisztek ültek kifestett arcu vidám hölgyekkel, nagyokat ittak és kacagtak. A Glavni proszpekten naponta katonazenekar adott térzenét. A korzón rosszul öltözött munkáslányok sétáltak boldogságtól sugárzó arccal a Kolcsák-tisztekkel...

A gazdag oroszok pazar lakásaiból végleg eltűntek a hadifoglyok és a civil-internált német családok is: valósággal kitették őket az utcára. A civil-internáltak szépen meghuzódtak a külvárosi szegény orosz családok egyszoba-konyhás lakásaiban. Most már nem volt többé szükség a németekre, a »nyemcik«-re. Kellett a lakás az elegáns tiszt urak számára...

Blumbergék vegyes érzelmekkel fogadták a fehéreket. Különösen Blumberg lelkész nem volt kibékülve a tisztekkel, mert mindjárt az első napon házkutatást tartottak a »német pásztor« lakásán. Valaki beárulta, hogy hadifoglyokat látott vendégül a lakásán és hogy közönséges német — kém. A házkutatás után dühösen jelentette ki Blumberg ur, hogy ez az uralom se tarthat sokáig.

Margó nagyon el volt ragadtatva az elegáns cseh tisztektől, akik közül néhányat be is mutatott neki Edgár, aki mint municiósz tüzér-trén-kommandáns tért vissza Szibériából. Blumbergné bár nagyon féltette az urát, nagy megelégedettséggel konstataulta, hogy mégis egészen »más élet« ez, amikor az ember egyszerűen bemegy az üzletbe és vásárol magának annyi ársín selymet, amennyi csak egy ruhához kell... Most legalább a pénzéért kap az ember élelmiszert...

Hát, hogy *más élet* ez, azt vettem észre magam is, mert mióta a fehérek bejöttek Jekaterinburgba, az orosz ismerőseim alig ismertek rám... Csak ritkán akadtam olyan orosz uriemberre, aki

az utcán keztyűjét lerántva jobbjáról kezét nyújtson nekem, a hadifogolynak, a szokásos üdvözléssel:

— Kák pázsivájtye?...

Szédelegve, mint a fejbeütött ember botor-káltam a fellobogózott utcákon keresztül a fogolykórház felé...

Mindenütt zöld-fehér és piros-fehér zászló leng... Egyes helyeken a cári zászlót, második Miklós fehér-kék-vörös lobogóját látom kitűzve. Az utcákon éneklő cseh-beszéd üti meg a füleimet. A fronton mindig azt hallottam, hogy a cseh katonaság rossz, hasznavehetetlen... és most saját szemeimmel győződtem meg, hogy milyen elsőrangú a cseh gyalogság és milyen hősieken, halálmegvetően tud harcolni...

Nyugat felől tompa ágyuszó hallatszott... Életre-halálra folyik tovább a küzdelem vörösök és fehérek között...

A kórházamhoz értem.

Mit mondjak *most* a betegeimnek, mivel vigasztaljam őket, milyen hazugságot találjak ki a szerencsétlenek megnyugtására?...

A hadifogoly-betegek arcáról leolvastam a kétségbeesett kérdést: mi lesz *most* velünk?...

A három hadifogoly vörös katona sebesült-ről meg is feledkeztem, pedig Barna Lőrinc, aki a lábán kapott súlyos sebet ugyancsak szeretne volna magát velem, a régi ismerőssel »kibeszélni« ...

A monoklis főhadnagyot is a betegek között találtam. A fejtábláján krétával ezt írta Hangya a neve alá: főhadnagy. Rossz kedvem volt: a főhadnagy szót az ujjaimmal letöröltem...

Szórakozottan, kedvtelenül jártam a betegek között és a tréfás megjegyzéseimhez szokott betegek hangtalanul feküdtek az ágyakon. Csak a legsúlyosabb betegekhez volt egy-egy biztató

szavam, a könnyű betegeket figyelemre se méltattam...

Az egyik tüdővésztes ágya elé léptem, amikor Hangya sietett be hozzám és lélegzetéből kifulva nyögte ki:

— Itt a bizottság...

A tüdőbajos beteg a bejárat felé meredt tekintetével és alig hallhatóan lehelte:

— A csehek...

Vadonat új, amerikai egyenruhákba öltözött tisztek léptek be a kórterembe. Lehetek vagy ötven.

A vezetőjük egy igen elegánsan öltözött, magas, beretvált arcú cseh kapitány volt.

Bemutatkozta.

Oroszul beszéltem velök. Előbb kikérdeztek, hogy milyen nemzetiségű vagyok, hol születtem, milyen nyelveket beszélek, mikor estem fogságba és melyik ezredben szolgáltam a fronton. Azután sorra jártuk a beteg szobákat és minden betegről el kellett mondanom, hogy milyen betegségben szenved...

A sebesült vörös katonák előtt — csodálatos képen — nem jöttem zavarba és hidegvérrel, közömbös hangon magyaráztam: a szeplős osztráknak gennyes mellhártya-gyulladás van, emennek hideg tályog... annak ott kelés...

Tulestünk szerencsésen Barna Lőrincen is... Olyan szeliden nézett a viharezett vörös katona a tisztek szeme közé, mint egy husvéti báránka... Szinte elmosolyodtam...

A bizottság mindent a legnagyobb rendben talált.

Hangya mellett állott. Orvosságos üvegeket tartott a kezében: az üvegek valósággal csörömpöltek reszkető ujjai között...

A kapitány bucsuzáskor összeütötte sarkantyuját és keményen kérdezte:

— Vörös katona nincs közöttük!?

Nyugodtan, mintha a világ legközömbösebb témájáról lett volna szó, unott hangon ezt feleltem:

— *Nincs...*

A bizottság tagjai még utolsó, kutató pillantásokat vetettek a fekvő betegek felé és azután eltávoztak.

A rendelőbe vánszorogtam.

Kimerülten rogytam le az íróasztal előtti székre...

Percekig tartott, amíg magamhoz tértem és gondolkozni tudtam...

Örülséget követtem el...

Honnan vettem a bátorságot, a nyugalmat?... Nem értem... nem értem...

Letagadtam a vörös katonákat... Ha elárultam volna őket?... Három emberélet...

Mindegy: *emberek*... Ezek is emberek. Az ő életük se olcsóbb, mint az enyém, vagy másé... Csakis annak van joga őket megfosztani az élettől, aki adományozta nekik...

Eh... én csak a kötelességemet, orvosi kötelességemet teljesítettem... Esküm kötelez... Nekem mindegy, hogy kínai, vagy kirgiz, vagy kongó néger... ha beteg és segítségemre szorul...

Észre se vettem, hogy Hangya, a hü, öreg szanitéz áll mellettem... Hangtalanul, nesz nélkül, mint a macska lopódzott be hozzám a szobába kínai posztó-cipőiben.

Csendesen mondta:

— Elmentek.

— El... — tettem hozzá és révedező tekintettel vizsgáltam a kopott padló repedéseit...

— Hála Istennek... — sóhajtotta Hangya.

Sokáig ültem ott a széken szótlanul... Arra gondoltam: mennyire semmi, jelentéktelen semmi az emberi élet...

Lehunytam a szememet és a cseljabinszki három kivégzett orvos-mártírra gondoltam...

Ők ártatlanul haltak meg...

Hirtelen felállottam és kiegyenesedtem. A fogaimat összeszorítottam, hogy csak úgy ropogott az állkapcsom... A fejem dacosan rándult meg.

Hangya megfogta a karomat és szeliden mondta:

— Az életével játszott... Nem érdemes kockáztatnia az életét ezekért az emberekért...

HARMADIK FEJEZET.

Valahogy másként multak a napok azóta, mióta a fehérek voltak az urak a városban.

A nap is bágyadtabb fénnel ragyogott a hadifoglyok feje fölött. Mintha vesztett volna erejéből, alig tudta felmelegíteni a vértelen, vi-zes kosztón élő lágerlakókat... Vagy talán a korai ősz vetette előre árnyát?

Azután olybá tűnt, mintha a jó öreg orosz nap utja sietősebb lett volna. Alkonyatkor hirtelen vérvörös színt vont az Ural fölé és harago-san bukott le a láthatáron, mint aki nem szíve-sen látja az ádáz testvérharcot.

A Charitonow ház vén dvornyikja ott ült es-ténként a palota főbejárata előtt, kényelmesen göngyölte szűkös mahorkáját régi újságpapirosba és a véres égboltot szemlélve szomoruan sóhaj-totta:

— A sok orosz polgár elhullott vére festette meg az eget ilyen vörösre...

A városban egymást követték a rendeletek, a »prikázok«. A főbb utvonalakon a házak fala, a lavkák oldala, a hirdető oszlopok tele voltak ragasztva fehér plakátokkal, amelyek ép úgy dobálóztak a »halálbüntetés« szóval, mint letűnt vörös színű elődei. A különbség mindössze az aláírásban volt, a szöveg nagyjából ugyanaz ma-radt...

Az első hadifogoly-transzport már megindult

Sadrinszk felé. A könnyebb betegeket és rokkantakat is a sadrinszki vöröskereszt kórházba irányították: helyet csináltak a Kolcsák hadsereg sebesültjei számára.

Az evakuációt Norlin végezte. Ebben már nagy gyakorlata volt, hisz évek óta mást se csinált, mint orosz rendeletre, egyik lágerből a másikba tologatta a hadifoglyokat, mint sakktáblán a figurákat...

Norlin utasított engemet is, hogy utazzam mielőbb Sadrinszkba és készítsem elő a betegek és invalidusok ottani elhelyezését. Pénzzel is bőven ellátott, egyben megkért, hogy legyek Rotter és Froszt urak segítségére a nagy költözködésnél.

A jekaterinburgi ismerősöktől sorra bucsuztunk el. Mintha örökre szólt volna a bucsuzkodás. Nehezünkre esett otthagyni a kedves, mozgalmas, nagy várost, amelyben már olyan otthonosan éreztük magunkat. Nem szívesen mentünk a kisebb, ismeretlen városba, Sadrinszkba. Különösen Elzát érte váratlanul a sürgős elutazás, én már régen el voltam készülve rá.

Blumbergéknel nehezen ment a bucsuzás.

Margó harcias hangon, elszántan küzdött Elza nővére »elrablása« ellen. És hová hurcolom Elzát, hisz ugyis be kell vonulnom a lágerbe a hadifoglyok közé?...

Gyakran ismételtette Margó, Elza felé fordulva:

— Hát kellett ez neked? Ugy-e megmondtam előre, hogy ez lesz a vége... Hadifogolyhoz mentél férjhez?... Örület... Most ugy kell neked...

Blumbergné csak most eszmélt arra, hogy igaza volt Margónak, mert a házasságom egy elhamarkodott lépés volt, hisz a teljes bizonytalanságba viszem az asszonyt... Edgár azon a véleményen volt, hogy Elza addig maradjon Je-

katerinburghban, amíg a csehektől a künnlakási engedélyt meg nem kapom.

Az evangélikus pásztor úgy vélekedett, hogy az aszony helye jóban rosszban a férje mellett van és ebben az értelemben döntött Elza is.

A nem várt döntésre patakokban indult meg a könnyáradat...

Margo dühében kijelentette, hogy ő ugyanis elrejtette Elza ruháit: nem engedi, hogy elutazzék velem. Erre én azt találtam válaszolni, hogy elviszem Elzát ruha nélkül is, legalább Margo viselheti nővére ruháit...

Nagy vihar tört ki e szavakra, ami csak akkor csillapodott, amikor Elza kijelentette, hogy leutazik ugyan velem Sadrinszkba, hisz úgy sincs messze Jekaterinburgtól és legfeljebb visszajön, ha nem tetszik ott az élet, ha becsuknak a lágerbe engemet is a csehek...

A vasuti állomáson enyhébb formában ismétlődtek a családi jelenetek.

Margó még egy elkeseredett utolsó dührohant kapott:

— Mihez fogsz kezdeni, ha az uradat a hadifoglyok közé csukják a lágerbe? — kérdezte élesen Elzától. — Hiszen éhen fogsz halni... A cseh tiszteknek teljesen igazuk van...

Blumbergné, mint egy jó anyós könnyező szemekkel ölelte át Elza nyakát:

— Vigyázz magadra Elzácskám... Aztán irjál majd gyakran... Ha nem tetszik... csak gyere haza...

Tájfa kisírt szemekkel könyörgött, hogy vigyük őt is magunkkal... Rövidesen bevallotta, hogy az ideálját is elvitték Sadrinszkba az első hadifogoly-tránszporttal. Meg kellett neki ígérnünk, hogy ha minden jóra fordul őt is lehozzuk Sadrinszkba...

Tájfa úgy sirt és jajveszékelt, mintha temetésen lett volna.

Elza is csak nagy nehezen tudta könnyeit visszafojtani.

Valósággal megkönnyebbültem, amikor a vonatunk elindult.

A vonaton furcsa érzés vett erőt rajtam: utazunk a nagy bizonytalanságba... Ugyanaz a szorongó érzés kinozott, mint egy évvel ezelőtt, amikor fogságba estem.

A szabadságomat féltettem... Hisz ha csak a magam személyéről lett volna szó... Most már az asszonyról is kellett gondoskodnom. Borzadva gondoltam az újabb lágeréletre...

A csehek barátságos bánásmódjában nem bíztam, de annál inkább bizakodtam hagyományos jó szerencsémben, amely a kritikus pillanatokban eddig sohase hagyott cserben...

Dalmátowig mehettünk vonaton, azon túl megszakadt a vasút összeköttetés, mert a megrongált pályatestet még nem hozták rendbe Kolcsák katonái.

Kényelmes, ruganyos egyfogatu kocsiban folytattuk tovább az utunkat...

Nászutnak is beillett volna az utazás, csak ne kísértett volna folyton az újabb szabadságvesztés szörnyű gondolata... Ezek a csehek alaposan elrontották nekem a — mézesheteket...

Szép, fehérfájú, lombos nyirfa és haragoszöld óriási fenyőerdők mentén vezetett az utunk.

A kis fekete szőrű orosz ló fáradhatatlanul ügetett a kocsit közepén kigázolt ösvényszerű uton.

Szóba elegyedtem kocsisommal, az öreg dalmatowi muzsikkal.

Megkérdeztem tőle, hogy mit szól a változáshoz, meg vannak-e a falun elégedve a fehérrel...

— Hogy érti ezt az ur? — kérdezte hátrafordulva.

— Ugy értem — válaszoltam neki. — hogy a vörösek, vagy a fehérek alatt megy jobban a sora a földműves népnek?...

Megsimogatta őszbe csavarodó vöröses szakállát és a lova egyenletes ügetését figyelve, vállvonogatva mondta:

— Egy kutya az... Csört vozmí...

— De mégis melyik jobb? — firtattam tovább.

— Egyik se. — hangzott a válasz. — Ez is, az is ígér füt, fát, de nem ad semmit, csak vesz... Mindenünkből kifosztanak... Amikor a vörösek voltak itt, ők fosztogattak bennünket, most meg a fehérek. A különbség csak az, hogy a fehérek kiméletesebben rekvirálnak és haszontalan cédulát nyomnak a kezünkbe, a tisztesség kedvéért... De hogy melyikük ért jobban fosztogatáshoz, annak az Uristen a megmondhatója... Most talán békében hagynak bennünket, mert már se buzánk, se lovunk, se takarmányunk...

— Talán a cár alatt jobb volt? — kockáztattam meg a kérdést...

— Akkor se volt jó — felelte a muzsik.

— Hát akkor?

Megvakarta a feje bubját és csendesen válaszolta:

— Sehogy se jó ez uram... sehogyse... — sóhajtott és nagyot köpött a poros országútra...

A kis kerekhátu ló megizzadt, mire felkapaszkodott egy magas domboldalra.

A domb tetejéről szép kilátás nyílt a hatalmas völgyre, ahol ezüstszinű patakok kigyóztak a buja legelőkön.

A völgyekben, az út mentén szürke, lomha porfelhő terpeszkedett.

A kocsis ostorával előrebökött és maga elé mondta:

— Plenik... Viszik őket Sadrinszkba. Ez már a harmadik transzport... Szegények... ebben a melegben, porban...

Valóban: a porfelhő alatt hosszú sorban meneteltek a hadifoglyok. Körülöttük a kísérő örök szuronyai csillogtak a napfényben... Éppen úgy vitték őket most, az orosz különbéke megkötése után, mint *akkor*, amikor még én is így meneteltem Kiev felé...

Elegáns, könnyű kocsink a völgy felé röpülve csakhamar utolérte a transzportot.

Porköpenyegekbe voltunk burkolva, arcunk elé zsebkendőt tartottunk: nem ismerhettek fel bennünket.

Csupa ismerős arc...

Szomorú kép volt: elcsigázott, rosszul táplált hadifoglyok görnyedtek a zsákok, ládák terhe alatt... Nehezen lépkedtek a kiszolgált rongyos cipőkben. Az elmaradhatatlan bádog teáskanna, a csájník, ott csörömpölt valanemnyinek az oldalán...

Szótlanul, lehajtott fővel, szomorúan bandukoltak egymás mellett a nagy porban, arcukról a sáros, fekete izzadtság patakokban csorgott le a nyakukba.

A menet végén elsőnek Marci borbélyt ismertem fel. Iksz lábait nehezen szedte a mély homokban, óriási kofferét cipelve a hátán, bukdácsolva a többi után. Jól nevelt pocakja, amire az utóbbi időre már büszke volt, most bizonyára terhére esett. Mellette Walter, Norlin inasa lépkedett lehorgasztott fejjel, előtte néhány megtermett germán fogoly cipekedett ingujjra vetőközve...

Odébb néhány lépéssel Vargát és Patucseket fedeztem fel a zárt sorok között. Varga csak úgy

roskadozott nagy zsákjának súlya alatt, míg Patucsek teljesen podgyász nélkül »utazott«. Bizonyára a szegényebb plenikkel vitette maga után holmijait.

Ránk se néztek... Más gondok foglalkoztatják őket, semhogy törődtek volna velünk az »orosz burzsuikkal«, akik talán nyaralóba igyekeznek a kocsin...

A menet elején, a pormentes első sorban lépkedett régi ismerősöm, a kórházból elbocsátott monoklis főhadnagy a Gabriel von und cu Nagy ur, könnyedén egy kis csomaggal a hóna alatt. A monokli most is ott ült a jobb szemén, a világért se tette volna le...

Mikor észre vette, hogy egy csinos hölgy ül a kocsiban, megigazította a monokliját és fikszirozni kezdte Elzát, legnagyobb mulatságunkra, mindaddig, amig csak kocsink el nem haladt mellette...

A távolból már feltűnedezték Sadrinszk városának templomtornyai, gyárkéményei.

A kocsis ostorával biztatta a lovát, hogy minél hamarább kikerüljünk a porfelhőből.

A város végén, az Iszet-folyó hidjánál orosz katona állt őrt. Leigazoltatott bennünket. Írásaimat forgatta össze-vissza a kezében, látszott, hogy nem ért a betüvetéshez, de mert szép pecsét volt a papiroson, hát hosszas tanulmányozás után kibökte:

— Harasó.

Azzal intett kocsisunknak, hogy hajthat tovább.

Már nem sok hiányzott a délből, mire a Naberzsnájá ulicába értünk.

Szórakozottan, szótlanul ültem a feleségem mellett. Arra gondoltam: mi vár most reám?... Szorongó érzéssel állapítottam meg, hogy a kedves hadifogoly figurák eltűntek Sadrinszk uccái-

ról is. Pedig de szerettem volna közülök csak egyet... egyetlen egy rongyos, csatangoló, nyomorult plenit látni... Hiába...

A kocsis egy csinos házra mutatott:

— Dom Mojszejew...

— Stoj! — kiáltottam rá...

Megállítottam a kocsit.

Igen: ez a Mojszejew ház, a kedves, a vendégszerető polgármester háza, ahol azt a kritikus éjszakát éltem át.

— Bemegyünk egy percre... Megnézzük életben vannak-e... Gyerünk szaporán...

Elza azon a cimen szabadkozott, hogy »nincsen felöltözve« és nem akar így porosan, piszkosan beállítani az ismeretlen családhoz.

Leugrottam a kocsiról és izgatottan siettem be a kis kapun. Ismertem jól a járást.

Nasztjinka az előszobában vasalt. Amikor meglátott, elsikoltotta magát örömeiben, majd leejtette a tüzes vasalót.

Berohant a szobába, torka szakadtából kiáltozva: — Prijeháli... prijeháli...

Együtt ült az egész Mojszejew család az ebédlőben.

Nagyon megörültek velem. Bemutattak Mojszejew testvéröccsének, Szergej Waszilievicznek aki tiszti uniformisban volt. Bal karját a nyakába kötött fekete kendő tartotta...

A házigazda polgári fehér vászon ruhát viselt. Mojszejewné azt se tudta, hogy hová ültesen. Ezer kérdéssel ostromolt. Még a kis Mojszejew Gyuro is a nyakamba ugrott.

Bevittek a szobába, ahol azt a rémes éjszakát töltöttem és felajánlották, hogy lakjak náluk, ameddig csak tetszik, vagyis szabad a szoba... Azóta se aludt senki az »én ágyamban«...

Örültek, amikor hallották, hogy huzamosabb ideig maradok városukban.

Zavarban voltam.

Nagy nehezen nyögtem ki:

— Most már *kétágyas* szobára van szükségem...

Ujabb kérdésekkel ostromoltak, különösen a hölgyek...

Pirulva vallottam be, hogy már nő ember vagyok.

A nyitott ablakhoz léptem és kimutattam az uccára.

— Ott ül a feleségem a kocsin...

Galina Waszilevna, a fiatal asszony kisietett az uccára Nasztyinkával és erőnek erejével behurcolták a szabadkozó Elzát. Nasztyinka a kocsis segítségével cipelte be a holmikat a kocsiról.

A hölgyek a fürdőszobába vonultak, a két Mojszejew fivér és én a dohányzóban foglaltunk helyet.

Kérésemre a polgármester elmesélte kalandos szökésének történetét. Utközben az első éjjel letartóztatták őt a vörösek, mint kém, a családját tovább engedték. Hajnalban szökött meg a börtönből és a börtönőrrel együtt átszökött Cseljabinszk előtt a Kolcsák tisztek táborába.

Nehéz harcok után tudták csak Sadrinszket bevenni. Nagyok voltak a veszteségek mindkét oldalról. Csodákat meséltek a csehekről és a délszláv dobrovoljacok harcairól, akik Blagotics őrnagy vezetése alatt vitézül küzdöttek a vörösök ellen Cseljabinszk alatt.

Szergej a dalmatowi harcokban sebesült meg a bal karján.

Időközben Rotter ur is előkerült. A lélegzete is elakadt, úgy sietett a dom Mojszejewbe, amikor értesült, hogy megérkeztem Sadrinszkba...

Rotter ur valósággal megöregedett utolsó találkozásunk óta. Az arca fakó volt, az arcbőre petyhüdt, ráncos. Idegesen szívta nikotintól sárga, reszkető ujjai között tartott cigarettáját.

Nagyot szippantott a cigarettából és mialatt lassan kieregette teleszivott tüdejéből a füstöt, akadozva mondta:

— Nehéz... nagyon nehéz...

Azután félve nézett rám. Arcizmai idegesen rángatóztak. A fejével bolongatott...

— Nehéz lesz a különlakás ügye, — sóhajtott leverten — nem lehet ezekkel a csehekkel okosan beszélni, különösen mióta megtudták, hogy magyar orvosról van szó...

Aggódó arccal beszélte el, hogy milyen kegyetlenül bánnak a csehek a hadifoglyokkal. Az oroszok teljesen kiadták a kezükből a hadifoglyok sorsának intézését...

Sadrinszkban a lágeren kívül a gimnázium épülete is tele van hadifoglyokkal. Az iskola épülete körül padlódeszkákból kerítést emeltettek a hadifoglyokkal, de olyanképen, hogy az épület mellett csak alig pár lépés hely maradt szabadon. Udvart nem kaptak: a hadifoglyok egész napon át a levegőtlen zárt helyiségekben tartózkodnak. A tiszteket és az önkénteseket is a gimnázium épületébe zárták. Amikor tiltakozott Rotter ur a cseheknél az embertelen bánásmód miatt, azt felelték, hogy ha sokat beszél, majd ő is a lágerbe kerül...

— No és mi lesz velem? — kérdeztem szorongva.

Rotter ur felhuzta a vállát, felráncolta homlokát és miután nagyot szippantott cigarettájából így szólt:

— Nem tudom... Egyelőre így szól a parancs: minden hadifogoly halálbüntetés terhe mellett, köteles a lágerben jelentkezni. Timkó is a lágerben lakik. Onnan jár be a kórházba. Nem engedték meg neki, hogy a kórházban lakjék...

A keserűség fojtogatta a torkomat.

A másik szobából a hölgyek vidám kacagá-

sa hangzott felénk... Elza még nem is sejtí...

A cigarettámat a hamutartóba gyűrtem. Fel-
álítottam. Ingerülten jelentettem ki:

— Megyek. Most mindjárt megyek...

— Hová? — kérdezték egyszerre...

— A kommandóra. Jelentkezem.

— Azt ne tegye, — felelte Rotter — mert
azonnal bedugják a lágerbe... Hanem mást
ajánlok... Addig ne mozduljon ki innen a lakás-
ból, amíg a kezében nem lesz a szabad mozgáshoz
és künnlakáshoz szükséges engedélye. Itt jó he-
lyen van, nem keresi senki... Azt se tudják,
hogy megérkezett...

Mojszejew ur szívesen ajánlotta fel a lakását
és megígérte, hogy az engedély megszerzésénél
segédkezni fog Rotter urnak.

NEGVEDIK FEJEZET.

A pár perces déli vizitből három napos szobafogság lett.

Izgalmas, gyötrődéssel teli három nap, amely idő alatt jó arcot kellett mutatnom Elza előtt, hogy el ne áruljam a fenyegető veszélyt.

A csehek hallani se akartak az engedély kiadásáról. Ragaszkodtak a főparancsnokság rendeltéhez: hadifogolynak a lágerben van a helye, künnlakást csak a civil-internáltaknak engedélyeztek.

A második napon már Elza is megtudott mindent. Nasztyinka volt az áruló, aki a Mojszejew urral folytatott beszélgetésünket Elza Rudolfónak besugta.

Elza szörnyen fel volt háborodva: szidta a cseheket. Harcias hangon jelentette ki, hogy személyesen fog eljárni érdekemben a cseh parancsnokságnál és majd megmondja a véleményét: hogy szabad nekik a köz érdekében dolgozó orvost lágerbe zárni... Ha már dolgoztatják fizetés nélkül, akkor legalább szabadsággal fizessék meg munkáját...

— Majd megmondom nekik azt is, hogy *ott-hon* parancsolgassanak, ne Oroszországban... — kiáltotta lángvörös arccal, könnyes szemekkel.

Botránnyal fenyegetőzött, heveskedett és csak akkor csillapodott le, amikor Mojszejew ur figyelmeztette, hogy házasságával elvesztette orosz állampolgárságát is.

A bizonytalan, izgalmas napok alatt Mojszejewék mindent elkövettek, hogy megnyugtassanak bennünket. Galina Wasziliевна csaknem az egész napon keresztül a zongora mellett ült. Valóságos házikoncerteket rendeztek Mojszejew ur művészi gitárkíséréte mellett.

A hölgyek magukkal vitték Elzát a városba, ha bevásárolni mentek. Minden nap kikocsikáztak.

Egymást követték a teadélutánok, amelyekre a család bizalmas ismerősei is hivatalosak voltak. Este a színházba is elvittek bennünket, ahol engem, a plenit a páholy mélyén rejtettek el.

Az első színházi est alkalmával felvonásközben egy idősebb cseh tiszt jött be a háholyba, Mojszejew ur harctéri ismerőse. Nagy zavarban voltam, amikor bemutattak neki. Nem árulták el, hogy hadifogoly vagyok. A cseh tiszt, ahelyett, hogy a hölgyeket szórakoztatta volna, velem »kezdet ki«. Beszédbe elegyedtem vele. Eleinte versenyt szidtunk a vörösöket, azután dicsértük a szép orosz nőket, azután megint szidtuk a vörösöket. Szerencsémre még rosszabbul beszélt oroszul mint én. Távozásakor elragadtatással jelentette ki, hogy én a legtisztább kazáni kiejtéssel beszélem az orosz nyelvet... (Meg nem foghatom, hogy honnan vette ezt, hisz soha életemben nem jártam Kazán városában...)

A Mojszejew család minden igyekezete kárba veszett: a napok mulásával nőttek a gondok... Most már kettesben busultunk Elzával: ő vigasztalt engem, én pedig őt...

A két fiatal asszony egymással versenyt »mókázott«, hogy mosolyt varázsoljanak arcokra... Hasztalan: szótlanul bámultam ki az ablakon és irigykedve néztem a gondtalanul járókelő »rongyos civileket«...

A háziasszony a legjobb orosz ételeket ké-

szitette a konyhán. Egyik nap scsi-leves volt huspirogival, klukvás tésztával, a másik napon golumbci került az asztalra várenyikivel, majd vacsorára peleményit készítettek...

Nem ízlett az étel. Minden étvágyam elment. A falat nem csuszott le a torkomon. Csak üres csáját ittam és egyik cigarettát a másik után szívtam el.

Három keserves nap mulott így el, a láger előrevetett árnyékában, amikor végre a negyedik nap reggelén, átvirrasztott, nyugtalan éjszaka után Rotter ur megjelent és diadalmasan lobogtatta felém a szabadságot jelentő kis, pecsétetes írást.

Nagyon nehezen ment az engedély elnyerése. A két Mojszejew fivérnek írásban kellett jót állania megbízhatóságomért. Külön igazolták azt is, hogy nem szolgáltam a vörös hadseregben...

Kitörő örömmel forgattam a kezemben a csehektől kapott *udosztoverenjét*, amely szabad mozgást biztosított a városban este kilenc óráig. Gondosan a szívem fölé rejtettem a drága írást... Szabadság!... Csak az tudja megbecsülni, akit megfosztottak tőle...

Mojszejew urnak is teljes volt a boldogsága: kitünő híreket kapott Szibériából. A Kolcsák-hadsereg egyik vezérkari tisztje írta neki, hogy a nagyhatalmak elismerték az omszki ideiglenes szibériai kormányt és megígérték a katonai segítséget is. Japán, angol és amerikai segítő csapatok már utban vannak Wladiwosztok felé. Amerika pénzzel, felszereléssel és municióval segíti a Kolcsák-hadsereget. A dóni kozákok felázadtak. Az ellenforradalmat Alekszejew és Kornijlow generálisok szervezik... Denyikin tábornok a Krim félszigeten készíti elő az offenzívát. Archangelszk körül Judenics és Miller tá-

bornokok szervezik, angol és francia segítséggel a Petrográd elleni támadást...

A fiatal Mojszew örömtől sugárzó arccal újságolta, hogy a cseh légionisták és Kolcsák csapatai elkeseredett és véres ütközetek után Perm városát is bevették. Az offenzíva halad tovább nyugat felé...

A front állásával keveset törődtem. Minden figyelmemet lekötötte az a kis negyed iv peccétes papirosdarab, amivel a csehek kezében tartott területen, a hadifoglyok közül egyedül csak én rendelkezem...

Igen... igen... ez a papiros sokat ér... ezt nem lehet *pénzért* megvásárolni... ez csak a kiváltságosoknak jár...

— Ma egész nap az utcán fogok csatangolni — gondoltam magamban — élvezni fogom a drága szabadságot.

Az első utam a cseh parancsnoksághoz vezetett. A bemutatkozáson hamar tuestem. Mojszew ur utasítására »*ausztric*«-nak vallottam magamat. Külön kellett az orosz térparancsnokságnál jelentkeznem a csehektől kapott irással.

A katonai parancsnokságtól egyenes út vezetett a hadifogoly kórházig. Büszkén, fölemelt fővel, dobogó szívvel tartottam a kórház felé.

Timkó kollégám türelmetlenül várt...

Torkig volt már a csehek tulzott »rendcsinálásával«. A kórházban látogató cseh tiszteknek meg is mondta: a vörös fronton csináljanak rendet, ott van szükség erre a nagy erő kifejtésre, nem pedig a nyomorult hadifoglyok körül. Szókimondása miatt Timkót kizárólag tekintélyes szakálla és horvát származása mentette meg a biztos börtöntől. A büntetést a lágerbe való beköltözéssel uszta meg...

Az öreg, kopaszfejű, szakállas hadifogoly medikus idegei felmondták a szolgálatot a néhány

napos lágerélet után. Alig várta már, hogy átvegyem tőle a kórházat és Kresztibe utazhasson Márvány mellé, ahol már nincs igazoltatás, mert oda csak a »leigazolt« hadifoglyok juthattak be.

A kresztii hadifogoly kórház különben is »védett«, protekciós hely lett a csehek előtt. Márválynak, mint mindig, most is óriási »mázlija« volt.

Ugy történt a dolog, hogy a Sadrinszk és Kresztii közötti harcokból egy Rubes nevű cseh altiszt sebesülten Márvány kórházba menekült az üldöző magyar és orosz vörös katonák elől. Márvány élete kockáztatásával rejtette el a kórházban a cseh sebesültet, nem adta ki a keresésén fáradozó vörösöknek. És ez a Rubes ott maradt Kresztiben, mint cseh emisszárius, teljhatalmu helyi katonai parancsnok...

A sadrinszki hadifogoly-kórház zsufolásig megtelt. Még a földön, szalmazsákokon is feküdtek betegek.

Az egyik kisebb kórteremben a sarokágy fölélt ismert nevet olvastam le a tábláról: Medgyánszki Száva, önkéntes, huszonegy éves, Szubotica. Diagnózis: malária.

A fiatal önkéntes szemei felragyogtak, amikor megtudta, hogy a »földi« veszi át a kórház vezetését. Megnyugtattam a magas lázakkal küzdő szubotikai fiút: meg fog gyógyulni, ne féljen addig, amíg engemet lát...

A kórházi látogatás után boldogan siettem le a napsütéses utcára.

A láger előtt vitt el az utam.

A gimnázium emeletes fehér épületét ugyanolyan hevenyészve összetákolt kerítés vette körül, mint amilyet Jekaterinburgban láttam a zöld tetejű dom Ipatjeva körül, ahol a cári családot őrizték.

A hadifogoly tábor börtön-ablakai mögül bámultak rám fogolytársaim. Fej, fej mellett szorongott az ablaknyílásban. Még a rablógylkosokat se őrzik itt ilyen szigorúan az Iszet parti tyurmában, mint ezeket a hadifoglyokat... Valahogy úgy éreztem, hogy nekem is ott van köztük a helyem és a kis pecsétetes írással a zsebemben, valóságos »áruló« vagyok... kiváltságos áruló...

Nem mertem közéjük menni, pedig nagyon huzott valami, hogy meghallgassam panaszaikat, de féltettem ujszülött szabadságomat.

Lehorgasztott fővel haladtam tovább.

Az egyik utca-sarkon két éltesebb, jól öltözött orosz ur beszélgetett. Nagy lelki nyugalommal szívták hosszutoku cigarettáikat és szinte kéjelegve szapulták a vörösöket. Nyugalmazott cári csinovnikoknak néztem őket, akik sokat reméltek a szibériai ideiglenes kormánytól. Milyen nagy megnyugvást jelenthetett számukra az, hogy a fehér hadsereg katonái éber szemekkel örködnék a polgári vagyon, a magántulajdon szentsége felett...

A Preobraszenszkája utcán idősebb uriasz-szonyok csoportja mellett haladtam el. A régi divat szerint öltözött hölgyek is szapulták a bolsevikieket. Minden második szavuk a »bolsevik« szó volt. Különösen hatott rám, hogy hosszú hónapok óta először láttam az utcán ragyó ékszerekkel felcicomázott urinőket. Az egyik piros arcu, festett szemöldökű javakorabeli »dáma« összes ujjai briliáns gyűrűkkel volt tele rakva. A briliánsos hölgy beszéd közben úgy hadonázott kezeivel és olykép tornáztatta ujjait arca előtt, hogy mindenkinek szemébe tűntek a csillámló ékköves gyűrűk...

A színház épülete elé értem, amikor egy összeszolvadt szerelmes pár került eléem. Az elegáns

fess fiatalember szinte ráborult a mellette lépke-
dő csinos teremtésre.

Utólértem az egybe fonódva haladó sze-
relmes párt.

Legnagyobb meglepetésemre, a jól öltözött
nőcsábászban Bálint hadnagyot ismertem fel...

Bálint majd kiugrott a bőréből, amikor fel-
ismert. Összetapogatott, megölelt és tiltakozásom
ellenére csókolt, ahol ért.

— Aranyos doktorkám — kiáltott fel torka
szakadtából. — Csakhogy újból látlak...

Alig tudtam lecsillapítani. Akkor csendese-
dett csak le, amikor figyelmeztettem, hogy mos-
tanában nem tanácsos magyar nyelven hangosan
diskurálni az utcán...

Hamarosan leadta, hogy mint civilinternált
éi a városban, nagyon jól megy a dolga, egy na-
gyon gazdag kereskedő családjánál lakik.

Aztán hirtelen észbekapott:

— Oppardon! — mondta hirtelen.

A hölgyére mutatott. Kézen fogta a fiatal,
egészséges, pufókarcu, fitos orru, mosolygós sze-
mű leányt, gyengéden felém vonta és szólásra
nyilott a szája:

— Bemutatom...

— A menyasszonyodat... — vágtam közbe
gunyosan. — Ocsim priatno... Nagyon örülök.

— Igen... — dadogta Bálint... A menyasz-
zonyom... Honnan tudod?...

Mosolyogva feleltem neki:

— Ismerlek!...

Bálint hadnagy, mintha kővé meredt volna,
ugy állt előttem a járda szélén.

Még a szája is tátva maradt a csodálkozás-
tól...

ÖTÖDIK FEJEZET.

A sadrinszki svéd vöröskereszt kórházban ott folytattam a munkát, ahol Jekaterinburgban abbahagytam.

Hangya szanitészem meg is mondta a véleményét az egyik betegvizit alkalmával:

— Így csendesesen el lehet dolgozni, csak ne buzerálnák az embert folytonosan...

A régi betegek közül csak a három hadifogoly vörös katona hiányzott, akiket Hangya még Jekaterinburgban gyógyultaknak jelentette ki és a »saját szakállára« kiíra őket a kórházból. Falura mentek ki a volt vörös katonák, mindenki a régi földműves parasztjához és a puska helyett újból kezükbe vették az eke szarvát.

Timkó doktor Kresztibe tette működése színhelyét, ahol mint idősebb medikus, Márvány doktor orvosfőnöke lett.

A tudós Timkó nagyon forszirozta volna a magánprakszist is, mert hogy nagyon szerette a pénzt, ha mindjárt Kolcsák-pénz is, azonban a környék parasztjai, főleg az asszonyok nem szimpatizáltak a Krisztus-szakállt viselő mogorva orvossal, inkább a barátságos, mosolygós képű *mládij vracot* keresték fel.

Ebben az időben magam se voltam tisztában orvosi tudásommal: a betegek sehogyse akartak gyógyulni. Az olyan betegségek, amelyek a polgári élet fizető praksziséban egy hét alatt

gyógyultak, itt legalább egy hónapon át húzódtak.

Hangya figyelmeztetett, hogy azért gyógyulnak olyan lassan a hadifogoly pácienseim, mert a gyógyultak nem szívesen rukkolnak be a lágerbe, jobban izlik nekik a kórház kitűnő kosztja.

Hát hogy jó volt a koszt, az tagadhatatlan, mert Varga és Patucsek urak óriási ambícióval dolgoztak a pince-helyiségben elhelyezett konyhában. Azonkívül nagyon hálásak is voltak, hogy kivettem őket a lágerből és a kórház konyháján adtam nekik munkát. Most már Varga a feleségemet kérdezte meg naponta, hogy mit főzzön ebédre, vacsorára, az ő kedvében akart járni.

Valahogy szerzett Orenburgból, tatár kereskedők útján piros paprikát és végre elkészítette a hónapokkal ezelőtt megrendelt gulyást is. Elza alig hogy megízlelte a pompás paprikás ételt, kijelentette, hogy ilyen erős ételt csak barbár népek ehetnek...

Patucsek ur, aki a csehekre való tekintettel még a keresztnévét is megváltoztatta és Vencelből Aladár lett, sorra gyártotta a szebbnél szebb tortákat, sőt jó pénzért a civilek megrendelésére is dolgozott.

Marcit csak úgy menthettem ki a szörnyű lágerből, hogy a borbélyi teendők mellett a tisztí szolga munkáját is végeznie kellett, azonkívül a kórház ambulanciáján is tevékenykedett. Rövidesen a garnizon cseh és orosz tisztjeit is az ügyes »román« származású »párikmaher« (ez az orosz neve a borbélynak) beretválta, aki az illendőség kedvéért szorgalmasan tanulta egy kórházi betegről a román nyelvet.

Medgyánszki Száva földim is felgyógyult. Mint kórházi csinovnik és orosz tolmács működött mellettem. Száva intézte el a kórház orosz levelezését is, ő volt az összekötő a cseh kom-

mandó és a hadifogoly kórház között. Egyelőre még nagyon gyenge volt és sovány, de az étvágya öröndetesen javult...

Alig egy hét mulott el Száva felgyógyulása után, amikor örömmel láttam, hogy földim arca feltünően gömbölyödik, a fiu valósággal hizásnak indul...

Meg is dicsértem ezért Vargát, ott mindjárt Száva jelenlétében.

Medgyánszki fülig pirult el a dicséret hallatára és kijelentette, hogy nem a Varga ur kosztján hizott meg, mert a szakács sohase akarta a dupla porciót felemelni.

— Majd négy szemközt... — mondta nekem, pirulva.

Főnn a rendelőben faggattam a fiut:

— Talán valamilyen pénzforrásra tett szert és privát is kosztolja magát?...

Száva zavartan válaszolt:

— Pénzem? Nincs énnekem soha egy kopekám se... Állandó pénzzavarban szenvedek...

— Hát akkor?

Nagy nehezen bevallotta, hogy van neki egy idősebb, gazdag özvegy asszony ismerőse, oda jár fel naponta vendégségbe és az öregasszony hízaltta fel ilyen sikeresen, rövid idő alatt.

Gyanakodva kérdeztem tőle.

— Talán udvarol az öregasszonynak?...

— Azt nem! — felelte kacagva, még jobban elpirulva... — Az idős özvegyasszonynak, Mária Francownának van egy nagyon csinos unokahuga, Vera Viktorowna Kolotinszkája, annak udvarolok... Nagyon bájos, fiatal teremtes. Már féig meddig jégben járunk...

Azután elmesélte, hogy milyen pompás uzsonnákat és vacsorákat eszik naponta Mária Francowna házában és hogy az utóbbi időben már magával vitte barátját is, a dalmát száрма-

zásu Kamenovics Milánt, a színházi zenekar primhegedüsét is, mert már egyedül nem győzte a bőséges kosztolást. Igaz ugyan, hogy Milán már egy évvel ezelőtt nőül vette a színházi zenekar zongaristanójét, egy jobb családból való özvegyasszonyt, — de hát mindezt Mária Francowna nem tudta és utóvégre a nők emberre is ráfér egy kis erősítés, a kitűnő koszt...

Másnap a népkertben találkoztam Medgyánszkival, aki Mária Francowna és a rendkívül csinos Vera Viktorowna társaságában volt. A feltűnő szép arcu, jó növésű fiatal leány boldog mosollyal lépkedett Száva oldala mellett.

Száva bemutatott a hölgyeknek.

Az idősebb hölgyben, Mária Francownában felismertem a nemrég megbámult uccai ismerőst, az ékszeres hölgyet. Most is úgy tele volt akgatva ékszerekkel a füle cimpájától kezdve a kisujja körméig, hogy ékszeres üzlet kirakatába lehetett volna kitenni reklámnak. Mindössze csak a fejét kellett volna kicserélni, mert mosolygós, behorpadt piros arca, festett szemöldöke, fénylő zsiros arcbőre és foghijas szája nem a legkellemesebb benyomást tett a szemlélőre...

Engem is meghívott csájára és amikor bejelentettem, hogy én már nő ember vagyok, mosolyogva válaszolta, hogy az nem tesz semmit. Be akarta nekem minden áron mutatni cousine-ját Mária Konstantinownát, egy orvostanhallgatót, aki nagyon melegen érdeklődött irántam.

Megállapítottam, hogy a gazdag, jószívű Mária Francownának azonkívül, hogy a hadifoglyokat feltáplálja, legfőbb szenvedélye: a fiatal szerelmes párok összeboronálása volt...

Egyszer nagy titokban, a feleségem tudtán kívül, fel is mentünk Milánnal és Szávával Mária Francowna emeletes, pazarul berendezett laká-

sába, ahol pompás uzsonnát kaptunk, válogatott édességekkel, likőrökkel és ahol megismertem a fiatal, érdekes arcú medikát a permi származású Mária Konsztantinovná. Nagy megrökönyödésemre bevallotta nekem a medika, hogy halálosan szerelmes belém. Amikor figyelmeztettem, hogy már nő ember vagyok, harciasan, villogó szemekkel jelentette ki, hogy neki az mindegy, ő azzal nem törődik....

Azóta nem mertem fel menni Mária Francownához, de Mária Konstantinowna kitartóan ostromolt Száva útján... sőt egy alkalommal a kórházamban is megjelent, azzal a bejelentéssel, hogy *tanulni akar* tőlem...

Hetek multak el....

Elza is beleszokott a »pleni-élet«-be és abban reménykedett, hogy nem fog már sokáig tartani a »cigányélet«.

Nagyokat sétáltunk a kellemes, sárga őszi délutánokon az Iszet partján és a jövőnkéről álmodtunk...

Egy kis fiuról... egy kis fekete szemű fiuról, szegénységem, nevem örökösről álmodtunk messze az otthonomtól, Szibéria határvárosában, a sebes folyásu, csacsogó Iszet folyó partján.

Boldogságunkat csak Mária Konstantinowna kitaró »üldözése« zavarta meg... Senki, soha egy szóval se árulta el Elzának Mária Konstantinownával való ismerettségemet és ő mindent megérezett, mindent tudott. De honnan tudta meg, hogy a medika üdöz szerelmével? Ördöge volt ennek az asszonynak...

Mojszejewék vendéglátása minden várakozást felül mult. Valósággal családtagnak tekintették az idegenből odaszakadt házaspárt.

Egy alkalommal — a kórházban dolgoztam éppen — a két fiatal asszony a szobánkban kézimunkázott. amikor a földszintes ablakon keresz-

tül egy virágcsokor hullott be a szobába. A fiatal asszonyok, Elza és Galina az ablakhoz ugrottak és a »merénylőben« a szerelmes medikát ismerték fel...

Ezentul most már kettesben szívták a véreket. Volt mit hallgatnom... hasztalan bizonyígtattam ártatlanságomat...

Egyik koraórszi napon Medgyánszki Száva jelent meg lakásomon, egyetlen és legszebb ruhájában és bejelentette, hogy — bucsuzni jött.

Nagy meglepetéssel értesültem, hogy már jóval előtt belépett a délszláv dobrovoljácok közé, Blagotics őrnagy ezredébe, most már elég erősnek érzi magát, az iratokat is megkapta, utazni akar...

Készen megírt nyugtát tartott a kezében kétszáz rubelről kiállítva. Kölcsön kéri tőlem az öszszeget, hogy legyen utavalója Cseljabinszkig.

Igyekeztem lebeszélni őt:

— Hisz adok én magának pénzt amugy is, ha szüksége van rá. Gondoljon az édes anyjára, aki haza várja a fiát... Hisz nemsokára megkezdődik az evakuálás...

Nem használt a beszéd: Száva kijelentette, hogy a barátai is elmentek úgy érzi, hogy a kötelesség szava szólítja...

Mindössze arra kért, hogy ha hamarabb érnék haza Szuboticára, keressem fel az édesanyját, ott laknak a szerb templommal szemben, a kis sarokházban és mondjam meg neki, hogy a fia jól van, egészséges. Akkor is azt mondjam, hogy jól van, ha a vörösök elleni harcokban valami baja esnék...

— És Vera Viktorowna? — kérdeztem tőle.

— Vera majd megvigasztalódik — válaszolta a fiu. — Megigérttem neki, hogy ha szabadságot kapok, meglátogatom szerb hadnagyi uniformisban...

Mint utolsó ütközkártyát Kamenovics Milánnal hozakodtam elő:

— No és Milán? Mért nem megy ő is magával? Majd ő nyugodtan hegedül a zenekarban, amíg maga veszélynek teszi ki fiatal életét...

Száva mosolyogva válaszolta:

— Milán nem jöhet velem... Képzelse csak doktor ur... a felesége tegnap éjjel ikergyermeket szült...

Már leesett az első hó, amikor lelkes házigazdám, Mojszejew ur szomorúan állapította meg, hogy a nagy lendülettel indult Kolcsák-féle offenzíva a Perm—Vjatka közötti vasutvonalon, délen pedig a Volga mentén teljesen megakadt.

A csapatok további előnyomulásának a vörösekén kívül a fehér ellenség, a hó és a fagy is gátat vetett. A déli szárnyon küzdő cseh legionisták és a délszláv dobrovoljacok is megállásra kényszerültek.

Mojszejew urat nagyon lehangolták a Szibériából érkezett újabb hírek is, amelyek szerint az angol—amerikai segítő csapatok szállítása egyenlőre, bizonytalan időre — elmaradt. A begért fegyveres segítség csak papirosra maradt meg. A szövetségesek mindössze két angol katonai zenekart, néhány öreg generálist, angol és francia attasékat és diplomatákat bocsájtottak Kolcsák admirális rendelkezésére.

A japánok küldtek ugyan segítő csapatokat, — néhány brigád gyalogságot és tüzérséget — de ezeket saját önző hódító céljaikra használták fel úgy, hogy a szövetséges japán csapatok többet ártottak, mint használtak.

A tél folyamán rengeteg *nyári* felszerelés, ruha érkezett Amerikából Szibériába és valószínűnek látszott, hogy késő tavaszra a *téli* felszereléssel megrakott hajók is ki fognak kötni Wladivosztkban...

— Az orosz katonasággal se jutunk előre:

— panaszkodott Mojszejew ur — az öreg katonák, a frontovikik már nem akarnak a vörösek ellen harcolni, eldobják a fegyvert, a fiatalok kiképzésére pedig nem áll elegendő idő rendelkezésünkre... Az entente fegyveres segítsége nélkül el vagyunk veszve... Tisztünk van ugyan elég, minden zászóaljra jut egy generális, csak éppen közlegényünk nincs. Harcos katona, aki szívvel-lélekkel küzdene a vörösek ellen...

November elejére már magas hó fedte az utcákat. A szánkók simára csiszolták az utakat. Élénk közlekedés indult meg a szomszédos falvakból a befagyott folyókon keresztül. Az utcákon könnyű szánkókat röpitettek a csilingelő, apró lovak. A tehetősebb gazdák trojkákon száguldottak a forgalmas utcákon keresztül, mintha sietős dolguk volna.

A gondos orosz háziasszonyok a tél beköszöntésekor papiroscsikkokkal ragasztják be a lakó-szobák ablakait. Enélkül lehetetlen a szobákat kellően átfűteni. Mindössze a kis szellőző ablakocskákat a fortucskákat, hagyják szabadon, amiken keresztül szinte *láthatóan* áramlik be a metsző hideg levegő.

*

A cseh-orosz kommandóval egyetértően elhatároztuk a sadrinszki fogolytábor és kórház evakuálását. Norlint takarékosági szempontok vezették, amikor a hadifoglyok koncentrálását forszírozta: alaposan megcsappant a tartalék kasszája az utóbbi hetekben. Ebben az időben a Gubernia összes hadifoglyát Kresztiben, az óriási gyűjtőlágerben koncentrálták. Sadrinszkból előbb a hadifoglyokat szállítottuk a szomszédos Kresztibe és csak azután került sor a kórház be-tegeire.

Fájdalmas szívvel bucsúztunk a Mojszejew családtól. Senki se csodálkozott, amikor az el-

váláskor a bucsuzók szeme könnyben uszott...

A felpakolt szánkó már a ház előtt csilingelt. Nehezen ment a bucsuzkodás. Az asszonyok ösz-szezsókolóztak én meg könnyes szemekkel szorongattam Mojszejew ur erős kezét.

Valami olyasfélét motyogtam, hogy még ebben az életben meg fogom hálálni jószágukat... Tovább nem tudtam folytani. Valami összeszorította a torkomat. Nem jött ki több hang a számon...

A Mojszejewéktől kölesönbe kapott utazó bundákba burkolózva indultunk neki száraz, kemény, hideg időben a több mint két órás szánkóutnak...

Az ut mindenütt magas hóval borított erdőségek mentén vezetett el.

A meghatottságtól sokáig nem tudtunk szóhoz jutni. Különösen Elza volt nagyon elszomorodva: ott kellett hagynunk a megszokott meleg otthont és újból katonai parancsszóra kell utaznunk a bizonytalanságba.

Utunk első szakaszán hadifogoly transzporttal találkoztunk a kanyargós, széles erdei országuton. Könnyű kabátokba öltözött hadifoglyok lépkedtek a mély hóban szigorú fegyveres őrizet alatt. Egyesek rongyos, nyári zubonyban cipelték holmijukat és csak nagy erőfeszítéssel jutottak előre a nagy hidegben.

Tiszti transzport volt. Lehettek vagy kétszázan. Osztrák-magyar és német fogoly tisztek. Ruházatukról leolvastam, hogy valamennyien régi, Szibériát látott hadifoglyok voltak. A menet végén parasztszánkók vitték utánuk a katonaládákat.

Fáztam... A nagy szörmebundát egészen a fülemig huztam fel, úgy hogy csak a szemeim látszottak ki. Elza viszont, legnagyobb bosszúságomra kijelentette, hogy neki melege van és szabadon hagyta arcát.

Amint utolértük a menet végén kettesben bandukoló tiszteket, az egyik fiatal zászlós magyar nyelven szólalt meg:

— Ezek bizonyára orosz burzsuk... Mene-kültek...

— Most érkeztek haza Szibériából, vélekedett a másik.

— Szegények... — sóhajtotta az első tiszt. Még jobban a subámba süllyedtem.

Mosolyogva sugtam Elzának:

— Ha tudnák, hogy a burzsuki egy közönséges pleni...

Szánkónk a nagy hóban csak lépésben haladt. A rendetlen sorokban menetelő tisztek a ló utjába kerültek.

Néhány lépéssel odébb újabb magyar szó ütötte meg a fülemet:

— Hát ez a vén majom hová viszi ezt a fiatal tyukot?

— Tatárnak nézem ezt a hólyagot — jegyezte meg egy másik tiszt.

Egy harmadik a szájával nagyot cuppantva kiáltott fel:

— Jó nő!... Elszegődnék hozzá a télre juhászkutyának.

Az a magyar tiszt, aki kutyafejű tatárnak nézett engem, harsány hangon kiáltott előre:

— Pista! Ide süss!... Ez a nő éppen neked való. Erigyj oda, küld a fenébe azt az orosz bikát és üljél te oda melléje...

Elzát nagyon mulattatták a vidám fickók megjegyzései, mert — egy szót se értett magyarul. Annál jobban pukkadtam én fogoly-társaim különös szórakozásain...

Szerettem volna kibujni a bundából és jó hazai nyelven oda kiáltani nekik, hogy:

— Kuss!!

Meggondoltam magamat: nem rontom el a mulatságukat.

A német tisztek már udvarias bókákat mondtak, a feleségemre sandítva. Nem úgy, mint a magyarok, akik *bizonyosak* voltak abban, hogy az utazó »orosz pár« nem érti ekzotikus nyelvüket.

Az egyik német tiszt, aki hétrét görnyedt tetelömött hátizsákja súlya alatt sóhajtozva mondta:

— Csak tudnám, hogy hová visznek bennünket.

— Mindegy: nem haza — felelte a másik.

— Rossz sejtelmeim vannak... — így az első.

— Fáradt vagyok — nyögte a germán — nem adnak ezek a konvojok pihenőt?

A menetelő oszlop első soraiban legnagyobb csodálkozásomra Bálint hadnagyot fedeztem fel.

Lehorgasztott fővel, szinte meggörnyedve botorkált a mély, csikorgós, fagyott hóban. Amikor szánkónk elhaladt mellette, alig észrevehető futó pillantást vetett ránk azután újból a csillogó hóra meresztette tekintetét. Bizonyára a menyasszonyára gondolt...

Önkénytelen mosoly jelent meg ajkaimon. Elzát könyökömmel tettem figyelmessé. Ő már ismerte Bálintot és tudott viselt dolgairól is.

Tehát a hamis civil-papirosok se segítettek. Hja, ember legyen az, aki tuljár a csehek eszén... Nem sikerült neki. Pedig szegény, hogy félt a lágerélettől...

Megsajnáltam.

Csendesen odasugtam neki:

— Bálint...

Fel se nézett... csak lépkedett tovább.

Hangosabban szólítottam:

— Leutnant der rezerve Bálint...

Felkapta a fejét és a háta mögött lépkedő tisztnek oda szólt:

— No... mi kő?...

Nevetve szőlitottam meg:

— Hogy kerülsz te ide Bálint, a civilinternált? Hiszen te nem vagy hadifogoly...

Majd hanyatt vágódott ijedtében, amikor megismert. Elsápadt, aztán megint vérvörös lett az arca. Némán üdvözölte a feleségemet, aztán a szánkóm mellé furakodott, belekapaszkodott a karfába és huzatta magát.

— Ne is kérdezz doktorkám... — nyögte elborult arccal.

— És a menyasszonyod?

Szabadon lógó jobbájával legyintett a levegőbe:

— Megjártam... pehhem volt vele...

Aztán elmesélte, hogy szerencsétlenségére egy cseh tiszt is udvarolni kezdett a menyasszonynak. Furcsa eset. A magyar hadifogoly tisztnek egy cseh légionárius legyen a riválisa...

— Barátom, — így számolt be nekem Bálint hadnagy — olyan szépen indult minden és a végén kijött egy nagy — kolera. Még annál is rosszabb... Képzeld csak, a leendő anyósom nagy büszkén ujságota a cseh tisztnek, hogy a lánya már nem szabad, mert a vőlegénye egy magyar civil-internált... »Micsoda?... Kiáltotta a cseh tiszt, »magyar civil-internált? No még ilyet se láttam«. A többit már elképzelheted... És én ezzel a hülye tök fejemmel ahelyett, hogy német névre állítottam volna, ki a vörösök alatt a papírjaimat, (ami egy pénzbe került volna), meghagytam eredeti, bectelen nevemet...

Nagyot lélegzett, mint aki valami lidérctől szeretne megszabadulni, azután savanyu arccal így folytatta:

— Barátom... ha én ezt sejtem... már régen megleptem volna. Aztán kereshettek volna lámpással... De nem tudtam semmit... Ördög vigye az egészet... Beidéztek a cseh kommandóra. Elegánsan beállitok... Hát csak belöknek

engem, barátom, a tyurmába és egy huszonnégv óráig se szó se beszéd... Aztán kiállítottak étlen-szomjan a nagy hidegben, kis kabátban a kaszárnya falához és három puskás katona rámfogta a töltött fegyvert. Barátom... tiszta téboly, esküszöm...

A tiszt csak ennyit mondott németül:

— Ha bevallja, hogy magyar hadifogoly, akkor nem esik bántódása, de ha tagad, akkor mint vörös kémet agyonlövetem, mint egy kóbor kutyát...

— Persze mindent bevallottam és rád is hivatkoztam, mint ezredtársamra, hogy te is ismeresz. Aztán így falhoz állítva várattak vagy egy óra hosszat, a döntésig, aztán megkegyelmezttek, a lágerbe dugtak és most itt vagyok... Hát így állítottak engemet — falhoz...

Nem folytathatta tovább, mert a kíséző őrmelléje lépett és keményen szólt rá:

— Nyilzá goszpodá! Nyilzá!...

Bucsut intettem Bálintnak.

A kocsisom végig megsuhintotta ostorával a lovát.

Kresztiben kellemesen befütött, barátságos lakás, durmoló szamovár és pompás villásreggeli várt ránk Froszt ur jóvoltából.

A falu legszebb emeletes házában bérelt ki számunkra egy erkélyes lakást, amelynek ablakai a szeges drótkerítéssel körülvett, hatalmas fogolyvárosra nyilottak.

Az ünnepélyes fogadtatásnál megjelentek lakásomon Timkó és Márvány doktorok is, valamint Felgenhauer ur is honfitársával, a kórház birodalmi német fogtechnikusával, Páschke urral, akit a germánok, a rövidség kedvéért »doktor ur«-nak szólítottak. A két medikus, Timkó és Márvány ezért nagyon dühösek voltak, de Froszt ur kijelentette, hogy *egyformán* illeti meg mind

a háromukat a doktori titulus. És aztán emellett maradtak.

A háziasszony bakfi leánya. Szófia virágokkal kedveskedett Elzának. A szoba- virágokból összeállított csokor egyszeribe feloldotta a fájdalmat, amit a Mojszejew háztól való elszakadás okozott...

Marci is előjött pucceri minőségében és serényen szorgoskodott a csomagok behordása körül. Nagyon szomorúnak látszott. Tudtam, hogy mi fáj neki: megigérttem, hogy a legközelebbi gyógyszer és kötszer szállitmányt a felesége fogja Kresztibe szállítani.

Varga ur szertartásosan hajlongott. Mintha tekintélyes pocakja leapadt volna. Mosolygós ábrázattal mondta:

— Isten hozta kedves családjával.

Megveregettem széles hátát:

— No Varga ur — mondtam mosolyogva — most aztán hagyjon nekem békét a kotyvasztásával... Itt van a fiatal asszony, ha tudni akarja, mit főzzön...

Froszt urtól tudtam meg, hogy Patucsek urat, mint létszámfelettit a lágerkórház konyháján helyezték el, ami nem tetszett egy cseppet se a tortaművészeknek.

HATODIK FEJEZET.

Kreszti...

A hadifogolyvárosban a sok vihart látott, sokat csalódott plenik fájó szívvvel rendezkedtek be. Mintha újból *évekre* történt volna a berendezkedés. A régi hadifoglyok már tizennégyben megtanulták, hogy a »pár hónapos« hadifogság beláthatatlan évekig tart. És most, a polgárháboru kilátástalan frontja mögött a fogság ideje ép oly bizonytalan volt, mint a cári rezsim alatt...

De *ez a szigorított* börtön — a szabadság után — valahogyan fájóbb volt, mint a szibériai zöld káder »kedélyes börtöne«...

Most meg már arról volt szó, hogy az ideiglenes szibériai kormány újból megüzente a háborút a központi hatalmaknak, a breszti-litovszki békét nem ismerte el...

A fogolyváros tiz hatalmas, emeletes kőépületét az orosz parancsnokság osztotta fel a hadifoglyok között. A legszebb, déli fekvésű piros épület a tiszteknek jutott. Külön épületbe kerültek a germán közkatonák, külön helyezték el a magyar és az osztrák legénységet is. A keleti rész két utolsó épületét kórházi célokra használták fel.

A szeges dróttal körülkerített, gondosan őrzött lágerben látták viszont egymást Szibéria legkülönbözőbb részeinek hadifoglyai. Ide szállították azokat a szökevényeket is, akiket az utób-

bi hónapokban fogdostak össze a Guberniában. Kresztiben találkoztak a környék — parasztoknál dolgozó — legénységi hadifoglyai is.

Repültek a hetek, a hónapok.

A hadifoglyok rövidesen belátták, hogy a rossz koszt mellett hiába hallgatják ölbe tett kezekkel a szibériai szél siralmait, attól még nem javul fel a hiányos ételmezés, nem telik meg a gyomor.

Munka után, kereset után kell nézni...

Szinte máról-holnapra varázsolták elő a különböző műhelyeket. Az egyik csoport kefért gyártott, a másik bádogos üzemet nyitott. A közös termekben gyárak bujtak elő a föld alól. A szerszámokat is maguk készítették a mesterek, az anyagot pedig külön beszerzők vásárolták a környéken. Rövidesen *gyárváros* lett a hadifogoly városból, ahol serényen folyt a munka kora reggeltől késő estig és a tükörtől, pudertől, szappantól kezdve a smirgli-papírosig mindenféle cikket gyártottak a lágerlakók. A produktumokat a városokban értékesítették civil-internáltak után, de hamarosan a környékbeli orosz kereskedők is a gyárvárosban szerezték be áruikat. Tóth hadnagy köré csoportosultak a kosárfonók, Barta zászlós volt a bádogüzem vezetője, Nagy Benő iparművész festőiskolát nyitott, Kelemen főhadnagy cipőgyárában a legszebb női cipőket állították elő. Kapitányok, főhadnagyok dolgoztak a cipőkrém-üzemben is, amely nem győzött a rendelésnek eleget tenni. Azoknak a tiszteknek, akik a fizikai munkát nem tartották »Standesgemäss«-nek, csakhamar felkopott az álluk, mert a pénz-kölcsönforrások már régen bedugultak...

Bálint hadnagy a cipőkrém gyárban dolgozott, mint egyszerű munkás. A főnöke egy tőkepénzes kadetaszpiránt volt. Bálint könyökig vájkált a festékben, a kezeit tönkre tette a munka,

elegáns öltözetei lerongyolódtak. Csak régi, derűs kedélyét őrizte meg, amit még a frontról hozott magával.

Amikor meglátott a gyárváros uccáján, már messziről kiáltotta felém:

— Egy cigarettát... doktorkám... Hallom van egy kis pálinkád... Adhatnál egy kis alkoholt a kórházból... nézd, egészen elhervadok...

Máskor meg így dicsekedett Bálint:

— Barátom... én nem értem: itt a lágerben, a priccsen olyan nyugodtan alszom, odakint a civilpapirokkal a zsebemben, a hófehér, tollas ágyban, egy nyugodt éjszakám se volt...

Egy fiatal, rózsásarcu, szőke haju könyökig festékes, szutykos zászlós ment el mellettünk:

Bálint mosolyogva mondta:

— Ez a fiu is velem dolgozik a cipőkrém-gyárban... Az apja otthon durgazdag cipőgyáros... A fiu panaszkodik, hogy itt rosszul fizetik a munkásokat... Azt hajtogatja: ha átveszi otthon az apja gyárát, felemeli az összes munkások fizetését...

A legénységi épületekben nehezen indul meg a munka. A germánok csodálattal nézték az osztrák-magyar tisztek erőfeszítéseit, de maguk nem mertek hasonló vállalkozásokba kezdeni. Azon a véleményen voltak, hogy nem érdemes a tőkét bizonytalan ideig tartó üzemi vállalkozásokba fektetni.

A nem dolgozó »előkelő« aktiv tisztek, a tiszti abteilung külön sarkába vonultak és kettésével papirosokból ragasztott bokszkba zárkóztak be. Ez az elkülönítés szükségesnek mutatkozott, mert az utóbbi időben a tisztek már nem bírták elviselni egymást. Az idegek is felmondták a szolgálatot a hosszú fogság után...

Két aktiv kapitány már három éve lakott együtt Szibériában és ismerték egymás minden

gyengéjét. Az egyik, osztrák kapitány, naponta korán reggel ébredt és kis lavórjában derékig mosta le magát. A mosdás után dzsiggellő táncmozdulatokkal rázta le cipőjéről a vízcseppeket. Három évig tűrte, türelmesen szemlélte jóbarátja, a magyar kapitány ezeket a napról-napra szabályszerű egyformaságban jelentkező táncmozdulatokat, de most végre kitört belőle a rég elfojtott indulat: neki ugrott társának, alig lehetett őket szétválasztani.

A dühroham után a kórházba hozták a magyar kapitányt, hogy »feldult idegeit« rendbe hozhassa.

Siró hangon panaszkodott a kapitány:

— Doktorkám... Három évig, szótlanul, magamba fojtva minden indulatot, mint jól nevelt emberhez és aktív tiszthez illik némán türetem ezeket a reggelenkinti vízcseppet lerázó dzsiggellő táncmozdulatokat... De most már nem birtam tovább... Kitört belőlem a három év alatt összegyülemlett keserűség...

Majdnem összeütközésre került a sor a magyar és osztrák fiatal tisztek között is. Az egyik fiatal magyar zászlós, magacsínálta hegedűjén tanult hegedülni és naponta négy óra hosszat cincogtatta szerszámját: gyakorolt. És mindig ugyanazt a nótát huzta, mindig ugyanazokkal a hibákkal. Már mindenki kórusban énekelt a primitív dalokat az előre tudott gikszerekkel, amikor az osztrák tisztek kijelentették, hogy nem tűrik tovább ezt a primitív cincogást.

Összevesztek. A vége persze kibékülés lett. Az ambíciózus muzsikust külön szobába zárták és helyette a rangidős kapitány került a fiatalok közé.

A tisztek között fegyelemről szó sem lehetett. Ki voltak ugyan nevezve a láger, épület és szobaparancsnok tisztek, de ezeknek működési

köre csak papiroson volt: a bolsevik uralom óta a fogoly tisztek között a katonai disziplina teljeseen ismeretlen fogalomná váltott.

A lovagias ügyek a mindennapos eseményekhez tartoztak, de már jegyzőkönyveket se vettek fel: egyszerűen napirendre tértek a becsületbeli ügyek felett. A becsületbíróági eljárások már a szibériai lágerekben lejáratták magukat.

Kegyetlen hideg idők jártak, amikor a birodalmi német kolónia is megunta a hosszantartó tétlenséget, nagyot gondolt és színház építéséhez kezdett.

Az egyik szabadonálló vásárcsarnok épületét alakították át színházzá néhány rövid nap leforgása alatt. A hét elején még üres, piszkos, pókhálós falak ásitoztak a sötét, hideg vásárcsarnok épületében, vasárnapra pedig már ki volt tűzve az előadás »igazi« német színészekkel. Száz és száz ember dolgozott a színház épületében. Furtak, faragtak, kályhákat csináltak, reflektorokat állítottak be, függönyt varrtak, kuliszákat festettek. Az előadásra készen lett a vasfüggöny is és pompás zenekar szórakoztatta a színházat zsufolásig megtöltő pleni-közönséget. Forró volt a siker, csak a női szereplőktől nem voltak elragadtatva a plenik.

A német színház sikerén felbuzdulva a magyar hadifogoly tisztek és legénységi foglyok is hozzáfogtak a *Magyar Színház* építéséhez.

A fából épített, ötven méter hosszú vásárcsarnok színházzá való átalakítására kaptak engedélyt az orosz kommandánstól.

A színpad sokkal nagyobb és modernebb volt, mint a németeké. A proszcenium páholyok falait Nagy Benő művészi festményei díszítették.

A magyarok már sülyesztett zenekarral dolgoztak, ezzel is lefőzték a német sógorokat.

A zenekar helye is elkészült, a hangszergyárak csak úgy ontották a hegedűket, csellókat és a nagybőgőket. A butorokat is a táborban gyártották. A negyventagu szinfónikus és husztagu színházi zenekar fuvóhangszereit Norlin és Krebsz urak küldték ajándékba Jekaterinburgból. Az első szobadisztet is elkészült Nagy Benő izlésees terveit szerint. Farkas, kadetaszpiránt, aki a fogságban lépett elő zászlóssá és aki békében vidéki ripacs volt, megszervezte a szintársulatot nagyobbbrészt vidéki, hivatásos színészekből. A főrendezői és igazgatói állásra a pesti László főhadnagy pályázott azon a címen, hogy ő békeidőben az egyik pesti lapnak állítólag színházi kritikusa volt.

Mire kitavaszkodott, a színház teljesen készen állott, csak még a szindarabok hiányoztak. Erről teljesen megfedekeztek.

Farkas rendező ide-oda futkosott, tárgyalt, német darabot akart sebtében magyarra fordítani, azonban a színügyi bizottság, amely a kórházi gyógyszerertárban tartotta üléseit, lefújta ezt a tervet.

Balog gyógyszerész — aki éppen a nagydobon dolgozott — valahogyan elárulta, hogy én békeidőben novellákat és humoros karcolatokat írogattam a lapoknak.

Kórházi rendelés után felkerestek a színügyi bizottság tagjai és felkértek, hogy vállaltam el a színházi szerző szerepét, írjak nekik darabokat.

Addig kapacitáltak, amíg végre is kötélnek álltam és három nap alatt leszállítottam nekik egy egész estét betöltő kabaré-műsört.

Emlékezetből leírtam nekik a tizenhét májusiában látott Nagy Endre kabaré három tréfáját, köztük Harsányi Zsolt nagysikerű darabját, a Szövetségeseiket. Gondoltam: ha a daraboknak Pesten sikerük volt, itt se bukhatnak meg, még

akkor se, ha a szövegen itt-ott »javítani« fogok.

A tréfákhoz — mialatt a próbák folytak — egy negyedik, eredeti kis szatirát is írtam a je-katerinburgi svéd »segítő« irodáról.

Az első magyar kabaré estnek emlékezetes nagy sikere volt. Nagy Benő játszotta a Szövet-ségesekben a magyar huszárt és egy birodalmi német hivatásos színész a germán katonát. Öt-ször egymásután kellett megismételni a kabaré-estélyt. Kasszasiker volt: a bevételen újabb anyago-t vásároltak és lázasan készültek a további előadásokra.

Most már azután nem volt nyugtom. Egyfe-lől a színügyi bizottság tagjai ostromoltak újabb »eredeti« darabokért, másfelől Elza duzzogott amiatt, hogy minden szabad percemet az írás-nak szentelem és a nyolc hónapos házasság férj, a feleségét — elhanyagolja.

A sok huza-vona, küldöttségjárásnak vége mégis az lett, hogy egymás után három *eredeti* egyfelvonásos vigjátékot szállítottam le a Ma-gyar Színház számára, amelyek közül különösen kettővel, »A pleni házasság« és »A fogorvos« című darabokkal arattam »forró sikert«.

Szerzői tiszteletdíj helyett mindössze azt kö-töttem ki, hogy *ezután* békében hagy a színügyi bizottság. Már attól kellett tartanom, hogy a fe-leségem nyílt lázadásba megy át... Elzát, aki egy szót se értett magyarul, végtelenül untatták ezek a forró színházi esték.

A színházi előadások, a próbák izgalmai, a készülődés, a diszletek festése, kellékek beszer-zése, egy időre feledtették velünk, hogy fogság-ban vagyunk.

A polgárháború hírei is alig érdekeltek ben-nünket. Közömbösen vettük tudomásul, hogy Denyikin tábornok csapatai már Moszkvát fenye-getik, a nyugati fronton. Judenics tábornok se-

rege Petrográdot ostromolja és hogy a keleti fronton is megkezdődött a fehérek offenzívája.

Arra se gondoltunk, hogy ezerkilencszáztizenkilencben járunk. A mi figyelmünket az utóbbi időben teljesen lekötötte az a lavka-hír, hogy a magyar tisztek összeültek és emlékezetből leírták a *Leányvásár* teljes szövegét és zenéjét.

A szöveget és a verseket legnagyobbbrészt László főhadnagy diktálta le, aki a krasznójarszki fogoly-színházban a próbákkal együtt ötvenszer hallgatta végig a darabot. Az operett zenéjét is krasznójarszki tisztek füttyülték le a karmesternek, a bácskai származású Gartelgruber hadnagynak, aki az énekszámok, a kórusok és a zenekar betanítását is vállalta. Bessy és Lucy szerepére nagyszerű primadonnái voltak a magyar színháznak. A szubrettnak olyan vádliai voltak, hogy Fedák Sári elbujhatott volna mellette. És fiatalabb is volt a huszesztendőös hadapród-szubrett, mint Fedák.

Nagy Benő vezetésével lázasan dolgoztak a festők is a kulisszák tervezésén, festésén. Különösen a második felvonásbeli yacht és a tenger kulisszák ígértek szenzációsaknak. A bádogosok és szerelők újabb két színpadi reflektort készítettek, hogy annál teljesebb legyen a siker. Az asztalos műhelyben műbutorasztalosok, fővárosi iparművészek tervei alapján készítették Harrison milliomos butorait. A színházi szabóság műhelyeiben is hozzáfogtak a női kosztümök készítéséhez.

A németek tehetetlenül nézték a Magyar Színház virágzását. Belátták, hogy ilyen társulattal nem konkurrálhatnak még Schiller »Haramiák« című drámájával se. Pedig Schiller az mégis csak Schiller marad még Kresztiben is...

Ellenkabaré estét rendeztek a németek »Wiener Praterleben« cím alatt, amely alkalommal a

»Heurige« című szentimentális életképükkel sikerük is volt. A német kabarét Prsechisztál főhadnagy kupléi mentették meg, akinek kínai kupléit frenetikus tapsokkal honorálta a publikum.

*Schnederedenk das ist mein Name
Bin ein Kineser aus Trencsén.*

Ezt énekelte a főhadnagy és amikor a refrénhez ért a »Nasi-vasi hu-kakada, kakadu«-hoz, az egész publikum a kínai copfos, táncoló főhadnaggal énekelt együtt.

Tavasszal a németek elfordultak a színházaktól és egészen új tervekkel lepték meg a lágert. Bérbe vettek egy nagy darab földet a tábor mellett, felszántották az egész területet és reggeltől estig felváltva dolgozott rajta vagy száz ingujjra öltözött germán.

Veteményes kerteket csináltak kutakkal, öntöző csatornákkal, hogy majd nyáron legyen nekik zöldféle a közös konyhán, sőt: a felesleget áruba fogják bocsájtani.

Nagyon verték a mellüket, hogy ez többet fog jövedelmezni, mint az ipari termékek előállítás.

Időközben az osztrák-magyar foglyok gyári üzemei olyan nagy forgalmat csináltak, hogy külön bankot kellett »gründolni« — amelynek élén kiváló bankszakértők állottak, hogy a nagy pénzekkel »dolgozó« gyárosok munkáját megkönnyítsék. Ezentul az orosz kereskedők már csak a *clearing-bank* útján érintkezhettek a tőkepénzes gyárosokkal, a termelőkkel.

A clearing-banknak külön biztosító osztálya is volt. A biztosító intézet »nem sikerült szökés esetére« kötötte az üzleteket. Huszonöt Kolcsák-rubel befizetése ellenében a láger fogdájába csukott szökevényeket, a biztosító látta el naponta étellemmel és pénzsegéllyel. A biztosítás ez a fajtája különösen a láger gyári munkásai kö-

zött volt népszerű, akik a *week-end* két napjára előszeretettel szöktek be a városba egy kicsit — körülnézni. Ha elcsípték őket a csehek, vagy az örök és magánzárkákba csukták be a szökevényeket: a »szabadságvesztés« idejére teljes el látást és pénzsegélyt kaptak a biztosító intézet-től.

Közben a rövid tavaszból hirtelen nyár lett, forró nyár. A lágerben arról suttogtak a foglyok, hogy a vörös hadsereg általános offenzívába kez-dett...

A »Leányvásár« előadását nagy gonddal ké-szítették elő. A szinpadí és zenekari próbák már együtt folytak, a kulisszák és a kosztümök elké-szültek. A kórusok pontosan működtek, a táncok nagyszerűen mentek.

A színház épülete a láger szélén állott, a la-kásomhoz vezető út közelében.

Kihallatszott a faépületből a tengerészek kó-rusa:

Nincs több oly ur, mint a tengerész:

Bárhová lép hej, mindig csókra kész...

A németek hatalmas, megművelt földterüle-tén zöldültek már a vetések, kikelt a hagyma, a burgonya. A germánok nagy ambícióval locsol-ták a zöld veteményeket este reggel...

Julius közepén, éppen a »Leányvásár« főpró-báján ültem a színház nézőterén, amikor a láger-kommandó kövér orosz csinovnikja egy sürgönyt nyomott a kezembe, amelyben az állott, hogy *azonnal* jelentkezsem Sadrinszkban a katonai parancsnokságnál...

HETEDIK FEJEZET.

- Hová mégysz?
- Egy kis dolgom van a városban...
- Ráérsz holnap reggel...
- Sürgős ügy...
- Mi az a sürgős ügy?
- A kórház számára kell bevásárolnom.
- Megyek én is veled.
- Nem lehet. Nagyon sietek. És neked árt a kocsirázás... tudod...
- Vigyél magaddal...
- Nem tehetem... Nagyon sürgős dolgom van.
- Képzelem!... Mindenesetre: jó mulatást...

Elza és köztem folyt le ez a párbeszéd, mi alatt a porköpanyegembe bujtam.

A trojka már a lakásom előtt várt. A jамcsik a türelmetlen lovakkal vesződött.

Elza előtt titkoltam, hogy a katonai parancsnokságon kell jelentkeznem. Meg akartam kímélni őt a felesleges izgalomtól. Azzal tisztában voltam, hogy *hiába* nem rendelnek be Sadrinszkba... Valami baj van. De micsoda? Eddig békében hagytak... A parancsokat a cseh megbízott, Rubes ur kézbesítette. És most személyes jelentkezést követelnek.

A kora délutáni órákban indultunk.

Valósággal repültek a lovak a könnyű kocsi-val a poros országuton. A júliusi nap tüzeit alig

éreztem a száguldó lovak mögött. A földeken a termés már keresztbe rakva pihent.

Azon törtem a fejemet, hogy mi lehet az a sürgős ok, ami miatt személyesen kell jelentkez-nem. Összeszedtem a hadifogság összes bűneit... Nyilatkoztam volna a fehérekről és valaki be-árult? Talán csak nem azért hívatnak, mert eny-hén bíraltam el az invalidusokat?...

Rettenetes volna, ha letartóztatnának. Itt az ilyesmi nagyon könnyen megy...

A jамссіk, erőteljes, széles vállu, napbarni-tott, szőke haju, középkorú muzsik eszeveszetten hajtotta a lovait. A kocsi kerekei alig érték a földet.

— Hé! Mért hajtasz olyan bolondul? — kér-deztem a kocsisomtól.

— A praporscsik ur parancsolta — vá-laszolta a jамссіk maga elé...

— Azt parancsolta?

— Azt.

— Akkor lépésben hajtj...

A katonáknál sohase szabad sietni — gon-doltam magamban. — A mozgósításnál se siet-tem. Nyolc nap alatt tettem meg a két napig tartó utat és még mindig nagyon korán rukkol-tam be ezredemhez, a nyolcvanhatosokhoz...

Pedig *akkor* is sürgőnyt kaptam.

Most se sietek. Mire való az a nagy sietség. Annak sürgős, aki a táviratot küldte, én ráérek: kitellik a fogság éveiből bőven.

Odaszóltam a kocsisnak:

— Csak lassan jамссіk. Nagyon megizzad-tak a lovaid.

A jамссіk engedelmet kért, hogy rágyujt-son egy mahorkára. Megkínáltam egy amerikai cigarettával. Mióta az »uri élethez« szoktam, nem bírtam a mahorka bűdös, fojtó füstjét.

A kocsis nagy élvezettel gyújtott az illatos cigarettára.

Teli tüdővel szívta a dohányfüstöt.

— Az ur hadifogoly, vagy civil? — kérdezte.

— Hadifogoly — válaszoltam.

— A harctéren fogták el?

— Ott.

— Hol?

— Sztaniszlau mellett, Galiciában.

Fürkészve vizsgálta az arcomat, féloldalt fordulva:

— Ausztric?

— Magyar.

Körülnézett. Hatalmas fenyőerdő közepén jártunk. A tikkasztó, forró nyári levegő a fenyőágak tikkadt zöldje körül vibrált. Néma volt körülöttünk minden...

Ragyogó arccal ujságolta:

— *Jönnek a vörösek...*

Az arcomba nézett szempillái mögül.

Rövid szünet után hozzátette:

— Szlávo Bogu.

Fontoskodó arccal ujságolta, hogy a vörösek már Jekaterinburgot is visszafoglalták a fehérektől és a szibériai vasutvonal mentén nyomulnak előre. Trockij a vezérük... Tegnap volt nála a sógora Dalmátowból, az mesélte... Fegyvereket is hozott a kocsiján a széna alatt. Kiosztották a muzsikok között Kresztiben...

Mire az orosz katonai parancsnokság épülete elé ért trojkánk és a kocsisom meglátta a sok zöld-fehér kokárdás katonát, kijózanodva mondta, ijedtre vált arccal:

— Ugy-e nem fog elárulni, bárin...

Azután megfogta a karomat és mint egy kis gyermek könyörgött, hogy valahogy el ne áruljam őt, különben sohase látja viszont családját, gyermekeit...

Az orosz komandón alaposan megvárakoztattak. Nagy volt a sürgés forgás. Idegen arcú orosz tisztek, kitüntetésekkel tele tűzdelve sü-

rögték-forogtak, parancsokat osztogattak, telefonáltak.

Azzal már az első percekben tisztában voltam, hogy a kocsisom igazat mondott: Jekaterinburg újból gazdát cserélt, a vörös hadsereg már Dalmatow felé vonul... A bal szárny a vasútvona! felől átkaroló mozdulattal akarja lehetetlenné tenni a fehérek visszavonulását...

Mellettem az íróasztalnál egy fehér rubas-kás csinovnik gépelt. Időnkint nagyokat nyelt az asztalon párolgó forró, sárga csájából.

Megkérdeztem tőle, hogy mit gondol: miért hívtak be Sadrinszkba.

Vállat vont:

— Nem tudom — mondotta és közömbös arccal nyult forró csájás pchara után.

Türelmetlen voltam. Az adjutánshoz fordultam, hátha ő tudna felvilágosítással szolgálni.

A segédtsízt se tudott semmit. M. időssze annyit közölt velem, hogy valami írást kaptuk a hadseregparancsnokságtól, amelyben az én nevemet is olvasta.

Végre megérkezett a parancsnok, az orosz kapitány.

Izgatottan vártam parancsait.

A kapitány kemény hangon, katonás rövidséggel adta tudtomra, hogy a vörösek frontja közeledik Sadrinszk felé. A hadseregparancsnokság a hadifogoly tábor kiürítése mellett döntött.

Írásbeli parancsot adott át, amely a kresztii láger *azonnali* teljes kiürítését rendelte el.

Parancs szerint a tábor összes tisztjét és lefegyvertségét már holnap reggel gyalogosan Szibéria felé indítják...

A kiürített kórház teljes felszerelése, Timkó és én további intézkedésig, egyelőre *maradunk* helyünkön.

A kórházi betegek és invalidusok Márvány felügyelete alatt a holnapi nap folyamán szeke-

reken indulnak keleti irányba. A nem szállítható súlyos betegeket és a fertőző osztály betegeit a sadrinszki városi kórház veszi át.

Esetleges ellenszegülőket, lázadókat figyelmeztetni kell jó előre a súlyos következményekre. Ép úgy kiméretlenül fognak elbánni a szökevényekkel is.

Igyekeztem megmagyarázni, hogy lehetőség már holnap indulni, hiszen a nagy utra fel is kell készülni a sok ezer hadifogolynak...

A kapitány felállott, jelezve, hogy megbeszélésünk véget ért. Szótagolva mondta:

— Indulás holnap hajnalban...

A lágerben leirhatatlan volt az elkeseredettség, amikor a hirt megvittem.

A vérmesebb »zöld« hadifoglyok kiabálni kezdtek, protestáltak a barbár intézkedés miatt, a higgadtabb, öreg plenik szótlanul hozzáfogtak a csomagoláshoz...

A gyárosok az utolsó órákban is értékesíteni akarták a produktumokat, a munkások a fizetésüket követelték. A feldühödött hadifogoly munkások sorra semmisítették meg az üzemi gépeket, felszereléseket.

A kefekötők kalapácsokkal verték szét a hetekig épített szélmalomszerű furógépet, a cipőkrém üzem körül patakokban folyt a nyers, büzös anyag.

A németek kétségbeesve tanakodtak a nagy munkával művelt, gondozott veteményes kertek körül. A vérmesebbek az ültetvények megsemmisítéséért kardoskodtak. Végre is úgy döntöttek, hogy a termést Froszt és Felgenhauer uraknak adják át bizonyos készpénznek ellenében.

Nagy Benő éppen az utolsó simításokat végezte a nyílt tengert ábrázoló függönyön, amikor meghallotta, hogy »közbejött okok miatt« elmarad a Leányvásár holnapra kitűzött premierje. Vad dühében a festékes ecsetjét és a festé-

kes edényeket beledobta a vászonra festett tengerbe.

A színházban dolgozó szerelők végighasogatták a kuliszákat. Balog gyógyszerész éppen elkészült a nagy dobbal. Elkeseredettségében akkorát rugott a nagydobba, hogy menten beszakadt.

Bálint hadnagy mellém furakodott:

— Micsoda zri lesz itt barátom — kezdte a mondókáját — ki hitte volna? Engem ugyan nem visznek messzire... meglógok én az uton... Visszaszököm a menyasszonyomhoz.

Pénzt kért tőlem becsületszóra.

László főhadnagy hatalmas baritonján csilapította az elégedetlenkedőket és atyai tanácsokat osztogatott. Neki nem volt csomagolni valója.

Rongyos fehérneműjén kívül csak a »Leányvásár« sugópéldánya huzódott meg a lapos hátizsákjában.

A magyarok a gyári üzemek romjain keseregtek és cifra káromkodásokat küldtek az egek Urához, hogy ezzel is könnyítsenek nehéz helyzetükön.

A német »földmunkás« foglyok körülállották a zöld vetéseket és sürü »donnerwetter«-ek között bucsúztak a — terméstől.

A gyárosok, a kész gyári termékeket Froszt és Felgenhauer uraknak adták el bizományba, későbbi »elszámolásra«.

Azon az éjjel az egész láger talpon volt.

Magam is a késő éjjeli órákig vigasztaltam a csüggedőket.

Mire másnap reggel felébredtem, üres volt a láger, csak a kórházak személyzete maradt a helyén, a betegek mellett.

A hatalmas köépületek, amelyekben még tegnap a hadifoglyok ezrei nyüzsögtek, ma az

ürességtől kongottak. A tágas termekben a környék szegényei, asszonyok és gyermekek kotrásztak az eldobált haszontalan holmik között.

A Szibériába vezető országúton vitték el gyalogosan a hadifoglyokat. Előbb a legénységet, azután a tiszteket. Egy napi járásnyira már érik a határkövet...

Hangya szanitész a hajnali órákban kileste, hogy a praporscsik egyenkint vizsgálta felül a kísérő katonák fegyvereit, hogy meg vannak-e az éles töltények.

Rövidesen megérkeztek a betegszállító kocsik is és a beteg-transzport is megindult Márvány vezetése alatt, ugyanazon az uton, amelyen pár hónappal ezelőtt Kresztibe érkezett.

Bucsut vettem a mosolygós arcu Márványtól is. Hónapok óta most először láttam szomorúnak.

— Mi lesz velünk? — kérdezte könnybe lábadt szemekkel, elborult arccal.

— Csak kitartás Márvány! Majd jóra fordul minden... — biztattam a fiut.

Megszoritottam a kezét, megveregettem a vállát és elérzékenyülve mondtam, bizonytalan hangon:

— A vizontlátásra Márvány...

Timkótól is elbucsuzott. Az elválás pillanatában kibékült a két rivális: egymás nyakába borultak.

Az utolsó betegszállító szekér is eldöcögött.

Magunkra maradtunk Timkóval a hatalmas, üres tábor közepén.

Hangya lopózott csendesen mellém.

— Előlről kezdődik a fogság — mormogta szinte maga elé.

Kiadtam a parancsot:

— Csomagolni!

Timkó kérdőleg tekintett rám:

— Hát nem maradunk itt?

— Nem hinném — feleltem elgondolkozva.

— Ezeknek valami céljuk van velünk. Talán a sebesültek számára üritették ki a kórházat. Mindenesetre utra készen kell állnunk. Marschbereit.

Aznap este váratlan vendégeket kaptunk: a Mojszejew-családot. Két magasra felbakkolt kocsi-állítottak be hozzánk, hogy nálunk töltsék az éjszakát. Menekültek a vörösök elől.

A Mojszejew-fivérek egyenlőre Sadrinszkban maradtak, az asszonyokat előre küldték Jalutorowszkba.

A kis Gyuró könnyes szemekkel panaszkolt nekem:

— Már megint menekülünk...

Mojszejewné alig tudott szóhoz jutni, amikor meglátott bennünket. Egyre csak ezt hajtogatja:

— Szörnyűség... valóban szörnyűség.

Galina Waszilewna könnybe lábadt szemekkel ölelgette Elzát.

— Ki hitte volna pár hónappal ezelőtt — siránkozott — hogy még visszaadiák a kölcsönt...

Katonaság már nem volt a környéken.

Amikor a falusi parasztok megtudták, hogy az ellenforradalmár Mojszejewék lakásomon vannak elszállásolva, hangosan követelték a Mojszejew-fivérek kiadatását. Alig tudtam lecsillapítani a felfegyverkezett parasztokat, hogy nálam csak védtelen hölgyek vannak vendégségben.

Mojszejewék az egész éjjelt álmatlanul töltötték, félték a parasztok bosszujától.

Hajnali szürkületben keltek utra. Szinte ki kellett lopni őket a faluból. Ugyanazon az uton menekültek, amelyen a hadifoglyokat vitték kelet felé...

Másnap már megjött az írásos parancs:

»Svéd Vöröskereszt kórház — Kreszti. Teljes felszereléssel és személyzettel berukkol a sadrinszki leánygimnázium helyiségébe. További parancsokra vár.«

— Jól nézünk ki. — vélekedtem — Itt úgy látszik újból ott folytatódik a katonásdi, ahol a fronton elhagytam. Éppen, hogy Strazovec őrnagy aláírása helyett egy másik olvashatatlan aláírás állott a papiroson.

Az éjszakát már valamennyien a sadrinszki leánygimnázium helyiségeiben töltöttük.

Vártuk a jó szerencsét.

Nem kellett sokáig várni: a »jó szerencse« egy lovas-küldönc képében hamarosan meg is jelent.

A küldönc írási adott át: a dandárparancsnok, Mordwinow ezredes ur kéret az irodájába.

Az ezredes, aránylag fiatal, magas, szőke, kékszemű, szomorú arcú ember barátságosan fogadott.

Leültetett és cigarettával kínált meg.

— Ön tartalékos katonaorvos volt az osztrák hadseregben? — így kezdte a vallatásnak is beillő társalgást.

— Igen: tartalékos.

— Stársi vrács?

— Főhadnagyi rangom volt.

— A mai naptól kezdve hadseregünk mozgósította önt, mint a tizenötödik brigád orvosfőnökét...

Szólásra nyitottam ki számat, a kezemmel tiltakozó mozdulatot tettem.

Az ezredes szigorú hängen folytatta:

— Mindez a harmadik szibériai hadsereg parancsnokságának rendeletére történt. A mai naptól kezdve kapja rendes katonaorvosi fizetését, akárcsak az orosz orvosok. Itt van az írás, a kinevezési okmánya, a parancs...

A szájam teljesen kiszáradt az izgalomtól. Felállottam. A cigarettát a hamutartóba fojtottam:

— Ezredes ur, — szólaltam meg sápadtan, remegő hangon, — tiltakozom az ellen, hogy önök engemet, az idegen állampolgárt, megkérdésem nélkül mozgósítsanak...

— A tiltakozás jogos. Tudomásul veszem, — felelte Mordwinow ezredes mosolyogva, azonban a parancs — parancs. Felelősség terhe mellett vegye át azonnal a dardár kötőzöhelyének vezetését... A mai naptól kezdve a hadifogoly kórház teljes felszerelése a Kolcsák-hadsereg tulajdonába ment át...

— *És milyen jögon rendelkeznek velem, ezredes ur* — kérdeztem elkeseredetten — *milyen jögon veszik tulajdonukba a hadifoglyok kórházi felszerelését?*...

— *Az erősebb jögán* — hangzott a válasz. Szükségünk van az orvosokra és a kórházi felszerelésre. Mi önt ellátjuk minden kényelemmel, kap háttas lovat is, de ellentmondást nem tölünk.

Mentő ötletem támadt. Reményteljesen, szinte könyörgő hangon folytattam:

— Ezredes ur... én nő ember vagyok. A feleségem orosz asszony. Áldott állapotban van.

— Nem tesz semmit — válaszolta előzékeny hangon az ezredes. — A feleségének kitűnő gumikerekű lihácsot bocsájtunk rendelkezésére...

— De uram — kiáltottam kétségbeesetten, — én nem hurcolhatom a várandós asszonyt rázós, rossz utakon Szibéria belsejé felé...

— Hogy érti ezt? — kérdezte élesen az ezredes.

— Ugy értem, hogy az önök csapatai visszavonulnak...

Az ezredes vérpiros arccal, magából kikelve ugrott fel asztala mellől:

— Elég! Elég a beszédből!... kiáltozott teli

torokkal. — Hogy mer ön ilyesmit állítani? A mi csapataink visszavonulnak? Tévedés!... Az Iszet folyó vonalát, Sadrinszkot utolsó csepp vérünkig védeni fogjuk... Szó sincs visszavonulásról...

Letörtén folytattam néhány pillanatnyi szünet után:

— Timkó kollégám természetesen mellettem marad?

— Nem marad... — szólta az ezredes — Timkó más beosztást kapott...

— És pedig?

— Itt vannak Timkó papirjai... Őt a csapat-hoz osztottuk be, ezredhez. Neki *még ma* be kell vonulnia ezredéhez, mint mladij vrács...

Megsemmisülten álltam az ezredes előtt. Mindenre elszánt, éles hangon jegyeztem meg:

— És mi történne velem akkor, ha megtagdánám a parancs teljesítését?

— Ezt nem ajánlom önnek... Hiszen az imént mondtam, hogy nős ember...

Pillanatnyi gondolkodás után megkockáztatam a kérdést:

— És ha megtalálnék szökni a mozgosítás elől?...

Az ezredes összeráncolt, bozontos szemöldökei mögül szigorúan nézett a szemembe:

— Ha megszökik? — felelte hideg hangján. — Ott a helyszínen lövetem főbe... Ezt jegyezze meg magának...

Lovas altiszt jött be a szobába, a dandár segédtisztjével. Feszés vigyázz-állásba huzta ki magát az altiszt. Egyenruháját, csizmáját vastagon lepte be a por. Az arcáról csorgott a verejték.

Az altiszt jelentette az ezredesnek, hogy a tizenkét emberből álló gyalogos őriárat katonái, akiket tegnap küldtek ki a frontra a vörösek állásának kikutatására, Dalmátownál átszöktek a vörös csapatokhoz...

Az ezredes éktelen dühbe jött.

— Gazemberek! Disznók!... Bolsevikik! — kiáltozta torka szakadtából. — Le kell lőni ezeket az árulókat, mint a kutyákat...

Harsány hangon adta ki a parancsot, hogy *ujabb* járőrt kell kiküldeni helyettük... Hátha el tudják fogni a szökevényeket... Legalább husz embert kell adni járőrbe, megbízható altiszt vezetésével...

Az adjutáns halk hangon, sápadt arccal jelentette, hogy már kiküldötte az *ujabb* őrzőjáratot is, de azok is átszöktek a vörösekhez...

NYOLCADIK FEJEZET.

— Sadrinszkot utolsó csepp vérünkig védeni fogjuk... Visszavonulásról szó sem lehet...

Az ezredes szavaira gondoltam.

A fronton is mindig ezt hallottam. A generális rágyújtott egy vastag szivarra, kiitta a fekete kávéját és kényelmes karosszékből diktálta a vezérkari tisztnak a parancsát: az állásokat az utolsó csepp vérig tartani kell! Közben a vezérkari tiszt titokban kiadta embereinek a parancsot: csomagolni, készenlétbe helyezkedni a — visszavonulásra. A fronton ugyanakkor megkezdődött a rükcug.

Az volt az érzésem: a jelen körülmények között is elkerülhetetlen a fehérek további visszavonulása, a rükcug. A szigorú Mordwinow ezredet rövidesen nagy csalódás fogja érni.

Háborusdít játszani csakis megbízható köz-katonákkal lehet: a fehérek táborában a katonák szökése napirenden volt.

Döntő lépésre határoztam el magamat: megszököm a fehér hadsereg kötelékéből. Nekem már elég volt a háborusdiból, a mozgósításból.

A szökési tervvel elkészültem.

Elzát megbízható civil-internáltaknál rejtem el, magam pedig később egyszerűen otthagyon faképnél az egész brigádot. Engem ugyan nem fognak Szibéria belsejébe hurcolni. Én békés polgárember vagyok és nyugat felé akarok már

utazni. Elvégre legfőbb ideje. Elegem van a háborúból.

A civil-kórház mögött a kis erdő szélén, egy magányos házban lakott a birodalmi német Schmidt ur, a villanyszerelő családjával. A múlt télen a kis lányát kezeltem.

Schmidték tuláradó örömmel fogadtak szerény otthonukban. Azt se tudták, hová ültesse nek bennünket.

Előadtam kérésemet: rejtsek el lakásukon néhány napra a feleségemet, amíg érte jövök.

Schmidt ur ijedten nézett a feleségére... Rövid tanácskozás után őszinte sajnálkozással jelentették ki, hogy kérjünk tőlük bármit, de *ilyesmire* nem vállalkozhatnak: nem kockáztat-hatják életüket.

Sorra jártuk az ismerős civilinternáitakat. Rotter ur is kezünkre járt, de egyik család se teljesítette kérésünket. Reszketve gondoltak a következményekre.

Egy ismerős paraszt házába kopogtattunk be, ugyanazzal a kérelemmel.

A muzsik, aki a pokolba kívánta a fehéreket, kimutatott az ablakon:

— Látja ott az ablak mögött a szomszédjaimat?... Figyelnek bennünket... Isten ments, hogy itt maradjon a bárinja: a szomszédok beárulnak bennünket és azután végünk van. A fehérek nagyon kiméretlenek...

Nem adtam fel a küzdelmet.

Eszembe jutott dalmát hadifogoly társam, a színházi zenekar muzsikusa, Kamenovics Milán. Felkerestük őket. Mária Francowna emeletes házának pincelakásában, egy konyhában lakott a házaspár, az ikrekkel együtt.

Kamenovics kinyitotta a ruhás szekrény mögött elrejtett kamaraajtót. A szűk kamarácska tele volt tömve lisztes zsákokkal és a menekülő

oroszcsaládok értékes holmjaival, amiket megőrzés végett adtak át a »civil-internált« Kamenovicsnak.

Megegyeztünk: a kényelmetlen, szűk, levegőtlen kamrában rejtőzünk el addig, amíg a Kolcsák-katonák kivonulnak a városból.

Hálásan szorongattam hadifogolytársam kezét.

Mire visszaértünk a gimnázium épületéhez, kórházam összes felszerelése kocsikra rakva, utra készen állott az uccán. Két lovas katona várt már reánk. Írásos parancsot nyújtottak át, a melyben meg volt jelölve a *visszavonulás* útja.

Egyelőre szökésről szó sem lehetett...

Mialatt a városban jártunk, Timkót is elvitték a frontra.

Fájdalmas szívvel csomagoltuk össze holmiainkat és alig egy negyedóra múlva már az egész kórház-trén az Iszet hidján haladt keresztül. Elza kényelmes, rugós, gumikerekű likácsban ült, én mellette lovagoltam.

Elza megnyugodva szólott oda nekem:

— Talán jobb is így. Isten tudja, hogy sikerült volna-e a szökés.

— Most várhatnak bennünket Kamenovicsék... El se bucsuzhattunk tőlük... Szegény Timkó... elvitték a frontra.

Azután újból az ezredes jutott eszembe, aki tiltakozott a visszavonulás gondolata ellen is...

Ezzel a nappal kezdődött meg igazi kálváriánk. Faluról, falura jártunk, akárcsak a harc-tereken, Galiciában. Mindenütt csak egy-két napot maradhattunk és azután újból hátrálni kellett a vörös csapatok elől.

Fiatalkorosztályok, huszéves gyerekekemberek állottak szemben egymással.

A Kolcsák-hadsereg legénységét szigorú cári tisztek kommandírozták a vörösök ellen, akiket

munkásvezérekből lett parancsnokok vezettek.

Rengeteg sebesültet, förtelmesen megcsonkított sebesült katonát kaptunk a frontról. Voltak olyan napjaink, hogy nappal a sebesülteket láttuk el, éjjel meneteltünk tovább Szibéria felé.

Már Szibéria határkövét is elhagytuk és még mindig csak egyre messzebbre vonultunk vissza az üldöző vörös hadsereg elől.

Utközben előzetes bejelentés után megszökött kötőzöhelyünkről Marci és Patucsek, majd néhány betegápoló hagyott bennünket faképnél.

Hangya szanitész kitartott mellettem.

Elza szótlantul, némán türte a harctéri gyötrelmeket, megosztotta velem a szenvedéseket, de már a második héten kimerülten jelentette ki:

— Nem bírom tovább...

Ugyanazon a napon reggeltől estig szakadó esőben meneteltünk. A kocsik tengelyig merültek a sárban. Körömsötét éjszaka volt, amikor átázva, dideregve érkeztünk meg egy kis szibériai faluba. Az elátkozott falu minden házában katonák és tisztek voltak elszállásolva.

Hosszas keresés után végre egy üres konyhát találtam. A szobában tisztek horkoltak mindenütt a padlóra terített pokrócokon. A magunkkal hurcolt szalmazsákok is teljesen átáztak. Kevés száraz szalmát hintettünk a svábbogaraktól és tarakánoktól hemzsegő kövekre. Ezen az éjszakán le se hunytuk a szemünket. Elza egész éjjel keservesen sirt...

Már a harmadik hétbe fordultunk és egyre mélyebben vonultunk Szibéria belsejébe.

Sokat szenvedtünk a melegtől, az országutak porától, amit az előttünk vonuló trén és a tüzéség lovai vertek fel.

Szinte megkönnyebbültünk, amikor újból alaposan megáztunk és a záporosó leverte a hatalmas port.

A személyem körüli trén utközben megnövekedett. A katonák rekviráltak podgyászom számára egy külön szekeret úgy, hogy az ut egy részét Elza mellett a kocsiban ülve tettem meg. Kocsisunk az egész uton Wurz Anton, egy bécsi fiakeres volt, akit a betegápoló szolgálatból rendeltem a lovak mellé. A »rekvirált muzsik« állandóan elégedetlenkedett az uton és könyörgött, hogy engedjem vissza falujába.

Elza idegei végképen kimerültek. Kétségbeesetten, könnyes szemekkel siránkozott, hogy már nem bírja tovább...

A szökéstől is félt, de még jobban rettegett a végnélküli visszavonulástól.

Végre elértük a Tobol folyót.

A menekülő kocsi oszlopok, tűzérsg, trén már átkelt a hidon, mi a folyó jobb partján töltöttük az éjszakát egy kis polgári házban.

A lovas ordonánc itt is megtalálta a napi parancsot, amelyben újból ki volt jelölve a folyótulsó partján az a helyiség, amelyet a holnapi nap folyamán el kellett érnem.

Elza halálra fáradva, kimerülten rogyott le a szoba padlójára rögtönzött ágyra. Már minden porcikáját fájlalta. Egyre azt kérdezte: mikor lesz ennek a rettenetes visszavonulásnak vége.

Ezt az éjszakát az asztal mellett, ülve töltöttem. A gyertya pislákoló lángja mellett egész éjjel a térképet, a front állását tanulmányoztam.

Elza időnkint félálomban figyelmeztetett:

— Feküdjél le... Fáradt vagy, pihenj...

Nem is válaszoltam, csak kidülledt szemekkel a tékép fölé könyökölve, homlokomat tenyereembe hajtva bámultam az országutak vonalait, a folyókat, a zöld erdőségeket ..

Agyvelőm minden sejtje dolgozott: összeszedtem a fronton szerzett minden tapasztalatomat.

Kora hajnalban befogattam a lovakat. Felpakoltunk a kocsikra. Elza álmosan, bosszusan ült fel a kocsira.

Wurz Anton balra akarta fordítani a lovakat a Tobol hidja felé. Ő már ismerte jól a visszavonulás útját...

Keményen szóltam rá:

— Jobbra!

Elza kérdőleg tekintett rám. Megszorítottam a karját és lázasan, szótlannul ültem mellette. Éreztem, hogy halántékomon lüktetnek az erek.

Elza reszkető kézzel ölelt át:

— Én félek... Ugy félek... Forduljunk vissza. Rossz előérzetem van.

Szigorúan szóltam Antonra:

— Ne sajnáld az ostort...

Elza görcsösen kapaszkodott a karomba:

— Forduljunk vissza... A vesztedbe rohansz... Most már *hármunk* életéről van szó... Gondolj leendő gyermekekre...

— Előre! — adtam ki a jelszót.

Hátra néztem.

A muzsik kocsisom szorosan nyomunkban haladt. Az arca valami leírhatatlan, boldog mosolyt tükrözött vissza.

Párhuzamosan mentünk a front állásával, déli irányban a Tobol folyó mentén, ahelyett, hogy derékszögben, kelet felé követtük volna a visszavonulás útját. Jobb kézről az egész uton óriási erdőség terült el, amelyből élénk puskaropogás és gépfegyvertűz jutott el hozzánk.

Vagy két óráig tartó utazás után az erdő egy tisztásán, magányosan álló ház előtt kozákok tartóztattak fel bennünket.

Ígazoló írásokat kértek tőlünk.

Elza nyugalmat erőszakolva magára mondta:

— Orvos a Vöröskeresztől!

Elővettem az ezredesemtől kapott mozgási és kinevezési okmányaimat.

— Tovább! — intett a kozák altiszt.

Cirkáló gyalogos katonákkal találkoztunk az ut további szakaszán. Itt-ott katonaszökevényekre akadunk, akik az erdő sűrűjébe húzódtak vissza.

Negyven kilométernyi utat tettünk meg pihenés nélkül.

Alkonyatkor feltűntek a szibériai város, Kurgán templomtornyai.

— A városba kell jutnunk — sugtam Elza fülébe. — Nehezen fog menni.

Már messziről láttam a sárga-ingbluzos Kolcsák-katonákat, akik rendetlen tömegekben hagyták el a várost.

Kurgán előtt egy hidon kellett átmennünk. A hid előtt megismétlődött a leigazolás.

Elza most már bátrabban vágta ki:

— Orvos a Vörös keresztől!...

Az írásaimat felmutattam. Az őrs tisztelgett. A hidon dübörgött keresztül a két kocsi, amikor egy lovas csapattal találtuk szemben magunkat. Vezérkari tisztek voltak, akik a parancsnok generálist követve ellenkező irányban igyekeztek.

A csoport szélén lovagló generális nagy szemekkel bámult a kiűritett városba igyekvő furcsa »trénre«, valamit odaszólt a mellette lovagló tisztnak. Anton a lovak közé csapott és gyorsított tempóban hagytuk el a hidat.

Wurz bácsi komolyan ült a bakon és olyan büszkén hajtott a kiűritett városba, mintha sétakocsizásra vinne bennünket a bécsi Práterben.

Figyelemre se méltatta, hogy többszörös drótkadályok között hajtotta át lovait, amelyek mögött lövésre kész katonák feküdtek rajvonalszerűen, felénk irányított puskacsövekkel.

A muzsik ijedt arccal hajtotta apró lovait, szorosan felzárkózva kocsink mögött.

A városban egy lelket se láttunk. A széles uccák, piacterek kihaltak voltak.

A város tulsó végén egy mellékucában megállítottam az agyonhajszolt, vízben uszó lovakat.

Wurz Anton rágyújtott a pipájára.

Apró szemeivel hunyorgatott bozontos szemöldökei mögül. Hamisítatlan, bécsi dialektussal szólalt meg:

— No, mir sájt: mir szán wirkli *durch g'brant*. (Ugy látszik: megszöktünk.)

A muzsik arca félelem és boldogságtól sugárzott egyidőben.

Megveregettem Anton vállát.

— Brávó Anton!...

Elza minden tagjában remegve ült a helyén.

— Itt vártok rám, amíg kvártély után nézek.

— szóltam oda Elzának.

Pár perc múlva már a tulsó sarokról intetem nekik.

Egy kis földszintes házban találtam szállást, egy magányos, idősebb polgárasszonynál.

Behajtottunk az udvarba.

A háziasszony kérdezősködéseire is csak annyit válaszoltunk, hogy orvos vagyok a Vöröskeresztől és hogy itt nála fogom bevárni brigádomtól a további parancsokat.

Másnap reggel a halálra ijedt muzsikot bocsájtottam utnak, hogy el ne áruljon valahogyan. A kórház új pecsétjével ellátott írást adtam neki utravalóul.

A muzsik kezét akart csókolni. Kimondhatatlan boldog volt, hogy végre viszontláthatja családját. Valami olyasfélét motyogott, hogy jó-ságomat, amíg él, nem felejtí el. Azután sűrűn vetette magára a keresztekét és megindult pihent lovaival nyugati irányban.

Abban a hitben éltem, hogy a vörös csapatok rövidesen birtokukba veszik a várost — velünk együtt. Számításomban csalatkoztam. A vörös

csapatok a város nyugati szélén ásták be magukat úgy, hogy két tűz közé kerülünk.

A fejünk fölött elkeseredett ágyuharc indult meg. A fehérek abban a hiszemben, hogy a vörös előőrsök már elfoglalták Kurgánt, nehéz ágyukkal lötték a várost.

A kora délutáni órákban előbb srapel, majd gránáttűzet kaptunk. Az egyik nehéz gránát az udvarunk közepén robbant fel.

Az öreg Wurz Antonnak még a tiroli cse-répipa is kiesett a szájából és darabokra tört az udvar kövezetén.

— Herrgott nochámol... — szitkozódott az öreg fiákeres... — Ennek a fele se tréfa...

Elzát levittem a szomszéd ház pincéjébe, a mely már zsufolásig megtelt asszonyokkal és gyermekekkel. Elza sirva könyörgött, hogy maradjak mellette, mert nagyon fél a gránátoktól.

Nem teljesíthettem kérését. Sokkal fontosabb feladat várt rám: figyelmem kellett a front állását a háztetőről. Borzadva gondoltam arra, hogy mi lesz velünk, ha a fehérek újból elfoglalnák a várost.

Lázás izgalomban telt el az egész nap.

Közben háziasszonyom kérdéseivel idegesített. Állandóan azt firtatta, hogy mért nem menekülök én is a csapatom után? Jóakaróan figyelmeztetett, hogy ha nem sietek, a vörös katonák kezeibe kerülök.

Egész éjszaka és másnap egész nap dörögtek az ágyuk. Tanácstalanul néztem térképemre: újabb menekülési vonalat kerestem.

Harmadnap reggel végre megjelentek a város uccáin az első vörös lovasok. Utánuk pár órára bevonult a gyalogság is, egy egész ezred, amelyet altisztekből kinevezett parancsnokok vezettek. Az ezredparancsnok egy kistermetű munkáskülsejű tagbaszakadt fiatalember volt...

Megkönnyebbülten lélegzettem fel.

Visszanyertük szabadságunkat. Elza nem tudta: sirjon-e vagy nevéssen. Az öreg Anton nagyokat ugrált örömében.

Az ágyuszó is mind messzebről hallatszott, csak a páncélvonat adott le még közvetlen közelből néhány bucsuzásul szánt gyújtó gránátot a város házaira.

A város egyes pontjain a lángok magasra csaptak fel, a tűz kísértetiesen világította meg a kihalt uccákat.

Elza abban a hiszemben volt, hogy most már igazán el vagyunk veszve. Legnagyobb csodálattára ruhástól befeküdtem ágyamba, hogy végre alaposan, nyugodtan kipihenjem az utóbbi napok izgalmaikat.

Elza szemeit elkerülte az álom. Ágyam szélén ülve virrasztott. Azt hitte szegény, hogy most kezdődik a vég...

Az igazak álmát aludtam, amikor éjfél után három fegyveres vörös katona jött be a szobánkba. A háziasszony petroleum lámpával világított az arcomba.

Az egyik természetes katona harsány hangon kiáltotta:

— Hol van az a *fehér kém*?

Elénk tiltakozásom, Elza siránkozása, könyörgése mit sem használt. Meg se hallgattak bennünket.

Igazi orosz káromkodásoktól kísérve hurcoltak el a vörös katonák a katonai parancsnokságra, ahol egy pincehelyiségbe zártak.

A sötét, nyirkos pincében egy csomó alvó emberi test között kitapogattam a földre hintett gyér szalmán egy kis férőhelyet.

Pár perc múlva kimerülten, mély álomba merültem...

KILENCEDIK FEJEZET.

A homályos, porlepte, apró pinceablakokon már beszűrődött a hajnal bágyadt fénye.

Álmomban ott ültem a láger színházának első sorában, mindjárt Gartelgruber hadnagy karmester hátamögött. Tehát mégis megtartották a Leányvásár *előadását*, — állapítottam meg magamban, túlaradó örömmel — amelyre heteken keresztül olyan rettenetes nagy erőfeszítéssel készültek a fiuk.

Mayer zászlós Lucy belépőjét énekelte sejpítve, afektált torokhangján. Kecsesen lépkedett a színpadon magassarku, fehér női cipőiben és pirulva köszönte meg a tapsokat.

Igen: ott vagyok a Leányvásár várva-várt *előadásán*. Ugy látszik, hogy a láger kiürítését elhalasztották egy nappal.

De hát akkor hogy van az, hogy Nagy Benő verejtékező homlokkal, kimerültségtől roskadozva még mindig ott festi a tenger háttér-függönyt? Ejnye, itt valami rendezési hiba van, mert előtte áll Farkas zászlós, Tom személyesítője tépett harctéri egyenruhában, hatalmas, rongyos bakancsaiban és tisztán csengő baritonján énekli:

*Csendes álmok éjjelén
Ringó csónak mély ölén
Asszonyomhoz járok én,
Visz az álmom...*

Kinyitottam a szememet.

Álom ez?

Nem lehet álom, hiszen tisztán hallok a muzsikát...

A zene még elringatott néhány álompillanattig, mind inkább elhalkult, azután hirtelen elnémult...

Valami úgy huzott a törött, mocskos kis pinceablak felé, hogy belekiabáljam a süketnéma hajnalba Elza nevét...

Felültem szalma-ágyamon.

Újból hallok Margó szavait:

— Hát kellett ez neked? Ugy-e megmondtam, hogy ez lesz a vége?... Hadifogolyhoz mentél nőül... Örült voltál...

És Elza lehajtott fejjel, könnyes szemekkel hallgatott.

Mi lesz veled te százszor szegény asszony? Nyomorult hadifogoly felesége, aki elhagytad otthonodat és követed üldözött, jött-ment uradat, ismeretlen szibériai utakon.

Bus szíved alatt új Életet hordozol.

Már csak a lüktető új Életért is feláldozod magad: némár, visszafojtott könnyekkel viseled a keresztet.

Lehunytam a szemeimet.

Az orromat belül valami csavarta. A szájam szélére sós könny csorgott...

A jobb kezem valami szoknya félbe akadt. Álmosan, fázósan néztem körül bedagadt szememmel. Egy orosz pap feküdt mellettem, hosszú, fekete, pecsétes, piszkos köntösben. A feje mögött, a fal mellett állott magas, cilinderszerű süvegje. Hosszu, ezüstsálakkal telehintett rótt hajába apró szalmasálak vegyültek.

A bal kezem mellett egy fiatal, szőke haju, pattanásos képű praporscsik horkolt jóízűen. A homlokán egy ütéstől eredő friss seb tátongott, amelyen éhes legyek mohón lakmároztak.

A praporscsikhoz egy kövér muzsik feszítette széles hátát, majd egy idősebb tiszt, utána három tarka-rubáskás muzsik következett a heringsorban. A sor végén egy vörös katona feküdt hason, a puszta földön. Arca féloldalra fordulva a kenyérzsákján pihent, feje mellett vöröskokárdás, tépett sapka hevert a földön.

Az egyik muzsik álmában nyöszörgött és dühösen vakarózott.

Már egészen világos lett és körülöttem mindenki mélyen, nyugodt lelkiismerettel, egyenletesen lélegezve aludt. Vagy csak szinlelték az alvást, hogy ne kelljen a *másik* szemébe nézni?

Hol járnak most a kresztii láger lakói?

Szegény mosolygó arcu Márvány már Petropawlowszk körül jár a beteg-transzporttal... És Timkó? Irigykedve gondol rám, hogy milyen jól megy a dolgom a front mögött a brigádnál... Szegény fiuk tovább menetelnek ma is Szibéria belseje felé. Minden nap újabb gyötrelmeket hoz... A karcsu Gartelgruber hadnagy bizonyára még a magacsínálta hegedűjét is eldobta az úton, hogy könnyebb legyen a gyaloglás... Bessy és Lucy felcserélték a kecses, kivágott női cipőket ormótlan bakancsokkal és együtt menetelnek a vastag porfelhőben a többiek után. Híába várnak a »hölgyeket« megillető »előző-keny bánásmódra«.

Az osztrákok primadonnája, a bájos Rössler zászlós most is olyan megédesen, hódítóan mosolyog, mint a szinpadon, amikor az idősebb tiszték reszkettek érte?

Omszk városa felé menetelnek a láger dus-

gazdag gyárosai és bankárai is. Most újból megtanulhatták, hogy a gazdaság mulandó, bizonytalan, mint az emberi élet, minden... Az elegáns, angol szövethől szabott civilruhák lerongyolódnak előbb-utóbb és koszos hadifogoly lesz a tőkepenészből. A németeknek igazuk volt, hogy nem érdemes a sok pénzt a bizonytalan életű gyári üzemekbe ölni, de hát akkor mért ölték be őket a termőföldbe hónapok verejtékes munkáját? Miért törték magukat, amikor az éretlen termést ott kellett hagyni paraszt-tolvajok prédájára?...

A délelőtti nap sugarai már beletolakodtak a nehézszagu, fojtott levegőjű pincébe.

A tiszt kinyitotta szemeit: bámult a boltíves mennyezetre. A praporscsik gyűrött cigarettát dugott a szájába. A pap rámnézett, azután a másik oldalára fordult és tovább aludt. A muzsikok felváltva vakaróztak.

Mindenki arra várt, hogy a *másik* kezdje a beszédet.

Nyomasztó, mély csend ült körülöttünk.

Előszedtem a zsebemből az ezredestől kapott irásokat. Az utolsó napon kapott napi-parancs is a zsebemben volt, amelyben nagy betűkkel állott annak a helységnek a neve, ahová be kellett volna rukkolnom. Furcsa, cyrill-betűs irások: rátok már nincs szükségem... Addig nézegettem, olvasgattam az irásokat, tanulmányoztam a pecsétet, míg végre is egy halom összetépett papírosdarabka maradt a kezemben. A papírszemetet egy téglá alá rejtettem.

Hogyan kerültem én ide ebbe a rögtönzött börtönbe?

Hogy is történhetett, hogy a hatalmas fehér hadsereget leverte a szervezetlen, képzett tisztek nélkül harcoló vörös hadsereg? Hisz nagyjából ugyanaz az emberanyag állott szemben egymással? Még csak számbeli vagy technikai túlsulyról

se lehetett szó... A vörösök oldalán a lelkesedésnek egy parányi többlete mutatkozott a frontokon: egy kis plusz... És ez a *plusz* döntötte el a polgárháboru és vele a száznegyvenmillió sorsát...

Gyomrom korgása már delet jelzett, amikor kinyílt a pince nehéz, vasalt ajtaja és egy tagbaszakadt, napbarnított, ragyás-arcu, egérszemű szuronyos vörös katona lépett be.

Forró vízzel telt, óriási bronz csájníkot tett le az ajtó mellé.

Azután egy kis rongy papirosról három nevet olvasott fel, közte az enyémet is.

A praporsíkot, a vörös katonát és engem vezetett fel az első emeletre.

Nagyon sok üres szobán mentünk keresztül, amíg végre a konvoj megállott egy hatalmas, kipárnázott szárnyas ajtó előtt és kopogás után bebocsájtott bennünket.

A tágas teremben, egyszerű íróasztal mögött állt egy magas, barna arcu, fekete haju, angolbajuszos vörös parancsnok. Az oldalához hatalmas pisztoly simult. Övében karcsu tört viselt.

Elza az ajtó mellett, a sarokban állott kisírt szemekkel. Némán, fejbólintással üdvözöltük egymást.

A parancsnok előbb a praporsíkot hallgatta ki.

A fiatal tiszt okmányokkal igazolta, hogy a polgári életben — diák és csak egy hónappal ezelőtt kapta meg a rangját. Omszkban élő szüleinél lakott a polgárháboru előtt. Az apja szabómester.

Néhány kérdést intézett hozzá a parancsnok, amelyekre a praporsík nyugodtan válaszolt.

A parancsnok írást adott át neki:

— Mehet! — mondta keményen. — Vissza-
adom a szabadságát.

A praporscsik tétovázva állott a helyén:

— *Hová* menjek? — kérdezte dermedten, bi-
zonytalan hangon.

— Az a maga dolga, — hangzott a válasz.
— Már egyszer mondtam, hogy *szabad*... Érti?
Szabad! Bolse nicsevó...

— És mit csináljak itt az idegen városban?
— kérdezte a meglepett praporscsik, aki még teg-
nap a halálos ítélettől rettegett...

— *Dolgozzék!* — szólt rá szigorúan a pa-
rancsnok.

Ugy kellett kituszkolni a szobából a prapors-
csikot, aki nem tudta, hogy mihez kezdjen a visz-
szanyert szabadságával.

Rám került a sor.

A nevemen szólított a parancsnok...

— A felesége azt állítja, hogy ön hadifogoly.

— Az vagyok... — feleltem határozottan.

— A grázsdánka szerint ön sohasem állott a
fehér hadsereg szolgálatában. Igaz ez?

— Igaz.

— Vannak-e írásai, amikkel igazolni tudja,
hogy hadifogoly?

Könnyedén válaszoltam:

— Talán akad a katonák között magyar is,
aki igazolni tudja...

— Köztünk nincs magyar... Ezredünk tisz-
ta orosz...

Kétségbeesve tördeltem kezeimet.

Nem mertem Elzára nézni.

— Írások?... — mondtam magam elé, erőlt-
tetett mosollyal...

Éreztem, hogy a hideg verejték üti ki egész
testemet...

A zsebkendőm után kutattak reszkető uj-
jaim...

Amint így kotorásztam a kabátzseb körül, egyszerre csak megcsörrent a kezem alatt a kabátom bélése alá rejtett vörös írás. A jekaterinburgi városparancsnok írása, amit a csehek bevonulása után a kabátom bélése alá varrtam... több, mint egy évvel ezelőtt...

— Itt van! — kiáltottam diadalmasan. — És éreztem, hogy az arcomba szökik a vér.

— Itt van! — ismételtem lelkenedezve... — És magasra emeltem a kabátom bal alsó csücskét...

A ragyás orru konvoj kifejtette a bélés alól a gyűrött papirost.

*

Egy óra múlva már utban voltunk, a Sad-rinszk felé vezető országuton.

Wurz Anton megelégedett arccal ült a bakon és vígan patlogtatta ostorát. A pihent lovak gyors tempóban röpitették nyugat felé a könnyű lihácst.

Rövidesen elhagytuk a várost, amely még délutáni álmát aludta.

A zsebemben volt a legdrágább kincs: a szabadságot jelentő írás, a bumága. A kurgáni városparancsnok igazolványa.

Hálásan szorongattam Elza kezét:

— Sikerült! . . . — szóltam halkan. — Ezt neked köszönhetem . . .

Elza boldogan simult hozzám:

— Eddig sikerült . . . — mondotta fáradtan.

Az egyetlen út, amelyen haladnunk kellett, a Tobol folyó jobb partján vezetett és csak egy verszt után kanyarodott el jobbra egy domb mögé.

Alig hogy a nyílt országutra ért ki a kocsink, bal oldalról, a folyó tulsó partja felől fegyvergolyók szisszentek fejünk fölött.

Az öreg Wurz káromkodva csapott a lovak közé.

Kolcsák katonái tüzeltek ránk a folyó tulsó partján kiépített állásaikból. A magasabb domboldaltól teljesen belátták a terepet.

Minél gyorsabban hajszolta Anton a lovakat, annál sürűbben koppantak, porzottak körülöttünk a puska golyók.

A nagy zöld bőrönd mögé bujtunk. A lovak vágatva vitték tovább a kocsit a sima műuton.

Elza görcsösen kapaszkodott karomba és reszkető hangon mondta:

— Forduljunk vissza . . .

Anton kérdőleg pillantott hátra.

— Vissza? — kiáltottam elszántan. — Inkább a halál! Anton . . . vorwer! . . .

Az öreg Wurz akkorát vágott a lovak közé, hogy az ostora eltörött és csak az ostornyél vége maradt a kezében.

A lövöldözés megélénkült.

Már szinte előlről és oldalról kaptuk a golyókat. Az utat valóságos golyózáporban folytattuk.

Kinos percek multak el, amelyek alatt arra gondoltam, hogy talán helyesebben tettem volna, ha napnyugtáig Kurgánban maradunk . . . De mi történnék, ha a fehérek visszafoglalják a várost velem együtt? . . .

— Még csak száz méter az egész . . . — így biztattam Elzát . . .

Örült rohamban kanyarodott a kocsink jobbra a domboldal mögé, védett helyre.

Megpihentettük a lovakat.

Anton kabátja ujjával törölte végig izzadt-ságtól csorgó homlokát.

Előszedtem a térképemet és örömmel állapítottam meg, hogy az ut további része veszélytelen, akár lépésben is haladhatunk.

— Ez volt az utolsó fegyvertűz, amit életemben hallottál . . . — így vigasztaltam a kétértelműséget, kimerült asszonyt.

— Rettenetes volt . . . — panaszkodott Elza egész testében remegve. — Rosszabb volt, mint a gránát . . .

Aztán meg ő kért, hogy folytassuk utunkat, hogy mielőbb kikerüljünk ebből a pokolból.

Gyönyörű, napsütéses időben folytattuk utunkat a hegyes-völgyes festői tájon.

Az augusztus végi nap már veszített erejéből, a korai ősz már előrevetette árnyát.

A lovak egyenletes ügetésben rótták az országot.

Boldogan állapítottuk meg, hogy most már kikerültünk a veszélyes zónából.

Csodálkozásomat fejeztem ki afölött, hogy feleségem, aki orosz—lengyel vér keveréke és aki erélyes fellépésével kiszabadított a börtönből, néhány ártatlan fegyvergyilkostól így megijedjen. Magyaráztam, hogy a golyósérülés száz sebesülés közül csak négy esetben halálos . . .

Németül beszélgettünk.

Az öreg bécsi fiakeres, Wurz bácsi úgy látszik beszédünkre fülelt és nem vette észre, hogy előttünk az országúton egy döglött, puffadt-hasú ló teteme feküdt. A dögtől lovaink megbokrosodtak és hirtelen magukkal ragadták a kocsit. Örült iramban vágattak a megvadult lovak, szinte a levegőben röpültünk.

Anton minden igyekezete kárba veszett: a lovak eszeveszetten száguldottak a nyílt országúton.

Egy falu szélére értünk, ahol egy öreg muzsik állott a lovak elé széttárt karokkal.

A megbokrosodott lovak hirtelen oldalt fordultak és az út mentén huzódó árokban felborították a kocsit. Mind a hárman nagy ivben re-

pültünk ki az árok mellé a mezőre a podgyászokkal együtt.

A lovak a felborult kocsival őrült iramban vágattak tovább a mezőkön keresztül.

A bőröndök között mosolyogva ültünk, a földön. Szerencsénkre egyikünknek se esett komoly baja.

Tréfásan jegyeztem meg:

— Nagyon korán tanítjuk a kis fiunkat repülni és — árkot ugrani . . .

Mialatt Antonnal a lovak keresésére indulunk, Elza keseregve, derekát tapogatva ült az egyik bőrönd tetején: őrizte a holmikat a kíváncsi falusiak embergyűrűjétől körülfogva.

Hosszas keresés után egy kis erdő szélén legelészve találtuk meg a kimerült lovakat. Kiderült, hogy a kocsinak egyik kereke összetört, ujat kell csináltatni . . .

Csak másnap folytathattuk utunkat a kijavított kocsin.

Anton sunyi mosoly mögül tréfás hangon jegyezte meg, hogy miután a kocsi a tizenötödik brigád tulajdonát képezi, a javítási költségeket is a brigád tartozik fizetni . . . Be fogjuk adni az ezredesnek a számlát . . .

Reggeltől késő estig hajsoltuk a lovakat. Az éjszakákat parasztházakban töltöttük, ahol szívesen fogadtak bennünket és még ellátásban is részesültünk, amikor a falusi muzsikok meglátták nálam a ropogós cári bankókat. Még a banjába is befutottak a kedvünkért.

Késő délutáni órákban érkeztünk meg egy magas domb tetején épült faluba. A járókelők ruházatát olvastuk le, hogy vasárnap van.

A templommal szemben egy jómódu parasztfaházában találtunk alkalmas szállást.

A muzsik a tiszta szobáját ajánlotta fel és szívesen hívott meg asztalukhoz estebédre.

Az asztal körül a feleségén és apró gyermekein kívül egy szakállas fiatal muzsik ült. Grisának szölitották a legényt. Családtagnak néztük.

A vacsora nyers uborkával, ogurcival és votkával kezdődött.

Az első harapás előtt a család minden egyes tagja, még gyerekek is, a sarokban függő családi szentély, az Ikon felé fordulva keresztet vetettek magukra.

Falatozás közben a sovány, fürge, dolgos, háziasszony siránkozó hangon panaszkolta el, hogy nincs tejük, elrabolták a katonák a teheneiket. Az egyik tehént a vörösek, a másikat pedig Kolcsák katonái. Mindenükből kifosztották őket a katonák, még a kraszín (petróleum) készletüket is magukkal vitték. Elmenekült a papjuk is. Pap nélkül maradt a szép nagy templom, egy djakon végzi a papi teendőket.

Az előétel után sült kárászt tett az asztalra tarka tálban a vendéglátó háziasszony, majd apró »blini« (palacsinta) következett.

A pompás vacsora után a családi sárgaréz szamovár került az asztalra.

Dohánnyal kínáltam meg a két orosz muzsikot, amit különösen a fiatalabb fogadott nagy örömmel.

Elza időközben a koffer mélyéből előkotorászott színes szalagokkal ajándékozta meg a háziasszony kis lányait.

A votka és a dohány feloldotta a muzsikok nyelvét: szídták a fehéreket, hogy mennyi mindent ígértek, de semmit se adtak.

Aggódva kérdezték tőlem, hogy mi a véleményem: visszajöhetnek-e még a Kolcsák-katonák.

Amikor azt válaszoltam, hogy nincs kizárva, mert a fehérek angol és francia katonai segítséget várnak, a házigazdám elborult arccal ismételte:

— Ne dáj bóg... Ne dáj bóg...

Grisa ijedt ábrázattal jegyezte meg:

— Bozse száhrányi...

Arra a kérdésükre, hogy ki vagyok, óvatosan csak annyit válaszoltam: a svéd vöröskeleszt orvos. Most már ezután Grisa érdeklődött élenken, hogy svéd vagyok-e vagy dán. Eszembe jutott, hogy a svédek mind szőkék, hát rávágtam, hogy — *dán*.

Amikor már a második üveg votkánál tartottunk, Grisa titokzatos arccal vallotta be nekem, hogy ő hadifogoly, még pedig — *magyar*.

Majd leesett a székről, amikor magyarul köszöntöttem:

— Hát akkor Isten tartsa...

Grisa arca előbb elzöldült, azután lángvörös lett. Majdnem a nyakamba ugrott, amikor elárultam, hogy én is hadifogoly vagyok.

Nagyot ütöttem Grisa hátába, hogy észreterítsem:

— Hát maga miféle katona volt a fronton? — kérdeztem mosolyogva.

— Rossebes.

— Mikor rukkolt be a »nagy káderbe«?

— Ötödik esztendeje...

Grisa elmesélte, hogy a faluban senki se tudja, hogy ő hadifogoly, különben a fehérek alatt már rég beárulták volna a szomszédok. Mindenki azt hiszi róla, hogy orosz és a háziasszony távoli rokona.

Még a faluba vetődő hadifoglyok előtt se árulta el magát soha, hogy pleni. Egy hónappal ezelőtt ezrével vitték a falun keresztül a hadifo-

goly legénységet és tiszteket. Nyugat felől hozták őket. Nevetve említette meg, hogy a tiszti transzportban női selyemruhába öltözött »tiszt-kisasszonyok« is meneteltek. Furcsán festett: felül kivágott női selyemruha, nőifrizurás fej, alul nagy, rongyos katonabakancsok.

Nagyon sok ennivalót, kenyeret, kolbászfélét osztott szét a foglyok között, de nem árulta el, hogy ő is — magyar.

— A legénységi transzport végéről — folytatta Grisa elbeszélését — lemaradt egy öreg, nagyon sovány pleni. Olyan sovány volt, mint a csontváz. A rongyos csukaszürke egyenruha csak úgy lógott rajta. A falu végén ült le az ut szélén és sebes lábát kötözgette. Ráakadt a szerencsétlenre egy kozák patrul. A kozák káplár a hadifogolyra ordított, hogy kicsoda, micsoda és mit keres itt? Az öreg pleni nem értette a szavát. A kozákok körülfogták és felráncigálták a földről, aztán újból orditoztak, hogy kicsoda. A köhögős öreg végre nagy nehezen kinyögte, hogy *magyar*. Amikor a kozák altiszt ezt a szót meghallotta, kardjával fejbévágta az öreget és azzal tovább lovagolt társaival.

Grisa rövid szünetet tartott, majd elborult arccal sóhajtott:

— Kettéhasadt a koponyája. Ott temettem el a falu szélén. Nyírfából faragtam keresztet a sirjára... A nevét nem tudtam felírni, mert, hogy írást nem találtam nála.

Aztán ökölbe szorult a keze és fogait csikorgatva mondta:

— Csört vozmí!...

*

Másnap folytattuk utunkat.

A szomszéd falu szélén egy karszalagos polgárőr igazoltatott le bennünket.

A harmadik falut alkonyatkor értük el. A falu végén néhány muzsik ácsorgott, csoportba verődve.

Az egyik paraszt rám mutatva hangosan jegyezte meg:

— Burzsuj!... tvoj máty...

A másik dühösen köpködött maga elé:

— Prijeháli!... tvoj máty... — szólt fennhangon.

Nagy röhögés támadt a durva megjegyzések nyomán.

Anton gyilkos pillantásokat vetett a muzsikokra és basszus hangján dörögte feléjük:

— Krucifiksznohámol...

Azzal nagyot vágott vesszőjével a lovakra...

Egy hétig tartó kocsizás után végre megérkeztünk az Iszet leégett hidjához.

Az ideiglenes padlón nagy nehezen átvezettük a kocsit.

Sadrinszkban első utunk Kamenovicsékhoz vezetett.

Mindent a régiben találtunk náluk.

Kamenovics a nyitott pinceablaknál, kottaállványa előtt állott és hegedült. Gyakorolt.

Kamenovics pirulva vallotta be, hogy azért hegedül, mert a kis leányai csak hegedüsző mellett tudnak elaludni és nappal csak addig alsznak, amíg muzsikaszót hallanak... Most pedig az asszony főzi az ebédet és nem ér rá a csöpp-ségekkel foglalkozni.

Kamenovicsnak röviden elmeséltük a visszavonulás történetét és kalandos szökésünket.

Milán még mindig a színházi zenekarban játszott. Felhívta a figyelmemet arra, hogy a színházban híres moszkvai színészek játszanak.

Mosolyogva nyugtattam meg, hogy most nem érdekel a színház: néhány napi pihenés

után kocsin folytatjuk utunkat, vissza Jekaterinburgba.

Kamenovics azt tanácsolta, hogy jelentkezzem a városparancsnokságnál, mert az utóbbi időben szigorúan veszik az idegenek és hadifoglyok nyilvántartását...

Milántól tudtam meg azt is, hogy Sadrinszk városában, de az egész vármegye-nagyságu ujezdben *egyetlen orvos sincs*: valamennyien elmenekültek a Kolcsák-hadsereggel. A civil-kórházat is felcserek és felcsericák vezetik.

Kamenovicstól egyedül mentem a városparancsnokságra, amely ugyanabban az épületben volt, amelyben egy hónap előtt még a fehérek és csehek voltak.

A vörös komandón felmutattam az írásaimat és bejelentettem, hogy csak pár napig szándékozom Sadrinszkban maradni, azután utazom tovább Jekaterinburgba, feleségem hozzátartozóihoz.

A fiatal városparancsnok előzékenyen fogadott, cigarettával és csájával kínált meg.

Azután megkért, hogy pár percet várakozzam.

Elvette papírjaimat és a másik szobába vonult egy idősebb csinovnikkal és egy elegánsan öltözött, fiatal emberrel, aki bal kezén antik, zöld kövű pecsétgyűrűt viselt.

Csaknem félórás várakozás után behivattak a szomszéd szobába. A parancsnok egy iv papírost tett eléem és száraz, rideg hangon szólalt meg:

— Doktor elvtárs! Mi a mai naptól fogva *mozgósítjuk* önt, mint a vörös hadsereg orvosát. Holnap átveszi a civil- és a katonakórház vezetését. Itt vannak a kinevezési okmányai. Sziveskedjék, doktor elvtárs ezt az ívet itt aláírni...

TIZEDIK FEJEZET.

1919. szeptember 12.

Egyik mozgósításból a másikba estem, csak a szín változott: *fehér* helyett *vörös* lett minden.

Még szerencse, hogy nincs itt egy közép-
uton haladó *zöld*, vagy egy szélsőséges *fekete*
párt, különben azok is mozgósítottak volna.

Kár volt jelentkeznem... De ha nem jelent-
kezem: rámfogják, hogy ellenforradalmár, hogy
kém vagyok.

A városparancsnoknak hiába magyaráztam
a külföldi állampolgár jogairól, a genfi hadifo-
goly-egyezményről, a nemzetközi jogszokások-
ról... A parancsnok makacsul tartott ki amellett,
hogy köszönjem meg neki, hogy visszaadta sza-
badságomat. Azután nyomban megfosztott a
frissében adományozott szabadságtól és — *moz-
gósított*.

Ahelyett, hogy a »felszabadított« hadifog-
lyot hazaküldték volna az első vonattal: munká-
ba fogták. Csak úgy potyára. Rendelkeztek ve-
lem — megkérdezésem nélkül.

Annyit már megtudtam a komiszártól, hogy
hazautazásról, a hadifoglyok evakuálásáról
egyenlőre szó sem lehet, mert a szovjet-kormány
minden figyelmét leköti a polgárháború frontja.

Az egész környéken egyetlen orvos sincs,
rajtam kívül. A rég óhajtott pihenés helyett át
kellett vennem a hadifogoly kórházon kívül a há-

romszáz ágyas civilkórházat és a katonakórházat is. Ezenkívül a vörös hadsereg most folyó unjoncozását is velem végeztetik.

Szeptember 15.

Minden percem le van kötve, úgy hogy Elzát csak az étkezések ideje alatt látom.

Pedig szegény mostanában sokat szenved és nagyon sokszor segítségemre szorul. Attól retteg, hogy a szülés életébe fog kerülni.

Norlin futárja útján egy csomó levelet kaptam Jekaterinburgból, köztük Blumberg lelkész ur levelét, amelyben közli, hogy Elza édes apja Rí-gában, operáció következtében váratlanul elhunyt.

Elhatároztam, hogy Elzával egyenlőre nem fogom közölni a halálhírt.

Szeptember 19.

Ideiglenes, kényelmetlen lakásunkból ma költöztünk át egy magányos, idős özvegy asszony, Akulina Pimowna házába, a Michajlowszkája ulicába.

A Mojszejew-házban, amelyre pályáztunk, moszkvai színészek laknak. Mojszejewéktől mindössze a kis gömbölyű, fitos orru Nasztyinkát örököltük, aki mindjárt megérkezésünk után szolgálatunkba lépett. A városi hatóságok csak feleségem állapotára való tekintettel — kivételesen — engedték meg a cselédtartást.

Akulina Pimowna házában három nagy butorozott szoba áll rendelkezésünkre, egy negyedik kisebb, külön szobával, amit a rendelő céljaira használok fel.

A nyolcvanéves süket háziasszony háza a város központjában áll, szemben a bazárral, a városi győgszertár mellett. Akulina Pimowna végtelenül boldog volt, amikor közöltem vele, hogy a rekvirált lakásért lakbért fogok fizetni és előlegképen a kezébe nyomtam egy csomó Kolcsák-

féle százrubeles papírpénzt. Valahányszor meg-
lét, azonnal hozzám biceg fájós lábaival és kér,
hogy gyógyítsam ki negyvenéves reumáját és
szabadítsam meg süketségétől, amelyben mind-
össze csak harminc esztendeje szenved. Orvosi
utasításaimat már a következő percben elfelejti.
Ha lerázom a nyakamról, vagy nem harsogom
elég hangosan a fülébe, hogy: »harasó« — ak-
kor a vén csoroszlya becsoszog a szobánkba és
vizsgálgatja a butor politurját, hogy nem tet-
tünk-e benne kárt.

Szeptember 20.

A Szibériába hurcolt hadifoglyok lassankint
visszaszállingóztak Sadrinszkba.

Hangya is visszaérkezett. Ma reggel már ott
várt a kórház bejárata előtt színehagyott, kék
köpenyegében.

Hangya elmondotta, hogy Mordwinow ezre-
des valósággal toporzékolt dűhében, amikor szö-
késemről értesült. Lovaglópálcájával hadonászott
és teli torokkal kiáltotta, hogy föbe fog lövetni,
ha kézre kerülök... A keze ügyébe eső szanité-
szeket ütötte-verte.

Megparancsolta adjutánsának, hogy a föld
alól is, teremtsen elő engemet. Lovas ordonán-
cokat adott melléje, akik azonnal keresésemre
indultak. A szanitészek azzal vezették fél-
re üldözőimet, hogy égre-földre esküdöz-
tek, hogy saját szemükkel látták a Tobol folyó
bal partján, amint kelet felé robogtam kocsim-
mal. Még beszéltek is velem. Azt mondtam nek-
ik, hogy megyek *előre* — Szibéria felé, hogy
kipihenhessem magamat.

Mire az adjutáns rájött, hogy a hadifogly
szanitészek félrevezették, akkorára már végkép
nyomunk vészett, de a szanitészek is megszöktek
nyugati irányban. Még csak hirmondó se maradt

a Vöröskereszt kórház személyzetéből. Utánam szöktek valamennyien.

Hangya arca széles mosolyra huzódott. Apró szemei valósággal eltűntek a szemhéjak között.

— Jönnék a többiek is. — mondotta — Pár nap múlva itt lesz az egész plenitársaság. Sokan visszamentek a parasztokhoz, a régi helyükre, ahol évekig dolgoztak...

A rengeteg munka mellett fizetést — nem kapok, mindössze fejadagot, *pajok*-ot. A fejadagom ugyanaz, mint a kórház portásáé vagy a városi uccaseprőé. Amikor ez ellen tiltakoztam, azt felelték, hogy én is csak ép olyan ember vagyok, én se eszem többet, mint az uccaseprő.

Szerencsére a környékbeli paraszt pácienseim ellátnak bennünket bőségesen élelmiszerekkel úgy, hogy éléskamránk rövidesen megtelt. A falusi betegek élelmiszerekkel, a városiak pénzzel fizetnek a rendelőmben. Íróasztalomon nagy halom papírpénz áll naponta a rendelés után, de kevés örömem tellik a szép színes, új szovjetpénzekben, mert a rengeteg pénzért se tudok vásárolni: a vörösek szigorú következetességgel üldözik a szabad kereskedelmet.

Nagy előnyömről szolgál, hogy a városparancsnok meghagyta nálam személyi használatra a fehérektől eltulajdonított lovakat és így az öreg Wurz bácsi is mellettem maradt.

Még a kocsival is alig győzzük a munkát.

A reggeltől estig tartó szakadatlan munka után a színházi előadások nyujtanak számomra üdülést.

Összebarátkoztunk a moszkvai művész-színház vendég szereplő tagjaival. Esténként a nézőtér első sorában tapsoltunk a Kurbátow-házaspárnak. Nezgovorovának és Sesztownak, a híres jellemszínészek.

Sorra következtek a felejthetetlen színházi

esték: Csehow *Visnyovi szád*-ja, *Djadja Vánj*-ja, Arciubasew *Revnoszt*-ja és Osztrowszkij *Ljesz* című darabja.

Ma újságolta Rotter ur, hogy a kezébe került külföldi lapokból azt olvasta ki, hogy a győzedelmes nagyhatalmak kiméretlen békefeltételeket szabtak Németországra és szövetségére.

A jekaterinburgi és moszkvai vörös újságok erről egy szóval sem tesznek említést: kizárólag a polgárháború fronthireit és a szovjetkormány hivatalos kommunikéit közlik.

Egy magyar nyelven írott, Jekaterinburgban megjelenő szovjet újságot is küldött ma nekem Rotter ur. A lap címe: Vörös Újság.

Szeptember 26.

Elza születésnapját ünnepeltük tegnap.

Teaestélyre voltak hivatalosak: a Kurbatow pár, Sesztow, Nezgoworowa, a Kámenovics házaspár és Rotter ur.

Elza és Nasztyinka egész nap sütöttek-főztek. Snapszot is készítettek a vendégek tiszteletére, ami a szigorú alkoholtilalom mellett nem volt könnyű dolog.

A színházban az nap operett-előadás volt. *Ivánov Pável*, egy kis groteszk énekes darab ment. A drámai színészek szabadok voltak.

Kitünő hangulatban telt el az este.

Sesztow, a megrögzött kártyás zsebéből előkerült a »pakli«. A kártyajáték ellen is irtóháborút folytatnak a vörösek, annál jobban esett tehát a *chemin de fer*.

— Uraim — szólott Sesztow élénken és magasra emelte snapszos poharát — az orosz embernek három szenvedélye van: a nő, az ital és a kártya. A társasok a háromból már eddig kettőt elvettek. Most a harmadikon van a sor. Kíváncsian várjuk, hogy mikor fogják a férfiak szá-

mára a nőtlen ségi fogadalmat is előírni? Az orosz nők egészségére ürítem poharamat...

Vigan, gondtalanul koccintottunk poharainkkal, amikor éjféli körül Nasztyinka lelkesedve futott be a szobába és elfuló hangon jelentette, hogy két vörös katona döngeti a kaput.

Sesztow kitekintett az uccára.

— Lepucolni mindent — intett az asztal felé — vörös katonák...

Egy szempillantás alatt eltűnt az asztalról a kártya és Rotter ur felöltőjének zsebeibe süllyedtek el a snapszos üvegek.

Mire a katonákat Nasztyinka beengedte, a vendégek már frissen töltött csáját ittak.

A belépő katonában a városparancsnokot ismertem fel. A válláról szijra erősített revolvertáska lógott, derekát vastag bőrvő vette körül. A szuronyos katona az előszobában maradt.

A revolveres parancsnok barátságtalanul nézett körül szurós szemével, majd belső zsebéből egy írást vett elő, amit letett az asztalra:

— Házkutatást kell tartanom önnél, *felsőbb parancsra* — mondotta hideg, kimért hangon.

Udvariasan tártam szét karjaimat:

— Pázsaulsztá... — szóltam nyugalmat erőltetve magamra. — Tessék.

Sesztow, akinek úgy látszik az ital a fejébe szállott, cigarettájából nagyot szippantva mondta:

— Áffe!

Azután komikus grimaszt vágott hozzám.

A komiszár a hálószobában kezdte a kutatást.

Elza sápadtan, remegő ajkakkal sugta:

— Mi lesz velünk?...

A vendégek aggódó pillantásaira csendesen jegyeztem meg:

— Nyugodtak lehetnek. Egy hét óta naponta preparáltam a lakásomat a házkutatásra. Minden

darabka írást, papírrongyot megsemmisítettem. Csodálom, hogy már előbb nem jöttek...

Közömbösséget színelve beszélgettünk, mielőtt a komiszár, Nasztyinka legnagyobb bosszúságára, az egész lakást felforgatta. Utoljára hagyta a rendelőmet, ahol egy fél óráig kutatott áruló írások után.

Amikor a parancsnok elkészült a házkutatással, barátságos arccal jött be az ebédlőbe és ve-rejtékező homlokát törölve felszólított, hogy ir-jam alá a házkutatást igazoló írást.

Aláírás után egy másik ivet tett elém.

A második írás *belépési nyilatkozat* volt. Mindössze annyi állott benne, hogy az aláíró a mai napon belép a kommunista pártba.

Nem jöttem zavarba. Ennél nagyobb meglepetésekben is volt már részem Oroszországban.

Alkuba bocsájtkoztam:

ÉN: Ezt az ivet irjam alá?

A KOMISZÁR: Igen: itt a vonás fölött. Egy szimpla aláírás. Csekélység az egész.

ÉN: Hm... És mit szól majd ehhez a Káundká Kriegszminiszter ur? Mit gondol Sesztow?

SESZTOW: Bizonyára nagyon megöriül neki, ha megtudja...

A KOMISZÁR: Nem fogja megtudni.

SESZTOW: Adja ide továrís az ivet, majd én aláírom. Az én aláírásom úgy se ér semmit...

A KOMISZÁR (*szigoru hangon*): De nekünk a doktor elvtárs aláírására van szükségünk.

ÉN: Ugyan drága továrísom, mi szüksége van a százezer tagot számláló kommunista párt-nak egy ilyen rongyos, koszos pleni aláírására?

A KOMISZÁR: Ne felejtse el doktor elvtárs, hogy magát mozgósítottuk és felelős, vezető állásokat tölt be a szovjetnél...

ROTTER: Jaj lett volna neki, ha nem fo-gadta volna el...

KURBATOW: Persze lecsukták volna, mint ellenforradalmárt...

ELZA: Az uram külföldi állampolgár...

A KOMISZÁR: Az nálunk mindegy... A szovjet ugyanazokkal a jogokkal ruházta fel, mint az orosz állampolgárokat. Magas állásokba tette...

ÉN: És miért kellett ennél a magas állásu polgárnál házkutatást tartani?...

(*A vendégek fejbőlintásokkal élénken helyeselnek*).

Sesztow cigarettára gyújtott és legnagyobb rémületünkre kijelentette, hogy ő — *szomjas*.

Kihuzta Rotter ur kabátjából az egyik lapos snapszos üveget, teletöltött két poharat és megkínálta a parancsnokot.

Az ijedtségtől dermedten bámultunk a komiszárra. Tudtuk, hogy a szovjet emberei élet-halálra küzdenek az alkoholos italok élvezete ellen.

Ilyenkor a vendéglátó házigazdát szokták le tartóztatni.

Kinos csend lopózott a szobába.

A komiszár előbb vérvörös arccal zavartan szabadkozott, azután becsukta az előszobába nyíló ajtót és mohón fenéig itta a poharat. Sesztow újból töltött neki és újból egészségére kívánta az italt.

SESZTOW: Az nem is igazi orosz ember, aki megveti az italt. Nem igaz testvér? — (*hátra vágja a parancsnokot és megöleli*). Továris... Én csak annyit mondok, hogy hagyjad a fenébe ezt a pleni doktort. Elég neki a maga baja... Nézd bátyuka... De gyere igyál még egy pohárral... Öreg Rotter... hová dugtad azt a másik votkát, azt a fehéret... Add ide csak... Magad akarod meginni?... Szesztilalom van Oroszországban?... Hát igen, hogy a nép el ne butuljon... De ilyen okos embereket, mint

mi vagyunk, az ilyeneket nem kell féltetni... No, jó egészséged legyen... Ugy-e doktorkám?... Hát igen... Nézzed tovább... Nézd csak... Hol vannak a *mi* doktoraink, az orosz orvosok?...

A KOMISZÁR: Elmenekültek. A mi orvosaink egytől-egyig ellenforradalmárok...

SESZTOW: No látod testvér... Itt van egy jó moszkvai papiroszi... Gyujtsál rá... Elmenekültek, *mert politizáltak*... Csört voزمi... Eből tanuld meg öcskös, hogy az orvosnak *nem szabad politizálni*...

A KOMISZÁR: Az ember, politizálás nélkül csak fél ember...

SESZTOW: Ezt csak te mondd galambocskám... mert neked a politika a kenyered... Én más véleményen vagyok. Én színész vagyok és azt se tudom mi fán terem a politika... De ígyunk egyet, mert reggel lesz és hazaküld a háziaszszony... A háziaszszony egészségére!... Hát ti nem isztok, csak bámultok?... Ez nem járja... Nu... vot... Az orvos ne politizáljon a tifuszos betegével, hanem gyógyítsa meg... Akkor ha változik a kormány színe, nem kell ott hagynia haldokló betegeit és menekülnie Szibériába.

A KOMISZÁR: Hát ez igaz testvér...

SESZTOW: No látod...

A KOMISZÁR: De hát gondolom ilyen fiatal ember... és milyen szép jövő előtt áll...

SESZTOW: Ez az ausztricki doktor nem akar *itt* Oroszországban karriert csinálni!... Nem igaz? Engedjétek meg, hogy hazautazzon, lefogadom, hogy már holnap lemondana ezekről a fene magas állásokról... Teszemfel, hogy belül a doktor a kommunista pártba... azért még nem fognak könnyebben gyógyulni a betegek... Nem igaz?

A komiszár felállott, megigazította a szíjjait és szinte könyörgött, hogy legalább azt az ivet

irjam alá, amelyen a hivatalnokok elismerik, hogy *szimpatizálnak* a szovjettel. Ez a legkevesebb, amit elvár tőlem. Az összes hivatalnokok aláírták már az ívet.

Sesztow kikapta a kezéből a papirost, amelyen egy csomó olvashatatlan cyrillbetűs aláírás kigyózott és aláírkantotta a nevét.

Példáját a társaság valamennyi tagja követte. Én is aláírtam.

A parancsnok összeszedte írásait, kihuzta magát és elköszönt. Óvatos, bizonytalan lépésekkel hagyta el a házat. A szuronyos katona álmosan botorkált utána.

Sesztow elővette a zsebéből a kártyát és a világ legtermészetesebb hangján kérdezte:

— Uraim... ki oszt?...

Október 11.

Végre megérkezett Sadrinszkba a várvárt orvosi segítség: az orosz Szerebrinszki doktor személyében.

A fiatal orvost egyenesen Moszkvából küldték ki, a központból, a századik segítségkérő távirat után.

Szerebrinszki doktor nagyon szimpatikus, jó modoru fiatalembernek mutatkozott. A lengyel származásu fiatal kolléga édesapja jónevű moszkvai orvos. Mosolygós kék szemével, hátrafésült hosszú, göndör, szőke hajfürtjeivel, atléta természetével hamarosan a nők kedvence lett.

Nincs benne a fiatal orvosokra jellemző nagyképűségből semmi. Nem pózol. Nem érezteti velem, hogy ő az orosz állampolgár *otthon* van és én, az idegenből ideszakadt főnök, csak vendég vagyok hazájában.

A fiatal mládij vrács egyenlőre mentesített engemet a kórházak délutáni látogatásaitól és átvette a civilkórház nemi-beteg osztályának önálló vezetését.

Szerebrinszki doktor mindjárt az első napon őszintén és becsületesen bevallotta, hogy ő csak harmadéves orvosnövendék. A vörösök mozgósítása, tanulmányai közepette, kényszer-szünetet parancsolt rá.

Október 16.

Kolcsák katonái már mélyen Szibéria bel-sejébe vonultak vissza. Kolcsák admirális, vezérkarával, székhelyét Omszkból Irkuckba tette át.

A cseh légiók visszavonultak Irkuck felé. A katonák megelégtették a harcokat és hazafelé tartanak. Az első cseh esalonok már behajóztak Wladiwosztokban.

A jugoszláv dobrovoljácokat nagy veszteség érte: vezérük, Blagotics őrnagy, ezredparancsnok a vörösök elleni harcokban, Szibéria határán halálos sebet kapott.

A vörös hadsereg három fronton harcol a fehérek ellen, Bruszilow tábornok vezérlete alatt.

A déli fronton Denikin tábornokot visszaszorították a Krim félszigetre. Denikin, hadseregének maradványait a kurlandi bárónak, Pjotr Nikolájevics *Wrangel* tábornoknak adta át, aki a dóni kozákok segítségével újabb offenzívába kezdett.

Judenics tábornok Archangelszk felől akarja még a tél előtt Petrográdot elfoglalni. Miller tábornok csapatai észak felől közelednek az orosz főváros felé.

Ma tudtuk meg a Vörös Ujságból hogy ez év tavaszán Magyarországon is kommun volt néhány hónapon keresztül és hogy már el is kergették a kommunistákat az ellenforradalmárok.

A Vörös Ujság ezzel a kudarccal szemben azzal vigasztalja olvasóit, hogy a jövő, ezerkilencszázhuszas esztendőben a világ összes államaiban a kommunisták fognak uralkodni...

Október 19.

Bámulom ezt a Szerebrinszkit.

Még csak néhány napja dolgozik a városi kórházban és már fejből tudja az összes felcserek és felcsericák neveit, az *ime ocsesztvót*. A keresztnévet és az apa nevét. Én egy hónap alatt se tudtam megtanulni a felcserek neveit: Kasziján Tyerentyewics, Afanaszj Archipovics, Grigorij Matwéjewics. Vagy a női felcsericák fucsn hangzó neveit: Párázkowija Trofimowna, Pelágéja Wekentyewna, Anfuza Jefimowna...

Szerebrinszki már a második napon a nevén szólította a kórház egész személyzetét. Nekem elég volt a keresztnévet a fejemben tartani, az apa nevét sehogyse tudtam megjegyezni. Beláttam: ez tréning dolga, ehhez nem elég a két éves oroszországi vendégszereplés.

A gimnázium épületét is járványkórház céljaira kellett átalakítanunk. A frontról valami új, ismeretlen betegséggel szállítják ide a katonákat. Az oroszok *iszpánkának* hívják a betegséget, amely néhány nap alatt végez a beteggel.

Tanácsstalanul állok ezzel a különös betegséggel szemben.

Október 20.

A városban egy új ügyosztályt állítottak fel a tovarisok, amit röviden *Ágit-Propá*-nak neveztek el.

Az új ügyosztály a központi agitációs és propaganda osztály fiókja. Az agitációs iroda nagy termei tele vannak nyomtatványokkal, könyvekkel, röpiratokkal, színes, többnyire kusbista propaganda plakátokkal és újságokkal.

Az agitációt szolgáló nyomtatványokat eljuttatják a legkisebb faluba is. Agitátorok járnak faluról falura és beszédekkel tartják a népet. Ezek az agitációs körutak nem valami ve-

szélytelen vállalkozások, mert már eddig is jó egynéhány agitátor tűnt el örökre a szovjet-ellenes falvakban.

A színházi előadások előtti agitálást is bevezették néhány nap óta.

A szónok a függöny elé lép és beszélni kezd:

— Továriscsi!...

Mindig ezzel kezdődik a szónoklat, de már a következő percben elvész az agitátor hangja a hangosan társalgó publikum moraja között.

A hivatásos agitátor a legnagyobb zajban is zavartalanul beszél tovább, a publikum se zavartatja magát.

A nagy zajban csak egyes szavakat lehet kiérteni a beszédből:

— Burzsuj... proletári... revolucijá... diktatura...

Azon túl csak a szónok szája járását lehet látni, hallani egy szót se lehet.

A szónok vérpiros arccal, felhevülve hadonászik a levegőben karjaival, észrevehető, hogy a publikumot igyekszik tulkiabálni.

Rekedten, kimerülten fejezi be végre a szónok közel egy órás beszédét, a zenekar rázendít az internacionáléra, a publikum megkönyebbülten áll fel.

Azután kezdődik a színielőadás.

Az ágit-propa iskolákban képezik ki az agitátorokat. A tanárok régi, kipróbált szónokokból, pártemberekéből kerülnek ki. Valóságos *egyeteme* van itt az agitációs szónok-képzésnek.

Az egyik előadáson ezt kérdezte a tanár a jelölttől:

— Mondja meg nekem elvtárs, hogy mit csinálna maga abban az esetben, ha a kapitalista világnak sikerülne a világ összes kommu-

nistáit kiirtani és csak maga: a kommunista maradna *egyedül* életben?...

A jelölt dadogott, makogott, de nem tudott a fogas kérdésre megfelelni.

A társai se tudták a helyes választ.

A tanár így fogalmazta meg a feleletet:

— Elvtárs! Önnek mint *egyedüli* kommunistának első és legfontosabb feladata az, hogy *azonnal* megindítsa újból az agitációt és a propagandát...

1919. november 7.

Már több mint egy hete, magas hó borítja Sadrinszk uccáit.

Harmadszor látom az orosz mezőket ünnepi, fehér köntösben, harmadik télen mosolyog rám Oroszország igazi, csillámló fehér arca.

Milyen szomorú volt az első tél Vetlugán, a szigorított lágerben a vad török tisztek között, átkozott kása-kosztón... A második tél Kresztiben hamar röpiült el, észre se vettük. Szovjet-milliomos lettem, gazdag, tekintélyes polgár, mire a harmadik tél is beköszöntött.

Ma van a szovjet fennállásának második évfordulója.

A szovjet-kormány erre a napra nagy ünnepeket rendelt el. Pont hét órát ütött az öreg fali óra, amikor katonazenekar ütemeire hatalmas néptömeg vonult el az uccákon, vörös zászlók alatt énekelve, ujjongva, éljenezve.

A katonazenekar öblös trombitái forradalmi indulót harsogtak ablakunk alatt, amikor a kis fiam megszületett.

Alekszandra Wasziliwna, a kórház tudós szülésznője mosolyogva jelentette a kinoktól megszabadult anyának:

— Mácsik!... Ebből a gyermekből forradalmár lesz...

Apai büszkeségtől sugározva konstatáltam:

— Fiu...

Bágyadtan tette hozzá a boldog anya:

— Oroszország legfiatalabb hadifoglya.

— Csodálatos — folytatta Alekszandra Wasziliwna — ez az ártatlan teremtés egyenesen orosz hadifogságba csöppent...

Elérzékenyülten szoltam a fiamhoz. mintha legalább is értené a szavamat:

— Ártatlan, szegény poronty... pleni ivadék... Születésed első percében azt kívánom neked, hogy mire nagy leszel, a frontkatonák már felejtsék el a világháboru borzalmait, a hadifoglyok a fogság vérszívó, velőtrágó szörnyü éveit... Fiatal testedet ne tépje szét a gránát, agyad ne loccsanjon szét bomba robbanásra, szived ne furja át a sziszegő fegyvergolyó, ifju életedből ne tépjen ki éveket a hadifogság... A béke, a világbéke gyermeke légy, kis fiam.

A nap bágyadt sugarai betűztek a jégvirágos ablakon. Mintha a jó öreg hazai nap is üdvözölni akarta volna az ujszülöttet.

Elza fáradt mosollyal nyult kezem után és kérdőleg tekintett rám:

— Igen... — szoltam — csak *most* kezdődik az igazi küzdelem...

Nasztyinka ott sürgött-forgott a szobában. Pufók arca csak úgy lángolt az izgalomtól.

— Nasztya! — szoltam rá.

— Tessék!

— Hány tisztított libát hordtak össze nekem a falusi paciensek?

— Éppen tegnap olvastam össze: kilencven fagyott libánk lóg a kamra falán...

Elza bágyadt hangon szolt közbe:

— A kis kamrában tegnap mindössze tíz libát számoltam össze. Tévedsz Nasztyinka...

— Nem tévedek én — pattogott a kis szolgálólány — kilencven liba, husz fagyott tyuk, fél

borju, két nyul, ezer tojás, egy pud szlivocsnája mászló, egy pud zsir és ötven pud fehér krup-csatka liszt van a kocsiszinben.

A vallatásnál kisült, hogy a szemfüles Nasztyinka lassankint panamáztta ki a paciensektől és halmozta fel ezt a rengeteg élelmiszert, titokban, tudtunkon kívül. Wurz Anton segítségével kamrának rendezte be az egyik kocsiszint, ahol a hátsó falon szegekre akgatták fel a szárnyasokat. Valóságos élelmiszer kiállítás rendeztek be. Meglepetésnek szánták az egészet.

— Hallatlan! — kiáltottam fel — hiszen ez egy egész vagyon. De honnan a fenéből szedted össze ezt a kilencven libát?

Pirulva vallotta be a kis Nasztyinka, hogy a falusi pacienseket biztatta, hogy hozzanak libákat, mert én szeretem a libahúst.

Az öreg Wurznak kiadtam a parancsot, hogy az élelmiszer felét azonnal ossza ki az éhező hadifoglyok között.

— Ezer szerencse — fordultam Elzához, hogy a tovarisok a házkutatás alkalmával nem kutattak élelmiszerek után is. Különben letartóztattak volna élelmiszer-felhalmozás és spekuláció címén.

Aztán együtt ülhetnék Szerebrinszki kollégámmal. Szegény fiut tegnap tartóztatták le a tovarisok, mint ellenforradalmárt.

Az volt a büne, hogy nem engedte meg, hogy az osztályon kezelt egyik komiszár rendelkezék, parancsokat osztogasson. Azt találta odavággni a komiszárnak:

— Maga itt beteg!... Itt én parancsolok!...

A komiszár feljelentette mint ellenforradalmárt.

November 20.

A katonák behurcolták a városba a flektifuszt. Rettenetes betegség. Otthon is láttam flek-

tifuszt, de az könnyű gyermekbetegség volt ehhez képest.

A civilkórház fertőző osztálya zsufolva van flektifuszos betegekkel... A városnak majdnem minden házára jut egy beteg. A katonaság számára már a második járványkórházat nyitottuk meg.

Csak a járványra való hivatkozással sikerült Szerebrinszkyt kiszabadítani a börtönből. Jekaterinburgba akarták szegény fiút átszállítani a rögtönítélő forradalmi komité elé.

Tegnap szabadult ki Szerebrinszki, ma meg Froszt urat tartóztatták le. Az a vád ellene, hogy a cseheknek kiadott néhány hadifogoly magyar vöröskatonát.

A családomat alig látom: szakadásig robotolok. Ma reggel is már korán felkeltem.

A reggelimnél ültem, amikor Nasztyinka jelentette, hogy két falusi muzsik akar velem beszélni.

Kinéztam az ablakon.

Két subába öltözött, szakállas, szegény muzsik vesződött az apró, szibériai, hosszuszőrű, parasztszánkó elé fogott lovacskával:

Kiszóltam Nasztyának:

— Mondd meg nekik, hogy most nem fogadok privátbetegeket. Menjenek a kórházba és ott várjanak rám.

Kis vártatva Nasztya magából kikelve mondotta:

— Behajtották a lovat az udvarba... Azt mondják, hogy ők nem betegek, csak beszélni akarnak a doktor urral.

Pár pillanat múlva már az ajtómon kopogtattak és egy filccsizmás szakállas orosz muzsik lépett be a szobába. Kopott suba volt rajta, a fején hatalmas, fehér báránybőr kucsma.

A háta mögött egy fekete szakállas, mosolygós arcu muzsik állott. Oroszul köszöntek, majd amikor észrevették, hogy ki akarom őket tessékelní az ebédlőmből, az alacsonyabb termetű, barna szakállas muzsik *magyarul* szólalt meg:

— Ne bolondozz doktorkám... Hozzád jötünk...

A fekete szakállasra mutatott:

— Ráb főhadnagy, a szegedi negyvenhatosoktól...

Tágranyilt szemekkel bámultam különös vendégeimre. A barna újból megszólalt:

— Hát nem ismeresz?

A hang ismerős volt... Összeráncolt szemöldökeim mögül vizsgáltam a jövevényeket.

— Róth Dezső vagyok, Szuboticáról...

Most már azután felismertem és kitörő örömmel üdvözöltem volt ezredtársamat, régi jó ismerősömet, a szuboticei kalapgyáros fiát.

— Isten hozott! Hogy kerülsz te ide? — kérdeztem.

A bundákat Nasztyinka kivitte az előszobába. Leültettem a vendégeimet.

Rövidesen megindult a »duma«.

Előbb le kellett adnom a hazai híreket, azután elmondották, hogy Krasznójarszkból szöknek haza felé. Tizenöt óta ülnek a lágerben, megelégtették már a fogságot. Omszkiig vasuton, gyalog és szánkón tették meg a hosszú utat. Holnap korán reggel folytatni akarják az utat Jekaterinburg felé.

Ráb főhadnagy elmondotta, hogy az utóbbi esztendőben varrással tartották fönny magukat. Kitanulták a szabászatot és női divatszalonny nyitottak a krasznójarszki lágerben. Róth Dezső volt a főszabász és a ruha-kreáló műhelyfőnök. Az ő műhelyükben készültek a krasznójarszki színház primadonnáinak ruhakreációi is. Fényképfelvétel

leket mutattak be nekem a tiszti színház primadonnáiról, az eredeti kosztümökről.

Most már megelégtették a dicsőséget: tavaszra otthon akarnak lenni.

Megvendégtük a szökevényeket.

Magam annyira el voltam foglalva betegeimmel, hogy csak este a vacsoránál láttam őket viszont.

Bucsut vettem tőlük, miután úgy döntöttek, hogy hajnalban folytatják útjukat nyugat felé.

Figyelmeztettem őket arra, hogy tudomásom szerint Jekaterinburgban feltartóztatják a hazaszökő hadifoglyokat, különösen a tiszteket.

Róth Dezső mosolyogva jegyezte meg:

— Hát bizony nős embernek nehéz volna a szökés... De a magunk fajta szabad, legényembernek könnyen fog menni. Mi egész biztosan nem fogunk Oroszországban megdőlni... Ugy-e Ráb...?

*

Másnap, hajnalban szánkóra ültek a vendégek.

Nasztyinka duzzogva panaszkodott a reggelinél:

— Miféle éhes emberek voltak ezek?... Eléjük tettem kora reggel egy sült libát és megették az egészét.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

Szokatlanul hideg volt a tél.

Mint ahogy mondani szokták: a legöregebb szibirjások se emlékeztek ilyen kemény fagyra.

A tizennégybeli hadifoglyok a hatodik tél elé néztek: hatodszor kellett új subát»szerezniök«, a nyáron eldobott, vagy elkótyavetyélt téli bundák helyett. A hadifoglyok között már nagyon sok volt a nő, a rekordot a háromgyermekes plenik vitték.

A falusi legények gunyverseket énekeltek a melyekben kifigurázták a hadifoglyokkal összeállott lányokat:

Ah — szibirszkája djevcsonki

Dá csego uzs dázselisz

Szási, Mási i Nátási,

Vsze mágyárom závelisz?...

(Hová jutottatok szibériai leánykák, Szása, Mása és Natasa: mindegyik magyart csipett fel?)

A lerongyolt nép lassankint kiábrándult a vörösekből. A rekvirálások napirenden voltak ezen a vidéken, amelyet Oroszország éléskamrájának tekintettek ősidők óta.

Az elvitt élelmiszerért árut ígértek cserébe a rekvirálók, de az ígéretnél tovább nem jutottak.

A vidékekről eltűnt a cukor, a csája, amely pedig az örökké csájázó oroszoknak az imádság után legfőbb szenvedélye.

Szomoruan énekelték:

*Nyetu gyengi
Nyetu csáj,
Nyetu száchár
Polucsáj.*

(Nincs pénz, de csáját, cukrot se kapunk.)

A falusi muzsikok elkeseredettsége tetőpont-ra hágott, amikor a szovjet teljes apparátussal indította meg a gabona-félék rekvirálását. Egyszerűen elvették a parasztoktól a felesleget, egyes helyeken még vetőmagvat se hagytak a földműveseknek.

A rekviráló katonák gépfegyverei ellen a parasztság fütykösökkel, kaszával és hosszú fanyélre erősített szuronyokkal, pikákkal harcolt.

A késhegyre menő összeütközések mindkét részről súlyos veszteségekkel jártak.

Az egyik közeli faluban elfogtak a fölkelő parasztok egy kiméretlenül rekviráló komiszárt.

Az elkeseredett muzsikok a dermesztő hidegben meztelenre vetkőztették le a komiszárt és egy fához kötözve addig öntözték jeges vízzel a testét, amíg az áldozat valósággal a fához fagyott. Azután kitüzesített késsel felvágták a hasát és buzával tömték tele a hasüreget. A haldokló komiszár nyakába táblát akasztottak ezzel a felirással: »nesze neked — itt a termés«.

A városban is nagy volt az elégedetlenség. A munkások letették a szerszámokat, a gyárakban megállott a munka. A mesteremberek és munkások tollat vettek a kezükbe és — hivatalokba jártak. Rengeteg ügyosztály működött a városokban ezekkel az irni alig tudó tolvárisokkal. A legcsekélyebb ügyet is három, négy hivatalnok intézte el. Már a papiros-készlet is elfogyott. A tolvárisok úgy segítettek a bajon, hogy a régi akták tiszta oldalait használták fel.

A polgárháború, éhség és a szokatlan hideg

időjárás mellett járványos betegségek is pusztítottak a nép között.

A flektifusz tömegesen szedte áldozatait. Minden házra jutott egy flektifuszos beteg, vagy halott. A kórházakban már a földre hintett szalmán se jutott férőhely.

Január közepén már annyian haltak el flektifuszban, hogy a halottak eltemetése lehetetlenné vált.

A föld több mint egy méter vastagságban csonttá fagyott, a harmincfokos hidegben nem akadt sirásó: a fagyott, meztelen hullákat a hatóságok a kórház mögött egymás tetejére rakták, mint ahogy a hasábfát szokták.

*

Éjjel-nappal dolgoztunk Szerebrinszkivel. Ne ki nagy előnye volt, hogy már az elmúlt évben keresztül esett a flektifuszon.

Azzal már tisztában voltunk, hogy a betegséget *kizárólag* a ruhatetvek terjesztik, de mit ért a védekezés, amikor ugyszóiván napról-napra érkeztek újabb katonai beteg-transzportok.

Január végén egy nagyobb katonai flektifusz transzportban két beteg orvosra akadunk. Mindkettőt eszméletlen állapotban helyeztük el az egyik gazdag sadrinszki kereskedő kórházába a kivitott palotájában. Az idősebb orvos — akinék a nevét se tudtuk — még az nap, anélkül, hogy eszméletére tért volna, meghalt, a fiatalabbik eszméletén kívül, valósággal tombolt és mindenáron szökni akart. A betegápolók nem bírtak a hatalmas erejű fiatalemberrel.

Csak nagy nehezen tudtuk hárommal megfékezni és az ágyába fektetni a súlyos, deliriumos beteget.

Amint az orosz orvos végre lecsillapodott, a jobb alkaromon csipést éreztem.

Ruhatetű volt.

A hideg verejték gyöngyözött ki a testemen.

Tisztában voltam a csipés jelentőségével.

Osszeszorítottam fogaimat és sápadtan, kétségbeesetten csak annyit mondtam:

— Az Isten fáját...

Nem szóltam senkinek egy szót se. Tíz napon keresztül minden gondolatom a csipés körül járt. Hiába igyekeztem vigasztalni magamat: talán még se lesz flektifuszos fertőzés...

Szótlanul, leverten, kedvetlenül dolgoztam.

A tizedik napon délelőtt a kórházban dolgoztam és a meleg kórteremben — fáztam.

Hazasiettem. Az ebédemhez hozzá se nyultam. A kora délutáni órákban borzongás-futott végig egész testemen, majd erős hidegrázás lépett fel.

Wurz bácsit szánkón elküldtem Szerebrinszkiért. A fiatal kolléga pár perc múlva megjelent.

Elza aggódó arccal fogadta Szerebrinszkit.

Lefeküdtem a diványra és magam elé ültettem őket:

— Flektifuszba estem... — szóltam — Figyeljete jó ide...

Mindketten meg voltak rémülve. Vigasztalni igyekeztek: gyomorrontás az egész, majd keresztül megy.

Hőmérőt kértem és mialatt hónom alá helyeztem, így folytattam:

— Kérlek benneteket nagyon figyeljete ide... Ne szóljatok közbe... Kedves Szerebrinszki barátom... Érzem: kezdődik... Én tudom... A rendelőmben van egy kis fehér szekrényke a falon, ott van a kámfor, mellette alkoholban két fecskendő és néhány uj tű. Félretettem magamnak. Minden négy órában adjál kámfort, ha elvesztem az eszméletemet... A hőmérő már eddig

harminckilenc és felet mutat, pedig öt perce sincs, hogy szorítom... A kámfor mellett ott találok a japán digitáliszt. Macerátumot csináltass a gyógyszerésszel. Ne spórolj vele. Lázcstillapítót ne adjál semmit, csak borogatást. Az osztály szanitész a Maschnert dirigáld mellém. Ő nemrég esett át a flektifuszon... Igen... A fejem... szétpattan... A Nasztyinka vesse meg az ágyat... Lefekszem... A betegeket vedd át a kórházban. Sürgönyözz orvosért Jekaterinburgba... Nem bírom a fejemet... Tudtam: negyven fok... Hiába nézitek, annyi az, ha én mondom...

Támolyogva mentem az ágyamhoz és lefeküdtem:

— Elza... a kis fiamat... Gyurit akarom látni... El akarok tőle... bucsuzni...

A szemeim könnyel teltek meg és a könnyfátyolon keresztül néztem a kis fiut, akit Elza az ágyamhoz hozott:

— Drága kis fiam... mi lesz veled?...

Elza nem tudott szóhoz jutni, a könnyei patkokban folytak le bánatos arcáról.

— Milyen szépen emeli már a fejét... Hogy néz rám azokkal az okos fekete szemeivel... mintha csak azt akarná mondani: apám ne hagyjál itt árván az orosz rengetegben...

Megcsókoltam a kis fiam párnázott, gödrös kacsóit.

— Elza... a gyerekekre vigyázz... csak a gyerekekre... Érted?... Miattam ne aggódjál... Erős a szívem... bizom, kibírja ezt a rettenetes betegséget. Figyelj ide... A fekete kabátom béléseben egy levelet találsz. Blumberg ur irta... az apád halálos beteg... majd olvasd el holnap, vagy még később... A kis fiura vigyázz és őrizd magadat a betegségtől.

Tovább nem folytathattam.

Ezentul nem emlékszem semmire.

Nyolc napig tartó eszméletlen állapot után kinyitottam a szemeimet: körülnéztem. Idegen alakok állották körül az ágyamat. Óserdő rengetegében feküdtem kusza, vad növények között égig érő fák között, egy tó partján, amely körül meztelen alakok ácsorogtak. A testük tele volt apró piros, tüszurássszerű piros kiütéssel. A meztelen, kiütéses alakok rám vigyorogtak.

A fejem fölött az egyik fa tetején saskeselyű kóválygott és minden órában pontosan leszállott a mellemre és éles csőrével kitépett egy darab hust a szivemből.

— A saskeselyűt kergessétek el — sikoltottam kétégbeesve. Nem látjátok a saskeselyűt?!...

A tó tulsó partján az alakok nyaka egyszerre megnyult és a vigyorgó arcok felém közeledtek.

A saskeselyű újból a szivembe vájta csőrét és kitépett egy darab hust belőle.

Meddig bírja a szivem?

A kilencedik napon megérkezett az orosz belgyógyász Jekaterinburgból, alaposan megvizsgált és kijelentette kétségbeesett feleségemnek, hogy még csak pár óra az életem, segítség nincs...

A többi már hűsleges ápolóm. Elza mesélte el, aki nem adta fel a halállal való küzdelmet.

Mialatt az orvos újabb utasításokat adott Szerebrinszkinnek a másik szobában és egy percre magamra hagytak, kiittam egy egész üveg digitálisz orvosságot és megettem az éjjeli szekrényemre helyezett mézet, több mint egy fontot.

Pár óra múlva megkönnyebbültem. Azonnal a javulás biztos tünetei mutatkoztak.

Néhány nap múlva megismertem a feleségemet és a kis Gyurit akartam látni.

A beszéd nagyon nehezen ment. Értelmetlen, soha nem hallott szavakat ismételtettem.

Egy orosz kifejezés se jutott eszembe, pedig betegségem előtt már tökéletesen beszéltem a nyelvet.

A bal lábomra megbénultam.

Amikor már jobban lettem, bágyadt mosollyal köszöntem meg Elzának, Szerebrinszkinek és az osztrák Maschnernek az önfeláldozó ápolást.

A betegségem részletei érdekelték.

Ápolóim elmondták, hogy eszméletlen állapotban folyton menekülni akartam valami saskeselyű elől, felugrottam ágyamban és rettentő erővel küzdöttem velök. Alig tudtak lefogni.

A teljes nyolc napig tartó eszméletlenség ideje alatt állandóan jól táplálkoztam, megettem mindent, amit a feleségem a szájamba adott.

Az egyik éjszaka, amikor a feleségem egyedül virrasztott betegágyam mellett, hirtelen felugrottam, letéptem magamról az ingemet, nekiugrottam a megijedt asszonynak és vérben forogó szemekkel fojtogatni kezdtem.

A nagy sikoltozásra berohantak a szomszéd szobából az állandóan mellettem inspekciózó Szerebrinszkij és a szantészem és kiszabadították kezeim közül a halálra rémült asszonyt.

Egy másik alkalommal ápolómat, az osztrák Maschnert tepertem a földre és félholtra vertem.

Nem emlékeztem semmire.

Szemrehányásokkal illettem a fiatal kollégát, hogy miért nem adta nekem az előírt kámforoltásokat.

Elza mosolyogva mondta, hogy Szerebrinszkij utasításaimhoz híven éjjel, nappal minden négy órában, pontosan adagolta a kámfort: összesen vagy ötven oltást adott.

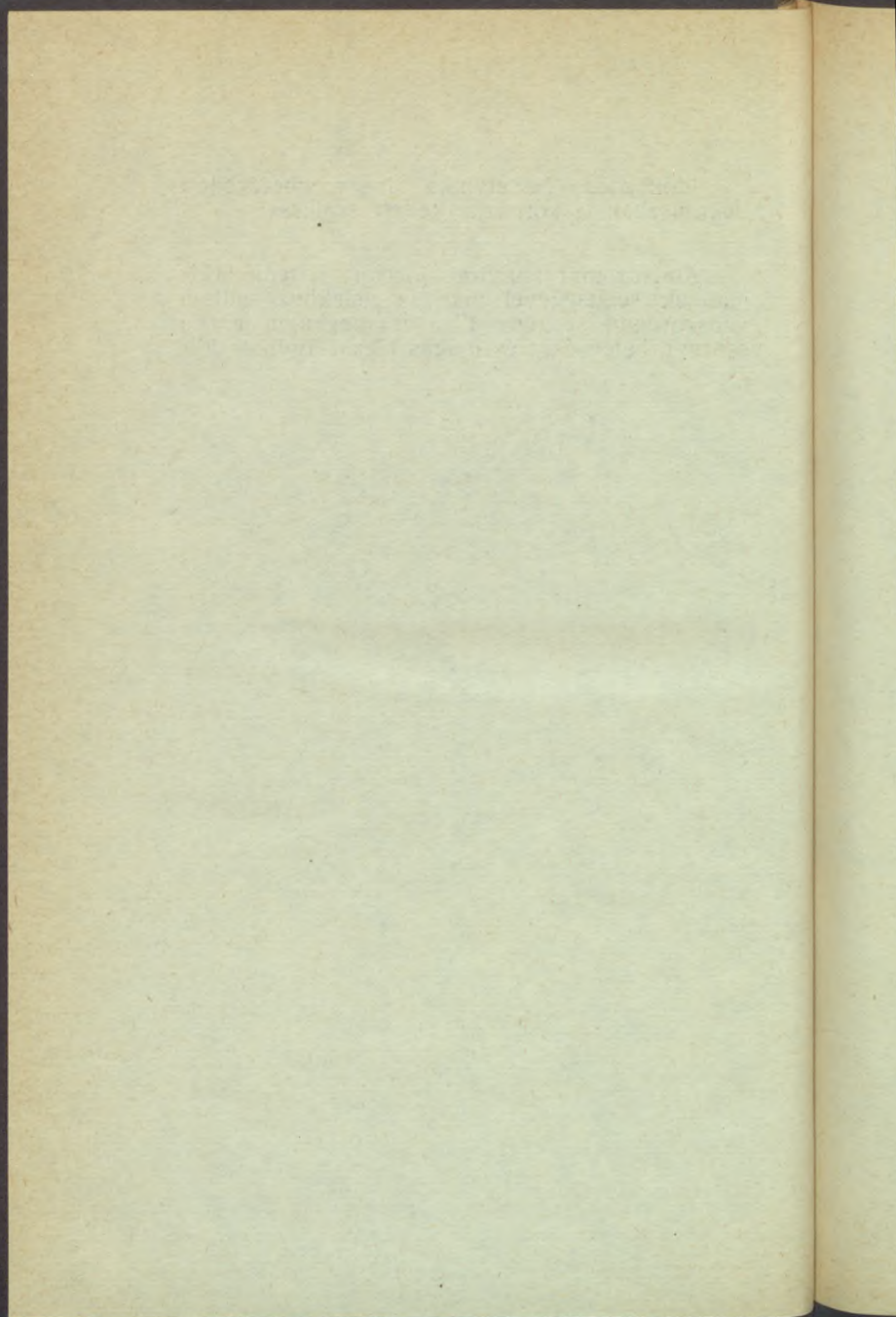
És én egy tüszurásra se emlékeztem.

Időközben Nasztyinka is megbetegedett
flektifuszban, a kórházba kellett szállítani.

Amikor már annyira jobban lettem, hogy
mankók segítségével már az ablakhoz tudtam
vánszorogni, szegény Elza is megkapta ezt a
szörnyű betegséget és magas lázzal ágynak dőlt.

NEGYEDIK RÉSZ

UTAZÁS HAZAFELE

MEZŐKÉZ

ELŐZŐ KÖNYV

tár

cál

jég

tek

ser

bel

ka

lyá

ho

tár

de

tar

lán

rül

kis

ma

ba

a

gy

ho

a

ELSŐ FEJEZET.

Kitavaszkodott, amikor az első gyalogos sétára indultunk Elzával a városban.

A meleg tavaszi napsugár eltüntette az utcákról a rengeteg havat, az utakat fedő vastag jégpáncélokat. A halálosztó járványok megszűntek: a város képe olyan volt, mintha a télen mi sem történt volna és annak az ezer és ezer embernek a pusztulása csak téli álom lett volna.

A kórházak körül összerakott fagyott hullákat közös sirokba takarították el.

Elza betegsége szerencsére könnyebb lefolyású volt: egy percre se vesztette el eszméletét.

Lázás állapotban is kíváncsorgott ágyából, hogy megnézzé, hogy mit csinál a gyerek.

Az első láztalan napon felkelt és bár csak támolmogva tudott menni: kis fiát dajkálta, dédelgette.

A betegsége alatt csak Wurz és Maschner tartottak ki mellettünk. Ők végezték el a szobalányi és szakácsnői teendőket is. Ismerőseink kerültek házunkat, féltek a ragályos betegségtől. A kis gyermek gondozását, feleségem ápolását is magam végeztem, holott még alig állottam a lábamon. Nasztyinka eszméletlen állapotban feküdt a kórházban.

A feleségemmel egyidőben Nasztyinka is felgyógyult. Lesóványodva, támolmogva tért vissza hozzánk, félig gyógyultan. Nem bírta tovább ki a kórházban, ahol kettesével feküdtek a betegek

az ágyakon és nagyon sokan haltak el flektifuszban.

Mire teljesen felépültünk: tíz orosz orvos dolgozott a városban. Az orvosok sorra látogattak meg bennünket lakásunkon és álmélkodva hallgatták regénybe illő élettörténetünket.

Szerebrinszki közben szabadságot kapott egyetemi tanulmányainak folytatására és Moszkvába utazott.

A ballábam még érzéstelen volt, a járás még nehezemre esett, amikor újból munkába fogtak a tovarisok. A hadifogoly kórházat kellett átvennem és a városi hatóságok minden áron rám erőszakolták a civilkórház vezetését is. Hiába hivatkoztam a jeles orosz orvosokra, a hatóságok bizalma, szerencsétlenségemre egyedül csak bennem összpontosult.

Újból előlről kezdtem mindent.

Rövidesen a magánprakszisom is megindult: a lakosság hűen kitartott mellettem.

A színházat ismét megnyitották.

A drámai színtársulat Jekaterinburgba utazott el, helyette operett-együttes érkezett a városba.

*

A polgárháború szibériai frontján a vörösek megsemmisítő győzelmet arattak Kolcsák hadserege felett. Kolcsákot Irkuckban saját katonái ölték meg. A déli fronton Wrangel tábornok hadserege is teljesen megsemmisült. Wrangel, hadseregének maradványaival a Balkánra menekült. Judenics tábornokot döntő csatában verték meg a petrográdi matrózok. A tábornok Archangelszken keresztül külföldre menekült. A cseh légiók Wladivosztkon át tértek vissza hazájukba.

Csak itt-ott lehetett még helyi parasztlázadásokról hallani. A fölkeléseket a vörös katonák hamarosan vérbefojtották.

A hivatalos hadifogoly-kicserélés is megindult.

Sadrinszkból már elment az első transzport, mintegy ezer hadifogoly.

A fogolytranszportokat összeállító Gubin ur, az evakuációt vezető főnök ünnepélyes ígéretet tett, hogy az *utolsó* transzportba engem is beoszt.

Hetek multak el lázas készülődéssel. Közben arról értesültünk, hogy Elza egész rokonsága Rigába utazott és kértek bennünket is, hogy ha csak lehet, Rigán keresztül utazzunk mi is haza.

Végre ezerkilencszázhusz junius tizenötödikére elkészült Gubin ur az *utolsó* transzport összeállításával is.

A hadifoglyokat nehezen lehetett a távoli falvakból összeszedni, mert csak kevesen hitték el, hogy már valóban megszűnt a háború, hogy megkötötték a békét és hogy mehet mindenki a hazájába. Attól tartottak a régi hadifoglyok, hogy újból kényszermunkára akarják vinni őket éhező vidékekre a »hazautazás« ürügye alatt. Az óvatosak továbbra is visszamaradtak a falvakban, legalább is addig, amíg valami értesítés nem érkezik elutazott társaiktól. A nős hadifoglyok legnagyobb része — visszamaradt.

A sadrinszki állomáson vesztegelt már napok óta a vonat, amire végre sikerült összeszedni az utolsó transzport ezer emberét is. Nagyrészt családok hadifoglyokból és többgyermekes német civilinternáltakból állott a transzport, amelyeket marhakupékban, tyekluskákban helyeztek el. A hosszú vonat közepén berendezett »szanitézkupében« jutott nekünk és szanitézeinknek, az öreg Wurznak és Hangyának hely.

Nasztyinka is kikisért bennünket az állomásra, mindenáron velünk akart utazni. Keservesen sirdogált, amikor tudára adtuk, hogy kivánságát nem teljesíthetjük.

Jekaterinburgban váratlan meglepetésben volt részünk.

A tyepluskákat magyar vöröskatonák és kommunisták vizsgálták át: tisztekre vadásztak. Sorra igazoltatták a hadifoglyokat.

Engemet is le akartak szedni a vonatról és csak a legénységi hadifoglyok erélyes fellépésének köszönhettem, hogy folytathattam tovább az utat. A legénységi foglyok kitartottak amellett, hogy *megérdemlem* a három éves fogság szenvedése, munkája után, hogy végre hazatérjek. Egy napig tartó tárgyalások után végre a továbbutazásom mellett döntöttek az elvtársak.

Jekaterinburgban újabb csoport csatlakozott transzportunkhoz, köztük fedeztem fel Vargát, volt szakácsomat is. Vargát alig ismertem fel, annyira lesoványodott. Tőle tudtam meg, hogy Patucsek, a cukrász a cseh légióval utazott haza, Marci pedig egy hónappal ezelőtt szökött haza és a legnagyobb nélkülözésben hagyta Jekaterinburgban a francia asszonyt kis fiával együtt. Norlin és Krebsz urak is elutaztak már Jekaterinburgból.

Mialatt a vasuton felállított konyhán meleg étel után néztem, egy önkéntes hadapródtól arról értesültem, hogy ismerőseim: Róth Dezső és Ráb főhadnagy is a visszatartott tisztek között élnek Jekaterinburgban. Nagy meglepetéssel hallottam, hogy Róth Dezső is megnősült és az evakuációs irodában hivatalnoki munkát végez.

A vasuti állomás csájaviz medencéjénél, a kipiátok körül sokan tolongtak. Libasorban álltunk a csájinikkal.

Az előttem ácsorgó rongyos hadifogoly nagy lelki nyugalommal mondta társának:

— Hát így van ez komám... A fronton a tiszt urak azt komandérozták mindig: legénység *előre*, a tűzbe. Ők meg hátul maradtak... Mikő meg szabadságra mentünk, a kalauz azt kaja-

báta az állomáson a fülünkbe: tiszt urak előre, a bársonyos kupékba, legénység — hátra. Most megest azt hallom: legénység előre — direkcio a kis káder: *haza*... A tiszt uraknak meg coki és rükverckoncentirung... Hát így van ez komám, ebbe a fordított világba... Mi má csak mégis itthagyjuk hat év után a nagy kádert.

Megkönnyebbülve sóhajtottam fel, amikor a vonat elhagyta Jekaterinburg állomását.

A Jekaterinburg—Petrográd fővonalon döcögött vonatunk.

Az ország nyugati részén már csak a legnagyobb nehézségek árán tudtam a kis fiam számára a napi tejadagot megszerezni. Valóságos cserekereskedést folytattam: szappant, dohányt, mahorkát adtam cserébe a friss tejért.

A kisebb állomásokon hadifogoly társaimmal versenyt futottunk a tej után és valóságos közelharcot vívtunk a drága italért. Minden hadifogoly a maga gyermekének igyekezett friss tejet szerezni.

Feltünő sok családost hadifogoly utazott velünk. Még feltünőbb jelenség volt, hogy az asszonyok tulnyomó része — hadi lábon állott a szépséggel. Az egyik jóképű magyar hadifogoly legény éktelen csunya öregasszonyt vett el feleségül. Az asszony karján egy kis gömbölyű apró gyerek pihent. A negyvenéven felüli, sápadt, sovány asszony arca himlőhelyes volt, vízszinü szemeivel kerülte az emberek tekintetét.

A vagonom ajtaja előtt két pipás hadifogoly beszélgetett a vjatkai állomás perónján:

— Fene rossz gusztusa van ennek is — szólt az egyik, a pipaszárral a különös pár felé bökve.

— Magának vette el... Neki jó...

— Csunya tarakán-bogarat visz haza a Jani a falunkba, csufságna.

— Nono...

— Ilyen csuf bogarat otthon is találhatott volna. Ezért nem köll Szibériáig utazni...

A további beszélgetésből azt vettem ki, hogy a rettenetes csunya orosz asszony mentette meg a hadifogoly életét, akit vöröskatona korában a csehek elől bujtatott el az asszony a krumplis verembe. Hálából viszi haza a ragyásképi orosz asszonyt a pleni.

Tiznapos bumplizás után végre megérkeztünk a petrográdi Nikolájewszki pályaudvar üvegkupolái alá.

Nagyon megörültünk, amikor a hazautazás utolsó oroszországi állomásán a Németországból hazaérkezett orosz foglyokkal találkoztunk. Az orosz foglyok még kiéhezettebbek voltak mint mi. Feltűnő jó ruhákba voltak valamennyien öltözve.

Ugy képzeltük, hogy rövid várakozás után továbbítják a vonatot Lettország fővárosa, Riga felé...

A transzportot Petrográdon a magyar kommunisták csoportja fogadta.

Vezérük egy hatalmas orru, tagbaszakadt, piros arcu fiatalember volt, akit Grósz elvtársnak szólitottak.

Grósz elvtárs katonás sorokba állította a hadifoglyokat. A nőket és gyermekeket külön váróterembe vitette.

Gyakorlott, vizsla szemekkel tiszték után kutatott. A jobb arcu, jól öltözött hadifoglyokat külön csoportba állította. Engemet is a »tisztgyanus«-ok közé osztott be.

A kiválogatottak csoportját erős fedezet mellett vitette fel a Szergejewszkájá ulicai volt osztrák-magyar követség épületébe.

A többiek az állomáson maradtak. A követ-ség palotáját a hadifoglyok számára rendezték be, csak az uccai front disztermeit és irodahe-

lyiségeit tartották fenn a magyar kommunisták céljaira.

A palota első emeleti irodahelyiségében történt az igazoltatás.

Egyenkint vezették be a hadifoglyokat Grósz elvtárs irodájába.

Az előszobában, ahol várakoztunk egy nyomtatott térkép volt a falon. Ugyanaz a térkép, amit Darnicán láttam a román tiszt kezében, a legyőzött központi hatalmak új határaival.

Rám került a sor.

Grósz elvtárs az íróasztal előtt állott, irásait a kezébe tartotta:

— Maga kicsoda? — kiáltott rám.

Az uradalmi ispánok ordítanak ilyen hangon a kanászokra.

Csendesen válaszoltam:

— Orvos vagyok...

Az íróasztal mellett ülő szelid arcú irnok valamit sugott Grósz elvtárs fülébe.

— Eh... ez is csak egy olyan tiszt, mint a többi! — ordított Grósz elvtárs és pulykavörös arca valósággal felfuvódott.

— Hány éve van fogságban? — fordult felém.

— Három éve.

Hivatkoztam arra, hogy három évig dolgoztam a hadifoglyokért, rászolgáltam arra, hogy hazabocsássanak.

— Arról szó sem lehet — vágta vissza ridegen Grósz elvtárs. — Velünk nem lehet alkudni. Nekünk különben is szükségünk van orvosra... Tuszokat szedünk, magyar tiszteket a bebörtönözött magyar népbiztosokért. Meg vagyok érteve?!

— Én jugoszláv alattvaló vagyok — jegyeztem meg bátoritanul.

Grósz elvtárs dühösen válaszolta:

— Azt nem kérdeztem! Akkor beszéljen, ha kérdeszem!...

Átsietett a másik szobába. Néhány percnyi várakozás után visszajött és kihirdette a döntést.

— Az elvtársak az ön *visszatartása* mellett döntöttek — mondotta emelt hangon. — Válaszszon doktor elvtárs: be akar vonulni a bebörtönözött tiszti-tusok közé, vagy elvállalja az évakuációs láger orvosi állását? Esetleg vissza akar utazni Szibériába és a régi helyét akarja újból elfoglalni? A hazautazást verje ki a fejéből, arról szó sem lehet. Fizetésre egyenlőre ne is számíton, ellenben itt az épületben lakást és ellátást kap családjával együtt... Nos? Dolgozni akar doktor elvtárs?

Forgott velem az egész szoba.

— Igen, — válaszoltam erőtlenül — nincs más választásom...

— Ezt már szeretem. Mindenesetre jobb dolga lesz, mint a börtönben, a tisztek között. Holnap átveszi a három hadifogoly tábor orvosi felügyeletét. Kár, hogy már előbb nem érkezett meg. Jó munkát kívánok! A kiéhezett beteg, nyomorult hadifoglyok már várnak magára.

Az írásaimat kértem vissza.

— Az írásai — szólt Grósz elvtárs fölényes mosolyra torzult arccal — nálam maradnak. Majd visszakapja, ha tovább utazik...

— És mikor kerül majd arra a sor? — kockáztattam meg a kérdést.

Grósz elvtárs rámnézett apró vörös szemeivel és gunyosan válaszolta:

— Egy éven belül semmi esetre se...

MÁSODIK FEJEZET.

Meleg juniusi éjszaka volt.

A finn öböl felől a tenger hűs légáramlatát hozta hálósobánk nyitott ablakán keresztül az enyhe nyugati szél.

Éjfél után egy óra felé még teljes nappali fény ömlött szét a szobákon. A petrográdi fehér éjszakákat álmatlanul töltöttem a pazarul berendezett lakásban. Előkelő főuri butorok között ép oly nyomorult hadifogolynak éreztem magamat, mint a darnicai, kozsuhovói vagy vetlugai lágerrek kemény priccsén.

A feleségem a háztartási gondoktól kimerülten aludt selyem takarók között. Az ágy mellett, arisztokrata gyermekek mennyezetes bölcsőjében szunnyadt a kis fiam.

A pazarul berendezett lakosztályban Szapáry gróf, osztrák-magyar nagykövet lakott a háboru kitörésekor. A követség tisztviselői bizonyára gondosan lepecsételték a lakásokat — most is láthatók a pecsétnyomok az ajtókilincsek felett — és abban a tudatban hagyták el a követség épületét, hogy a világháboru után rövidesen újból visszatérnek az elhagyott lakásokba.

A lakásban mindenütt a békebeli jólét és fényűzés nyomait fedeztük fel.

A selyemtapétás falakon gazdag diszítésű brokát és bársonyfüggönyök, gobelinek, művé-

szi olajfestmények lógtak. A parkettás padlót vagyont érő perzsa szőnyegek borították.

A tágas előszoba egyik sarkában szomoruan bujtak össze a tennisz-rekettek és golf-ütők a hosszú, bambusznádfelületű lovaspóló kalapácsokkal.

Nappali fényben uszott a nagy világváros egész éjszakán át, csak a hajnali órákban állt be rövid ideig tartó szürkület.

Hiába erőlködtem: nem jött álom a szememre. A nagy éjszakai fényesség elűzte álmomat. Az éhség is kinzott...

Elővettem a lakásomban talált térképet.

A finn határ csak egy ugrásnyira van ide. A határnál a Ladoga tó vizét kell megkerülni és elérjük Viborgnál az első nagyobb vasuti állomást... Egy kissé nehezen fog menni a szökés asszonnyal és gyerekekkel, de ha minden podgyaszunkat itt hagyjuk, talán sikerülni fog...

Szökni... szökni, csak el innen.

Ma még szabad vagyok, de lehet, hogy holnapra meggondolja magát Grósz atyauristen és becsukat a tisztek közé.

Azzal már az első napon tisztában voltam, hogy itt az éhínséges Petrográdon komoly orvosi munkáról szó sem lehet.

Tegnap a rendelőmben betegvizsgálat közben megdöbbenéssel konstatáltam, hogy a gondolataim az élelmiszerek beszerzése körül kalandoztak. Szellemi tevékenységről szó sem lehet, ha az ember minden figyelmét leköti a gond, hogy az éhes városban mit fog holnap enni...

Már a kora reggeli órákban nekivágtam a piachoz vezető utnak.

Utam a cári család nyári kertjén vezetett keresztül. A pompás letnij szád a Néva partja mentén terül el.

Valamikor csak a cári család tagjainak ál-

lott rendelkezésére a klasszikus szobrokkal díszített hatalmas kert, ma a mesterséges halastó partján apró gyerekek játszanak, a pázsiton proletárgyerekek futballoznak.

A főváros uccáin a Néva bal partján széles kanálisok folynak. Gyalogjáró hidak keresztezik a Velencére emlékeztető forgalmas kanálisokat. Utam a hírhedt Juszupow-palota előtt vezetett el, ahol a cárnő kedvencét Rászputint tették el láb alól, majd az elhanyagolt névaparti cári palotát, a rózsaszínűre festett téli palotát bámultam meg. A cári palotával farkasszemet néz a Néva tulsó partjáról a politikai bűnösök börtöne a Péter Pál-erőd.

Mindenütt parkok, szobrok, templomok díszítik a világvárosi méretű nagy tereket.

A villamos vasutak díjtalanul szállították az utasokat. A szorongásig megtelt villamосkocsira valahogy ügyel-bajjal még fel lehetett szállni, de a leszállás a sok »lógós« potyautas miatt teljesen lehetetlen volt.

A piacot minden nap más uccában kellett keresnem. Tegnap még a bazár körül ácsorogtak a piaci árusok, ma pedig már a Newszki proszpekt egy mellékucájában sorakoztak a »kereskedők«.

Egymás mellett állottak a zugárusok, polgárok, burzsuk, vöröskatonák és állandóan menekülésre készen tekintettek jobbra-balra: lesték, hogy mikor jelenik meg a lovasrendőrség.

A szovjet szigoruan tiltotta a »spekulációt«. Az uccai árusokat a vevőkkel együtt lovas rendőr-katonák fogdosták össze. Internálással és többéves kényszermunkával büntették a tiltott kereskedelmet.

Az egyik uriember, karjára fektetett viseltes ruháját kínálja eladásra, a másik cigarettát,

saccharint és öngyújtó követ árul, a kabátja zsebeiből heringek kandikálnak ki.

Egy pápaszemes, uri külsejű idősebb ember a tintáját kínálja:

— Csernilá komu nádá?... Csernilá...

A vörös katona izzadságos, fekete tenyerén néhány kockacukrot tart a járókelők elé:

— Száchár... — kiáltja harsányan. — Kupitye száchár...

A legtöbb uccai árus karon függő kosárban tartja áruját: kenyeret, zöldséget, vaját, tojást, — állandóan futásra készen.

Külön csoportba verődtek az ékszerkereskedők. Urinők briliáns fülbevalókat, gyűrűket, karkötőket, aranypénzt, jegygyűrűket kínálnak olcsó pénzért. Az arany, a briliáns, a szörme-áru rendkívül olcsó, a kenyérnek van a legmagasabb ára. A kenyér a legkeresettebb cikk.

Csak nagy nehezen fedeztem fel a tejárusokat. Egy bérpalota kapualjában akadtam rájuk. Óvatosságból bujtak ide, hogy ne kelljen a nehéz kannákkal menekülniök az üldöző katonalovak elől.

Az egyik tejárusító idősebb urinő bevezetett a lakásába.

A polgáriasan berendezett lakás minden zugában élelmiszer volt felhalmozva. Az ebédlőben burgonya és hagyma, a hálósobában lisztesszákók állottak a butorok között.

A konyhában mérték a Finnországból csempészett tejet.

A házigazda, — ingujjra vetkőzött, szemüveges, szakállas orosz — öntötte ki üvegembe a tejet, mialatt a felesége a kapu alá sietett vissza. Csinos, fiatal leányuk is zöldséget árult az ucca-sarkon.

Megkérdeztem az idősebb, fehérhaju, rosz-

szul öltözött urat, hogy békeidőben mivel foglalkozott.

Kutató pillantást vetett rám a szemüvege felett:

— A tengerészeti minisztérium főtitkarságlője voltam --- felelte szomoruan új ismerősim... Elég baj az, hogy most ilyesmivel kell foglalkoznom, de hát nem engedhetem családomat éhen veszni... A hivatalokban nem fizetnek többet az embernek, mint havi hétézer rubelt és az éhenhalás ellen való fejadagot.

Megkockáztattam a kérdést:

— És hogyan él meg a hivatalnok a havi hétézer rubelből, amikor a piacon egy font kenyér hétézer rubelbe, egy font vaj pedig harmincezer rubelbe kerül...

— Ön úgy látszik idegen?...

— Igen...

— Nos, uram, hogyis mondjam csak... Hát az emberek hozzálopják azt, ami hiányzik... Ilyen körülmények között nehéz becsületesnek maradni. Nem mondom: békeidőben is loptak Oroszországban a hivatalnokok, de akkor az volt a tisztességes ember, aki nem lopott... Most az a tisztességes hivatalnok, aki lop és az a becstelen, aki nem hagyja a tolvajt szabadon garázdálkodni... Hát így van ez uram...

— No és a Cséka emberei türik ezt?...

— A Cséka emberei tartják a rekordot a tolvajlásban — felelte mosolyogva a házigazda — de náluk minden nagyban megy... Ön úgy látszik német?... Talán ért a villanszereléshez?... Valami hiba esett a vezetékebe, nem tudom mi leli...

Megkínált egy cigarettával.

— Látja itt van ez a cigaretta... A »Laferme« gyárból való. Nahát, ha ez nem volna, már megdöglöttünk volna. Ez tartja bennünk a lel-

ket. Még szerencse, hogy a cigarettagyárak dolgoznak. A piacokra, eladásra csak lopott cigaretták kerülnek. De úgy kell nekik... Nézze uram ezt a darab szappant. Magamnak kettőbe került. A privát szappangyártást betiltották a tovarisok. Szappant eladni, vásárolni a piacon börtönbüntetés terhe mellett szigorúan tilos... A fejadagban csak a katonaságnak és a kórházaknak jár a szappan. Nos... a nép honnan vegye a szappant?... Hiszen már valóságos rühjárvány dühög Oroszországban...

Ujabb cigarettára gyujtott és egy kevés cukornékküli világos csájával nedvesítette meg a száját.

— A legjobban megy mostanában a magazin főnököknek — így folytatta. — Azoknak van mindenük. A hus és élelmiszer raktárnoka kicseréli a lopott árut a ruha vagy bőráru raktár főnökével. Ezek nem szenvednek semmibe se hiányt. És igazuk van... Nem veszem rossz néven tőlük...

Távozni akartam.

Minden áron meg akart kínálni saját készítésű votkával... Szinte aggodalmasan csóválta a fejét, amikor udvariasan tudtára adtam neki, hogy nem iszom.

Másnap és azontul minden reggel pontosan megjelentem Borisz Grigorjevics lakásán a tejes üveggel.

Vasárnap reggel a házikisasszony, Dária Boriszowna nem ment ki a piacra zöldséget árulni, a zongora mellett ült, amikor a szobába léptem. Csajkowszki Onyeginjét játszotta és szoprán hangján kísérte zongorajátékát:

*Sto ti Lenzski nye táncujes
Dámám rucski nye celujes?*

— — — — —
Ljubvi szve vozroszti pokorni

*Jeja porrivi blagočvorni,
Onyegin já szkriváty nye sztanu:
Bezumnó ja ljublu Tatjanu.*

Közben a ház urnője a tejet kóstolgatta és bosszusan állapította meg, hogy a finnek ezer rubellel emelték fel újra egy krinka tej árát.

Az öreg szakállas csinovnik a hagymafejeket rakta az asztalra állított mérlegre:

— Már megint becsaptak ezek a huligánok — kiáltotta mérgesen... Senkiben se lehet megbizni manapság.

Ezuttal is tele volt panasszal:

— Hol vannak ma már a gyönyörű petrográdi gyárak? — így kezdte siralmait — Hidegek a kémények... A működésben lévő gyárak is csak vegetálnak... Ma a nyersanyag, holnap a fűtőanyag hiányzik, vagy az elektromos művek elmondják fel a szolgálatot. Ha egy gépalkatrész elkopik, elpusztul, akkor az egész gyár megáll, nem tudják pótolni a hiányt. A helyzet pedig csak elmérgesíti az örökös sztrájkok...

— Hogyan? — kérdeztem — Szovjetszki vlászt és — sztrájk? Hogyan egyeztethető a kettő össze? Hiszen *elméletben* a szovjetrendszer teljesen kizárja a sztrájkot?...

— Igen, de csak elméletben. A gyakorlatban a gyári munkások sztrájkjai napirenden vannak. A kormány nagyon »diszkréen« kezeli és titkolja a szégyenletes sztrájkokat. A napi sajtónak nem szabad írni a sztrájkokról, még kevésbé a sztrájk okairól. Az utóbbi hónapban egymásután állottak sztrájkba a kenyérgyári munkások, a villamos-vasút alkalmazottjai, a »Laferme« cigarettagyár és a »Szkoróhod« cipőgyár munkásai. Békében a kizsákmányoló burzsuik, a gyártulajdonosok, a trösztök ellen irányultak a sztrájkok, ma pedig a kommunista párt aránytalanul kis csoportja ellen...

— Őszintén szólva nem értem...

— Nem érti uram? A munkásság végre belátta, hogy a szovjet-kormány csak szép, hangzatos frázisokkal fizet... Abból pedig nem lehet megélni. A tökéletes rend mellett a munkás dolgozik, mint egy barom, amennyit csak elbir, de legalább emberi módra él és nem korog állandóan a gyomra. A sztrájkokat ellenforradalmi mozgalomnak tekintik a tovarisok. A sztrájkoló vezéreket forradalmi bíróság elé állítják...

— De azt csak elismeri uram — vetettem közbe — hogy a cárizmus alatt se volt rendjén a munkásság ügye. Hisz a munkást még csak emberszámba se vették...

— Elismerem! — szólt az öreg ur. — Remélem el fog jönni az idő, amikor a politikusok megtalálják a szélsőségek között az arany középutat...

Fáradtan legyintett a kezével:

— És ez az áldatlan állapot beláthatatlan időig fog tartani, hacsak a szövetséges nagyhatalmak nem sietnek a fehér Oroszország segítségére. Az orosz nép megmozdulására, újabb ellenforradalomra hiába vár a külföld. Az éhes ember nem csinál forradalmat, a jóllakott orosz pedig még kevésbé fogja kockára tenni életét. Hacsak *magától* szét nem omlik az egész rendszer?...

A kicsirázott burgonyákat tisztogatta:

— Jobb sorsot érdemelne az orosz nép... — sóhajtotta lelke mélyéből...

Egy hét múlva, amikor a szokásos tejadagért jelentkeztem, az előszoba ajtaját zárva találtam. Hiába csengettem, nem nyitottak ajtót.

A szomszédok világosítottak fel, hogy Borisz Grigorjevicsot és egész családját internálták. A családfenntartó apát tízévi kényszermunkára ítélték.

Szomoruan bandukoltam az uccákon az üres tejesüveggel... Sehol se kaptam tejet. A kisfiamnak ma tej helyett csáját adunk.

Petrográd híres üzletnegyedén, a bazárnegyeden keresztül indultam hazafelé.

Az egész utvonalon lebecsájtott, megrongált üzletredőnyök mentén haladtam.

Ez itt ékszerüzlet, az szőrmeáruház, amaz divatáru üzlet volt.

Mintha elhagyott hideg sirboltok között járnék...

Amint a Newszki proszpektre értem, a munkásbörze épülete előtt Bálint hadnagy alakja bukkant fel előttem. Egy alacsony, feketehajú molett, rosszul öltözött hölgy haladt mellette tisztes távolságban...

Megszólítottam.

Rendkívül megörült a váratlan találkozásnak és szokott széles gesztusaival ölegetett, pacsolta az arcomat.

— Na hát doktorkám... Ki gondolta volna? — ismételte. — Nagyon lesóványodtál... Beteg vagy?... Én meg pocakot eresztettem... Van egy kis rezerva hájam...

Azután hölgyéhez fordult:

— Engedd meg doktorkám, hogy bemutassam:

Közbevágtam:

— A menyasszonyodat...

Bálint mosolygós arca egyszerre elkomolyodott:

— Nem... nem a menyasszonyom... ez egyszer tévedtél doktorkám... *A feleségem!*...

Most azután rajtam volt a sor, hogy csodálkozzam:

— A feleséged? — szoltam elhülve.

Bálint egy szuszra mesélte el, hogy civilpárral akart hazautazni, de amikor látta, hogy

a magyar tisztakat kiszedik a transzportból, az állomásról megszökött és azóta bejelentés nélkül élt a városban.

— Mit keresel te itt az éhes városban? — kérdeztem.

— Az is bolond, aki éhezik... Nincs itt éhínség barátom... Pénzért kapsz mindent... Csak érteni kell a csiziót...

— Benőszültél?

— Szó sincs róla. A feleségem apja lett állampolgár, kereskedő... izé... spekuláns... Hogy is mondjam csak no... Hát köztünk maradjon... izé, amolyan siber-féle... Én meg *kályhás* lettem...

Hitetlenül csóváltam a fejemet:

— No, no... ne ijedjél meg mindjárt. Én csak főlvállalom a munkát. Van egy hadifogoly szakmunkásom, aki dolgozik. Eleinte én is raktam a kályhákat. A feleségem szüleinél is mi raktuk át a kályhákat. Innen az ismeretség. Azután tudod beiratkoztam az egyetemre...

— ??

— No igen... Megtudtam, hogy az egyetemi hallgatóknak fejenként másfél font kenyér jár, hát erre föl — beiratkoztam én is. Kapom rendszeren a kenyeret. Előadásra persze nem járok. Mint kályhás, a szojuztól is kapok egy fontot, az kettő és fél. A szigeti hadifogoly-táborból is felvételezek naponta egy fontot, az összesen három és fél font. Két és félfont kenyeret eladok, ebből urasan meg lehet élni Petrográdon.

Átölelte a felesége derekát és németül mondta:

— Ugy-e Murrikám, sácikám?...

A fiatal asszonyka szeplős arca mosolyra nyílt és igent intett a fejével, holott egy szót se értett beszélgetésünkből.

Bálint szelesen fordult felém:

— Legyen szerencsénk doktorkám, ird fel a címünket... Furstattszkája huszonkettő. Zirning Adalbert. Ez az apósom neve: Zirning... Lett név. Második lépcsőház... Sajnos én nem adhatom vissza a vizitet, mert egy fedél alatt lakik veled legjobb barátom, a nagy orru Grósz elvtárs, aki nagyon örülne, ha nyakoncsipne és bedunklizhatna... De abból nem eszik a Grósz elvtárs... A viszontlátásra doktorkám...

HARMADIK FEJEZET.

A negyedik oroszországi tél is rámköszöntött. Az orosz fővárosban alig ,hogyan leese a hó, máris csatakosá váltak az uccák. A langyos tengeri szél pár óra alatt feketére festette a rövidéletű havat.

A nedves, nyirkos petrográdi telet jobban megéreztiük, mint a velőtfagyasztó szibériai hideget.

A követség épületében a fűtőanyag fogytán volt. Alig egy nyalábnyi fát kaptunk naponta, ami a külön konyhákra is kevés volt. A hiányos táplálkozás hozzájárult, hogy egész napon át dideregtünk.

Egyetlen fűthető cserépkályhánk mellé kis bádoggályhát szereltem fel és papirossal fűtötünk.

Szerencsére a volt osztrák-magyar követség épületében valóságos papirhegyek állottak rendelkezésünkre.

A diplomaták jegyzékein kezdtük el a tüzelet: a kis kályha haragosan durmolt, pőfékelt. Diszkrét pir vonult végig a bádoggályha arcán, amikor Szapáry és Czernin grófok privát leveleire került a sor és haragos vörös lett, szinte izzott a bádoggályha, amikor lángnyelvei a katonai atásé, Fusek urnak kötetekre menő gépirásos jelenéseit, Ferenc Ferdinánd kéziratait nyelték el.

A tűz martaléka lett a sok Ferenc József

aláírásu kinevezési okmány, rendelet, diploma, elismerő okirat, minden. Olvasatlanul kerültek a kis falánk kályha gyomrába a gondosan összehajtogatott történelmi értékű akták is.

A hideg idők beálltával a Néva vize befagyott. A hadifogoly transzportokat vasuton továbbították Narva felé. Esztországon keresztül.

Kelet felől naponta érkeztek hadifogoly-transzportok Petrográdba. A három hatalmas evakuációs láger szorongásig megtelt hadifoglyokkal, úgyhogy a Néván horgonyzó egyik orosz személyszállító tengerjáró hajón is hadifoglyokat helyezett el a »Petró-evak.«

A birodalmi németek evakuációját a német komisszió végezte példás pedantériával. A Moikán lévő német láger élelmezéséről a német kormány gondoskodott. Mialatt az osztrák-magyar hadifoglyok naponta buzából örölt zsirtalan kását ettek, addig a németek huskonzervát és rizskását kaptak ebédre.

Az osztrák-magyar legénységi foglyokat négy csoportba osztották.

A követség épületében helyezték el a betegeket és a rokkantakat. A Szegejewszkaja utcai fegyvergyár óriási termeiben és a hajón laktak a leigazolt, utra kész foglyok, a szigeti nagy táborban gyűjtötték össze a »gyanus« legénységi elemeket. Innen vitték kényszermunkára a hadifoglyokat a Néva partiára.

A szigeti láger lakói között nagy volt az elkeseredettség, úgyhogy sokan visszautaztak régi munkahelyeikre Szibériába.

A tiszteket két csoportban őriztették a petrográdi magyar kommunisták.

A tisztjelölteket, a hadapródokat és önkénteseket a petrográdi volt cukorgyár épületébe zárták be, a tiszti tuszokat, hadnagytól fölfelé a Néva-parti csillagbörtönben őriztették.

A cukorgyári tisztjelölteket és »tisztgyanus« elemeket naponta egy font kenyér fizetés ellenében a Néva parton dolgoztatták. A fiatal hadapródok és önkéntesek a Néva uszályaiból rakták ki a tűzifát.

A cukorgyári kényszermunkások között fedeztem fel régi ismerősömet, von und cu Nagy Gábor császári és királyi főpumpolót, aki már nem viselte a szemén a monoklit és most már váltig hangoztatta, hogy ő sohase volt tiszt. Egész életében vidéken pincéreskedett és nem Nagy Gábornak hívják, hanem Klein az ő igazi neve.

*

Az egyik napon Grósz elvtárs hivatott az evakuációt intéző vezérek irodájába. Rajta kívül még két magyar kommunista dolgozott az irodaszobában: Majoros elvtárs, egy kassai kelme-festő és Müller elvtárs egy dunántuli asztalos. Ők hároman voltak az evakuációs központ vezetői.

Grósz elvtárs bejelentette, hogy Magyarországból újabb kommunista üldözésekről szóló hírek érkeztek hozzájuk. Az üldözésekre azzal a retorzióval válaszoltak, hogy *beszüntették* a hadifoglyok hazaszállítását.

Szótlanul hallgattam végig bejelentését.

— Mától fogva csak a *rokkant* hadifoglyok mehetnek haza. — szólt recsegő, kellemetlen torokhangján.

Utasított, hogy válogassam össze a három táborból a rokkantakat és állítsam össze az invalidusok jegyzékét.

Mialatt beszélt, orrmányszerű hatalmas orra mozgott, megnyult: követte felső ajkának járását.

Gunyosan kérdezte tőlem:

— Mióta dolgozik maga doktor elvtárs Petrográdon?

— Több mint fél éve.

— Szeretne már haza menni? — He?! Ha szorgalmasan dolgozik, akkor egy év múlva esetleg haza engedjük...

Nem válaszoltam. Közönyt erőltettem magamra. Nem akartam gúnyos megjegyzéseinek céltáblája lenni.

Grósz elvtárs nagyot röhögött és gyönyörködött zavaromban.

Szerencsére nem volt gondolatolvasó, különben azonnal letartóztatott volna.

Azután kissé barátságosabb hangon szólalt meg:

— Igaz... Majd elfelejtettem... A nagykövetség fogadó szalonjait klubhelyiség céljaira fogjuk felhasználni. Holnap lesz a követség disztermében a »Számuelli Tibor klub« ünnepélyes megnyitása. Elvárom, hogy doktor elvtárs is ott lesz az ünnepségen...

Az irodát egy hosszú folyosó kötötte össze a követség remekművi, szinte királyi palotába illő hangversenytermével.

Az arany diszitésektől ragyogó selyemtapétás falakon vörös drapériák között Számuelli Tibor fényképe függött több példányban. A színpad hátterében állványon állott Számuelli életnagyságu portréja.

— — — — —

A követségi palota második udvarházának emeleti helyiségeiben voltak elhelyezve a beteg és rokkant hadifoglyok. Ugyanitt volt az orvosi rendelő és a gyógyszerár is.

Hat évvel ezelőtt követségi tanácstermek, hivatalos céljait szolgálták ezek a parkettás, világos, disztermek, most törődött, hadifogolycsontvázak átmeneti otthona volt.

Mióta megkezdtem az invalidusok kiválogatását, alig volt maradásom a tolakodó, türelmetlen pleniktől.

Sorra járultak hozzám a rongyos, öreg hadifoglyok és minden áron *négyszemközt* akartak velem beszélni.

A lakásomba is becsengettek a hajnali órákban.

Az élelmes hadifoglyok könyörgésekkel, siránkozásokkal, vesztegetéssel akartak rábírni, hogy ismerjem el őket rokkantaknak és vegyem fel őket a transzport-listára.

Az egyik kolduskülsejű, szakállas hadifogoly nagyobb nyomaték kedvéért felnyitotta vastag koldusbotját, amely belül aranypénzekkel volt telerakva. A másik kétségbeesett pleni cári pénzekkel akarta megvásárolni pártfogásomat, a harmadik egy pud fehér lisztet ajánlott fel konyhám céljaira. A Turkesztánból érkezett hadifoglyok a magukkal hozott »*kismist*« (mazsolát) ajánlották föl nagylelkűen.

Hiába magyaráztam nekik, hogy ha tőlem tellene valamennyiüket haza küldeném, hiszen egytől-egyet rokkantak, lelki rokkantak vagyunk...

Alig tudtam lerázni őket a nyakamról.

Fáradtan ültem le íróasztalom mellé, hogy írásbeli munkáimat elvégezzem, amikor egy jó-növésű fiatalember lépett be a rendelőbe.

Bemutatkozott:

— Müller Jenő vagyok... Hallottam, hogy a doktor ur keres szanitést a rendelőbe, eljöttem ajánlkozni.

Csodálkozva néztem a jól öltözött, szénfeke-te haju hadifogolyra. A fiatal ember villogó szemével bátran nézett a szemembe vastag szemöldökei mögül.

— Honnan tudta, hogy szükségem van szanitészre, hisz még senkinek se szóltam?...

Pirulva válaszolt a fiatalember:

— Hát csak úgy megéreztem.

— Sajnos én nem alkalmazhatok *dtmeneti* szanitészeket. Állandó segítségre van szükségem...

— Fájdalom, akkor én éppen megfelelek.

— Visszatartott?

— Igen.

— Tiszt?

— Kadet.

Azután elmondotta, hogy a cukorgyárban van internálva és most is a munkáról szökött meg. A könyvkereskedőktől rekvirált könyveket hordják át egy központi könyvtárba. Krasznó-járszki régi fogoly. Évekig dolgozott a szibériai láger bádögüzemében, mint bádögös munkás. Attól fél, hogy egy szép napon a cukorgyári tiszteteket át fogják szállítani a csillagbörtönbe.

Megtetszett a jómodoru, szerény fiatalember.

— Dolgozott már valamikor betegek körül?
— kérdeztem tőle.

— Soha életemben. Azt se tudom mi fán terem a betegség azon kívül, hogy törött lábbal kerültem fogságba.

Attól a naptól kezdve ott ragadt a rendelőmben — betegápolónak. Rövid idő múlva anynyira belejött a munkába, mintha egész életén át betegekkel foglalkozott volna. A kézizyógytár teendőit is ő végezte el.

Egész nap dolgozott, esténként leveleket irt Pesten élő szüleinek. A leveleket invalidusokkal küldte haza.

A rendelő divánján aludt.

Az új »szanitészt« nem jelentettem be Grósz elvtársnak. Az iroda vezetői abban a tudatban voltak, hogy a *mdsik* beleegyezésével történt a

betegápoló felvétele. Később már mindenki egészen természetesnek találta, hogy a Muki-szani-tész melletttem dolgozik.

A kis fiam nevezte el Mukinak: rövidesen intim barátságot kötött a kadéttal, aki üres óráiban a »szárazdajka« dolgát is szívesen végezte el. A nagy szibériai pleni, a kis pleninek hűséges játszótársa, pajtása lett. A kis fiu — aki hadifoglyok között nevelkedett fel — és könnyen barátkozott a plenikkel, különös ragaszkodással csüngött Muki nyakán.

Muki rövidesen nélkülözhetetlenné vált: Grósz elvtárs a furunkulusait is vele kezelte.

Muki közben egy napon megkért, hogy valahogyan el ne áruljam Grósz elvtárs előtt, hogy ő — tiszt és hogy apja jómódu pesti gyáros...

Februárban már erősen befagyott a Néva. A jég hátán, a hidak között megindult a gyalogos közlekedés.

A finn pályaudvarhoz kellett naponta gyalognom, a Néva jegén keresztül, hogy tejet és élelmet szerezzek be örökké éhes családomnak.

A finn vasutas, Vasa ur szállította a tejet az állomásig, ahol jó cári pénzért és aranyért adott tul rajta.

Mire az igazi tél beköszöntött, üres volt a zsebem, elfogyott a cári pénz és az arany. Ezen-tul *kenyérrel fizettem* Vasa urnak, ami a legdrágább valuta volt az inséges városban.

Március első napján a kis fiam megbetegedett. Tüdőgyulladásba esett. Előzőleg a feleségem ment át súlyos grippén és ennek a folytatása volt a gyermek betegsége.

Kétségbeesve állottunk a kis ártatlan szenvedő beteg bölcsője mellett a rosszul fűtött, hideg szobában.

Most már minden bizalmam Vasa urban volt és reméltem, hogy a kis beteg táplálása nem szenved hiányt.

Egy ideig Vasa ur nagyon szives volt, maga hordta fel a tejet, a vaját és sajtot köpönyege alatt, azután egy napon kinyögte, hogy a feleségének *ruhára* volna szüksége. Neki nem kell se pénz, se kenyér, neki ruha kell cserébe az élelmiszerért. Női ruha. A felesége nem hagyja békében...

Elza szó nélkül vette ki legszebb ruháját a szekrényből és átadta a finn vasutasnak. Később a finn a nyitott ruhaszekrény előtt szabadon válogatott a ruhák között.

Rövid időn belül elhordta Vasa ur Elza összes nélkülözhető ruháit, majd a szörmékre került a sor.

Kis fiam betegségének legválságosabb napjait éljük, amikor Petrográd tengeri erődjében megdördültek az ágyuk: Kronstadt várának matrózai lázadtak fel a szovjeturalom ellen.

A vörös tüzéség a Néva torkolatánál felállított messzehordó ágyukkal bombázta az erődöt. Kronstadt gránát-lövedékei és gyújtógránátjai Petrográd külvárosában jelentékeny károkat okoztak.

Nyolc napig tartott a szakadatlan bombázás. Éjjelen át is dörögtek az ágyuk, remegett a föld, reszkettek a lakóházak ablaktáblái.

Az evakuációs irodában szünetelt a munka, csak a német-orosz gépirókisasszony ült a gépe mellett és — regényt olvasott.

A magyar kommunisták is fegyvert ragadtak és a várost-védő csapatokhoz csatlakoztak.

Petrográdon kihirdették az ostromállapotot. Az uccákon kilenc óra után egy lelket se lehetett látni a cirkáló szuronyos vörös katonákon kívül.

Elgondoltam: mi lenne velünk, ha az ellenforradalom győzedelmeskednék és a haldokló gyermek bölcsője mellett lepnének meg bennünket az ellenforradalmárok a pazar burzsuj lakásban, ahol csak pártemberek laknak...

Trockij személyesen irányította a hadműveleteket.

A hajóágyuk Kronstadt várát romhalmazzá lőtték.

Trockij a kilencedik nap hajnalán, az öböl befagyott jegén keresztül rohamra indította csapatait a szigetvár fellázadt matrózai ellen.

A matrózok elkeseredetten védekeztek. A jég hátán valóságos hullahegyek emelkedtek.

A vörös katonák a hullahegyek barikádjai mögül folytatták az ostromot, amíg végre óriási emberáldozattal bevették a várat.

Másnapra a hirtelen melegre fordult márciusi nap megtörte a jeget, a zajlás megindult és a jégár a tengerbe sodorta a jégen fekvő halottakat és súlyos sebesülteket...

NEGVEDIK FEJEZET.

Mire megenyhült az idő, a kis fiam is szerencsésen felépült súlyos bajából.

A kizöldült Letnij szád lombjai között csakhamar visszanyerte régi egészségét.

Tavasza Petrográd összes uccáiról eltűntek a faburkolatok. A lakosság a hosszú tél folyamán lassankint feltűzelte az uccák elegáns faburkolatát. Az arisztokrata negyedben lehetetlenné vált a kocsi és autó közlekedés. A követség összes okmányait feltűzeltük, csak a katonai attasé vékony papirosra írott gépirásos másolatai maradtak meg, de ezeket *egyéb* célokra használtuk fel.

A csillagbörtön tiszti lakóiról nagyon szomorú hírek jutottak hozzánk. A tiszti-tuszkok a télen nagyon sokat szenvedtek a hidegtől: a börtön központi fűtése felmondta a szolgálatot.

Muki vasárnaponként szorgalmasan hordta a börtönbe összegyűjtött kenyérmaradékait. Mi is beküldtük vele szükös fölöslegünket.

Az orosz börtönőrök vették át Mukitól a névre szóló kenyércsomagokat. Az öröktől tudták meg, hogy a tisztek közül sokan súlyos cingába estek. Ágyba döntötte őket az éhezés, az egyoldalú, hiányos koszt és a hideg.

Orvosi segély nélkül fetrengenek a súlyos skorbutos betegek. Még csak felcser se látogatja meg őket.

Két tiszt már a halállal vívódik.

Döntő lépésre határoztam el magamat.

Kihallgatásra jelentkeztem Majoros elvtársnál, akit az utóbbi időben teljhatalmu biztosnak neveztek ki és a tuszok ellenőrzését is rábízták az orosz hatóságok. Abban reménykedtem, hogy közel egyéves működésem alatt talán már megnyertem bizalmát.

A királyi audienciára nyugodtabban mentem volna, mint most Majoros elvtárs színe elé.

Majoros elvtárs íróasztala mellett dolgozott: a tisztgyanus hadifoglyok igazolólapjainak tanulmányozásába volt merülve. Sovány, hosszú, csontos ujjával az iratok között babrált. A sovány, magastermetű, behorpadt arcu fiatalember fűrészszeve tekintett rám, amikor megszólaltam:

— Egy kérésem volna...

— Haza akar utazni talán doktor elvtárs?... Arról szó sem lehet!...

— Nem a magam érdekében jöttem...

— Ahá... protekcióról van szó... No halljuk...

Hátradőlt székében, irományait az íróasztal fiókjába tette.

Homlokomon kigyöngyözött az izzadság:

— A Kresztijben ülő tisztek között többen súlyosan megbetegedtek...

— No és? — szólt élesen.

— Orvosi kötelességemnek tartom, hogy segítségükre legyek...

— No és? — kérdezte emelt hangon, kissé felemelkedve.

— Gyógyszert szeretnék bevinni a betegeknek, akik orvosi segítség nélkül nagyon sokat szenvednek...

— No és? — harsogta felém.

— És... kérem az engedélyét, hogy meglátogathassam a börtönbe zárt tiszteket...

Majoros elvtárs éktelen dühbe jött.

Felugrott íróasztala mellől. A fogait csikorgatta. Lángvörös arccal kiáltotta:

— Hallatlan vakmerőség! Ugy látszik maga is velük érez! Igen... igen oda való maga is közéjük doktor *ur*...

— Én úgy gondoltam...

— Ne gondoljon maga semmit! — rikácsolta felém örmesteri hangon. — Hogy merészel ilyen kéréssel ide állani? Ha olyan nagyon szereti őket, majd közéjük csukjuk magát is és akkor lesz nekik legalább állandó orvosuk... Ugy van!... Ott van a maga helye doktor *ur* az ellenforradalmi banditák között. Nem értem, hogy ki engedte meg magának egyáltalában, hogy a városban szabadon éljen?...

Ajkaimat harapdáltam kinomban. Idegeim felmondták a szolgálatot.

— Mindössze a súlyos betegeknek akartam segítséget nyújtani... El fognak pusztulni...

— Dögöljenek meg rakásra! — üvöltötte felém Majoros elvtárs.

Csontos ökleivel az íróasztalt verte:

— Dögöljenek meg a disznó kutyák — folytatta. — Korbács kell ezeknek, nem pedig emberséges bánásmód, orvosi segítség. A mi proletár véreink, testvéreink halomszámra pusztulnak a zalaegerszegi internáló táborban. Hullanak mint a legyek... Rakásra pusztítják őket... Vesszenek ezek is! Szemet-szemért!... Elégge sajnálom, hogy eddig egy se pusztult el itt a börtönben. Ugy látszik nagyon jól bánnak velük!...

Kissé lecsillapodva nézett sápadt arcomba:

— Most az egyszer megbocsájtom magának szerencsétlen ötletét és tekintettel vagyok családjára is. Figyelmeztetem, hogy a jövőben tegyen le az ilyen tervekről, különben azonnal lecsukatom... Nincs több mondanivalóm!

Magamra hagyott.

Támolyogva botorkáltam ki az íroдахelyiségéből. A szájamban keserű izt éreztem, a torcom kiszáradt, arcom lázban égett.

A feleségemnek egy szóval se tettem említést a történetekről, mindössze Mukinak panaszoltam el kudarcomat.

Muki csak annyit mondott: »Tudtam, hogy ez lesz a vége«. Azután szomorúan tette hozzá:

— El fognak pusztulni szegények...

Másnap délelőtt a rendelésem végén Muki jelentette, hogy egy szabadkai földim akar velem beszélni. Szuronyos ór vezette fel a csillagbörtönből.

Schulhóf Imre tartalékos hadnagy volt, gyermekkori ismerősöm, akiről nem is tudtam, hogy Kresztijben őrzik a tiszti-tuszk között.

A szuronyos börtönőr lábhoz eresztett puskával állott a kijárat előtt, mialatt Schulhóffal beszélgettem.

Schulhóf hadnagy közölte velem, hogy csak nagy utánjárásra sikerült kieszközölnie, hogy orvos elé állhasson. Arra kért, hogy tüdőcsucshurutjára való tekintettel eszközöljem ki a magyar kommunistáknál, hogy kivegyék a börtönből és civilkórházban helyezték el. Nagyon keservesen panaszkodott, hogy sokat éheznek, nélkülöznek a börtönben.

Megvizsgáltam földimet, orvossággal láttam el és sajnálattal közöltem vele, hogy kérését nem teljesíthetem: lehetetlen dolgot kíván tőlem.

— Kedves barátom, — fordultam Schulhofhoz — rólam mindenki azt hiszi, hogy befolyásos ember vagyok. Én itt egy nagy, nagy *senki* vagyok. Az én szavam itt annyit se nyom a latban, mint egy porszem. Arról most nem beszélek, hogy milyen véleménynel vannak a tisztí tuszokról a magyar kommunisták. Az téged ugye se érdekel. Arról se beszélek, hogy az én ekzis-

tenciám egy paraszthajszálon lóg és féllábbal magam is a Kresztijben vagyok. Azzal se untatlak, hogy atléta természetteddel aránylag kitűnő kondícióban vagy és komoly tüdőbaj nem fenyeget. Azt azonban vedd tudomásul, hogy a börtönben synylódnak testi-lelki jó barátaim, fogolytársaim is és ha csak egy módom is volna, első sorban is *ezeket* venném ki a börtönből és csak azután kerülne rád, az ismerős földre a sor...

Schulhófi hadnagy lesújtva, reménytvesztve hallgatta őszinte nyilatkozatomat.

Részvétellel fordultam hozzá:

— Kenyeret adhatok, ha éhes vagy...

Megköszönte ajánlatomat. Elmondotta, hogy a börtönben folytatja a szibériai lágerben tanult mesterségét, a szijgyártást. Szijgyártó munkával keres külön egy font kenyeret, tehát nincs szüksége kenyérre.

— Annál jobb kedves barátom — mondtam megkönnyebbülve, — mert magamnak sincs.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Kétszáznegyven magyar tiszti-kezes synylődött ebben az időben a különböző petrográdi börtönökben. Anyák a gyermeküket, hitvesek rég nem látott férjüket, hajadonok szibériai vőlegényüket hiába várták otthon...

A cukorgyári internált fiatal tisztek arról kezdtek suttogni, hogy a hirhedt petrográdi börtönben, a »Spálnájában« aktiv tisztek ülnek.

Nyugtalan pleni-vérem börtönök látogatására hajtott. Rögeszmém lett: a börtönök látogatása. A sadrinszki börtönt láttam ugyan belülről, egy éjszakát töltöttem már a kurgáni ideiglenes börtönben, de a *Spálnájá*, az igazi börtönök között is a legigazibb.

Aztán lelkiismeret furdalást is éreztem. Ezek a tépett idegzetű tisztek a börtön magányában bizonyára azt hiszik rólam, hogy befolyásos ember vagyok és módomban állana segíteni rajtuk, csak nem akarok! Persze: egy házban lakik a magyar kommunistákkal, csak egy szavába kerülne...

Aztán nagyon sajnáltam őket. Nem a *tiszte*t sajnáltam bennük, hanem az *embert*.

A véletlen segítségemre sietett.

Az orosz egészségügyi osztályon, a *Nar-Kom-Zdrav-on* megismerkedtem a Spálnájá orvosával, a fiatal lengyel származású Katusinszky doktorral.

Katusinszky doktor boldog volt, amikor felajánlottam, hogy helyettesíteni fogom. Ellátott igazolványokkal.

A Spalernájá a város legelőkelőbb negyedében, az Alekszandrowszkij szád közelében volt, a Néva bal partján. A kétemeletes sarokház szerényen huzódott meg a bérpaloták között: kívülről úgy festett, mint egy ártatlan, csendes lakóház.

A börtönbe való *bejutás* simábban ment, mint gondoltam volna. Még csak a papírjaimat se kérték el. Az őrség sztarsija leszalutált és csendesen maga elé motyogta: »harasó«...

Vagy négy nagy kapu nyílt meg előttem és csukódott be mögöttem, amíg elértem a börtön földszintes, hosszú, ragyogó keresztfolyosójára. A folyosó mindkét oldalán egymás mellett sorakoztak a cellák nyitott, rácsos ajtói. Jedd, sáppadt arccal, beesett szemekkel néztek rám a polgári ruhás börtönlakók.

Az első ember, akivel találkoztam vödört vitt a kezében. Megkérdeztem tőle, hogy vannak-e itt magyar és német tisztek.

A szerencsétlen nem értett oroszul csak eszt nyelven.

Lassankint körülvettek a börtönlakók, nagyobbrészt urikülsejű, szakállas, torzonborz árnyemberek.

Az egyiket, megrögzött szokásom szerint *továrisnak*, elvtársnak cimeztem.

Erélyesen kérte ki magának a címzést:

— Itt a Spalernájában *urazzuk* egymást — felelte méltatlankodva — a továrisok szabadon garázdálkodnak.

A Spalernájában nincs továris, csak goszpodjin...

A folyosóra tódult rabok között ismerősre akadtam: Borisz Grigorjevicsot, tejárusítótat fe-

deztem fel. Meleg kézszorítással üdvözöltem. Irományok, akták voltak a kezében: a börtön irodájában dolgozott.

Cigarettaért kért tőlem. Mohón kapott utolsó cigarettáim után és szokott bőbeszédűségével azon nyomban megkért, hogy látogassam meg a feleségét és a leányát a cukorgyárban. Boris Grigorjevics közölte velem, hogy két bebörtönzött magyar aktív tisztet három nappal ezelőtt Moszkvába szállítottak át, most csak német civilinternáltak ülnek a börtönben, nagyjából »spekuláció« miatt.

Széles gesztussal mutatott a körülöttünk állókra:

— Amint látja tisztelt uram, a Spalernájá a petrográdi előkelőség találkozó helye.

A kapott cigarettákat a zsebébe gyűrte:

— A főváros szellemi, születési és pénzarisztokráciája sinylődik ebben a börtönben...

— Van-e beteg önök között?

Egy közös cellába vezetett, amelyben vagy tizen fektüdtek mozdulatlanul a szalmazsákokon.

Az egyik sápadt arcú, őszes haju öreg urra mutatott:

— Itt van.

Az öreg ur, békebeli milliomos, sárcipőgyáros volt.

Németül szólítottam meg.

— Nem vagyok én beteg — szólt halkán a puffadt arcú uri ember. — Az én betegségemem orvos nem tud segíteni...

— Mióta van a Spalernájában? — kérdeztem részvétellel.

— Harmadik éve — sóhajtotta a gyáros.

— És mi a bűne?

— A gazdagságom. Gyáram volt. Beszün tettem az üzemet.

— Milyen ellátást kapnak?

— Ne is kérdezze uram. A napi félfont kenyéradag mellett délben krumplihéjból készített levest kapunk. A krumplit a személyzet fogyasztja el, nekünk csak a héja marad. A levest közös fatálakban hozzák fel. A forró levelekkel mossuk fel a cella kövezetét. A kívülről hozott »peredácsiból« élünk. Igazságosan felosztjuk egymás között a beküldött élelmiszereket. Valóságos börtön-kommunban élünk uram...

— Kihallgatásokkal nem zaklatják önöket?

— Nagyon is békében hagynak bennünket. Azt se tudjuk, hogy mennyi időre vagyunk elítélve. Most már hála Istennek hónapok óta nem láttuk a halálautót...

— A halálautót?

— Igen. Azelőtt hetenkint kétszer éjjél után megjelent egy teherautó a börtönudvarban és elvitt közülünk néhányat — örökre...

Némán, mozdulatlanul fekvő társaira mutatott:

— Ezek az urak csak azért kerültek be a Spalernájába, mert gazdagok — voltak. Mire véget ér a fosztogatás — ők is megkapják a pecsétetes ártatlansági kolduslevelet.

Végigjártam a börtönfolyosókat. Az emeleti helyiségben férjeiktől elkülönített uriaszonyokat és gyermekeket is találtam.

Borisz Grigorjevics megmutatta a pincében elhelyezett, parafával tapétázott levegőtlen »izzasztó« cellákat is, azután türelmetlenül siettem a kijárat felé. Alig vártam már, hogy az uccára kerüljek. Borisz Grigorjevics még egyszer lelkemre kötötte, hogy látogassam meg családját és arra is megkért, hogy eszközöljem ki, hogy áttegyék őt a rabkórházba.

Mialatt a börtön helyiségeit jártam végig, a régi őrséget leváltották és az új dezsurné sztársi nem akart kibocsájtani a börtönből.

Egy óra hosszat tartó várakozás után visszajött a zavedujuscsi, aki hosszabb telefonbeszélgetések után végre megnyitotta előttem a börtön kapuit.

A börtön zavedujuscsija ebédelni ment.

Leültettek az órség mellett lévő felvételi irodában. Türelmesen vártam. Beláttam, hogy itt az irás, a beszéd nem használ.

Megkönnyebbülve léptem ki az uccára.

Az uccakereszteznél kis hija, hogy neki nem mentem a robogó villamos pótkocsijának.

Temetési menet vonult előttem az ucca közepén.

Petrográdi temetés...

Egy fiatal fekete ruhás uri ember kétkerekű kocsin tolta maga előtt a taligára rakott deszkakoporsót. A különös hallottas-kocsi után lépkedtek a gyászruhás, könnyes szemű családtagok.

Aznapi két koncertre voltam hivatalos.

Délután a szigeti hadifoglyok számára rendeztek »iskolával« egybekötött koncertet, este a követségi palota disztermében Kun Béla személyes felléptét hirdették. Előző napon érkezett Kun Béla külföldről. A szovjet-kormány királyokat megillető díszes fogadtatásban részesítette. A katonaság és matrózok felvonulása után Kun Béla orosz beszédet intézett Petrográd lakosságához.

A koncert előtt a követségi palota elsőemeleti erkélyéről újból beszédet tartott Kun Béla a hadifoglyokhoz, majd a koncertteremben megismételte szónoklatát.

A hangverseny műsorán, mint mindig, ezúttal is visszatartott magyar tisztek és színészek szerepeltek.

Az agitációs koncert szünetjében Kun Béla a követség zöld szalónjában, a Számuelli Tibor klub helyiségében ült aranyozott selyemhuzatu

karosszékekben, amikor elsurrantam mellette.

— Ki ez? — kérdezte hangosan Grósz elvtárostól a kommunista vezér...

A többi már nem hallottam, mert szapora léptekkel siettem a hosszú, keskeny összekötő folyosón keresztül a rendelőmbe.

A koncert zongorakisérője egy petrográdi orosz hölgy lett rosszul és a rendelőmbe vitték.

A rendelő diványán feküdt az őszes haju, előkelő külsejű hölgy és — jóízűen falatozott.

A feleségem a divány mellett állott és mosolyogva fogadott:

— A diagnózist már megállapítottam, az orvoságát is megkapta a beteg...

Vera Romanowna Klemenz, az előkelő magányos hölgy zongoraórákból tartotta fenn magát már évek óta és forradalmi dalokat kísért zongorán a koncerteken, hogy éhen ne haljon.

A zongora mellett az éhségtől lett rosszul.

Másnap újabb, hadifoglyot szállító német hajót indítottak.

A lágerben még egy utolsó, »utraválónak« szánt agitációs szónokiattal tartották a türelmetlen hadifoglyokat és azután utnak eresztették őket.

A hivatalos, kiküldött magyar szónok lelkesen buzdította a hadifoglyokat, hogy mihelyt hazatérnek, ragadjanak fegyvert és csináljanak hazájukban is forradalmat.

Egy öreg, lomposbajuszu, dereshaju magyar csendesen mormogta maga elé:

— Elengedjük mi a sok dumát, csak minél előbb indítsák már el a hajót. Aztán a »szolnok« r gyűjön velünk haza és otthon lógassa a gatyamadzagját, ott szónokoljon...

A behajózásnál nekem is hivatalból meg kellett jelennem. A Néva-parti kikötőben horgonyzó

német tengerjáró hajó már megtelt hadifoglyokkal.

Szomorú szívvél, irigykedve néztem a boldogságtól sugárzó arcokat: mennek hazafelé...

Hét év után viszontlátja az öreg pleni a házáját... A halottaknak hitt szibériai hadifoglyok feltámadnak... Mennyit szenvedtek, éheztek, nélkülöztek, amíg idáig eljutottak a világháború szerencsétlenjei. A hétéves álom most valóra válik: kiűritik a nagy kádert... Eddig bizonytalan volt számukra a hazatérés, most már bizonyos. A német hajóskapitány harsány vezényszavakkal szedeti fel a horgonyokat, a hajóköteleket eloldják, a magyar kommunistákat kitessékelik a hajó fedélzetéről, a hajó lassan eltávolodik a parttól...

Könnyes szemekkel, elszorult szívvél bámultam a hajó után. Honvágy fogott el...

Négy hosszú keserves, kalandos év mult el már azóta, hogy átléptem az orosz határt...

És még csak halvány reményem sincs, hogy rövid időn belül kerüljek ebből az inséges városból...

A hajó fedélzetén kendőket lobogtatnak a távozó hadifoglyok...

Otthon most már kint ülnek a törzsvendégek a kávéházak teraszán... A gondtalan polgár vitatkozik a pincérrel, hogy szikkadt a kalács és savanyu a tejszinhab... Istenem, milyen jó volna most beleharapni egy ilyen szikkadt tejcskalácsba és kiinni a savanyu haboskávét. Aztán elolvasnám a napilapokat... Egy éve már nem olvastam hazai újságokat.

Milyen határtalan boldogságot jelentene számomra, ha a poros szabadkai utcákon bolyonghatnék, a gidres-gödrös, téglás és padlós utcákon, ahol minden házat, minden rögöt oly jól ismerek.

Első utam a görbe Piros-uccába vezetne. Megállanék a ház előtt, amelyben gondtalan gyermekéveimet töltöttem el... Megnézném a régi házat... Vajjon meg van-e még a Kocsmárék nagy eperfája? Él-e még az öreg fiákeres, az Ivanics bácsi?

Konvoj, szuronyos őr nélkül fogok az utcákon poroszkálni, nem kell rettegnem a Grósz és Majoros elvtársaktól, a csillagbörtöntől...

Megbámulom a rég nem látott cifra város-házát...

Grósz elvtárs lépett mellém. Vaskos, nehéz kezét a vállamra tette:

— Nagyön nézi a hajót doktor elvtárs, — szólt kellemetlen, recsegő hangján. — Talán magának is mehetnékje van?

Bárgyu tekintetemre kényszermosoly ült. Valamit motyogtam...

— No ne busuljon doktor elvtárs — folytatta gunyosan — a tiszti-tuszkok kicserélése után magára is sor kerül...

*

Kapóra jött a birodalmi német foglyok hazaszállítását intéző »*Deutsche Missio*« meghívása.

Levélben kértek fel, hogy ezentul rendszeresen látogassam meg a németek evakuációs táborát: az orvosuk haza utazott.

A német nagykövetségen elhelyezett láger a mienkhez képest valóságos üdülőhely volt. A hazatérés előtt álló német katonák *ágyban* aludtak, a tisztek külön szobában laktak.

A német katonák naponta húst ettek rizskásával, vagy makarónival, vacsorára tésztát, vagy konzervfőzeléket kaptak fehér kétszersülttel.

A Missió vezetőjével hosszasan tárgyaltunk a csillagbörtönbe zárt magyar tisztekről. Abban állapodtunk meg, hogy a németek a beteg tiszti-

tuszok részére élelmiszereket és kétszersültet küldenek be velem.

A Deutsche Missio elnöke magára vállalta a látogatási engedély megszerzését, ami annál is inkább könnyűnek látszott, mert Majoros elvtárs két hétre Moszkvába utazott.

Harmadnapra már kezemben volt a Kresztijben sinylődő beteg tisztek meglátogatására szóló írásbeli engedély.

Az igazolványt a legtekintélyesebb orosz fórum, a »Cséka« állította ki a nevemre.

Az engedély *egyszeri* látogatásra szólt.

A legfelsőbb helyről érkezett írás ellen a magyar kommunisták is tehetetlenek voltak. Kísérőnek és ellenőrnek egy fiatal kommunistát adtak mellém azzal a meghagyással, hogy *csak betegeknek* szabad az élelmiszerekből juttatni.

A Néva-parti hatalmas, háromemeletes keresztalakban épült börtön irodájában alaposan átvizsgálták írásainkat és egy *visszatérésre* jogosító nyomtatványt adtak a kezünkbe. A fiatal magyar pártember mindenütt a nyomomban járt, egy pillanatra sem hagyott magamra.

Félelemmel vegyes borzadállyal léptem át a belső kapuk küszöbét. Ugyanaz az émelygős félelmi érzés fogott el, amit gólya koromban éreztem, amikor először léptem a közös, nagy boncterembe.

Egy földszintes, udvari nagy kórterembe vezettek, a súlyos beteg tisztituszok közé.

Fakóarcu emberi roncsokat találtam a teremben. A tisztek skorbutosak voltak. A puffadt arcok mélyén apró fénytelen szemek ültek, dagadt lábaikkal alig vándorogtak.

A kezeim reszkettek, amikor a súlyos beteg tisztek vizsgálásába kezdtem. A betegek foghúsa kifehélyesedett. A fogaik kihullottak, az összeszuszorodott végtagok nagy fájdalmakat

okoztak. Tuberkulotikusak is feküdtek közöttük, testük tele volt furunkulusokkal, kelésekkel.

Rajniss Ferenc hadnagy, a tiszti tuszok választott bizalmi embere keservesen panaszkolt:

— Félfont fekete, vizes, szalmás sárkenyereket kapunk naponta. Az ebédünk üres, zsirtalan vizes leves, amelyben csak itt-ott uszkál néhány káseszem vagy burgonyadarab. Ezen a kosztón vergődünk már közel egy esztendeje.

Az egyik skorbutos beteg bágyadt hangon szólalt meg:

— A súlyos betegek naponta szózott heringet kapnak kosztjavítás címén. A haldoklóknak egy kevés tojáspor is jut.

— Orvos látta-e már a betegeket? — kérdeztem borzongva, mialatt egész testemben az idegek vibrálását éreztem...

— Egy alkalommal benn volt az orosz bőrtőn-orvos, de kijelentette, hogy ezen a betegségen nem az orvosság, hanem a jó koszt segít. A változatos jó koszt és a nyers gyümölcs, zöldségféle.

A sarokból viasszarcu árnyember vánszorogott elő:

— Az oroszok jó szívűek — szólalt meg siri hangon — nem panaszkodhatunk rájuk. Mi nagyon jól tudjuk, hogy nem adhatnak jobb kosztot... Orosz felcser látogat meg benniünket naponta és a kedves testvér... de hát mit segíthetnek ezek rajtunk, nyomorultakon?... Rajtunk csak a magyar kormány gyors intézkedése segíthetne. A halálraitelt népbiztosok sürgős kicserélése... Ez a mi orvosságunk...

Az orosz vöröskeresztes ápolónő őszinte részvétellel nyilatkozott a tisztekről és sajnálkozással állapította meg, hogy az orvossággal is rosszul állanak.

Petrogradban kifogyott az orvosság, a civilkórházak is nagy nehézségekkel küzdenek.

— Ljekársztvó nyet! (Gyógyszer nincs!)

A kedves testvér nagyon jól tudta, hogy a skorbutos tiszteken csak a jó táplálkozás segíthetne, de a kosztjavításról még csak álmodni se lehet...

Sorra járultak elé a beteg tisztek.

Az éhező tisztek lassankint eladogatták a tavasszal kapott Nansen-szeretetadományokat. Egy köpenyegért hat font kenyeret kaptak, egy pár uj cipőnek három font fekete kenyér volt az ára. A zöld amerikai katonanadrágért két fontot, az ingért egy font kenyeret kaptak cserébe. A csereüzleteket az orosz börtönőrök és az elítélt spekulánsok bonyolították le, akik a *kivülről* beszállított kenyéradagokkal a börtönben is folytatták üzérkedéseiket.

A tiszti-tuszkok között azok jártak jól, akik Szibériában mesterséget tanultak és a börtön műhelyeiben kenyérért dolgoztak.

A börtön műhelyében az egyik tiszt gyönyörű női cipőket csinál, a másik az asztalos műhelyben, a harmadik a lakatosok között dolgozik.

A festőművész hadnagy képeslapokat fest és darabonként egy font kenyérért árulta a Kresztijben ülő spekulánsoknak.

— Honnan veszik ezek a kenyérvalutát — kérdeztem a festőművész hadnagytól.

— Kivülről kapják a heti peredácsival.

— Sokan ülnek?

— Vannak itt vagy százan.

Egy kövér, kihizott rubaskás oroszra mutatott, aki mellettünk ment el notesszal a kezében.

— Itt van egy példány. Még üzleti könyveket is vezet a börtönben. Ez vette meg a tisztilibeszgábék legnagyobb részét... Veszedelmes hiéna. Tíz esztendőt kapott.

— És leüli?

— Dehogy! Az orosz spekulánsok novem-

ber hetedikén, a szovjet legnagyobb ünnepén amnesztiát kapnak. A tíz esztendő csak ijesztés. Van aki husz évet kap, van aki harmincat.

— És az is amnesztiát kap?

— Igen... A *mi amnesztiánk* nagyon késik — tette hozzá a tiszt nekibusulva.

Kiosztottam a betegek között a rendelkezésemre bocsájtott német huskonzervákat és a fehér kétszersültet. Összeírtam az állandó segélyre szoruló rokkantakat.

A kísérő kommunista sürgetett.

A látogatásra engedélyezett félóra letelt már.

A belső kapu előtt találkoztam Schulhof hadnaggyal, aki az elkészített lószerszámokat vállára vetve vitte az irodába.

— Keserves kenyér ez — sóhajtotta a földi.

— Reggeltől estig dolgozom a szijgyártó műhelyben azért a negyven deka fekete kenyérért...

Részvétellel fordultam hozzá:

— Még egyszer kérdezem: küldjek be neked kenyeret a szanitészemmel? Mást sajnos nem adhatok...

— Köszönöm, nem kérek — felelte Schulhof.

Válaszából kiéreztem a sértődött tiszt önérzetes gögjét.

Szinte kiolvastam a gondolatát:

— Ime ez az *egyetlen* ember, akiben biztam. Bizonyára *nem akar* segíteni rajtam, pedig módjában állana...

Amikor kikerültem a börtön nagy kapuján és kiléptem az utcára, úgy éreztem, hogy a fejem éppen úgy meg van dagadva, mint a börtönlakó, szerencsétlen élő halottaké...

HATODIK FEJEZET.

A feleségem délelőtt a pazar berendezésű konyhában dolgozott.

A heringeket tisztogatta, majd a raktárból kapott bűdös marhahús szagtalanításához fogott. Több vizből kimosta a helyenkint zöldesszínbe játszó husdarabokat, azután hidrogénes vízzel öntözgette.

— Nem bírom tovább... Ezt nem bírom... — panaszkodott.

Szótlanul, lehorgasztott fővel álltam a konyhaajtóban, indulásra készen. Gyuri már a kezemet húzta:

— Papa... gyerünk sétálni... A Letnij szádba...

A feleségem dühösen vágta a húst a vizar-tályba:

— Botrány! Romlott húst adnak az orvos konyhájára... Ilyesmi is csak veled történhetik... Mert te félsz *tőlük!*... Nem értem, hogy lehet ennyire félni *tőlük*...

— Ma az egész tábor bűdös húst kapott...

— Mindenki beteg lesz...

— Majd meglátod: senki se lesz beteg. A kiéhezett embernek nem árt a bűdös hús. Nálunk a cigányok megeszik a földből kiásott döögöt és kutyabajuk sincs.

Lángoló arccal, könnyes szemekkel tört ki a feleségem:

— És a szomszéd szobában friss halat esznek ma ebédre... Ők nagyszerűen kosztolnak. A kommunista urak. Fehér kenyeret esznek, fehér lisztből, zsirral készült süteményeket, főzelékeket, kompótokat, sajtot, gyümölcsöt zabálnak naponta... És ezt nevezik ők egyenlőségnek. De majd megmondom én nekik a szemükbe a véleményemet! Én nem félek tőlük, mint te... Holnapra már nincs mit főznöm. Ma esszük meg az utolsó heringeket... Elfogyott a főzőolaj, nincs a konyhán egy kanálnyi liszt sem... Minden nap hering, hering... már rá se tudok nézni...

Szomorú szívvvel mentem le a kis fiammal a Letnij szádba.

A pompás kert közepén Lafontaine szobra előtt ültünk le egy padra.

Szórakozottan magyarázgattam Gyurinak a szobor mesecsoporthozatairól, állatairól.

A kis fiam az ölembe kuszott, könnyörgő pillantást vetett rám:

— Papa... mesélj...

— Mesélj egy kis majomról és egy nagy katonáról.

A mese címét mindig a fiam adta, nekem kellett rögtönözni hozzá a többi:

— Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy kis majom...

Áhitattal hallgatta a mesét. Mihelyt készen voltam az egyikkel, azonnal megadta a másik mesének a címét:

— Most mesélj... mesélj egy tigrisről és egy szerecsenről...

Muki közeledett a park városi bejárata felől. Csomagokkal volt tele. Nehézkesen lépkedett rosszul gyógyult, csonttöréses, fájós lábával.

Muki lassankint a Szergejewszkája-láger *nélkülözhetetlenje* lett. Használható, ügyes fiú volt, aki mindent el tudott intézni. Az utóbbi idő-

ben már a kommunisták konyhájának komplikált felvételezéseit is rábízták az elvtársak. A szerencsét az alapozta meg, hogy a félelmetes Grósz elvtársat furunkulusaitól megszabadította. A pártemberek az utóbbi időben vele kezeltették magukat. Muki önállóan kezelte Klinghammer elvtárs reumáját, Alekszi elvtárs bőrbaját és Majoros elvtárs keléseit.

Féléves »felcseri« működése után minden befolyását latba vetve, sikerült legjobb barátját, a krasznójárszki láger népszerű Számek Gyuláját a cukorgyári internálótáborból kivennie. Számek kadetot az evakuációs irodában alkalmazták. Számek abban az időben került az irodába, amikor társait a cukorgyárból a csillagbörtönbe tették át.

(A gyenge fizikumú, kopasz, cvikkeres Számek, aki egész télen át a Néva rakodómunkásai között dolgozott, végtelenül boldog volt, amikor az irodán alkalmazást nyert.)

Muki fáradtan rogyott le mellém a padra.

Gyuri azonnal az ölébe ugrott és hizelegve cirógatta Muki sima, lányos arcát:

— Muki mesélj... Muki mesélj — könyörgött neki

— Majd a papa mesél a Mukinak kis fiam..

— Muki meséljen Gyurinak! — türelmetlenkedett a kis forradalmár.

Szerencsére megjelentek a téren Gyuri játzó társai és magukkal vitték a kis plenit.

— Baj van Mukikám... — fordultam a kadethez...

— Csak nem?...

— Baj van fiam: elfogyott a báresz. Kész vagyok. Van ugyan még néhány szappanba dugott aranypénzem az *utra*, de egyéb semmi. Nincs egy megveszekedett ezresem se... Nem tudom mit együnk holnap.

— Hiszen ma kaptunk húst a magazinból.

— Bűdös.

— Hagymát is adtak...

— Rohadt.

— A kenyér?...

— Ehetetlen. A feleségem patkányganéjt fedezett fel a szalmás, piszkos fekete kenyérben. Nem bírom tovább. Szökni akarok. Ez így nem mehet tovább... A feleségem se bírja idegekkel... Nagyobb kölcsönre volna szükségem...

Megkértem, hogy szerezzen a lett Enbomtól pénzkölcsönt számomra.

— Mennyire van szüksége?

— Legalább félmillióra.

— Holnap reggel megszerzem a pénzt, de a szökési tervről egyenlőre mondjon le...

Muki közölte velem, hogy a finn határ mentén egy faluban dolgozik mint felcser egyik önkéntes ismerőse, Fiedler, aki arról értesítette, hogy *egyenlőre* a szökés lehetetlen. Katonák és hadifoglyoknak öltözött detektívek őrzik a finn határt és jaj annak, akit szökésen csipnek. Az orosz előkelőségek közül sokan kísérelték meg a szökést, de valamennyien rajta veszttek.

Muki még aznap délután megszerezte a lett spekulánstól a kért összeget, azonfelül kieszközte a Nar-Kom-Zdráv-nál, hogy idő előtt megkapjam a rendkívüli fejadagot, két hétig tartó orvosi munkám honoráriumát. Üdülésre szoruló munkásokat és hivatalnokokat válogattam ki a jelentkezők nagy tömegéből. Ezért járt nekem a — »diplomata pajok«.

Az utalványon megjelölt élelmiszerek átvételéért *személyesen* kellett jelentkeznem.

A diplomata pajok: egy-egy font lekvár, vaj, méz, só, rizskása, cukor, félfont burgonyaliszt, szárított gyümölcs, egy üveg napraforgó olaj és egy tábla csokoládé volt.

— Ez az egész? — kérdeztem boszusan az ügyosztály vezetőjétől. — Ez az a beígért híres »Zinowljew-féle« diplomata-fejadag? Édes-keves két heti orvosi munkámért...

— Ez a pajok csak a külföldi diplomatáknak jár — hangzott a válasz.

A Nar-Kom-Zdráv orvosfőnökének annyira megtetszettem, hogy az orosz Riviéra egyik szanatóriumának vezető orvosi állását ajánlotta fel nekem.

— Ez az állás, — mondotta jóságos mosollyal — mindenesetre alkalmas arra, hogy megszabaduljon az inséges fővárostól... Elfogadja? Akár holnap utazhatik Jaltába, a Fekete-tenger partjára...

— Én *haza* akarok utazni... — feleltem kedvetlenül.

— Nem szíveli talán a tengert?

— Életem leghőbb vágya volna a tengerparton élni, de...

— De?...

— De — nem Szovjet-Oroszországban...

*

Boldogan siettem *haza* a zsákmánnyal.

Feleségemnek éppen vendége volt.

Vera Románovna Klemenzen ült a terített asztal mellett és a heringből falatozott.

Előkelő vendégünk szemei majd kiugrottak, amikor az asztalra raktam ki a diplomaticski pajokot és ki se fogyott a dicséretből, amikor lekváros kenyérrel és cukros csájával kínáltuk meg.

Vera Románovna Klemenzen, aki a háború kitörése előtt a követségi palota mindennapos vendége volt, most mohón falta a gyümölcsizes és a mézes-vajas kenyérszeleteket... Csokoládét is kapott hozzá.

— Istenem — sóhajtotta — három év óta

nem ettem ilyen jól... Nem is gondolják, milyen jól élnek maguk a petrográdi benszülöttekhez képest...

Vacsorára is ott tartottuk: jóízűen fogyasztottuk el a szagtalanított húst.

Feleségem a krumplilisztből és a szárított gyümölcsből pompás »kiszal«-t készített.

— Fejedelmi vacsora volt... — áradozott Vera Románovna.

Vacsora után szokásához híven kiöntötte minden keserűségét:

— Istenem — kezdte — ez a szovjet... Rettenetes emberek ezek... Képzeliék csak: a múlt héten a »nem dolgozó« urinőket az egész kerületből összeírták és tegnap kényszermunkára vitték a burzsujkákat... Engemet is elcipeltek. A kórházi betegszobák kövezetét kellett felmosnunk. Kényszermunkára visznek mindenkit, akinek nincs munkakönyve, tudovájá knyiskája. Most azután minden nő igyekszik irodába járni, hogy megszerezze a munkakönyvet és ezzel megszabaduljon a rendőrség zaklatásától. Polgárlányok, arisztokraták gyermekei és a prostituáltak egymás mellett dolgoznak az irodákban. »A munka nem fontos, a fizetés még kevésbbé, csak meglegyen a munkakönyv« — mondják az uccai nők és azután szabadon folytatják éjjelenként régi mesterségüket. A prostitúció sohasem virágzott annyira Oroszországban, mint amióta betiltották. Ugyanigy vagyunk az alkohollal és a spekulációval is. Sőt: Uram bocsásd meg bűnöm... emberemlékezet óta nem tódult úgy a nép a templomokba, mint amióta az állam hadat üzent az egyháznak...

Az irodán dolgozó »visszatartott« Gieszner kadett jött be a szobába, aki Vera Románownát már a koncertekről ismerte. Gieszner helyet fog-

lalt az asztal mellett és figyelmesen hallgatta az előkelő petrográdi hölgy panaszait.

Vera Románowna az asztalterítőre széthullott kenyérmorzsákat szedegette fel és így folytatta előadását:

— A nők esküdt ellenségei a szovjetrendszernek... Lépten nyomon szidják Lenin kormányát, szidják a zsidókat. Már nyíltan szapulják Trockijt és Zinowljewet a villamosokon, az élelmiszerkiosztó helyek libasorjában, a csájnájékban, színházakban, mozikban.

Gieszner közbe szólt:

— Persze nem politikai meggyőződésből, hanem hiúságból...

— Az lehet — szólt Vera Románowna mély lélegzetet véve. — A szovjet-rendszer megfosztotta a nőket a fénylő cikkektől. Tessék ide nézni: két év óta rongyszalagot viselek gumiharisnyakötő helyett. Toalettekre a tisztességes nőknek nem telik. Az igazi urinők a régi rongyokban járnak. Divatos, drága selyemtoalettekben csak a komiszárok szerelmei és a matrózok bárisnyái pompázhatnak... Azoknak mindenre telik.

Gieszner csendesen jegyezte meg:

— A petrográdi kommuna vezetője, Madame Rávics, a volt szülésznő koboztatta el a főváros pipere és kendőző cikkeit...

— Uram atyám — vette át a szót Vera Románowna, szemeit az ég felé forgatva — mikor lesz ennek az áldatlan állapotnak vége? Már a negyedik éve, hogy a szovjet-kormány a nyakunkon ül... Képzeli csak, hogy mi történt a cousine-ommal. Szegény asszony — gárdaezredes özvegye — a gyermekmenhelyen vállalt irodai munkát. Egy szép napon rájött, hogy a rakárnok dézsmálja az élelmiszereket és valóságos csereüzletet folytat a tejjel, cukorral és a ke-

nyérrel. Cousine-om leleplezte a tolvajt. Az ellenőrök azonnal szigorú vizsgálatot indítottak a raktárnok ellen és a vége az lett, hogy a cousinéomat kiröpítették az állásából. A munkakönyvét is elvették tőle.

Vera Románowna néhány korty csáját ivott és azután így folytatta:

— Még cifrább eset történt egy dúsgazdag ismerőssémmel. A gazdag, nemesi családból származó uriembert két évvel ezelőtt letartóztatták. A Spalernájába zárták. Vagyontérő családi ékszereit lefoglalták. A napokban bocsájtották szabadon az »ellenforradalmárt«, aki lefoglalt ékszereit követelte vissza. A börtön irodájában kikeresték az iratok közül a lefoglalt ékszereket tartalmazó listát és a drága családi ékszerek helyett értéktelen holmikát szolgáltatott neki vissza. Az aranyóra helyett ócska vasórát, a briliáns gyűrűk helyett vékony cseléd-gyűrűket. Még meg is fenyegették a szabadlábra helyezett burzsujt, hogy ha kinyitja a száját, rövidesen visszakerül a börtönbe...

Gieszner kadet, aki »hivatalból« szorgalmas látogatója volt a kommunista iskolának, csendesen szólalt meg:

GIESZNER: Gazemberek, tolvajok a cári rezsim alatt is akadtak... A nagyságos asszony egyre csak arról beszél, hogy mit rabolt el a szovjet, mivel rövidíti meg a polgárokat, de egy szóval se tett említést arról, hogy mit *ad*?...

KLEMENZ: Nekünk semmit se ad...

GIESZNER: Csak a dolgozóknak... Anynyit és azt ad, ami fölött rendelkezik. Az apa se adhat a fiának abból, amije nincs... Például...

KLEMENZ: No erre kíváncsi vagyok... Például?

GIESZNER:... például a szegény gyerekeket ingyen nyaraltatják főúri nyaralókban... A

jó békevilágban a munkások gyermekei a főváros forró aszfaltján nyaraltak. Ilyesmi csak a vagyonos osztály gyermekeinek jutott... Mint-ha a természet csodái: a tenger, a tó, az illatos fenyőerdő, az ózondus levegő csak a gazdag emberek csemetéinek szánt isteni ajándék lett volna... Maguknak sajátították ki... Oda szegény ember fia nem jutott soha... Ma már minden hivatalnak megvan a külön nyaralóhelye...

KLEMENZ: No és ezzel kész is vagyunk...

GIESZNER: Még nem... Békeidőben a szegény ember gyermeke, ha tehetséges is volt, Nem végezhetette el tanulmányait, Oroszország egyetemlein nem nyerhetett diplomát, ha még oly rátermettséget mutatott is.

KLEMENZ: Ez nem áll. Itt van mindjárt a Kuzmanow-fiu... Olyan szegény volt, mint a templom egere... leckeadásból tartotta fenn magát és mégis ügyvéd lett...

GIESZNER: Ez csak egy példa. Én a miliók példájára hivatkozom... A szovjet, asszonyom kiegyenlítette a nagy ellentéteket, ami a munkás és a herceg között állott fenn a cári országában...

KLEMENZ: Ah — akkor nagyon jó élet volt... Két kopekába került egy font fehér kenyér és most hétezerbe kerül a fekete kenyér és az sincs...

GIESZNER: Képzelje el asszonyom, a szomszédban lakó foltozó varga azt állítja, hogy a cári rezsim alatt nedves, penészes pincelakásban lakott családjával és még csak egy kopekája se volt kenyérre... Pedig akkor olcsó volt a kenyér... A napszámos gyermekei télen is mezítláb járkáltak, pedig a Litejnij-proszpekten a cipőüzletek kirakataiban a legszebb cipők pompáztak... De csak az vehette meg a gyermek-

cipőket, akinek tellett a pénzéből, nem pedig az, akinek arra feltétlenül szüksége lett volna...

KLEMENZ: A munkások elitták a keresetüket.

GIESZNER: Akadt köztük olyan is. Nem vonom kétségbe. De azt csak el kell ismernie asszonyom, hogy itt a káprázatos pompájú, pezsgős orosz fővárosban békeidőben is szörnyű volt a munkásnyomor... Gondoljon csak a gyakori forrongásokra... a kilencszázötbeli vérengzésekre... Ezek éhségforradalmak voltak!...

KLEMENZ (gyorsan): No és mit »ad« még a szovjet?

GIESZNER: Első sorban szabadságot, emberi szabadságot.

KLEMENZ: Szép kis szabadság az, amikor a lapoknak csak azt szabad megírni, ami a szovjetnek kedves, aki más véleményen van, azt lecsukják azonnal...

GIESZNER: Proletárdiktatura van, ne felejtjük el. A fehér diktatura se bírálja el enyhébben az ellenzéki mozgalmakat... A diktaturát pedig védi a proletárhadsereg.

KLEMENZ (ingerülten): Ugyan hogy mondhat ilyet intelligens ember léte!... Proletárhadsereg?... Hiszen a gazdag ember, a burzsuj fiát éppen úgy besorozzák, mint a cári rezsim alatt... Azt a hadsereget nevezi maga proletárhadseregnek, amelybe az orosz előkelőség gyermekeit is belépésre kényszerítik?... Látszik, hogy megszédítette a fejét a sok marxi »iskola«...

Gieszner már nem felelhetett a kihívásra, mert Muki rontott be a szobába, sápadtan, magából kikelve:

— Rettenetes... Rettenetes — hajtogatta Muki.

Egy székbe rogyott.

— Mi az? Mi történt? — kérdeztük egyszerre többen....

Szakadozott, elcsukló hangon jelentette:

— Számeket bevitték a csillagbörtönbe...

A Cseká detektívjei jöttek érte... Giesznert is keresték a lakásán, de nem találták... Őt is beviszik...

Halálos csend ült a szobára...

Gieszner krétafehér arccal, kidülledt szemekkel meredt maga elé.

Gyuri előjött játécai közül a másik szobából és Muki ölébe mászott fel:

— Muki mesélj valamit... — könyörgött.

Muki magához szorította a kis fiút, azután csendesen mondta:

— Azt hiszem kikapám most már nem so-
kaígg mesélhetek neked... Legközelebb értem
fognak jönni...

HETEDIK FEJEZET.

Muki egész éjjel leveleket irt.

A reggeli vizit alkalmával beszámolt a betegkről, azután elkészítette, kiadta a gyógyszereket. Zavart tekintettel, szórakozottan rakosgatott a rendelőben.

— Mi ujság Muki? Ne szomorkodjék... A fő, hogy magát békében hagyják... — mondtam vidámságot erőltetve.

— De meddig? — sóhajtottá... Rossz előérzetem van...

Kis szünet után így folytatta villogó szemekkel:

— Engem ugyan nem visznek be a Csi.lagbörtönbe... Abból Grósz elvtárs nem eszik...

— Hát csak nem gondolja komolyan?...

— Nagyon is komoly a dolog... Nekem jó besugóim vannak...

— Hol van Gieszner?

— Meglógott... Senki se tudja hova szökött. Messzire nem szökhett, mert nincs egy kopekája se...

— Szegény fiu...

— Ismerte Bálint hadnagyot?

— Hogyne.

— Bálint is megugrott tegnap. Itthagytá a feleségét, mindent. Még csak egy sor írást se hagyott hátra... Előzőleg egy csomó pénzt vett fel az apósától. Most keresik Giesznerrel együtt...

Csak arra vagyok kíváncsi, hogy mikor kerül az én letartóztatásomra a sor... Eddig úgy látszik pofára ment a játék...

— Nem hinném, hogy magára is sor kerül, hisz annyi szivességet tett ezeknek az embereknek.

— Ezek nem emberek...

— Nos és mit tud Számekről?

— Egyenlőre csak annyit tudok, hogy ül...

A csillagbörtönben sinylődő kosztosaim megsza-
porodtak: Vass Gyula és Volkmann mellett most Számekről is gondoskodnom kell... Örület...
Aztán a Marinszkival is pehhem van...

— Hogyan?

— Fél esztendő óta vadászom a Marinszki-opera balett-előadására és éppen ma estére utalták ki nekem az iroda szabadjegyeit. Számekkel együtt akartunk menni... Hallatlan pehh. Itt van a zsebemben a kétszemélyre szóló szabadjegy. A cári páholyba szól a jegy. Most magának kell átvenni a jegyet. Majd szólok a nagyságos aszszonynak.

— A feleségem ugyse megy. Nem bizza idegenre a gyereket. Maga fog velem jönni Muki...

— Nincs énnékem most a baletthez kedvem...

*

A sorozatos pompás petrográdi színházi esték szellemi táplálékai pár órára elnémitották az éhes gyomrok muzsikáját.

Ez az egy, ami a régi Oroszországból változatlanul fennmaradt: a színház. Ezt még a legvérmesebb ellenforradalmárok se vonták kétségbe.

Sorra jöttek a Narodnij Dom, Marinszki, Michajlowszki, Nikolájewszki színházak felejthetetlen estéi: Rimszki Korzakow... Csajkowszki Pique Dámája, Jewgenij Onyeginje, Puskin Dubrowszkyja, Saljapin Borisz Godunowja.

Kiéhezett emberek között ültünk a nézőtéren, áhitattal hallgattuk Saljapin csodás basszusát és közben azon járt az eszünk, hogy vajjon hány font vaját, cukrot és kenyeret kaphat Saljapin ezért a fellépéséért. Mert hogy drágán fizetteti meg művészetét, azzal tisztában voltunk.

Estére mégis csak amellettt döntöttünk, hogy megnézzük a balett-előadást.

Muki alaposan kiöltözködött. Szerzett valahonnan egy csukottnyaku fekete sportkabátot. Benzinnel kitisztította harctéri, pecsétetes zöld lovaglónadrágját, tükröfényesre subickolta fekete, viharedezett lábszárvédőit és katonabakancsait. Én a Norlintól örökölt kopott, fényes, fekete ruhámba bujtam.

Már jóval az előadás kezdete előtt megjelentünk a Marinszki páholy-folyosóján.

Beszédbe elegyedtünk a páholynyitogató, egyenruhás öreg emberrel:

— Ugyan hány esztendeje van már a színház szolgálatában? — kérdeztem a vézna, görnyedthátú, szakállas öregtől.

— Harminc éve — válaszolta kelletlenül.

Muki vette át a szót:

— A nézőtéren három drapériás, udvari páholyt látok. Két földszintes proscenium páholyt és egyet az első balkónon. Ugyan melyik volt II. Miklós cár páholya?

— Ez itt, a bal oldalon, ahová az önök jegye is szól. A balkon közepén a nagy páholy Nikoláj Nikolájevics nagyhercegé volt.

Megköszöntük a felvilágosítást.

— No Muki — szóltam magyarul a kadet-hez — mit szólnak majd Pesten, ha elmeséli, hogy a cár páholyában ült? ... El se hiszik? Mi? És ezzel a benzinszagu zöld katonanadrággal és a szeges bakancsokkal akar beülni a cári páholy-

ba? Jó lesz egy ilyen rongyos, hadifogolynak a kakasülő is... Nem gondolja?

Muki nem maradt adós a válasszal:

— No és maga doktor ur, nem restelli magát a heringes vacsora után az udvari páholyba ülni?... Az egész páholy heringszagu lesz...

Alaposan körülnéztünk a cári páholyban. Helyszíni szemlét tartottunk, hogy vajon — jó öreg hadifogoly szokás szerint — nem lehetne-e valamit magunkkal vinni »emlékbe«.

A baloldali páholyfolyosó utolsó ajtaja nyitott a cári páholy előszobájába. A tágas, hatszögletű előszoba padlóját piros kókusz-szőnyeg borította, a falakat almazöld selyemtapéta vonta be. A falon velencei tükör és aranyozott ruhafogasok. Az előszobát nehéz zöld selyemfüggöny választotta el a szalontól. A rózsaszínű selyemtapétás, süppedő szmírnaszőnyeggel borított szalón butorzata egy kis dohányzóasztalból, vitrine-ből, néhány karosszékéből és egy remekművű tükörből állott. A XVI. Lajos korabeli fejedelmi, gazdag aranyozású butorok feltűnő jó karban voltak tartva. A vitrine tetején üvegbura alatt egy pontosan járó, csodaszép antik ingaóra állott. A szalón szinpad felé eső oldalán egy diszkrét tapétaajtót találtunk, amelynek aranyozott kilincse alatt diszes aranykulcs szerénykedett. A szalont ujjabb nehéz selyemfüggöny választotta el a tulajdonképeni páholytól, amelynek egy harmada a szinpadra volt építve. A páholy elülső részén tizenkét aranyozott, piros selyemmel párnázott szék sorakozott egymás mellett.

A cári páholyban rajtunk kívül néhány jobb hivatalnok külsejű ember foglalt helyet.

A nézőtér lassankint megtelt szabadjegyes közönséggel. Az opera hatalmas nézőterét a legvegyesebb publikum töltötte meg. Az első sorokban rubaskás, csizmás tovarisok ültek. A páho-

lyokban szovjethivatalnokok foglaltak helyet családtagjaikkal. Az emeleti ülő- és állóhelyekre jutottak a katonák és a matrózok. Feltűnő sok hölgyet láttunk a földszinten. Csaknem valamennyi rövidrenyirt »bubis« haját viselt. A ruhák szabásán érezhető volt a szovjet izoláltsága: minden hölgy más és más stílus ruhát viselt. A petrográdi hölgyek maguk kreálták a divatot: évek óta nem látták a párisi divatlapokat.

Azon az estén a *Lebedjinnoje ozero* (Hattyutó) című egész estét betöltő balett ment.

Az előadás előtt a függöny elé lépett egy rendkívül intelligens arcú fiatalember, aki a balett rövid tartalmát mondotta el. Meglepően értelmes előadásban fejtegette a balett műfaját és felhívta a közönség figyelmét a balett zenei szépségeire.

A konferánsz után egy revolveres, csizmás komiszár lépett a lámpák elé és agitációs beszédet tartott, amely alatt a publikum hangos beszélgetésbe, eszmecszerébe kezdett. A közönség moraja az agitátor szavait valósággal elnyelte.

Az agitációs beszéd után kezdődött a balett. Muki előadás közben a fülemhez hajolt:

— Csodás előadás... Az ember elfelejti minden baját. Már csak ezért az egy előadásért is érdemes volt elfogatni magunkat...

Felvonás közben Muki felment az emeleti büfébe. Magamra maradtam a páholy szalónjában.

A tapétaajtón keresztül tisztán kiértettem a szinpadon sürgő-forgó munkások beszédét, a rendező vezénylő szavait, a ballerínák kacaját, csevegését.

A szinpadra vezető ajtó zárva volt. Megfordítottam a kulcsot: felmentem a szinpadra.

A diszletmunkások a második felvonás erdődiszletét állították össze. Úgyet se vetettek rám.

A páholy ajtajával szemben voltak a prima-

balerinák öltözői. Az öltöző felé somfordáltam. A nyitott ajtón kihallatszott a primadonnák beszélgetése:

— Megkaptad a pajokot?

— Meg.

— Mennyi vaját kaptál?

— Öt fontot.

— Hallatlan... én csak négyet kaptam. És cukrot?

— Cukor helyett mézet küldtek. Azt mondták nincs cukor.

— Én három font cukrot és egy font mézet kaptam.

— Iván Petrovics megígérte, hogy holnap küld fehér kenyeret és egy pud krupcsatka lisztet...

— Ilyen szerencséd csak neked lehet...

— Még mindig fórban vagy a csokoládéval...

— Kicsérélem a csokoládét a fehér kenyérré...

— Csáját is kaptam. Egy font »Cár rózsáját«...

— Botrány. Valóságos vagyon...

Kizárólag élelmiszerekről folyt az élénk diskurzus. A volt cári színház dédelgetett, világhírű primadonnái vajról, kenyérről, cukorról csevegtek... A cári rezsim alatt bizonyára az ékszerek, a briliánsok, a diadémek és az igazgyöngyök értékelték első sorban a sztárokat...

Ékszerről most nem esett szó...

A felejthetetlen színházi est után szaporán lépkedtünk hazafelé a Mojkan keresztül.

Éjfél után járt már az idő, mikor a népes Newski proszpekten keresztül a Litejnijre értünk.

Az uccák nappali fényárban usztak...

A Litejnij proszpekt és a Szergejewszkaja

sarkán a követségi palota régi portása várt bennünket.

Aggodalmas arccal fordult Mukihoz:

— Müller ur... ne tessék hazamenni... A rendelőben két detektív várja...

A detektívek hajnalig vártak a rendelőben, átkutatták Muki szegényes pleni-holmiait, rongyait és aztán a ház előtt állottak lesben.

Grósz elvtárs másnap személyesen vette kezébe a nyomozást. Felcsatolta revolverét és sportsapkát nyomott a fejébe, amelynek ellenzője jótékonyan takarta hatalmas sasorrát.

Csak úgy mennydörgött a hangja az udvarban:

— Áruló van közöttünk!...

Végigkutatta előbb a házat, még a padlások és pincék rejtett zugaiba is bekukkantott.

Grósz elvtárs valósággal toporzékolt dühében:

— Lelövöm, mint egy kutyát!...

Kihallgatott engemet is.

Arca pulykapiros volt a haragtól. Apró, gonosz szemeivel erősen kancsalított:

— Mikor látta a segédjét, doktor elvtárs?

— Tegnap délután.

— A vacsoránál nem jelentkezett?

— Nem.

— Nem volt színházban az este?

— Nem. Itt van a jegy a zsebemben. Egyedül mentem a Marinszkiba.

— Kivel barátkozott Müller?

— Számekkel.

— Civilekkel nem érintkezett?

— Erről nem adhatok felvilágosítást. Itthon tiló fiu volt. Szabad idejében leveleket írt szüleinek.

— Pénze volt-e?

— Tudtommal nem volt egy kopekája se...

— Nők nem jártak-e fel hozzá?

— Nem vettem észre. Az utóbbi időben állandóan nagyon levert volt és zavartan viselkedett... Nincs kizárva, hogy öngyilkosságot követett el.

Muki eltűnt nyomtalanul. Lázasan kutattak utána, de eredménytelenül.

Időközben a kommunista-jelölt Schaimovics kadet is megszökött a követség épületéből. Schaimovics szorgalmas tanítványa volt Alexi elvtársnak és közvetlenül a pártba lépés előtt oldott kezet.

Muki eltűnését követő negyedik napon egy vézna, gyérhaju, napbarnított, ráncos arcú emberke állított be lakásomra.

Levelet hozott. A borítékon megismertem Muki kézírását. A fiú részletesen írta le szökésének történetét:

»Kedves doktor ur!«

»Finnországból írom e sorokat — így kezdődött a levél. — A balett-est utáni kritikus éjszákát Enbom ur lakásán töltöttem. Az első dolgom az volt, hogy Számek részére nagyobb összeget vettem fel és megbíztam Enbom urat, hogy vigyen be hetenkint élelmiszert kosztosaimnak. Aztán elláttam magamat aranypénzzel... Enbom ur egy megbízható finn csempésznek a címét is megadta.

Korán reggel kimentem a finn pályaudvarra: vonaton akartam a határig utazni... A jegypénztár körül két forsriftoz német uniformisba öltözött Cseká-detektív ólalkodott. Már messziről megismertem őket... Ugyanezek a pasasok viték be Számeket is a csillagbörtönbe.

Elhatároztam, hogy gyalog megyek a határ-

ig, felkeresem Fiedlert és magammal viszem. Fiedler kitűnően beszéli az orosz nyelvet. Süket-némának akartam tetetni magamat mellette.

Dél volt, amikor kiértem Fiedlerhez. Nagyon megörült, amikor közöltem vele, hogy magammal viszem, sőt az »utiköltségét« is fedezem. (Fiedler állandóan pillanatnyi pénzzavarban szenvedett.)

Az éjszakát egy parasztkunyhóban töltöttem.

Ugy állapodtunk meg Fiedlerrel, hogy a délután folyamán szerezni fog egy kocsit és hajnali három órakor értem fog jönni.

Persze egész éjjel le se hunytam a szememet...

Reggel három órát ütött az óra... Négy óra... Öt óra... Fiedler nem mutatkozik...

Végre hat órakor előkerült és össze-vissza hazudozott nekem. — Nekem ne hazudjál — mondom és lekentem neki egy pofont. Azután tovább hazudozott a svihák, hogy így, meg úgy nem kapott kocsit... Erre lesmireltem egy második pofont is a szimmetria kedvéért... A második »barátságos figyelmeztetésre« azután töredelmesen bevallotta, hogy azért nem kereshetett kocsit, mert — elaludt...

Gyalog indultunk neki az utnak. Szerencsémre otthon találtam a finn csempészt, aki egy erdőbe vezetett el bennünket. A csempész — erőteljes, tagbaszakadt, szőke finn paraszt — törte az orosz nyelvet. Nagy nehezen megmagyarázta, hogy csak éjjel folytathatjuk utunkat, addig ne mutatkozzunk a faluban. Vacsorát is hozott nekünk: egy nagy tál zabkását, amit farkasétvágygal fogyasztottunk el.

Nagy izgalomban vártunk egészen éjfélig. Nem akart besötétedni. Hej, de szídtuk azt a ronda északi fényt...

Végre megjelent a vezetőnk.

Ugy alkudtuk ki vele, hogy két darab ötrubeles aranypénzt kap »munkájáért«. Az egyiket az indulásnál, a másikat a — célnál, Finnország földjén. Mohón kapott az aranypénz után. A másik aranyat is fel kellett mutatnom.

Megállás nélkül gyalogoltunk reggeli három óráig. A finn vastag, kampós turistabotot szorongatott kezében. A biztonság kedvéért elláttam magamat is egy hatalmas bunkós bottal. Gondoltam: ez az erős ember egy csapásra leterit mind a ketőnket, ha csúnyán nézünk rá. A vézna, kiéhezett Fiedler nem számít...

Két óráig tartó erőltetett menetelés után átléptük Oroszország határát. Utunk vad, elhagyott erdőkön, süppedékes, mocsaras talajon vezetett át. Helyenkint térdig gázoltunk a marasztaló mocsárban. A szunyogok kísérő raja állandóan a fejünk körül zümmögött. A gyenge fizikumu Fiedler nem bírta az erős iramot, a nyelve is kilógott: verejtékezve kutyagolt utánunk.

Becsületes ember sohase járt még ezen az istenverte vidéken. Schol egy emberi, vagy állati nyom... Mindenütt buja vizinövénnnyel benőtt cuppogó mocsár.

Kötésig voltunk vizesek, mire az ingoványos területről egy kopár fensikra értünk ki. Vezetőnk egy végeláthatatlan erdőbe vágott sikátor előtt állott meg, letörölte verejtékező homlokát és kérte a másik aranypénzt. Azután botjával mutatta az utírányt a két erdő közötti elhagyott uton.

Áadtam neki a másik aranyat.

Ujabb négy órát gyalogoltunk, most már Fiedlerrel kettesben nyugat felé, a megadott irányban. Teljesen elvesztettem a tájékozódást. Állandóan az volt az érzésem, hogy *visszatelé* megyünk, az orosz határ felé. Attól rettegetem, hogy a határőrség vörös katonáival találkozunk.

Olykor- olykor jajkiáltást véltem hallani az erdő mélyéből. Mély csend ült az erdőre. Minden kis zajra összeresztetem. A lábaink alatt recsegő, száraz gallyak pattogásától is megijedtem. Szinte puskalövésnek tünnek a gallyak roppanásai a néma rengetegben. Mintha katonák lövöldöztek volna utánunk...

Fiedler kijelentette, hogy nem bírja tovább, ő az Istennek se tesz tovább egy lépést se. Alaposan legazembereztem a csirkefogót, elővettem a fütykösömet és *agyonütéssel fenyegtettem*... A hóna alá karoltam és úgy vonszoltam tovább magammal...

Végre kiértünk az erdőből egy tisztásra, de a jelzett finn falunak nyomát se találtam. Végképen elvesztettük a tájékozódást. A fák mohája szolgált iránytű helyett.

Leültettem Fiedlert és ráparancsoltam, hogy várjon rám.

Pár percig tartó keresgélés után északi irányban rátaláltam az első finn falura«...

Utóirat is állott a levél végén:

»Az iroda gépirókisasszonya, az aranyos Alekszandra Ivánowna, a szökésem napján, két ezüst rubelt nyomott a kezembe, hogy vegyek neki a német hajón csokoládét. A nagy sietségben a pénz a zsebemben maradt. Kérem adja meg helyettem a két ezüst rubelt, vagy a két tábla csokoládét. Majd Pesten visszaadom. A mielőbbi viszontlátásra!«

»Muki«.

NYOLCADIK FEJEZET.

A *Golodnij Osztrów* hatalmas bérkaszárnyaiban is hadifoglyokat szállásoltak el.

A láger irodájában dolgozott már hónapok óta egy igénytelen, cvikkeres, tartalékos főhadnagy: Benedikt Nándor.

Békében csendes, pontos, pedáns bankhivatalnok volt, háboruban káundká őberlajtnánt, aki már tizenötben berukkolt tisztársaihoz a szibériai Nagy Káderhez.

Négy éve hízta már a keletszibériai tisztiláger menázsmájere Benedikt főhadnagy urat, amikor Budapesten unatkozó gyermektelen felesége nagyot gondolt és minden előzetes bejelentés nélkül nekivágott a nagy utnak, hogy felkeresse főhadnagy férjét Szibériában. Személyesen akart meggyőződést szerezni arról, hogy mért nem küldik haza az urát, amikor a békét már régen megkötötték. Neki indult az ötezer kilométeres utnak, mintha csak a Zugligetbe rándult volna ki.

Közel egy esztendeig »utazott« a bátor, fiatal urinő, amíg végre megtalálta a férjét. Közben kémnek nézték és börtönbe csukták a vállalkozó szellemű asszonykát. Flektifuszon is keresztül ment szerencsésen: Kazánban feküdt a kórházban, ahol az ápolónők rövidre vágták hosszú, dus, szőke hajfürtjeit.

Vége nagy nélkülözések, hosszas viszontag-

ságok után, kimerülten, lerongyolódva érkezett meg a szibériai tisztilágerbe.

A lágerben leírhatatlan lelkesedéssel fogadták a tisztek a snájdig pesti asszonyt.

Végre egy igazi hus és vérből való magyarul beszélő asszonyi teremtés...

Benedikt főhadnagy ur azt se tudta, hogy ébren van-e vagy álmodik: megjelent az évek óta nem látott hű feleség.

A cvikkeres, esetlen, kissé lompos főhadnagyt ugratták a tisztársai:

— No miattad ugyan még Soroksárig se mennék el, a feleséged helyében.

A polgárháború lezajlása után megindultak nyugat felé a fogolytranszportok. A tiszteket visszatartották. A lovagias szibirjások Benedikt főhadnagyt — az asszonyra való tekintettel — utnak bocsájtották. Még igazoló papirokkal is el látták.

Szerencsésen meg is érkezett a házaspár Petrográdba, ahol Grósz elvtárs különös nagy kegyből, *kivételesen* megengedte, hogy Benedikt főhadnagy a Golodnij Osztrow irodájában dolgozzék: nem csukták be a többi tisztí tuszok közé. De persze a hazautazásról szó se esett.

Benedikt főhadnagyból Benedikt elvtárs lett. Hónapokon keresztül együtt éhezett férjével a lágerben a hős asszonyka. Szorgalmasan ették a kását, szorgalmasan tapsoltak a láger színházában a színészeknek: Gábor Ernőnek, Tóth Gábornak, Mészárosnak, Péternek és a kitűnő fővárosi hegedűművésznek, Mellesnek. »Hivatalból« végighallgatták az agitációs beszédeket is.

Muki, Gieszner és Schaimovics szökése után Benedikt főhadnagy is fekete listára került: be akarták zárni a csillagbörtönbe a tisztí-tuszok közé.

Mire érte jött Grósz elvtárs a Cseka detektívjeivel, már csak hült helyét találták.

Ugyanazon az uton szökött meg a házaspár, amelyen Mukinak is sikerült átlépnie az orosz-finn határt.

A Benedikt-házaspár szökése után így vizsgáltatta magát Grósz elvtárs:

— Csak hagy menjenek... A Kresztibe zárt ellenforradalmárok közül egyse fog megszökni...

Jókedvű volt Grósz elvtárs, mióta megérkezett Petrográdba az értesítés, hogy a tiz halálraítélt népbiztosnak megkegyelmeztek: a kicserélés rövidesen meg fog történni.

Grósz elvtárs örömében hazaengedte a »lekapcsolt« *legénységi* foglyokat: csendőröket, rendőröket, rendőrségi díjnokokat, segédjegyzőket és a többi »pofára« visszatartott plenit is ..

*

Tizedszer tért már vissza Németországból a Néva kikötőjébe a hatalmas tengerjáró német hadifogollyszállító hajó az »*Adler*«.

Az evakuációs iroda gépirókisasszonya, Alekszandra Ivánowna szorgalmasan gépelte a listába kerülő hadifoglyok neveit:

Az irodai falinaptár július nyolcadikát mutatott. Elszorul a szívem: ma négy esztendeje annak, hogy a halálfejes katonák elfogtak.

Négy esztendeje...

A tüdőlövéses katonát kötöztem az omladozó fedezékben, amikor a századszanitész futtában bekiáltott a fedezékbe:

— Itt vannak az oroszok!...

Eszembe jutott Eichler, aki felemelt karokkal, elszántan ugrott az orosz szuronyok elé.

Igen: négy esztendő repült el azóta, hogy Strazovec őrnagy ur »külföldi tanulmánytúra« küldött.

Azóta megbocsájtottam Strazovecnek... és mosolyogva gondolok doktor Weiszre is...

Nem tudok már haragudni senkire...

Néztem a frissen gépelt listát. Fátyolos tekintetem előtt összefolytak a betűk.

— Nagyon szomorúnak látszik doktor ur, — szólt Alekszandra Ivánowna, mialatt az igazolólapokat rendezgette.

Századszor panasztoltam el a gépirókiasszonynak reménytelen helyzetemet.

Alekszandra Ivánowna közölte velem, hogy ma érkezett meg Moszkvából egy galíciai visszatartott lengyel orvos, aki szolgálattételre jelentkezett az irodán.

— Lehetséges ez?... — kérdeztem zavartan.

— Igen.. Egy évvel ezelőtt kért az iroda Moszkvától orvost és ma érkezett meg.

— Milyen különös... éppen ma — sóhajtottam.

— A legyél orvos boldog, hogy elhagyta az éhínséges Moszkvát... Szegény azt hiszi, hogy itt jobb az élet, több az ennivaló...

Hirtelen, mintha ihlet szállt volna meg: mentő ötletem támadt. Most már nincs mit kockáztatnom.

Elszántan kopogtattam be Majoros elvtársához:

— Majoros elvtárs — szóltam nyugalmat erőltetve. — Megérkezett Moszkvából a helyettesem... Grósz elvtárs *beleegyezett* a hazautazásomba... Remélem magának sincs kifogása ellene... Egy éve dolgozom már Petrográdon, négy éves fogoly vagyok...

Majoros elvtárs fel se nézett iratai közül:

Közömbös hangon jelentette ki:

— Ha a Grósz elvtárs hazaengedi, nekem

sincs ellene kifogásom. Ő rendelkezik a visszatartott tiszték fölött.

Rohantam Grósz elvtárs irodájába:

— Grósz elvtárs — mondtam határtalan elszántsággal — Majoros elvtárs *beleegyezett*, hogy hazautazzam. Remélem magának sincs kifogása ez ellen...

Grósz elvtárs ingerülten válaszolta:

— Ha Majoros elvtárs hazaengedi, én se tartom vissza. Ő rendelkezik magával... No és mit szól majd a jugoszláv megbízott?...

— A jugoszláv delegált elsőnek adta beleegyezését — siettem a válasszal.

Pár perc múlva a jugoszláv delegált előtt állottam. A jugoszláv elvtárs új ember volt az irodán és egész természetesnek találta, hogy Grósz és Majoros elvtársak beleegyezése után ő sem tagadhatja meg az engedélyt.

Lelkendezve futottam vissza a gépirókisaszonyhoz:

— Alekszandra Ivanowna... — könyörögtem — segítsen rajtam...

Töredelmesen gyóntam meg neki mindent. Megkértem, hogy egy őrizetlen pillanatban keresse ki Majoros elvtárs íróasztalfiókjából az igazolólapomat és *vegyen fel a transzportba*.

Egy óra múlva kifüggesztették az »*Adler*« utasainak névsorát a kapu alatt lévő fekete táblára.

A lista végén a nevemet olvastam.

*

Az »*Adler*« indulását július tizedikére, este tíz órára tették.

Leírhatatlan izgalomban telt el a két nap: mintha két év lett volna. Lassan multak az órák. A csomagolással egy óra alatt elkészültünk: alig maradt már holmink. Mindenünket fölettük.

A lengyel orvosnak átadtam a betegeket, a rendelőt, aztán ki se mozdultam a szobából.

Tizedikén már a kora délutáni órákban felpakoltunk a hajóra. A kapitány — régi ismerősöm — külön fülkét nyitattott számunkra, a hajó kórháza mellett.

A hajóskapitánynak feltártam kétségbeesett helyzetemet és megkértem, hogy álljon mellém, ha az elvtársak az utolsó pillanatban — meggon-dolnák magukat... (Eddig még minden alkalom-mal »lecsiptek« valakit az utolsó pillanatban.)

Kilenc órára már behajózták az összes hadi-foglyokat, névszerint, kellő igazolás után.

Nagyon sok családos ember volt közöttük. Akadt olyan is, aki három gyermeket vitt magá-val haza.

Este tíz órára járt az idő, amikor a magyar kommunisták csoportja is megjelent a fedélzeten, hogy az utolsó ellenőrző vizsgálatot megejtsék.

Névszorolvasást tartottak.

Amikor az én nevemre került a sor, Grósz elvtárs megvető pillantással mérte végig Majoros kollégáját és gunyosan mondogta:

— Ez is a te műved... Pfuj... Szép kis vircsaft...

Majoros elvtárs erélyes hangon kérte ki ma-gának a gyanusitást.

Valósággal hajba kaptak afölött, hogy tulaj-donképen ki is engedte meg nekem a hazautazást.

— Én engedtem? — rikácsolt Majoros elv-társ. — Meg vagy örülve?...

— Persze, hogy te voltál az a nagylelkű...

— Hát nem te engedted haza?...

— Te adtad ki az igazoló írásait...

— Nem igaz! Hazugság!

— Árulás!

— Disznóság!

A vitába a jugoszláv elvtárs is beavatkozott és ő is élénken tiltakozott hazautazásom ellen...

A nagy kiabálásra lejött a kapitány is a parancsnoki hidról.

Könyörgő pillantásaimat megértette.

Erélyes hangon tessékelte le a hajó fedélzetéről az elvtársakat. Felszedette a horgonyokat, eloldották a köteleket...

A hajó hidján állottak már az elvtársak, a mikor még mindig hallottam a kapitány harsány tenorját:

— Ez a hajó német terület! Itt már én parancsolok, nem pedig az *urak!*...

Erőtllenül vánszorogtam le a kabinomba.

Gyuri mélyen aludt már... A feleségem az ágy szélén ült és a kezeit tördelte... Kétségbeesett pillantásokat vetett rám... Aztán ruhástól dőlt le az ágyra... A kimerültségtől azonnal elaludt...

A hajó lassan eltávolodott a parttól...

*

A kronstadti öböl felé közeledett a hajó.

Felmentem a fedélzetre.

Éjfél felé járt az idő. A hadifoglyok aludni tértek, csak egy mankós, sántikáló rongyos pleni állt a hajó korlátjánál és mozdulatlanul bámulta a víz tarjagos fodrát.

A nappali fényesség kissé engedett: éjfél után szürkülni kezdett...

Szorongva álltam a fedélzeten...

A sánta koldus-külsejű hadifogoly mellém kuszott. Torzonborz vörös szakála a melléig ért:

— Vigyázzon... — suttogta — a Cseká két detektívje Kronstadtig kíséri hajónkat... Ezek még leszedhetik magát az orosz vizeken...

Kronstadtnál megállt a hajó. Két civilruhás férfi ugrott át a hajót kísérő motoroscsónakba,

azután gőzhajónk teljes sebességgel folytatta az útját a Finn öböl felé.

Karjaimat önkéntelenül is az ég felé tártam ki: a boldogságtól csaknem összerogytam.

Nagyot lélegzettem: teli tüdővel szívtam a friss, sós, ózondus tengeri levegőt, a szabadság levegőjét.

A sánta koldus eldobta mankóit és nagyot ugrott örömében...

Izgatottan, szinte magánkívül rohant fel és alá a fedélzeten. Elcsukló hangján érthetetlen szavakat hallatott.

A következő pillanatban Petrográd felé fordulva karjait a magasba emelte és ökleit fenyegetően rázta.

Azután mellém lépett és könnyes szemekkel mutatkozott be: tartalékos huszárfőhadnagy volt a debreceni huszároktól...

— Hét év... után... sikerült — tagolta zokogástól elfuló hangon...

Egész éjszaka le se hunytuk a szemünket. Nem mertünk lefeküdni, nehogy a *valóságból* álmok kép legyen...

A széles Finn öbölben uszott a hajó...

Hátunk mögött, Oroszország földje felől már felkelt a nap, amikor jobb kézről feltűnedezték Helsingfors karcsu tornyai és gyárkéményei. Elhagytuk Revalt, Ösel szigetét, kijutottunk a nyílt Balti tengerre...

Három napig tartó hajóutat hagyva magunk mögött, az »*Adler*« szvinemündében, a világhírű német fürdőhelyen kötött ki.

— No lám — szóltam a feleségemhez — másnak mennyi pénzébe kerül egy ilyen szvinemünde! nyaralás és bennünket ingyen hoztak ide...

ÖTÖDIK RÉSZ

OROSZORSZÁGBÓL —
OROSZORSZÁGBA

STUDY 1-15

GEORGE W. BROWN
GEORGE W. BROWN

BEFEJEZÉS.

Szwinemünde hadikikötőjében hatszáz hadifogollyal kötött ki az *Adler*.

A hadifoglyokat nemzetiségek szerint csoportosították. Az utódállamok hadifoglyai számára külön barakokat jelöltek ki.

A legszebb, fellobogózott, virágdiszes barak a németeknek jutott. Ez járt nekik: ők otthon voltak. A német hadifoglyoknak csak az fájt, hogy itthon vannak és még sincsenek otthon. A külvilágtól teljesen el voltunk zárva, idegeneket nem bocsájtottak be a táborba.

Azt már az első napon *éreztük*, hogy Németországban vagyunk. A lágerben nagy volt a rend és a fegyelem. Mi ugyan szivesebben vettük volna, ha a rendhez illő kitűnő menázsit is kaptunk volna. Szörnyen kiéhezett volt a pleni-társaság.

Először lefürdették és dezinficiálták a hadifoglyokat. A plenirongyokat agyonfertőtlenítették és csak azután gördültek elő a tábori konyhák az ebéddel. A kása itt is kísértett... A guta kerülgetett bennünket, amikor a golásch-kanone óriási katlanjában felfedeztük az agyonunt, gyülölt kását. Szerencsére a kásában elvétve konzervált husdarabokra is akadtunk.

A birodalmi német plenik protekciós menázsit kaptak.

— Csak egyenek szegények... Ezek otthon se esznek jobbat... — vélekedtek a bácskai fiuk.

— Majd bepofázzuk mi otthon a finom sonkát, oldalast...

Vacsorára feketekávé-erzácot kaptunk és hozzá világos frész színű hig lekvárt. Hiába: csak találékonyak ezek a német vegyészek... De mi a manóból állították elő ezt a kotyvaléket és vajjon mi lehet a kémiai képlete? Mert annyi szent, hogy laboratóriumban csinálták ezt a lekvár-erzácot... De nincs is párja a német vegyésznek széles e világon... Még a vaj-erzácot is föltalálták. Abból is kaptunk. Olyan vaj volt ez, hogy a legnagyobb napon se olvadt el. Annyi szent, hogy ezzel a vajjal, jobban csuszott a száraz kenyér.

Vöröskeresztes ápolónők sűrögtek-forogtak a barakokban. Azt mondták: olyan jó a koszt a lágerben, hogy még a szwinmündei strandon se esznek jobbat az urinépek... A sveszterek pontosan kimérték a pleni-gyerekeknek reggelenkiint a konzervtejet. Minden igyekezetükkel azon voltak, hogy megkönnyítsék a foglyok ujjab nyolc napos fogságát.

Szwinemündében váltottam fel az utolsóelőtti aranypénzemet: a kabinban javítottunk az élelmezésen.

Nolc napig tartott a szwinemündei egészségügyi vesztégzár, azután átvitték a transzportot Sztettinbe. A hatalmas tengerpari barakvárosban ujjab osztályozás, elkülönítés, regisztrálás, dezinfekció következett.

Itt látták viszont a német hadifoglyok hozzá-tartozóikat.

Előkelő jótékony hölgyek látogatták meg a barakokat és cigarettát, levelezőlapokat osztottak ki a pleni nép között. Az apró gyerekek tejet és csokoládét kaptak. A kis fiam egy óra alatt több csokoládét »keresett«, mint én, a diplomata-pajokkal egy egész esztendő alatt...

Elegáns, agyonékszerzett, többnyire elvirult hölgyek vegyültek el a viharedezett hadifoglyok között és a kíváncsiságtól reszketve kérdezték ki a rongyosokat:

— Hát csakugyan olyan nagy az éhinség Oroszországban?

— Ugy hullanak ott az emberek, mint a legyek...

— Ne mondja... Ccccc... Borzalmas — sikongott a ráncosképű, puderes idős urinő...

Ujabb cigarettákat nyomott a körülálló hadifoglyok markába.

— Szörnyű pokol lehetett... Szegény emberek...

A plenik keveselték a cigarettát. Odébbálltak. Otthagyták a puderes hölgyet.

A fiatalabb urinőknek cigarettá nélkül is »lőditottak«. Mindegyiknek volt egy rémes története...

Szomoru, gyászruhás hadiözvegyek kutattak a hadifoglyok között, Szibériában eltűnt férjeik után...

Egy napig tartó regisztrálás után bevagonirozták újból a koldustársaságot.

Az öreg hadifoglyok nagy büszkén szálltak be Sztettinben a batyukkal a személyvonat kupéiba. Szegény vén fiuk hét év alatt beutazták Európát, Ázsiát és most ültették őket először — személykupéba.

A Berlin—Leipzig—Passzau-i vonalon robogott velünk a vonat Bécs felé.

Bécsben újabb láger, újabb dezinfekció, újabb tetőtlenítés várt ránk. A ruhánk már olyan volt, mint a mosogatórongy. A szeretetadomány-nadrágok összeugrottak. A Nansen-féle zubbonyok ujjai már csak könyökhöz értek...

Az orosz asszonyok keservesen panaszkod-

tak, amikor a dezinfekció után gőzölgő, gyűrött ruháikat meglátták...

Két napig vendégeskedtünk a bécsi piszkos barakokban. Bécsben is németül beszéltek az emberek — de itt már nyoma se volt a híres német, rendnek, fegyelemnek, tisztaságnak.

Bécsi tartózkodásunk alatt háromtagu küldöttséget vezettem a jugoszláv követségre. Rajtam kívül egy horvát, egy szerb és egy szlovén tagja volt a deputációnak.

A kihallgatáson mindössze azzal a kéréssel álltunk elő, hogy *személyvonattal* folytathassuk tovább az utunkat.

A küldöttség egyik tagja alaposan bemárt-hatta a követségen a száz főből álló jugoszláv transzportot, mert amikor másnap éjjel piszkos marhakupékban megérkezünk Mariborba, a fényesen kivilágított pályaudvaron szuronyos katonák vették körül a vagonokat. Kommunisták után kutattak.

Nyolcnapos újabb Quarantine következett. Katonai barakokban szigorú őrizet alatt tartották a »fertőzött« transzportot. A kerítést csak öt lépésre volt szabad megközelíteni. A civilekkel való érintkezés szigorúan tilos volt.

Gyakori koffervizit, igazolás, jegyzőkönyv, katonakoszt nyolc álló napon keresztül.

Réggel hat órákor már végigjárta a dezsurné altiszt a barakokat és harsány hangon ébresztette a pleniket:

— Na polje!...

A barakok előtt sorakoztunk a kofferekkel. A kis fekete bodorhaju komeszár kommunista nyomtatványok, röpiratok után kutatók.

Kiderült, hogy a rongyos jugoszláv hadifoglyok között még csak egy fiók-kommunista se akadt...

A maribori baraktáborban uszott el az utolsó aranypénzem.

Mariborból Zagrebbe vitték a transzportot, ahol megkapta végre mindenki a hazáig szóló menetlevelet.

Egy hónapig tartó utazás után megérkeztünk Szuboticára.

Üres zsebekkel érkeztem vissza: éppen olyan szegényen, mint ahogyan négy évvel ezelőtt fog-ságba kerültem...

Szuboticán a korzó csak úgy visszhangzott az orosz beszédétől:

— Da zdravstvitye...

— Kák pazsivajtje?

— Nicsevó, merszi, harasó...

Honnan verődött össze ez a rengeteg orosz? Abban a hitben hagytuk el Oroszország földjét, hogy most jó ideig nem hallunk orosz szót... És ime: amerre csak léptünk orosz szó ütötte meg a fülünket, oroszokba ütköztünk...

— Prihogyite knám vgoszti...

— Szpászibó vám bolsoj... Doszvidánjel...

Elegáns orosz tisztek, csinos orosz hölgyek sétáltak kacagva, hangosan beszélgetve a napsütéses korzón...

— Hiszen mi Oroszországból — Oroszországba érkeztünk?... — jegyezte meg mosolyogva a feleségem.

A második napon Kamenovicsékkal, jekaterinburgi ismerősünkkel találkoztunk. A Kamenovics-pár egy évvel ezelőtt érkezett meg Szuboticára. Milán üzletvezetőségénél kapott állást. Panaszkodtak, hogy nagy a drágaság, nehéz a megélhetés, nincs lakásuk. Palicson laknak.

Megvigasztaltam őket: mi is butorozott szobában lakunk...

Szomorúan bolyongtam a poros, izzó uccákon.

A régi, gyermekkoromra emlékeztető, jól ismert uccákat messzire elkerültem.

Megbámultam az élelmiszerkirakatokat, a fényes üzleteket, a jól öltözött, gondtalanul siető jóllakott embereket.

A feleségem ki se mozdult a szobából. A füledt, levegőtlen butorozott szobában ült a gyermek mellett és könnyes, kisírt szemekkel mesélt neki — Rigáról, a tengerről.

Nem mehetett ki az uccára: nem volt ruhája. Minden valamire való holmiját élelmiszerre cserélte ki Petrográdon. A megmaradt ruhái divatjukat multák. Nekem pedig nem volt pénzem új ruhát csináltatni. Beláttam magam is: így nem lehet ki az uccára a jól öltözött hölgyek közé...

Felkerestem régi borbélyomat a főuccán.

A mester udvarias köszöntéssel fogadott.

A nyakam köré terítette a kendőt:

— Régen nem láttam már a doktor urat... Talán el volt utazva?...

— Igen... el voltam utazva — sóhajtottam.

— Külföldi tanulmányut... Én is nagyon szeretek utazgatni...

Mialatt szappanozott, bizalmas hangon folytatta a borbély:

— Nagyon le tetszett soványodni... Bizonyára sokat strapálta magát... Sokat tanult...

— Bizony... sokat tanultam...

Később, amikor lemosta az arcomat, aggódva mondta:

— Rettenetes ez a szárazság... Négy hete nem esett... Összesül a kukorica... nem lesz szem a csutkán. Drága lesz a télen a hizott disznó...

A hátam megett két régi ismerősöm várako-

zott a sorra. Békében még nálamnál is szegényebbek voltak.

Beszélgettek:

— Képzeld csak — szólt az egyik — huszezer dinár lelépést kínálok azért a lakásért és harmincat kérnek...

— Mért nem veszel egy házat? — felelte a másik. — Én most alkuszom egyre. Háromszázezeret kínálok már érte.

— Hová mentek nyaralni?

— Az idén a Tátrába megyünk... Hát ti?

— A feleségem az olasz Rivierán van...

Kitámolyogtam az uccára.

Céltalanul botorkáltam az árnyékom után. A cifra városháza előtt megállottam.

Lélektelenül bámultam a hatalmas épületet.

Ujabb ismerősbe botlottam: a nagyszáju háborus izgató volt, aki a háborút a front mögött csinálta végig:

— Megérkezett? — kérdezte negédesen.

— Meg...

— Olvastam a Bács megyeiben... Hát csak ugyan olyan rossz az élet Szovjet-Oroszországban? — kérdezte és a választ meg se várva rohant tovább a kávéház felé.

Haza vánszorogtam.

A feleségemet kisírt szemekkel találtam. Levelet irt.

Kimerülten rogytam le egy székbe.

Az életet, mindent újból *előlről* kell kezdenem...

Nagyot sóhajtottam.

Gyötört a kérdés: mit eszünk *holnap*?...

A kis fiam az ölembe kuszott. Átölelte a nyakamat és hízog hangon könyörgött:

— Papa mesélj...

A keserűség fojtogatta a torkomat. A fejeimet lehuzta a gond.

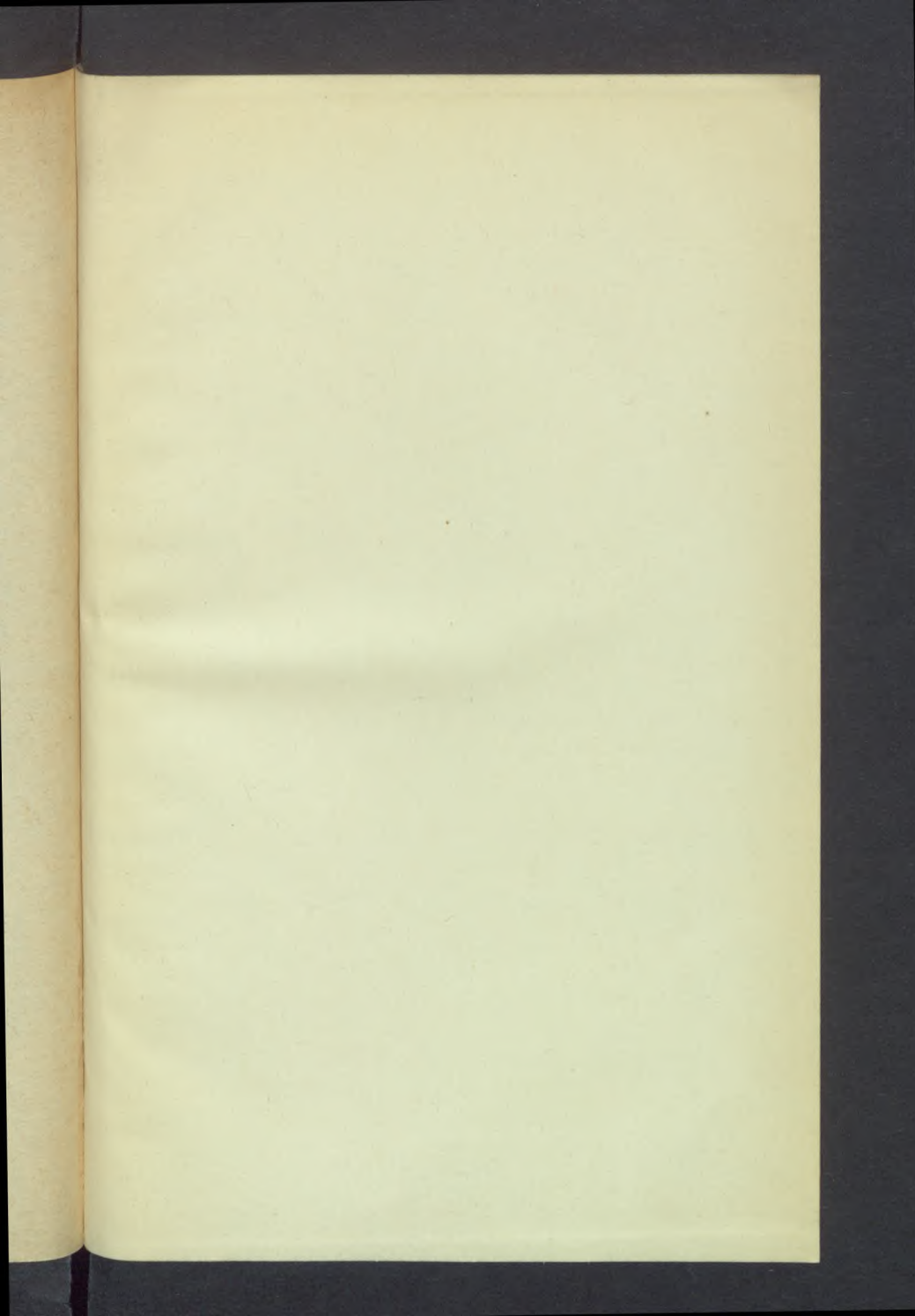
Könnytől fátyolos szemekkel néztem a kis
fiamat. Megsimogattam fekete haját:

— Miről meséljek kis fiam?...

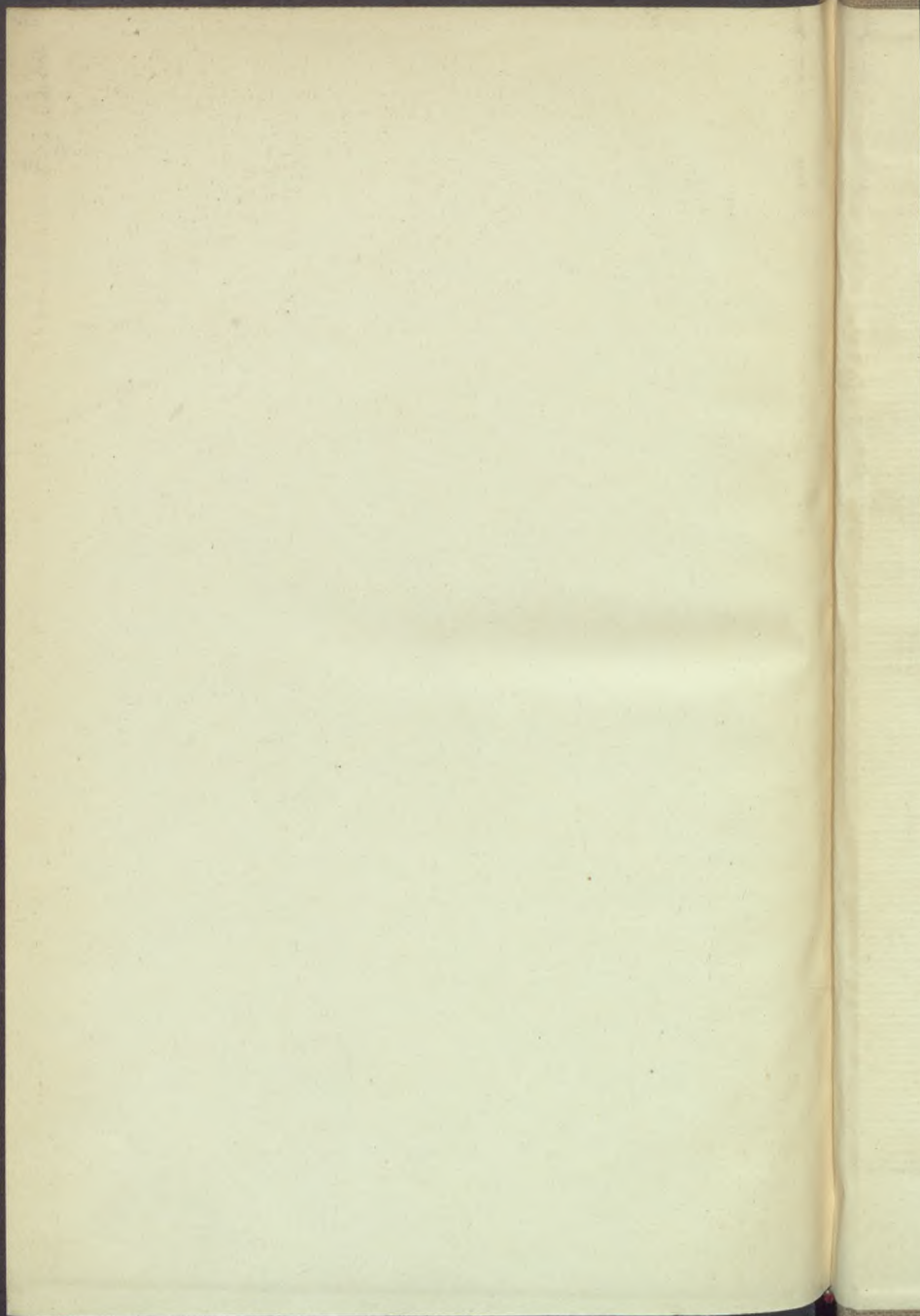
— Papa... mesélj a háborúról... mesélj
Oroszországról...

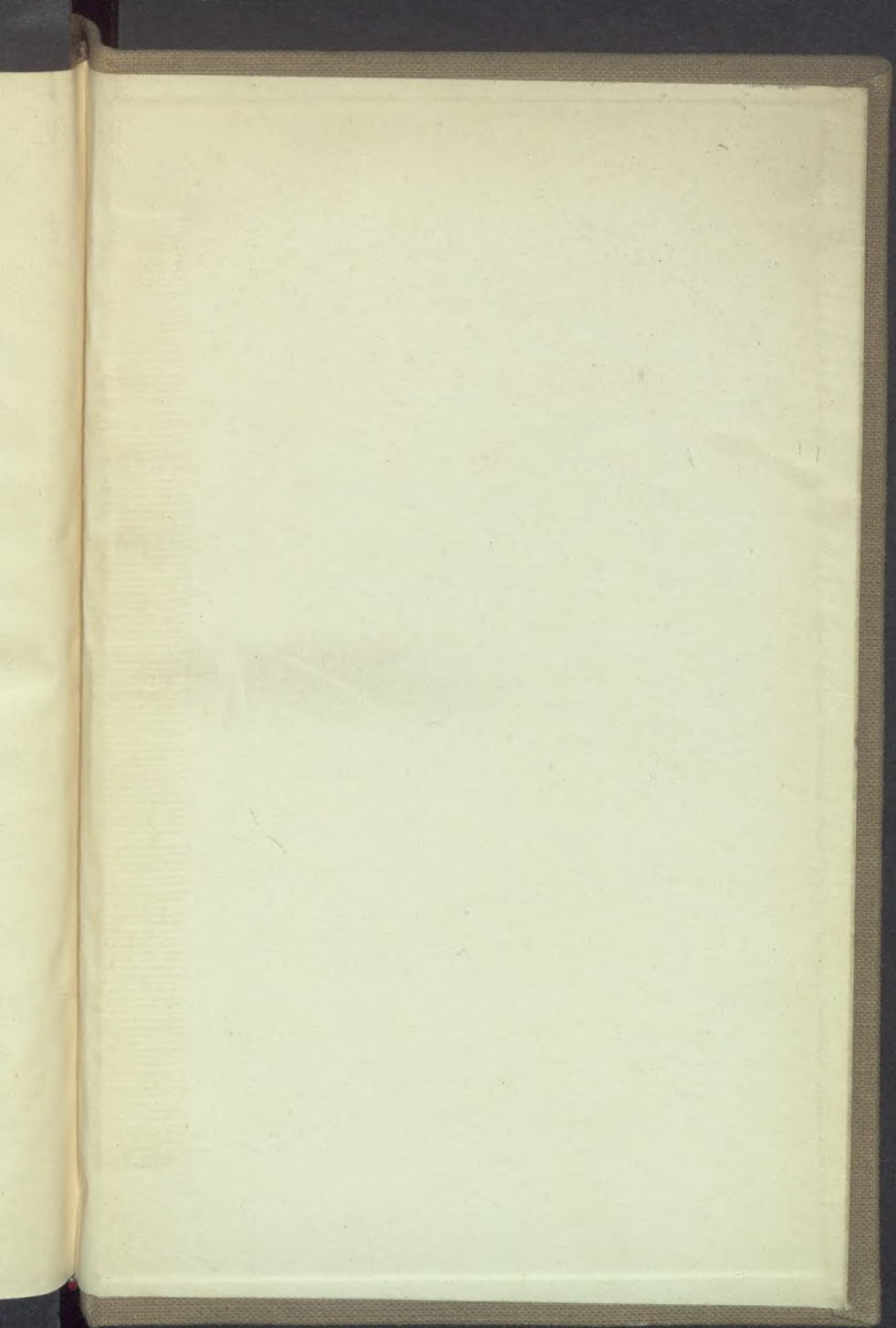
— VÉGE. —

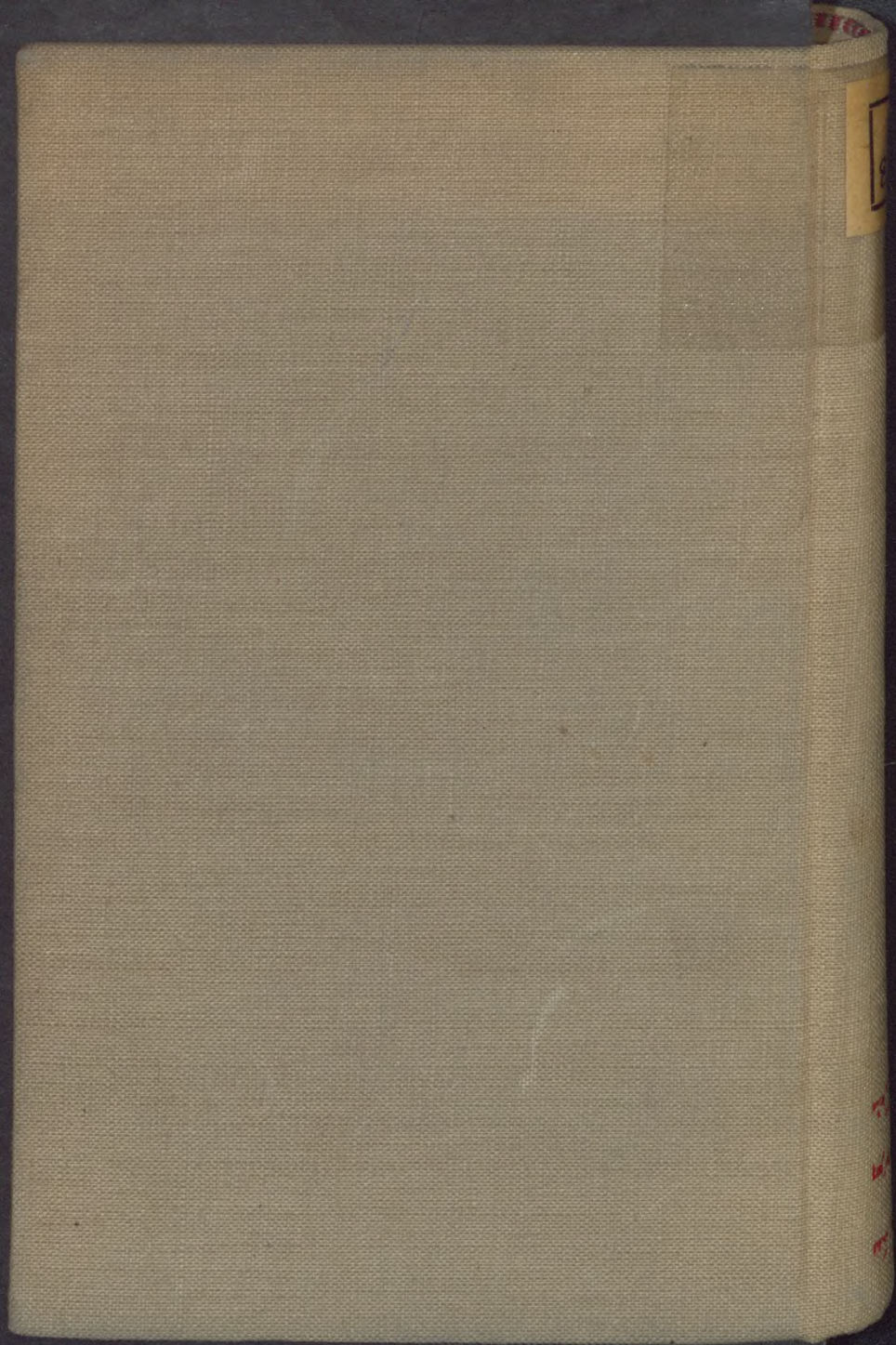

801.409

MŰNK A NAGY KÁDOR

